

PRINTED AT
SRI VIJAYA LAKSHMI VILAS PRESS
ULSOORPET, BANGALORE CITY.

PREFACE TO THE THIRD EDITION.

—♦♦♦—

The Present Editon is intended to supply a want greatly felt by the student owing to the absence, in the first two Editions, of the different passive forms of verbs, to understand which he had to refer to more costly works as *Dhaturatnavali*. &c. Besides the Passive forms, Causals, Desiderative, Frequentatives, and *parasmaipada-Frequentatives* have also been added a few more examples of inflexion of nouns, of conjugation of verbs and of special instances of Samasas and the whole of the *Dhatupat* of *Panini* with explanation.

As a help to the free Sanskrit Student some of the original *Sutras* of *Panini* have also been added in addition to the explanations. The number of the different roots ending in different terminations has also been fixed. Under these circumstances, it is unnecessary to say that this Edition has been greatly enlarged.

In spite of the many improvements both in the matter and get-up of the work, a low price has been fixed so that it may be within the reach of all.

MADRAS, }
May 1892. }

G. V. K.

PREFACE TO THE SECOND EDITION.

Since the publication of the 1st Edition, I have come to understand that there are certain passages in the first Edition of this book that are too difficult to be easily comprehended by the students; I have, in the present Edition, worked out those difficult topics in great detail.

As the first Edition treats of only a few verbs, the students are at times compelled to consult other costly books, which are not within the reach of many a student. To obviate this difficulty, rules have been laid down in this Edition, clearly pointing out the mode of deriving the different forms (in the active voice) of nearly four hundred verbs.

An alphabetically arranged Index of all the words treated of with their English equivalents has been, further added with a view to facilitate reference to them.

In fact, this book has been carefully revised and a good deal of new matter added to it.

I shall feel amply rewarded for the labour I have bestowed on this, if it serves the purpose of those for whom it is intended.

I shall be happy to receive any suggestions and corrections.

MADRAS }
August 1886. }

G. V. K.

PREFACE TO THE FIRST EDITION.

The books hitherto published on inflexion of Nouns and Conjugation of Verbs, being defective in the arrangement of their parts, many beginners of the Sanskrit language have felt great difficulty in mastering them up. We have known many instances in which the students have given up studying the Sanskrit language in despair. Besides labour, they had to spend quite unnecessarily, much of their time

in committing to their memory, pages after pages treating of words of little or no importance.

To remove these difficulties and to make the subject as simple and familiar as possible, the Author has taken much pains in bringing out this work.

The following points have been kept in view :—
Orthography : Easy words of *Ajantas* and *Halantas* with new Sanskrit Texts and Examples ; different uses of Cases, Compound words, and Conjunctions of verbs,

As an Appendix to help English students a glossary of grammatical terms is also given at the end.

MADRAS
November 1878. }

THE AUTHOR

OPINION.

The book called *Sabdaratnavali* is a work on Sanskrit inflexion and etymology, and contains much useful information for students preparing for University Examinations. It treats of the subjects according to the order of the *Siddhanta kaumudi*, and gives without mentioning the Sutras of *Panini* the most important declensional forms of Nouns, Samasas, *Taddhitas* and other suffixes and the conjugational forms of verbs. I hope therefore that the author's well bestowed labours will meet with suitable encouragement from the students of the Sanskrit Language.

M. SESHAGIRI SASTRIYAR, M. A.,
3rd September 1886. Ag. First San. Asst. Professor,
Presidency College, Madras.

ఉ పో దా తః.

సన్నికీల భూయాంసో బాలబోధోపయోగిన శృబ్జమష్టార్యాదిగ్ర
థా శ్చన్నపుర్యాదిషు ముద్రితాః ప్రకటికృతాశ్చతైస్తైః. తేషు గుణదోష
గణేషణేనతి దృశ్యస్తే బహూని శాస్త్రవిరుద్ధాని సస్పృశ్యస్తేచ ప్రకృతోప
యోగ్యవశ్య విజ్ఞేయాని సాధుపదానిచేతి తాస్యసత్కృత్యాభీనవరచనాం
శాస్త్రసమ్మిదాయ శుద్ధసుబద్ధపదపుష్ట మష్టాశాం శబ్దగత్వావళి మాశా
సాస్తై శ్చన్నగరీవాసిభి ర్బహుభిః ప్రార్థితస్య, మహిశూర పువ్వాసి
శ్రీమదైవయాకరణ వ్యాసకృష్ణచార్య సపర్యా సమధిగత మహాభాష్యస్య,
శ్రీమదానందతీర్థ భగవత్పాదసత్తీర్థసంశుద్ధాంతరజ్ఞస్య, పరిగిపురిఁన్నిహిత
గరణిగ్రామవాస్తవ్య వైయాకరణ తిమ్మణాచార్యస్య ఆజ్ఞయా, తదాశ్ర
జేన, తచ్చరణ సేవాసమధిగత సిద్ధార్థ కాముద్యాది గ్రంథజాతేన, వైయా
కరణ కృష్ణాచార్యేణ, యథాశాస్త్రం సజ్జహ్యయం గ్రంథో నీరమాయ -
యద్యప్యత్ర బాలబోధోపయోగినో విజ్ఞేయాంశా స్సరేపి నాదర్శిత.
తథాప్యత్రగ్రంథే పాణినీయాగమానుసారిసన్ధయః, అకారాని హకారాంత
వర్ణాంత కాకాణాం యథాక్రమ మజ్జలంత తిలికేష్వపి సామాన్యవిశేష
వివేచన క్రమేణ శబ్దరూపభేదాదికం, అవ్యయ సమాసకృత్తద్భిత విభక్త్యర్థ
తిజన్త ప్రకరణాని, తత్తత్ప్రక్రియావిశేషాశ్చ; నిష్కృప్య ప్రదర్శితా
ఇత్యస్తి మహా సతిశయః ప్రాకృతరచనాభ్యః ప్రకృతరచనాయాః, తమేన
మామూలచూడం పఠతో గురుముఖా దర్థం విజ్ఞాయాధ్యేతు ర్బాలకస్య
గీర్వాణభాషాభ్యాసస్సుసాధ స్సుగమశ్చ ద్రువం భవి తేతి సర్వమనంద్యమ్.

యద్యత్ర దీర్ఘ విసర్గబిస్తువర్ణాది ప్రతితం సుధీభిర్లక్ష్యేత తచ్ఛోక
నీయం తుస్తవ్యం చేతి ప్రార్థ్యతే.

నృతావసానే నటరాజరాజో ననాద ధక్కాం నవపచ్చవారమ్ ||
ఉద్ధరుకామ స్సనకాదిసిద్ధా నేతద్విమల్యే శివసూత్రజాలమ్ ||
అయమగ్ధో 'మాహేశ్వరాణి సూత్రాణి' త్యత్రానుసంహితః. (పు-2)

మదరాస్ క్రిస్టియన్ కాలేజి కర్ణాటకభాష ప్రధానాధ్యాపకః
 బ్రహ్మశ్రీ గరణి వైయాకరణ కృష్ణాచార్యైః విరచితే ధాతురత్నావళి
 శబ్దరత్నావళ్యై అహం సమ్యక్తరం పర్యైషిషి.

సుబన్త తిజన్తరూప ప్రతిపాదకానా మాధునిక గ్రంథానాం మధ్యే
 ఇమా రచనాయాం, ప్రతిపాద్యవిషయపరిగ్రహే, తదానుభూత్యాం
 చ ఊత్తమావిత్యాత్మిణి ఇమా అత్యంతం సుబోధా నకేవలం సంశ
 యాపనోదనార్థక కాదాచిత్కపరిక్షాయై. కృత్వాన్విధ్యయనాయా
 పుష్పయజ్ఞేతే. ఇమా పుభా మితిత్వా ఏకం సుబోధమ్, ఆవశ్యకబహు
 విషయప్రతిపాదకం వ్యాకరణం భవేతామ్. అనయోః ప్రమాదజన్యా
 దోషాన్ కాసపి నోపలభే, సిద్ధాన్త కాముద్యాదిపతనా త్పరిగ్రహేనై రపి
 గైర్వాణవాణ్యామ్ అక్లేశేన ప్రవేశమిపున్దిః ఇమావేన గ్రంథా
 విధ్యేతవ్యో.

వేదం. వేంకటరాయశాస్త్రి,

క్రిస్టవశక 1888 ౫॥

ఏప్రిల్ మాస 14 దివమ్.

}

మదరాస్ క్రిస్టియన్ కాలేజి

సంస్కృతప్రధానాధ్యాపకః.

—o—o—o—

శ్రీరామ.

చెన్న నగరస్థిత మిల్లరు కలాశాలాయాం కర్ణాటకభాష ప్రధానా
 ధ్యాపకః బ్రహ్మశ్రీ గరణి వైయాకరణ కృష్ణాచార్యైః కృతాం శబ్దర
 త్నావళిం వ్యుత్పాదయమ్. తత్ర సిద్ధాన్త కాముద్యునుసారేణ వర్ణనమామ్న
 యాది సర్వప్రక్రియా యథాశాస్త్రం నిరూపితా. సంస్కృతభాషా
 జిజ్ఞాసూనాం సర్వేషా మపి సిద్ధాన్త కాముద్యాదివాక్యకరణగ్రంథాధ్యయనస్య
 దుస్సాధతయా సుఖేన సుశబ్దాపశబ్ద పరిజ్ఞానార్థం ఇయం తైర్వి
 రమాయాతి.

దం. సూర్యనారాయణశాస్త్రి,

౧౮౯౨ సం॥

ఏప్రిల్ ౨౨ తేది.

}

చెన్న నగరస్థితమిల్లరుకలాశాలాయాం

సంస్కృతభాషాద్వితీయాధ్యాపకః.

కృష్ణాచార్యా సుచర్యా గుణిక్పితపదా స్తి మృణార్యాత్మజాతా
మిల్లరాగ్రలేజి కర్ణాటక ఫణితిగురూత్తంసతాశంసితాహ్వః ||
ప్రామౌష్యశృద్ధిరత్నావలిమపి విమలాం ధాతురత్నావలిం చ
ద్వేతే సిద్ధా నైకామద్యుభయవలిగూడార్థనిష్కర్షదత్తే ||౧||

ఆద్యా పూర్వాధికృతప్రాభిలవిషయ సుఖజ్ఞానదాన ప్రధానా
ప్రత్యాక్రాంతరాధ్యోదితబహువిషయప్రక్రియావిస్మియాత్వా||
కిష్టాప్రాజ్ఞేయభాషాసహపరిచితయే తాదృశన్యాసబద్ధా
హ్యన్యాప్రత్యాదృశక్రిః ప్రగూగుణమణీ ద్వేచ జేతీత ఏతే ||౨||

కీర్త్యారస్యామరాదౌ కిల పరికలితం మూలకైలీవిలీనం
యావత్ప్రీక్తంహి తావ చ్ఛుక వదిహ విడిన్ నైవ విద్యా దనుక్తమ్ ||
కింవాస్యాదూదిదేదిత్కిమిదిచ్ఛదిదిరిత్కిం జిదాహోఞ్శ్చిదిత్
కీర్త్యగ్వానూపమేషాం వికరణమపి కిం సన్యజాదౌ చ కీర్త్యక్ ||౩||

ఇథేం కల్పాన్వికల్పాన్చ చ హరతి పరాక్ ప్రాక్తనీవాక్తనీయోఽ
ప్రత్యాతన్వాతే ఇహైతే గిహానమతిశయ స్తత్సమ త్తం సమన్తమ్||
కాన్త్యాక్రాన్త్యా స్ఫురన్త్యా భవతిచ సుస్థితాం కన్ధరా బన్ధరాభా
గైర్వాన్యామేవ వాన్యాం ద్రుతమఽతరతాం ప్రాభవీబోభవీతి ||౪||

యావంతః ప్రత్యయాస్సస్య స్తిజిచ కృత్రివ తద్యోగతో యాని రూపా
ణ్యుత్పద్యంతే క్రియాణాం తదభిలమపి నిర్మిత్యయానుక్రమేణ ||
నిత్యా స్థాతీపులాక్యా కృష ఇహ నిఖిలం రూప ముద్దిష్ట మేవం
సర్వం నిర్వర్తితశ్చైత్సహృదయానందచందన స్వాత్ ||౫||

తస్మాద్దివిషద్భాషామేషైవ పరిచిచీషాణాం
రత్నావలి రుభయవిధా పుష్పచేక్రియేత నియతమితి మనుషః ||౬||

మదరాస్యాపెసిడెన్సి కాలేజీత్రిదశ గీరుపాధ్యాయః ||
ఇథ్థమిహతాతదేశికతాతాచార్యోఽనుమోముదీతితమామ్ ||౭||

CONTENTS.

విషయానుక్రమణికా.

విషయము.	పుటాంకము.	విషయము.	పుటాంకము.
మద్యము, ప్రతిజ్ఞాదికము.		1 మృత్యు సన్ధి.	9
౧. సెక్షన్ జ్ఞాప్రకరణము.		జన్మ సన్ధి.	
1. On Terms.		అనునాసిక సన్ధి.	
మాహేశ్వరనూత్రాణి.		అనుస్వార సన్ధి.	10
ప్రత్యాహార నియమము.		2 పరస్పర సన్ధి.	
తత్సత్త్వ, తద్వివరణము.		పూర్వసంస్కృత సన్ధి.	
ప్రమాణాది సెక్షన్ జ్ఞా.		3 ఛత్వ సన్ధి.	
ప్రమాణ్యపర్యాయము.		4 చర్మ సన్ధి.	
ఆక్షర వివరణము.		సత్వ సన్ధి.	11
తత్సత్త్వ పరియత్నవివరణము.		తుగాగమ సన్ధి.	
2 సన్నిప్రకరణము.		ధుడాగమ సన్ధి.	
		జముడాగమ సన్ధి.	12
2. Euphonic Combination.		విసర్గ సన్ధి.	
సన్నిధేదా; అచ సన్ధి.		5 తస్య జిహ్వములీయో	
సవర్ణదీర్ఘ సన్ధి.		పథ్యానీయో	
గుణ సన్ధి.		విసర్గస్య సత్త్వ, వత్త్వ.	
వృద్ధి సన్ధి.		6 స్వాదిసంధౌ ఉత్త్వము.	13
యజాదేశ సన్ధి.		7 లోప సన్ధి.	14
యాదేశ సన్ధి.		పూర్వదీర్ఘ సన్ధి.	
వాదేశ సన్ధి.		సులోప సన్ధి.	
పూర్వరూప సన్ధి.		3. సుబంత ప్రకరణము.	15
పరరూప సన్ధి.			
అవజాదేశ సన్ధి.		8 Inflexion of nouns.	
ప్రకృతిభావ సన్ధి.		సుప్తి జన్మ విచారము.	
హల్స్వా - శుచ్ఛత్వ సన్ధి.		9	

విషయము.

పుటాబ్జము.

పుటాబ్జము.

తదుదాహరణాని.

విభక్తి సచననామాని.

శబ్దానుకమణికా.

అజన్త పుల్లిజ్జసాధారణశబ్దాః.

ఆధృతకర్ణాటక ద్రావిడ

విభక్తయః.

తత్తద్వచనార్థాః.

అజన్త స్త్రీలిజ్జసాధారణశబ్దాః

అజన్త నపుంసకలిజ్జసాధారణ

శబ్దాః

హలన్త పుల్లిజ్జసాధారణశబ్దాః

హలన్త స్త్రీలిజ్జశబ్దాః

హలన్త నపుంసకలిజ్జ శబ్దాః

౪ || సర్వనామాని.

4. Pronouns.

సర్వాదయః

తత్తత్పుల్లిజ్జా శబ్దాః

స్త్రీలిజ్జా శబ్దాః

నపుంసకలిజ్జా శబ్దాః.

౫. విశేష శబ్దాః

5. Special nouns.

అజన్త పుల్లిజ్జా శేషశబ్దాః

౧.—స్త్రీలిజ్జాని శేషాః.

౨.—నపుంసకాః శేషాః

హలన్త పుల్లిజ్జ విశేషాః

హలన్త స్త్రీలిజ్జ విశేషాః.

హలన్త బిబ విశేషాః.

16

21

22

23

25

28

29

34

36

38

39

43

46

47

57

62

67

81

83

౬. అవ్యయప్రకరణమ్.

6. Indeclinables.

అవ్యయకారికాః.

87

విభక్తిప్రతిరూపాణి.

88

కృదంతావ్యయాని.

తద్ధితావ్యయాని.

89

౭. సమాస ప్రకరణమ్.

7. Compound words.

తద్విచారస్త జ్యేష్ఠాః.

90

సామాన్యసమాసః.

91

అవ్యయీభావిసమాసః.

92

తత్పురుష సమాసః

93

కర్మధారయ సమాసః.

94

ద్విగు సమాసః.

95

బహుప్రీహి సమాసః.

96

ద్వంద్వ సమాసః

97

అలుక్సమాసః.

౮. ఏక శేషవృత్తిః.

100

8. The retained form of two or more forms.

౯. తద్ధితవృత్తిః

101

9. Derivative nouns.

దేశరాజ వాచకశబ్దాః.

102

అపత్యార్థ విశేషాః.

౧౦. తార్కారికాః.

తదుదాహరణాని

తెన్నికార్గికాః.

108

విషయము.	పుటాద్యము.	విషయము	పుటాద్యము
౧౦. కృద్యుత్తి.	107	తల్లిజ్జవచన నిర్ణయము.	121
10. A noun formed with		గౌణముఖ్యలాక్షణిక విచారము.	122
"Krit" affix.		౧౧. తిజస్తప్రకరణమ్.	
కారక కృద్యుత్తి.		14. Conjugation of verbs.	
భావకృద్యుత్తి.	107	వికరణ నిరూపణమ్.	123
౧౧. సనాద్యంత ధాతువ్యుత్తి.	168	పరస్మైపదాత్మ సేపదవిచారము.	123
11. Verbs ending in		సకర్మకాకర్మక వివేకము.	
"San" &c.		గణాదిక్రమము.	
శేషేంద్రాద్యకానాంసనాదీనాం		భౌదిసాధారణధాతువము.	124
సజ్జహేణోదాహరణాని	109	దివాది సాధారణాః.	131
౧౨. విభక్త్యర్థ ప్రకరణమ్.	110	తుదాది సాధారణాః.	134
12. Case affixes.		చురాదయః.	137
పటోకారకాణి.		అదాదయః.	139
దశలకారాః.		జాహోత్థాదయః.	143
తిక్ ప్రత్యాహరణము.		స్వాదయః.	147
పరస్మైపదాత్మ సేపద సంజ్ఞా.		రుధాదిసాధారణాః.	149
పురుషనిగ్గయః.		తనాది సాధారణాః.	151
సప్రయోగాః.		క్ర్యాదయః.	152
తదుదాహరణాని.		౧౫. విశేషధాతువము.	
ఉపపద విభక్తయః	113	15. Irregular verbs.	
తత్కారికాః.		(In ten classes)	
కారక విభక్తివిశేషాః.	119	భౌదావిశేషాః. పరస్మైపదినః.	154
తదుదాహరణాని.		,"—ఆత్మ సేపదినః.	154
		,"—ఉభయపదినః.	166
౧౩. వాక్యాన్వయక్రమము.		ఏవం దివాదయః.	172
13. Syntax.		తుదాదయః.	172
విశేష్య విశేషణ నియమము	120	చురాదయః.	174

విషయము.	పుటాంకము.	విషయము.	పుటాంకము.
అదాదివిశేషము.	175	ధాతూనాంపరిగణనమ్.	235
జాహోత్పాదివిశేషము.	185	౨౨. ధాత్వర్థవివరణమ్.	236
స్వాదివిశేషము.	188	22. Notes on the meanings of roots.	
రుధాది విశేషము.	189		
తనాది విశేషము.	190	ఇయన్త ఏవ లిటి సుడాగమవన్త	
క్ర్యాది విశేషము.	191	ఇతి	239
౧౬. హేతుమణ్ణిజన్తప్రకరణమ్.		తథానికారేత్సం జ్ఞకాః	240
17. Verbs ending in "ai" (Causals)	191	ఏకారేత్సంజ్ఞకాః	
౧౭. సన్నన్తప్రకరణమ్.	197	అనిటూరికాః.	
17. Verbs ending in "San" (Desiderative)		అకారాదిక్రమేణ సర్వేష్యం	
౧౮. యజన్తప్రకరణమ్.	201	ధాతవః.	242
18. Verbs ending in "yan" (Frequentative)		,, వేటాధాతవః.	243
౧౯. యజ్జంగన్తప్రకరణమ్.	203	,, ఇకారేత్సం జ్ఞకాః.	244
19. Verbs ending with a blank substituted for "yan" (Frequentative Parasmaipada).		,, ఇరిత్సం జ్ఞకాః.	245
౨౦. భావకర్మప్రకరణమ్.	205	,, ఋకారేత్సం జ్ఞకాః.	246
20. Impersonals and Passives.		,, ఋకారోపధాః.	247
౨౧. పాణినీయధాతుపాతః.	209	గ్రన్తోపసంహారః.	
21. Classification of roots of Panini in ten classes.		INDEX.	
కర్ణాదయః.	235	అంగ భాషారై ధి పుటాక్షే-స్సహ	
		అకారాదివర్ణక్రమేణ పూ	
		ర్వోక్తశబ్దానుక్రమణికా,	1
		తదేవ ధాతవః.	10
		List of Verbs.	
		లాక్షణికపదానాం హూణ	19
		భాషారాః.	
		Glossary of Terms.	

జయ హయవదన.

శబ్దరత్నావళిః

శర్వాణ్యో ఊయసంస్థస్సన్ యస్తాంతైశవభాషయా ।
 వినోదయామాస తస్మై ప్రత్యూహపతయే నమః ॥ ౧ ॥

కల్యాణమూర్తేగ్ కమలాశయస్య కలాయుగే వేంకటనాయకస్య ।
 శృపాసముద్రస్య చిదాత్మకస్య నామస్తృతిర్రేశ్రియఘాతనోతు ॥ ౨ ॥

వ్యాకృతిరత్నాకర మవిగాహ్యదాయ చ సుశబ్దరత్నాని ।
 రచయామి శబ్దరత్నావళి మతిశుద్ధాం సమర్పయే చ హరా ॥ ౩ ॥

సంస్కృతభాషా మాదౌ జిజ్ఞాసూనాం సుఖేన బోధాయ ।
 యోఽకారి మయా యత్నస్సోఽయం సదనుగ్రహేణ సఫలస్సాన్యత్ ॥ ౪ ॥

శబ్దరత్నావళౌ సర్వజ్ఞప్రకరణమ్.

యేనాక్షరసమామ్నాయ మధిగమ్య మహేశ్వరాత్ ।
 కృత్స్నిం వ్యాకరణం ప్రోక్తం తస్మై పాణినయే నమః ॥

యేన దౌతా గిరః పుంసాం విమలైశ్శబ్దవారిభిః ।
 తమశ్శాజ్ఞానజం భిన్నం తస్మై పాణినయే నమః ॥

వాక్యకారం వరరుచిం భాష్యకారం పతజ్జాలిమ్ ।
 పాణినిం నూత్రికారం చ ప్రణతోఽస్మి మునిశ్రయమ్ ॥

ఓంసముపాణిని కాత్యాయనః పతజ్జాలిభ్యో మునిభ్యో మహద్భ్యో గురుభ్యః ।

అ ఇ ఊ ణ్ (౧) ఋ ౪ (౨) ఏ ఓ జ్ (౩).
 ష ఔ చ్ (౪) హ య వ ర ట్ (౫) ల ణ్ (౬) ఇ మ
 జ ణ న మ్ (౭) ఝ భ ఙ్ [౮] ఘ ఢ ధ వ్ [౯] జ బ
 ఁ డ ద శ్ [౧౦] ఖ ఫ చ త ధ చ ట త వ్ [౧౧] క ప య
 [౧౨] శ ష స ర్ [౧౩] హ ల్ [౧౪].

ఇతి మాహేశ్వరాణి సూత్రాణి ఆచ్, ఆక్, ఇత్యాది
సంఖ్యజ్ఞాథానాని ||

1. — ఉపదేశే * అన్వయభూతా హల్వర్ణాః ఇత్సంఖ్యజ్ఞాకా స్వస్యః
తేహం లోపశ్చ || ఇత్యుక్త త్వేన ఏతచ్చతుర్దశసూత్రాన్వయవర్ణాః ఆచ్, ఆక్,
ప్రభృతయః ఇత్సంఖ్యజ్ఞాకా స్వస్యః అణాది సంఖ్యజ్ఞాసూ న గృహ్యంతే.

2. — ఇత్సంఖ్యజ్ఞై అణ్యూత్రాద్యన్వయవర్ణైః (అకారాదిభిః) సహితోవర్ణః
(అకారాదిః) మధ్యగానామ్ (ఇ ఉ ఇత్యాదీనామ్) స్వస్యవ (అకారస్య)
సంఖ్యజ్ఞా (ప్రత్యాహరః) న్యూత్ || యథా (౧) ఆచ్-ఇతి ఆ ఇ ఉ ఉ వర్ణానాం
సంఖ్యజ్ఞా; (౨) ఆక్-ఇతి ఆ ఇ ఉ ఋ ౪ వర్ణానాం సంఖ్యజ్ఞా, ఏవమ్
ఇచ్-ఇ ఉ ఋ ౪; ఉక్-ఉ ఋ ౪, (౩) ఏచ్ ఏ ఓ; (౪) ఆచ్-ఆ
ఇ ఉ ఋ ౪ ఏ ఓ ఐ ఔ; ఇత్తమేవ ఇచ్. ఐచ్ (౫) అచ్; (౬) ఆచ్
ఇచ్, యచ్; (౭) ఆమ్, యమ్, ఇమ్, జమ్; (౮) య్; (౯) ఝమ్,
భమ్. (౧౦) అక్, హక్, వక్, ఝక్, జక్, బక్; (౧౧) ఛన్; (౧౨)
యయ్, మయ్, ఝయ్, ఞయ్, చయ్; (౧౩) యర్, ఝర్, పర్, ఖర్,
చర్, శర్; (౧౪) అల్, హల్, వల్, రల్, ఝల్, శల్; ఏతే చతుశ్చ
త్వారింశదేన ప్రత్యాహారా వ్యూహీయంత ఇతి బోధ్యమ్ || హయనరడిత్యా
దిషు హకార ప్రభృతిషు శ్రూయమాణః అకారః కేవల ముచ్చారణార్థః.

3. — “ఏకమాత్రో భవేద్ధ్రస్యః, ద్విమాత్రో ద్వీర్లుఉచ్చతే | త్రిమా
త్రస్థు పుత్రోజ్జేయః, న్యైశ్చన స్త్విమాత్రకమ్” ఇత్యుక్త త్వేన ఆ ఇ ఉ ఋ
ఏతే హ్రస్వ ద్వీర్లుప్లుతానాం బోధకా స్వస్యః ౪. ఆయం హ్రస్వప్లుతయో
గోబధః ౩. ఏచా ద్వీర్లుప్లుతయో గోబధకాః. హ్, య్, ఇత్యాదయః హః
(స్వప్లవాని) అధమాత్రా కాలికాః. అపస్వారః (౦)

ధాను సూత్ర గణాణాది చాక్య లిజ్ఞానుశాసనమ్ || ఆగమ
సత్వయా ౬౭ దేశా ఉపదేశా ౫ ప్రకీర్తితాః ||

విసర్గః (:) * జిహ్వమూలీయః (గ్) † ఉపధానీయః (గ్) ద్వీమాత్ర మాత్ర కాస్సంతః (గురుసంఖ్యజ్ఞకాః) అచిహాలిచ సామాన్యతో గృహ్యస్తే (హ స్వాస్పర్శ్యపి (అ ఇ క కి ఇత్యాదయః) లఘుసంఖ్యజ్ఞకాః । సంయోగపరకా స్తేగురుసంఖ్యజ్ఞకాః । (కృష్ణచ్చత్రమ్) దీర్ఘాస్తు (అ ఈ, కా కీ ఆద్యాఃగురు సంఖ్యజ్ఞకాః; పుతా అపిగురువేతి బోధ్యమ్.

4.—ముఖసహితనాసికయా ఉచ్చార్యమాణా వర్ణాః అనునాసిక సంఖ్యజ్ఞా స్మృత్యః ॥ తత్ర ఆచః ఉదాత్తానుదాత్త స్పరితభేదేన త్రివిధాః. తేచవేదే ద్రష్టవ్యాః.

5.—సమాన స్థానప్రయత్నా ‡ వర్ణాః పరస్పరం సంస్థ సంఖ్యజ్ఞకాః. తేన అకారస్య అకారః, ఆకారస్య అకారశ్చ అనులోమ విలోమాభ్యాం సదృశ ఇత్యర్థః. ఏవమేవ ఇకారాదిషు. విశేషతః ఋ ౪ వర్ణ యోశ్చమిళః సవర్ణ సంఖ్యజ్ఞా బోధ్యా.

6.—అత్ (హస్వాకారః) ఏ, ఓ, ఏతే గురుసంఖ్యజ్ఞకాః. అత్ (దీర్ఘాకారః) ఐ, ఔ, ఏతే లఘుసంఖ్యజ్ఞకాః. తత్ర ఋ కార, ౪ కార.

* జిహ్వమూలీయః—క, ఖ, భ్యామ్ ప్రాగర్థచన్ద్రాకారద్వయ విద్యమానవిసర్గః. పారితగ్, కాలః, కగ్గనతీ, త్యాదౌ బోధ్యః ॥

ఉపధానీయః-ప, ఘ, భ్యామ్ ప్రాగర్థ చన్ద్రాకార ద్వయః. త్ విద్యమానవిసర్గః. యథా-కగ్గ పతతి, తరుగ్గఫలతీ త్యాదౌ జ్ఞేయః.

‡ సవర్ణోపయోగి ప్రయత్నః, ద్వీధా - ఆభ్యంతరో బాహ్యశ్చేతి. తత్రాభ్యంతరః చతుర్థా-స్పృష్టః, ఈషత్స్పృష్టః, వివృతః, సంవృత శ్చేతి । స్పృష్టప్రయత్నః స్పర్శనామ్ । ఈషత్స్పృష్టః, అన్తస్థానామ్ । వివృత స్పర్శరాజామ్, ఊష్ణజాఞ్చ । హస్వాకారప్రయోగే సంవృత ఇతి ॥ బాహ్య ప్రయత్నస్త్రేకాదశధా . విహర, స్సంహర, శ్వాసో నాదో, ఘోషో, లఘోషో, లఘుప్రాణో, మహాప్రాణ, ఉదాత్తో లఘుదాత్త, స్పరితశ్చేతి ॥ అయఃప్రాయశస్సవర్ణసంఖ్యజ్ఞాయా మనుషయంతో- ప్యాన్తరతమ్యపరీక్షాయా ముపయోగ్యత ఇతి సజ్ఞాపీతః

స్థానికోగుణః ఆర్, ఆల్, ఇతి; ఆల్, వృద్ధిస్తు ఆర్, ఆల్, ఇతి, చ బోధ్యః.

7.—వర్ణానా మవిలమేబ్బనో చ్చారణం సంహితా సంజ్ఞం స్వాత్. స్వరై రవ్యవహితాః హలః సంయోగసంజ్ఞా స్మ్యుః.

8.—సుబ న్తంతిజ న్త ఇచ్చ పదసంజ్ఞా స్వాత్. సుప్, తిక్, ప్రత్యా హారా తూ త్తరత్ర వక్ష్యేతే.

9.—క్రియాయోగే సతి ప్రాదయః ఉపసర్గ సంజ్ఞాకాః, గతినంజ్ఞాకాశ్చ స్మ్యుః । తేతువింశతిఃప్ర, పరా, అప. సమ్, అను, అః, నిస్, దుస్, (నిర్, దుర్) వి, అత్, ని, అధి, అపి, అతి, సు, ఉత్, అభి, ప్రతి, పరి, ఉప ఇతి ॥ ఏషామర్థాః ప్రయోగాశ్చ అన్యత్ర, మయా సప్రపన్నం ప్రదర్శితాః.

10.—అద్రివ్యార్థాఃప్రాదయః, చాదయశ్చ (చ-వా హ ఆహార భో-ఇత్యాదయః) నిపాతసంజ్ఞాస్మ్యుః. చాదిరాకృతిగణాః.

అథవర్ణానాం స్థానాది వివరణమ్.

అ, ఆ, ఇ, ఈ, ఉ, ఊ, ఋ, ౠ, ఌ, ౡ, ఎ, ఏ, ఐ, ఒ, ఓ, ఔ, అమ్ (o), ఆః, ఏతే ఆచః స్పృశాః

క ఖ గ ఘ ఙ-కవర్ణః

చ ఛ జ ఝ ఞ-చవర్ణః.

ట ఠ డ ఢ ణ-టవర్ణః.

త థ ద ధ న-తవర్ణః

ప ఫ బ భ మ-పవర్ణః.

ఏతేపన్నవింశతిః స్పృశాః

య ర ల వ-ఏతే అన్తస్థాః.

శ ష స హ ఏతే ఊహ్లాః

శకారస్తుభిన్నోవ. కిస్తులకార

ఏవ. క్షకారః కషయోర్యో

గేన, జ్ఞ కారుజభో ర్యోగేన, భ

వతీతిహేయమ్ ॥

అ, కవర్ణ, విసర్గ, హ, కారాణాం కణ్ఠః । ఇ, చవర్ణ, య, శానాంతా లు । ఋ, టవర్ణ, ర, షాణాం మూర్ధా । ఌ, తవర్ణ, ల, సానాం దంతాః । య, ఉ, పవర్ణో, పద్మానీయా నామోష్ఠే । ఞ, మ, బ, ణ, నా, నాం, నాసికాచ । ఏకార్తే కారయోః కణ్ఠతాలు । ఓకారా కార యోగకణ్ఠోష్ఠమ్ । ఐకారస్య దంతోష్ఠమ్ । అనుస్వారస్య నాసికా । జి హ్వయాలీయస్య జిహ్వయాలమ్ ।

ఇతిస్థానాని.

ఇతి సంజ్ఞా ప్రకరణమ్.

అథ సద్విప్రకరణమ్.

వర్ణానాం పదానాం వా సమాయోగః * లోపాగమాదేశా వర్ణ వికారోవా, సద్వి రిత్యుచ్యతే । సచ సంహితావిషయేబోధ్యః సంహితాతు క్వచిన్నిత్యా క్వచిద్విషయాంతైః ॥ తథా వోక్తమ్.—

“శ్లో ॥ సంహితైకపద నిత్యా నిత్యా ధాతుపస్వయోః,

నిత్యా సమానే; వాక్యేతు సా వివక్షా మపేక్షతే,” ఇతి ॥ స సద్వి స్సాహస్యతః ఆచస్మిః (స్వరసస్మిః) పశ్యతిభావసస్మిః, హల్సస్మిః (వృజ్ఞానసస్మిః) విసర్గసస్మిః, స్వాదిసస్మి, శ్చేతిపఞ్చభా । తత్రాచస్మిః—సవణ దీర్ఘ, గుణ, వృద్ధి, యణాదేశ, వాస్తాదేశ, యాస్తాదేశ, పూర్వరూప, పరరూపా నికాదేశ, భేదాన్వపధా.

1.—సవర్ణదీర్ఘ సస్మిః—ఆః సవర్ణే అకిపరేదీర్ఘ ఏకాదేశ (పూర్వపరయోఃస్థానే) స్సాస్మిత్, యదా—దైత్య + అరిః-దైత్యోః, రమా + అశ్రయః-రమాశ్రయః, రామ + ఆదిః-రామాదిః, పితా + ఆత్ర-పితాత్ర; అత్తి + ఇదమ్ అత్తిదమ్, లక్ష్మీ + ఈశః-లక్ష్మీశః, మతి + ఈద్యః-మతీద్యః, గౌరీ + ఇయమ్-గౌరీయమ్; గురు + ఉదయః-గురుదయః; వధూ + ఉరూ-వధూరూ, చారు + ఉహః-చారుహః, చమూ + ఉదధిః-చమూదధిః, హోతృ + ఋకారః-హోహికారః; భ్రాతృ + బికారః-భ్రాతృకారః ఋకార బికారయో స్సాన్వర్ణ్యాత్ దీర్ఘః । బికారస్య ఋకారః-అన్యాయాదాహరణాని ప్రయోగాభావాన్నో దాహృతాని ఏషమక్రేపి ॥

2.—గుణసస్మిః — అకారాస్తా, దాకారాస్తాద్వా ఇకి పరే పూర్వపరయోః స్థానే ఏకో గుణ ఆదేశస్సాస్మిత్ ॥ యథా వద + ఇతి-

*లోపా-వర్ణానా మదర్శనమ్ । ఆగమః (మిత్రవత్) పశ్చాత్పూర్వో వా నిర్ణాయతి । ఆదేశః (శత్రువత్) స్థితస్య వర్ణస్య స్థానే ఏవ అన్యవర్ణాగమః ॥

శబ్దరత్నావళి.

పదేతి, రాజా + ఇవ.రాజేవ, ధన + ఈశః-ధనేశః-రమా + ఈశః-రమేశః
 మాప + ఉదకమ్.హిపాదకమ్, గక్తా + ఉదకమ్-గక్తోదకమ్, రామః +
 ఊహః.రామోహః, రామా + ఊహ. రామోహః; కృష్ణః +
 కృష్ణః; తవ + లికారః-తవల్కారః; ఋకార విషయే ప్రకృతభావో
 పక్ష్యతే. ఋకారః కిం ఋకారః కిం

3.—వృద్ధిసంధిః.—అకారాస్తా, దాకారాస్తాద్వా, ఏదిపరే
 పూర్వపరయోస్థానే వృద్ధి రేకాదేశ స్సృష్టో యథా.—తస్య + ఏవః,
 తస్యేవః, ప్రథమా + ఏకవచనమ్ - ప్రథమైకవచనమ్; గృహ + ఏవధిః
 గృహవాధిః, గక్తా + ఓఘః గక్తోఘః, దేవ + విశ్వరమ్ = దేవైశ్వరమ్,
 రమా + విక్రమ్ - రమైక్రమ్; కృష్ణ + ఔత్కల్యైవ - కృష్ణౌత్కల్యైవ,
 రమా + ఔదార్యమ్, - రమోదార్యమ్, అత్రవిశేషః.

4.—అకారాస్తా దుపసర్గాత్ ఋకారాదౌ ధాతౌ పరే వృద్ధిరే
 కాదేశస్సృష్టః—యథా—ప్ర+ఋచ్చతి ప్రార్చతి, ఏవముపార్చతీత్యాది.
 అత్రవిశేషః. నానుధాతౌ పరే తు వా. ప్ర + ఋషభీయతి=ప్రష్ఠభీయతి
 ప్రాషణభీయతీత్యాది.

5.—అవణాత్ ఏజాద్యైః ఇక్ష్వాత్వేభధాతోఽపరయోఽహిరా
 దేశే పరే చ (పరమాపం గుణచ్ఛబ్దాత్వా) వృద్ధిర్భవతి యథా—
 ఉప + ఏతి.ఉపైతి, ప్ర + ఏధతే-వైధతే; ప్రప్థ + ఉహః-ప్రప్థోహః.

6.—ప్రేత్యుపసర్గాత్ ఊహ, ఊధ, ఊధి, ఏష ఏష్య, ఋణ ఏషు
 పరేషు వృద్ధిః క్రమేణోదాహరణాని. ప్రాహః ప్రాధః, ప్రాధిః, ప్రైహః,
 ప్రైహ్యః, ప్రాణమ్ || ప్రేహః, ప్రేహ్య, ఇత్యాదౌ ప్ర—ఈష, ఈష్య ఇతి
 జ్ఞేయమ్.

7.—అక్షశబ్దాత్ ఊహినీశబ్దేపరే; స్వశబ్దాత్ ఈర్, ఈరిక్
 శబ్దేపరే; ఎన్నితర, కమ్పల, వసన, దశ, ఋణ, ఏభ్యః ఋణశబ్దేపరే
 తృతీయా సమానే ఋరశబ్దే పరే చ; వృద్ధి స్సృష్టః । క్రమేణోదాహరణాని,

అక్షహిణీ; స్వేరిణీ; వత్సతర్కా, కమ్మలార్ణవమ్, వసనార్ణవమ్, దశార్ణా-
దేశః నదీ చ దశార్ణా, ఋణార్ణవమ్ - ఋణాపనయనాయ కృత మన్యస్పృణమ్,
సుఖార్తః సుఖేనఋతః అన్యత్ర పరమర్తః,

8.—యజాదేశ సద్విః—ఇకాఃస్థానే యణః స్వరసవర్ణే అచి
పరే. దధి + అత-దధ్యతి, సుధి + ఉపాస్యః, సుధ్యుపాస్యః, అతి +
ఉర్ధ్వమ్, అత్యుర్ధ్వం, మతి + ఋద్ధిః-మత్స్యద్ధిః, అపి + ఏవమ్-అప్యేనమ్,
దధి + ఉదనః-దధ్యదనః, హా + విశ్వర్యమ్, హరైశ్వర్యమ్, బుద్ధి +
బౌత్సద్ధ్యమ్-బుద్ధ్యత్సద్ధ్యమ్; గు + ఆరిః - మధ్వరిః; ఇధూ + అక్పతిః
-వధ్యాక్పతి; పితృ + అంశః పితృంశః; ౭ + అక్మతిః-లాకమ్మతి, శేష
మూహ్యమ్.

9.—యాన్తాదేశసద్విః, వాన్తాదేశసద్విశ్. ఏనాం స్థానే
క్రమాత్ :- అయ్, అవ్, అయ్, అవ్, ఏతే అక్షకాస్వరవిచరే. హరే + ఏ-
హరయే. విష్టో + ఏ-విష్టవే, నై + అకః-నాయకః, పా + అకః-పావకః ||
అత్రవి శేషః.

10.—యకారాదౌ ప్రత్యయే పరే ఓకారా కారయోః అవ్, అవ్,
ఏతా వాచేశాస్త్యః. గో + యత్ - గవ్యమ్, నా + యత్ - నావ్యమ్ (గౌ.
యూతిః-గవ్యుతిః) ఏనం—లవ్యమ్, అవశ్యలావ్యమ్, యాన్తాదేశవిషయే-
శక్యాథే త్త్యయజయ్యావతి; క్రయణార్హమేవేత్యథే క్రయ్య మితి చ విశేషః
అన్యత్ర త్తేతుం యోగ్యం త్తేయమ్, జేతుం యోగ్యం జేయమ్; క్రేయమ్
క్రయణార్హమ్.

11.—పూర్వరూపసద్విః — పదాన్తాత్ ఏజః || హ్రస్వస్థా
కారే పరేపూర్వరూపం (పూర్వపరయోఃస్థానే) స్థాత్. హరే + అవ-
హరేఽవ, విష్టో + అవ-విష్టాఽవ.

12.—పరరూపసద్విః—అవర్ణాన్తోపవర్ణాత్ ఏజాదౌ ధాతౌ
పరే పరరూపం నిత్యం స్థాత్; ఏజాదౌ సుబద్ధధాతౌ పరేతునాసమానే

ఓం శబ్దే పరేపి వా! ప్ర + ఏజతే ప్రేజతే, ఉప + ఓమతి—ఉపామతి;
ఉపేషకీయతి, ఉపైషకీయతి - చిమ్మ + ఓమ్మ - చిమ్మొమ్మ, చిమ్మొమ్మ,
స్థూలొత్తు, స్థూలొత్తు. అసమానే (తపాన్ ఇత్యేవ.)

13.—శకన్ధ్యాదిగణ పతితేషు *తేః పరయాపం వక్తవ్యమ్ శక +
అస్థ్యః-శకస్థ్యః, మనస్ + ఈషా-మనీషా, పతత్ + అప్తే లిః-పతప్తలి. కుల +
అటా-కులటా ఏవం లాఙ్ఘలీషా. కర్కస్థ్యః, మార్గస్థ్యః, సీమస్థ్యః, కేశవేశః
రస్మిన్నాథే సీమాన్త ఇత్యాది జ్ఞేయమ్. శకన్ధ్యాది రాకృతిగణః.

14.—అవర్ణాత్ ఓకారే, అజీచ పరే; అవనభాజార్థ కే, ఏవ
శబ్దే పరేదః భగూనం స్యాత్. శివాయ ÷ ఓన్నమః - శివాయోఽన్నమః—
శివ + అ + ఇహి-శివేహి, ఏవ మవేహిత్యాది; క్వ + ఏవభోక్త్యనే - క్వేవ
భోక్త్యనే, అవధారణార్థే తవైవ || అనుకరణే విశేషః పటత్ + ఇతి-పటితి.
పటత్పటత్—ఇతి-పటత్పటదితీత్యాది.

15.—అవజాదేశ సన్నిః—పదాన్తే గోశబ్దస్య అచిపరే అవజా
దేశో (క్యచిత్) వాస్యాత్; ఇద్ద) శబ్దే పరే నిశ్యమ్. గో + అగ్రిమ్-గవాగ్రిమ్
గోఽగ్రిమ్. గో + ఈశః-గవేశః, గవీశః (నిత్యమ్) గవాక్షః; గోఇద్దః గవేంద్రః
ఇత్యేవ సన్నిః ||

అథప్రకృతిభావసన్నిః.

16.—పదాన్తా ఇతః అసవన్తే అచి పరే ప్రకృత్యా త్యామ్యః ప్రాప్యశ్చ
వా భివతి. సమానేతు న. చక్రీ + ఆర్చి-చక్ర, ఆత్రి, చక్రీ ఆత్రి, చక్ర్యత్ర
సమాసే-వాపే + అశ్వః-వాప్యశ్వః.

17.—పదాన్తస్య అతః యి కారేపరే సముద్భవిమిత్రకారాస్య
ఇతిశబ్దేపరే; గోశబ్దస్య ప్రాప్యకారేన ఏద ప్రకృతిభావో వాస్యాత్.

*టిర్నామః- క్విచిద న్త్యామ్యః, క్వచిప్పిన్యజ్జనపరః అన్త్యామ్యగ్గః. యథా.
శకఇత్యేవ అకారః, మనస్ ఇత్యేవ అస్, పతత్ ఇత్యేవ అత్-ఏవం
సర్వప్రబోధ్యమ్.

సన్నివ్రతరణమ్.

సప్త + ఋషయః సప్త ఋషయః, సప్తర్షయః; విష్ణో + ఇతి—విష్ణో ఇతి విష్ణువీతి; గో + అగ్రమ్-గో అగ్రమ్, గోఽగ్రమ్.

18.—ఈ, ఊ, ఏ, ఏతద న్త ద్విచరణభ్యః; (మీ. మూ) ఏతన్తా పదశ్చబ్దాత్; ప్లుతాత్; ఓకారా న్తనిపాతాచ్చ. అచిపరే ప్రకృతిభావః స్యాత్, క్రమాదుదాహరణాని—హరి ఏతా, హరి ఏతా, విష్ణూ + ఇమా-విష్ణూ ఇమా, గజే + అమా-గజే అమా; అమీ ఈశా, అమా అసాతే; హేమ్యన్తః! ఆగచ్ఛ; అహా ఈశా, భో ఆయుష్క్ :—ఇతి ప్రకృతి భావసన్నిః.—

అథ హల్సన్నిః.

19.—శ్చుత్వసన్నిః. —పూర్వత్ర పత్రవా శకారచవర్ణాన్యతర యోగేసతి సకారతవర్ణయోః క్రమాత్ శకారచవర్ణా స్తః. యథా హరిస్ + శేతే. హరిశ్చేతే రామస్ + చిన్తో రామశ్చిన్తో, సత్ + చిత్. సచ్చిత్ శాక్తిన్ + జయ-శాక్తిః జయ, (శాత్పరతవర్ణస్య న) విశ్నః. ప్రశ్నః.

20.—ప్రుత్వసన్నిః. —సకారతవర్ణయోః క్రమేణుకారటవర్ణా స్తః. సకారటవర్ణయోగ్యేసతి. నతు పదాన్తస్థాత్ టవర్ణాత్పరయో స్స కారతవర్ణయోః; నచాపి తవర్ణస్యపకారేపరే రామస్ + పప్తః. రామప్తః హరిస్ + టీక తే. హరిట్కీకతే. పేష్ + తా. పేష్ట, తత్ + టీకా. తట్టికా చక్రిన్ + థాకనే. చక్రిణ్థాకనే; పట్ + సన్తః పట్నన్తః పట్ + తే. పట్తే; సన్ పప్తః.

21.—జన్త్యసన్నిః. —పదాన్తై ఏర్తమా వానాం ఝల్లాంస్థానే సన్తా జన్త్యుః. ఆచ్ + అన్తః ఆజన్తః; అజన్తః, అట్ + ల్లిగ్-అల్లిగ్, అబ్బియమ్, వాక్ + ఈశ-వాగీశ-వాగ్వానః, పట్ + అజ్ఞః పడజ్ఞః. ఉద్యారమ్ చిత్ + రూపమ్ చిద్రూపమ్-చిదంశః.

22.—అనునాసికసన్నిః. —పదాన్తస్య యః అనునాసికే పరే గర్హణానునాసికో వాస్యాత్; తత్ర అనునాసికాది ప్రత్యయే పరే నిత్యమ్.

తత్ + మురారిః = తస్తురారిః, తస్తురారిః. కకుప్ + నేతా - కకుమ్నేతా
కకుమ్నేతా, వాక్ + మహిమా-వాద్మహిమా, వాగ్మహిమా, విట్ +
మూత్రమ్-విణ్మూత్రమ్, విహ్ + తమ్; చిత్ + మయమ్-చిన్మయమ్. చినా
త్రమ్. (గరుత్మాక్-కకుద్మస్త ఇత్యాదౌ గణే నిపాలనాన్న.)

23. — అనుస్వారసంధిః — అపదాన్త మకారసకారయోర్ధ్వలి
పరే, మకారాన్త సదస్య హలిపరే చ అనుస్వారః (౦) స్వాత్. ఆక్రమ్ +
స్యతే. ఆక్రంస్యతే, యాక్ + సి.యకాంసి; హరిమ్ + వస్తే-హరింవస్తే
రాట్ శబ్దపరే సమా మస్య నానుస్వారః-సమ్ + రాట్-స్మరాట్.

24. — పరసవర్ణ సంధిః — అపదాన్తాను స్వారస్య యయిపరే
నిత్యం పరసవర్ణ స్వాత్; పదాన్తాను స్వారస్య తు వా; త్వర్గస్యలకారేపరే
నిత్యమ్ || అజ్ఞితః, అజ్ఞితః, వజ్ఞితః, శాన్తః, గుమ్మితః, త్వంకరోషి,
త్వంకరోషి, త్వంచతురః త్వంజతురః-తంధర్తమ్, తద్ధర్తం, ఏవం
సంయంతా సంయంతా, సంవత్సరః. సమ్మత్సరః యంలాకమ్. యల్లాకమ్, తత్ +
లయః-తల్లయః-విద్వాక్ + లిఖలి-విద్వల్లిఖలి ||

25. — పూర్వవర్ణ సంధిః — యయిపరస్య హకారస్య పూర్వస
వర్ణోవాస్వాత్; ఉదుపసర్గాత్పరయోః స్థా, స్తమ్భ ధాత్వోః నిత్యమ్ || వాక్
+ హరిః-వాగ్హరిః, పట్ + వాయః-పథ్తవాయః. తత్ + హితమ్-తద్ధితమ్,
అమ్ + హవిః-అబ్ధవిః, రూపాన్తరాణి సిద్ధాని; ఉత్ + స్థానమ్, ఉత్థా
నమ్, ఉత్ + స్తమ్భనమ్-ఉత్తమ్భనమ్.

26. — ఛత్విసంధిః — యయిపరస్య శకారస్య ఛారోవా
స్వాత్ అమవరే. తత్ + శివః-(శ్చత్వమ్) తచ్చివః. తత్ + శ్లోకః—
(శ్చత్వమ్), అప్రవిశేషః.

27. — చర్తవీసంధిః — ఖలి పరే యలం స్థానే చరః స్యుః
౩వ శివః, తచ్ శ్లోకః, పట్ శాస్త్రమ్ వాప్వతి. తత్ సరః, కకుప్వతి.

28.—సత్వసద్ధిః. — అమృతకఞ్చివరతః నాన్తస్యపదస్య ; అమృతకఞ్చివరతఃపుష్కలస్య ; కాన్తకారస్యామేడితే పరేపి ; రుస్సస్య త్తత్తం పూర్వమనుస్వారశ్చ ॥ ప్రకాశజ్వలస్య ॥ తస్య రోః విసర్గః విసర్గస్య సకార ఇతిజ్ఞేయమ్. చక్రిక్ + త్రాయస్వ, (చక్రియ + త్రాయస్వచక్రిః + త్రాయస్వ, చక్రిన్ + త్రాయస్వ, —చక్రిన్త్రాయస్వ ఏనం శార్దూన్ + ఛిన్ధి-శాజీకంశ్చిన్ధి, రాజక్ + టజ్కారః - రాజంప్యంజ్కారః ; పుష్ + కోకిలః - పుంస్కోకిలః; కాన్-కాక్-కాంస్కాక్ ॥ ప్రకాక్ + తనోతి ప్రకాన్తనోతి.

29.—తుగాగమసద్ధిః.—అజన్తస్య ఛకారే పరే తుగాగమో నిత్యం స్యాత్. అక్షాజ్భిన్నపదాన్త దీర్ఘస్యతువా. (కిత్వాదంతావయవః) యథా — రామచ్చక్రిమ్, చేచ్చిద్యతే. లక్ష్మీ + చాయ - లక్ష్మీచ్ఛాయా లక్ష్మీచ్ఛాయా (అచ్ఛాయాతి.మాచ్ఛిదత్) ॥ నాన్తపదస్య శకారే పరేపి వా తుగాగమః, పక్షే చత్వం శుప్త్య మనుస్వారపరసవర్ణతాచ ॥ సన్ + శివః సశ్చివః సఖో చ్ శివః, సఖో చ్ శివః; సఖో శివః, ఏవయాపచతుష్టయమ్

30.—ధుడాగమసద్ధిః — జకారాత్పరస్యవకారాత్పరస్యచ సకారస్య ధుడాగమో వాస్యాత్.టిత్వాదాద్యవయవః. (చర్తవ్) పడే + సన్తః, (పడేథ్ సన్తః)- పటేత్ సన్తః - పటేత్సన్తః ; పటేసన్తః ; సక్ + సః సన్తస్యః, సన్యః.

31.—జముడాగమసద్ధిః.—హ్రస్వాత్పరో యో జమ్ తదంతం యత్పదం తస్మాత్పరస్య ఆచః నిత్యం జముడాగమ స్సాన్తీత్. ప్రత్యక్షే + అత్తా - ప్రత్యక్షాత్తా, సుగణీ + ఈశః=సుగణ్ణీశః. సన్ + అచ్యుతః సన్నచ్యుతః ॥—ఇతి హల్ సద్ధిః.—

అధవిస్రస్థిః.

32.—పదాన్త సకాశస్య రేఫాదేశః. తస్య ఖరిపరే, అవసానే చ, విస్కంస్యాత్. యథా—రామన్ + భాదతి — రామర్ + భాదతి రామః భాదతి; హరిన్, హరిర్, హరిః, ఏవమ్, పునర్ — పునః, ప్రాతర్ - ప్రాతః.

33 — విస్మయ భరిపరే సకారాదేశః; శరిపరే తువా; శర్వరక భరి
పరే విస్మయ విస్మ వీన నాన్యః. హరిః + తరతి-హరిస్తరతి, - రామః +
వరతి-రామశ్చరతి; హరిః + శేతే-హరిశ్చేతే హరిఃశేతే, రసాః షట్,
రిసాషట్; జనాః సర్వే జనాస్సర్వే కర్షుః అద్భిఃప్యాతమ్ సరః
స్సభృతి ఇత్యాది.

84.—సర్వరక శరీర పరే వా విసర్గస్య లోపస్యాత్, పక్షే సత్త్వం
 నిసర్గత్వ. రామసాతా, రామస్థాతా, రామస్థాతా ఏమం హరిఃస్మృతి
 సాపేక్షస్మృతి వారిస్మృతి

35.—విస్కృత కథయోః; పథయోశ్చ పరయోః ప్రసూతో జిహ్వీ
 మూలీయోపధ్మానీయా వాక్త్ర్యో, ఏత్యేవిస్కృత్య కగ్ కఖిః, కగ్ కఖిః యగ్ యఖిః,
 యః ఖిలః కగ్ కఖతిః కఃపఃకతిః ద్రగ్ దగ్ధతిః, ద్రుగ్ దుగ్ధతీశ్చాది. ఆశవిశేషః.

36.—పాశ, కల్ప, క, కామ్య, క్రత్యయేషు పరతః అవ్యయస్య
విసర్గస్య సకారాదేశః; ఇతి హస్య విసర్గస్యాపి తద్వైవిధ్య కార న్నాస్తిత్
యథా సముచ్ఛాతమ్ - కుత్పితంపయః, యశస్కృష్టమ్, యశస్కృష్టమ్
నయస్కామ్యతి; సప్తష్టాతమ్, సప్తష్టాతమ్, సర్విష్టాతమ్ సర్విష్టాతమ్
న్యతి || సప్తష్టాతాని గణపతితా నామి యః. ధనుష్కాలమ్, భ్రాతు
ష్టాతః, (మాకుంభవా) అస్తితిః.

37.—ఇకాలో, కారో, " పదహ్యసత్తయస్య విస్తరస్య పకా
 రాజ్యేతి కన్యై సుక్తే; (ముహుశ్చబ్రహ్మన.) అహి + కృష్ణ-అహిమృతేతి
 వివర దుష్కర్మైమ్, నిన్మిత్రూహమ్, బహిష్కృతమ్; (ముహుశ్చకామా)

*అనుభవరా త్కావ్యో భగవః శిష్యా సత్యో విజయః

అగ్నిః కరోతి, నురుక రోతీత్యాదౌ విసర్గస్య ప్రత్యయసమ్బద్ధిత్వా న్న షత్వమ్.

38.—ఇన్, ఉన్ ప్రత్యయ విసర్గస్య కృత్వసుచ్ ప్రత్యయాఠ్ఠి (క్రియాభ్యావృత్తిగణనే) విద్యమావిసర్గస్య చ షకారో వా స్యా ల్లి-వర్గే షన్దే చ పరే. సర్పిన్ + కరోతి-సర్పస్కరోతి, సర్పికరోతి. ఏనం ధను ష్కరోతి, ధనుఃకరోతి, ద్విష్కరోతి ద్విఃకరోతీత్యాది.

39.—అకారాత్ప్రసాద్యనన్యాయస్య విసర్గస్య సమాసే నిత్యం సకారాదేశస్సాన్యైత్ కృ, కమ్. ధాతోవ్యేః కంప, కుమ్భ, పాత్రి, కుశ, కర్ణి షుచ పరేషు గతిఃసంజ్ఞకయోః పురన్, వమ, శ్చబ్దయో ర్విసర్గస్య కివన్ద పన్దయోః పరరెత్స; నిత్యం సకారాదేశః. తథాభూత తిరశ్చబ్దస్యతు వా యథాః మ ముదాహరితాని. యశస్కారోః, యశస్కామ్, అయస్కం సః, పయస్క-హ్మః, కయస్పత్రిమ్ అయస్కుశా, అయస్కర్ణీ; పుర స్కృత్వ. నమస్కృత్వః తిరస్కర్తా, తిరిఃకర్తా.

40.—నూ ని పకారే పరే నకారస్య వా విసర్గః, పక్షే ఉప ధ్రానీయశ్చ వా. నృ + పాహి, నూః పాహి, నూపాహిన వాన్వా హి—ఇతిః సర్గసన్ధిః -

అధస్తాదీసన్ధిః.

41.—ప్రాస్యాకారాత్పరస్య పదాన్త సకారస్య ఉ ఇత్యోశేష స్సాన్యైత్ ప్రాస్యాకారే, హశిచ పరే. యథా. రామన్ + ఆర్చ్యః (రామ ఉ + అర్చ్యః ఇతిస్థితేగణః, (నూ 2,11) పూర్వరూపశ్చ-రామార్చ్యః మవన్ + రథః-మనోరథః.

42.—అన్యధార్థేగస్య పదాన్త సకారస్య ఆశిపరే యాచేశః, దేవాన్ + ఇహ. దేవాన్ + నమ్యః. కేవాన్ + ఇహ. కేవాయ్ + వమ్యః. ఇతిస్థితేసతి.

43.—అపస్తంభాత్పరయోః పదాంతయకారః; వకారయోః, అతిపరే లోపః, తత్ర హలిపరేతు నిత్యమ్. లోపపక్షే అచిపరే గుణాది కార్యచ్చ సభవతి. యథా దేవా ఇహ దేవాయహ; దేవానమ్యాః || అన్యాన్యదా హరణాని. హరే + ఏహి. హరయేహి, హర ఏహి, (సూ 9) శ్రియై + ఉద్యతః శ్రియాయుద్యతః; శ్రియాఉద్యతః; విష్ణో + ఇహ-విష్ణవిహ, విష్ణ ఇహ. గురౌ + ఉత్కః - గురావుత్కః, గురా ఉత్కః || మనస్—ఏవేత్యాదిచ జ్ఞేయమ్.

44.—రేఫస్య, ధకారస్యచ, క్రమాద్రేఫే, ధకారేచ పరే లోపః,

45.—తథా రేఫధకారలోప నిమిత్తభూతయోః రేఫ ధకారయోః పరతః పూర్వస్య అణః గీర్ఘ్నస్యాత్. యథా—పునర్ + రమతే - పునారమతే, లిఙ్ + ధః (లి + ధః) - లిఙ్, ఏవం, హరీరమ్యః గురూరాజతే

46.—హలిపరే ఏత, తద్దోః, సుప్రత్యయస్య నిత్యం లోపః స్యాత్ (నశ్లో సమాసే, కాత్పరస్య చ న) ఏవస్ + రుద్రః. ఏవరుద్రః, సస్ + శివః సశివః; (అసశ్వః, ఏవశ్శోరుద్రః) అచిపరేతు ఏవః ౭త్ర. తచ్ఛబ్దస్యతు విశేషః.

47.—అచిపరే తచ్ఛబ్దసమృద్ధినస్సుప్రత్యయస్య లోపస్యాల్లోపేనైవ చేత్వాదపూరణమ్. లోపానంతరం గుణాదికంభవత్కేవ. యథా—నేమామవిడ్ధిప్రభృతిమ్, నైషదాశరథీరామః, ఇత్యాది. లోపేనైవే త్యవిధారణేన “సో ౭ హమాజన్మశుద్ధానామ్, సఏవముక్త్యామఘవ న్తమూ ౩” ఇత్యాదౌ నేతి బోధ్యమ్.

48.—అహస్యబ్ద నకారస్య రూప రాత్రి రాత్ర రథంతర శబ్దేషు పరేషు; సుపి పరచ ఉ ఇత్యాదేశః; అన్యత్ర రేఫాదేశః. (గుణః) అహః + రూపమ్ (అహ ఉ + రూపమ్) - అహోరూపమ్, అహోరాత్రిః, అహోరథంతరమ్; అహః + భ్యామ్ = (అహఉ + భ్యామ్) అహోభ్యాం; అహన్ + గణః = అహర్గణః. ఏవమ్. అహరహః, అహర్పతిః; అహర్గః, అహఃపతిః.

ఇతి సప్తిప్రకరణమ్.

అథ సుబన్తప్రకరణం.

లోకేశ్వరస్మర్యేపి ప్రాతిపదిక *ధాతుమాలకాః సుబన్తవిజన్త
 భేదేన ద్వివిధాః. సుచిత్తుక్తాః—సప్యజస మాబ్ధం స్పృభ్యామ్ భిన్ జె
 భ్యామ్ భ్యన్ జసిభ్యాంభ్యన్ జ్జసామ్ జ్యోస్సున్ || ౪-౧-౨ || ప్రాతిపది
 కాత్పరే ఏతే ఏకవింశతి ప్రత్యయాస్సుః || అనేన స్యోజసిత్వత్ర (సు)
 ఇత్యారభ్య జ్యోస్సుచిత్వన్తం సూత్రాన్త్యభూత పకారేణ (సూ 2) ప్రత్య
 హారకృతే సుచితి భవతి తదన్తాశ్చబ్దాః సుబన్తాః. తే అష్టవిధాః || ౧ || పుంలి
 క్తాః || ౨ || స్త్రీలిక్తాః || ౩ || నపుంసలిక్తాః || ౪ || పుంస్త్రీలిక్తాః || ౫ || స్త్రీ
 నపుంసలిక్తాః || ౬ || పున్నపుంసలిక్తాః || ౭ || త్రిలిక్తాః || ౮ || అవ్యయాని
 చేతి || త్రితసామాన్యతః, అజస్తేమవిసగ్గదీర్ఘ, బిష్ట, ప్రభృతి చిహ్నైర
 పుం, స్త్రీ, క్లిబాః, క్రమాద్భేదాః, హల్స్తేమ తు లిక్తానుకాసనతః || ౧ ||
 రామః హరిః గురుః మరుత్ ఋత్విక్ || ౨ || రమః గారి దిక్ ఆః వధూః
 || ౪ || ధనమ్, వనమ్, అహః ధనుః, దధి || ౫ || దాక్షిః, దాక్షీ, మృగః,
 మృగీ; ఇత్యాద్యపత్యాన్త, జాతిభేదాదయశ్చ || ౫ || మైత్రమ్. మైత్రీ;
 జౌచిత్రమ్, జౌచితీ; త్రిభువమ్, త్రిభువీ || ౬ || కళిత్రః, కళిత్రమ్.
 కణ్ణకః, కణ్ణకమ్ || ౭ || తటః, తటి, తటమ్; పాత్రః, పాత్రీ, పాత్రమ్ || ౮ || లిష్ట
 విభక్తిపదన కూన్యాని “కిల, పరితః, దోషా, సాకమ్, అపహా” ఇత్యాదీన్య
 న్యయాని తప్రకరణేనక్యన్తే. తథా పృథక్ అజన్తా అపి || సుబన్తేషు సర్వత్ర
 అవ్యయభిన్నేషు || పృథమా, సమ్మోఘన ప్రథమా, ద్వితీయా, తృతీయా
 చతుర్థీ, పంచమీ, షష్ఠీ సప్తమీ చేతి విభక్తయోఽప్యేక్షేయాః. తత్తతదా
 దీనాం సర్వనామ్నాం సమ్మోఘన ప్రథమా నాస్తీతి విశేషః. ఏకైక స్యాం
 విభక్తా త్రిణి త్రిణి పంచనానీతి చ బోధ్యమ్ యథా;—

* ధాతుభిన్న ప్రత్యయభిన్న ప్రత్యయాన్తభిన్న మధనచ్చబ్దరూపం;
 కృపన్త, తద్భితాన్త, సమాసాశ్చ ప్రాతిపదిక సజ్ఞోజ్ఞాస్సుః. సు, జస్యోరు
 కారే, కారా, జ, శ, ట, ఙ, పా, శ్చేత్సజ్ఞోజ్ఞకా స్సన్తోలుప్యన్తే

ఏకవచనమ్	ద్వివచనమ్,	బహువచనమ్.	విభక్తి నామాని.
సు (స్)	ఔ	జన్ (అన్)	ప్రథమావిభక్తిః.
			సమ్బాధనప్రథమాచ.
అమ్	ఔట్ (ఔ)	శన్ (అన్)	ది
టా (అ)	భ్యామ్	భిన్	
జే (ఏ)	భ్యామ్	భ్యన్	చతుర్థీ విభక్తిః.
జసి (అన్)	భ్యామ్	భ్యన్	పంచమీ విభక్తిః.
జన్ (అన్)	ఓన్	ఆమ్	షష్ఠీ విభక్తిః.
జి (ఇ)	ఓన్	సువ్ (సు)	సప్తమీ విభక్తిః.

*అథ శబ్దానుక్రమణికా.

1. ధ్యాత్వా క్రితూగ గ్రీవం బాలవృత్తత్తి సిద్ధయే ||
అనుక్రమణికాశబ్దరత్నానాం క్రియతేఽధునా ||
2. త్రిఫలిశ్లేష్వమీ తుల్యరూపాః పట్ పఞ్చ సప్తచ ||
అష్టా నవే త్యాదినాన్తాః కత్యస్తద్వ్యప్తదీ తథా ||
3. రామా న్యతమ కృష్ణాశ్చ స్వశ్చక్షాతి ధనా ద్ధకః ||
సఖాక్షాయా మవ్యవస్థాయాం పూర్వాది స్తుల్యవాక్యముః ||
4. అన్తర శ్చేలబాహ్యన్య వాచీ చైతే సమాః స్తుతాః || ౧౦ ||
సర్వశ్చ విశ్వేష కతర్క కతమా న్యతరా న్యకాః ||
5. ఇతర స్త్వ స్సమసిమా వపి తుల్యా దశేరితాః || ౧౧ ||
ఉభోభయా తథా నేమ స్త్రయోఽమీ భేదశాలినః ||
6. పూర్వగ పరాపరా చాపి దక్షిణోఽపర ఉత్తరః ||
అధర స్సోన్వరా వేతే నన తుల్యగ ప్రక్షిప్తాః || ౧౨ ||

*సుబద్రేషు మిసోవిభిన్నా శ్చబ్దా ఇయన్త ఏవేతిమా హేశ్వరనూత్రోక్త
వర్ణాన్తక్రిమేణసరిగణ్యైః || తేషాం రూపాణి తూపరిష్టా త్ప్రదర్శయిష్య
మే. అకారాదిహకారాన్తవర్ణాన్త క్రమేణ.

7. ఏకశబ్ద స్వరవత్స్వ ద్వితీయస్తు తృతీయవత్ ||3||
ప్రథమ శ్చరమ శ్చైతే ద్వితయాల్ప విమా తథా||
8. అర్థగ కతిపయ శ్చైతే తుల్యాష్టత్ పరికీ ర్తితాః ||౬||
నిర్జరగ పాద దస్తా చ మాసయూషా చ భిన్నకాః ||౭||
9. ద్వ్యహ్నా వ్యవహ్నా చ సాయాహ్నా స్సమా ఏతే త్రయస్సృతాః ||
అదస్తేషు చ పుంలింగా ఏకవక్షాశ దీరితాః ||౮||
10. విశ్వపా సోమపా స్తుల్యా హాహాశబ్దస్తు భిద్యతే ||
తుల్యా హరి శ్రీపతి శ్చ భిన్నాగ కతి పతి స్సఖా ||౯||
11. ద్విత్రిశజ్జాచ భిద్యతే అపేదస్తా ఇతీరితాః ||
వాతప్రమా ర్యయా రేవం పవీ ర్వాతప్రమా రసా ||౧౦||
12. క్విబస్త శ్చేదమ్ శసోర్లా విశిష్యత ఇతీరితః ||
బహుశ్రేయ స్యసా చాతిల క్త్రిశబ్దగ ప్రధీస్తథా ||
13. గ్రామణీశ్చ కుమారీతి క్విబస్తశ్చాపి భిన్నకాః ||
శుద్ధధీవ త్సుధీశబ్ద ఈకారాస్తా ఇతీరితాః ||౧౧||
14. సురువాయూ సమా క్రోస్తా భిన్న స్సృతి త్యుద న్తకాః ||
మిథో భిన్నాస్త్రయోఽమీసుర్ ద్వాహూ రతిచమూ స్వభూః ||
15. వర్షాభూగ ఖలపూశజ్జా పునర్భూశ్చతథా సులూః ||
చత్వార ఏతే తుల్యా స్సృతి రిత్తూదస్తా సమిరితాః ||౧౨||
16. దాతా నష్టా తథో ద్దాతా తుల్యా స్సృతి ర్నతు భిద్యతే ||
పితా భ్రాతాచ జామాతా సమా ఇతి ఋద న్తకాః ||౧౩||
17. క్కూ త్కూ శదౌ చ ఋదస్తా రికారాస్తా గమా శకా ||
ఏకారాస్తాః స్తుతే శ్చబ్ద వికారాస్తస్తు రాః స్తుతః ||౧౪||
18. గోశబ్ద శ్చ తథా సుద్యో రిత్తోదస్తా సమిరితో ||

- దౌకారాస్తా తు పతితా న్లాస్తు నా శ్చేహ కాబ్ధికైః ||౪||
19. ఇత్యజస్తేషు పులిక్తా స్సమాప్తి మగమన్నిహ ||౧౯||
రమా దుర్గా మ్మికా స్తుల్యా అమాభశబ్దస్తు భిద్యతే ||౫||
20. సర్వా విశ్వాచ కతరా కతమా న్యత రేతరా ||
పూర్వాపరాపరా దక్షిణోత్తరా స్వాపరా ధరా ||
21. సమా సీమా ల్యన్తరాన్యా తుల్యా ఏకోనవింశతిః ||౧౯||
పూర్వోత్తరాదిక్సమానే తథోభై కేచ భిన్నకాః ||
22. ద్వితీయావ త్తృతీయా స్యా జ్వరాశబ్దస్తు భిద్యతే ||
నాసికా చ నికాశబ్దో భిద్యతే పృతనా తథా ||
23. గోపాశబ్దస్తథా భిన్న ఇత్యాదస్తాః ప్రక్షీర్తితాః ||౧౯||
మతి స్తతి ద్విత్రిశబ్దా ఇకారాస్తాః ప్రభేదకాః ||
24. గారీపత్స్యా త్సభేశబ్దో లక్ష్మీః స్త్రీ శ్రీ సుగ్రీః ప్రభీః ||
నీ శ్చ భిన్నా స్సహా ప్రీర్భి రికారాస్తా ఇమే స్పృతాః ||౨౪||
25. ధేను తన్వాదయ శ్చబ్దా ఉకారాస్తా ఇహేరితాః ||
వహూ ర్భూ ర్భూ శ్చ వహూభూ రిత్వాదస్తాః ప్రభిన్న శః ||
26. స్వస్వశబ్దో మాతృశబ్ద ఋదస్తా భేనకాలినా ||
ఓదస్తస్తు భవేద్ద్యో శ్చ నా రౌదస్తాః ప్రక్షీర్తితః ||౧౯||
27. ఇత్యజస్తే ప్రిమే ప్రోక్తా స్త్రీలిక్తా శ్చాబ్ధికో త్తమైః ||౫||
సమం జ్ఞాన ఛాన్యతమం కతర త్కతమ త్తథా ||
28. ఇతరా న్యతరా న్యాని పఞ్చ తుల్యా అథా జరమ్ ||
హృదయ ఛాన్యస్య ముదకం మాంస మిత్యపి భిన్న కాః ||
29. సర్వవ త్స్యా జేకతర మిత్యదస్తా స్సమిరితాః ||౧||
వార్యనాది సఖి ద్విత్రి శబ్దా ఎతే ప్రభిన్న కాః ||

30. దధి సక్థ్యక్షీ చా స్థీతి సమాః ప్రోక్తా ఇదంతకాః ||౬||
మధుశబ్ద స్సానుచాయా భిద్యేతే ఇత్యుదంతకాః ||౭||
31. కర్తు హర్తు ఋకారాంతా విత్యజంతా నపుంసకే ||౧||
హలంతా అథ కథ్యంతే లిఙ్గుగ్ ద్రు గ్వీశ్వవా ట్టథా ||
32. అనద్యం శ్చ తురామట్య హంతాః స్యుః శ్చేదకాలినః ||
సుద్యో రితి వకారాంత శ్చతుశ్శబ్దస్తు రాంతకః ||౨||
33. కిమిద ఇచ్చ ప్రశాంశ్చామి మాంతా భిన్నా స్సమిరితాః ||
తాంత స్సుగణ్యజన్త స్సాన్య తిక్వబన్త శ్చేత్సుగా ణితి ||౫||
34. రాజా ప్రతిదివా భిన్నా యజ్యా బ్రహ్మ సమాపుభౌ ||
యశస్విన్ శాక్తికణౌ తుల్యో సమా పూనా ర్యమా మతౌ ||
35. పృత్రహో మఘవా శ్వాఽర్వా యువా చామి ప్రభిన్నకాః ||
పథా మథా స్సమా ప్రోక్తా ఋభుక్షాస్తు విశిష్యతే ||
36. ఐచ్చన్ సప్త న్న వన్ శబ్దా దశన్ శబ్ద ఇమే సమాః ||
అప్తన్ శబ్దస్తు భిన్న స్సాన్య దేశవింశతి నాంతకాః ||౧౦||
37. ధకారాంత స్తు భుక్చబ్ధో యు జ్జయు శ్చేదకాలినా ||
పరివ్రాట్ పరిమృట్ దేవేట్ రాట్ప భ్రా డ్వీశ్వసృ ట్టమాః ||
38. విశ్వారాట్ భట్ట భిద్యేతే ఋత్వి గూర్క సమా స్తృతౌ ||
ద్వాదశేమే జకారాంతా సత్త్వి చ్చబ్దాసమా స్తృతౌ ||
39. య దేత ద్యుష్ట దస్మత్సు పాచ్చబ్దా భేదకాలినః ||౧౦||
దకారాంతా ఇమే సప్తః ధకారాంతోఽగ్ని మత్స్సృతః ||౧||
40. ప్రాజ్య ప్రత్య భూదక్ సమ్యక్ సద్ర్య జీర్య జ్జిప్య ట్టథా ||
పయోముగ వ్యుముయక్ భిన్నా శ్చాన్తాసవేరితాః ||౬||
41. మహా నృపం శ్చ భిద్యేతే ధీమాం శ్చ మఘవాభవాన్ ||
త్రయ స్తుల్యా అథ సుయ జ్జక్ష జ్జాగ్ర ద్దద ద్దధత్ ||

42. దరిద్ర చ్చ తథా కాస చ్చకాస చ్చ సమా ఇమే ||౧౩||
త్రయోదశ తకారాస్తాగ్, పాస్తో గుఢబ్ధ ఈరితః ||౧||
43. కాస్తో విట భిద్యతే తాదృ ఘృతస్పృక్ స్సగిమే సమాః ||
షాస్తా భిన్నా దగృ గ్రత్నమట్ పట్ దోగ్ పిపతీ రపి ||౨||
44. విద్వాం శ్చ నేదివా న్వేదా అకేహే శ్యశనా పుమాన్ ||
చష్ట్రమా శ్చ సువశ్చాసా భిన్నా స్సాస్తా నవేరితాః ||౩||
45. ఇత్థం చాలాస్తాగ్ పులిక్తా స్సమప్తి మగమన్నిహ ||౪||
స్త్రియా ముపాస దష్టి క్చ హస్తా భిన్నాచ వాస్తకః ||
46. దివశబ్దోధః రాస్తా ధృబ్ధిన్తో గీః పూ శ్చ ధూ స్సమాః ||
భిన్న శ్చతుః ర్మకారాస్తోకి మిదం భేదకాలినా ||
47. నాస్తో ద్వో సీమ దామానా బహుయజ్వా ప్రకీర్తితః ||
వీరుత్ త్సు త్రుక్త ధకారాస్తా స్తుల్యా స్స ఛాస్తా ఈరితః ||
48. త్యక్తచ్ఛబ్దా విమా తుల్యా భిన్నా వేత ద్యదా మతా ||
ము త్సమ్మదా సమావేతా దాస్తా శ్చాస్తా స్తు వాక్ స్తుతః ||
49. ఆస్పల్దసు పకారాన   ధృ క్చమా మతా
త్వి ట్రావృషే సజా షాస్తా స్సాస్తా వాసీ రసా పృథక్ ||
50. ఇత్థం చాలస్తాః స్త్రిలిక్తా ద్వా చ త్రింశ త్రప్తీర్తితాః ||౩౨||
క్లిబే స్యా త్స్విసదు ధాన్త వాస్త స్స్వి త్సుద్యుశబ్దకః ||
51. రేఫాక్తా చ చతుశ్శబ్ద వార్షబ్దా భేదకాలినా ||
భిన్నా చ కిమిదం మాన్తే బ్రహ్మ హర్దణి శబ్దకాః ||
52. భిన్నా వాస్తా జకారాస్తాః క్లిబే ౭ సృక్శబ్ద ఈరితః ||౧౦||
దాస్తా స్తద్య త్సమా వేతచ్ఛబ్దో భిన్నో నప్రంసకే ||
53. గవాక్శబ్దస్య రూపాణీ క్లిబే ౭ ర్చా గతి భేదతః ||౪||
అసన్ధ్యవ షూర్వరూపై ర్నవాధికశతం మతేమ్ ||
54. స్వమ్సుపున్ నవ ప ద్భాదౌ పటేక్ సు స్త్రిణి జ శ్చసోః ||

చత్వారి శేషే దశకే రూపాణీతి విభావయ ॥

55. ఊహ్య మేషాం ద్వీర్వచనా మనాసిక వికల్పనాత్ ॥

రూపాణ్యశ్వాక్షిః సూతాని (౫౨౭) భవంతీతి మనీషిభిః ॥

56. సమానా తు పచి ద్వీన్ చ్చబ్దౌ తుల్యౌ దద ద్దధత్ ॥

తుద ద్యకృ చ్చకృ చ్చాపి భిన్నౌ స్ఫురితి తాస్తకాః ॥౭॥

57. స్వప్నబద్ధు పకాగాన్త మ్నేన్తోష ద్రత్నముట్టథా ॥

మహాధను రదశ్చబ్దా స్సాన్తా భిన్నాః పరస్పరమ్ ॥౮॥

58. నపుంసకా హలన్తేషు సప్తవింశతి రీతితాః ॥౨౭॥

ఇత్థంగ్రహానలగుణాః (౩౨౯) శబ్దా బోధ్యా మనీషిభిః ॥

ఏషాం శబ్దానుక్రమణీ యస్యకణ్ఠే విభాతి సః ॥

సభాయాం కాల్పికైః పూజ్య ఇహ మత్ర చ మోదతే ॥

ఇతి శబ్దానుక్రమణికా సమాప్తా.

౧౨౪

౧౫౫

33౯

అథ అజన్మపుంలిజ్ఞ సాధారణశబ్దాః.

అకారాన్తఃపుంలిజ్ఞో రామశబ్దః (రాముడు.)

ఏకవచనమ్.	ద్వివచనమ్.	బహువచనమ్.	విభక్తినామాని
రామః	రామా	రామాః	ప్రథమావిభక్తిః
హేరామ	హేరామా	హేరామాః	సంబోధన ప్రథమా
			విభక్తిః
రామమ్	రామా	రామాకా	ద్వితీయావిభక్తిః
రామేణ	రామాభ్యామ్	రామైః	తృతీయావిభక్తిః
రామాయ	రామాభ్యామ్	రామేభ్యః	చతుర్థీవిభక్తిః
రామాత్	రామాభ్యామ్	రామేభ్యః	పంచమీవిభక్తిః
రామస్య	రామయోః	రామాణామ్	షష్ఠీవిభక్తిః
రామే	రామయోః	రామేషు	సప్తమీవిభక్తిః

ఏవం కృష్ణ ముకుందే ఏవ నిలయ లోక పృథ్వాదయః.

సంసక్రాంతివిభక్తయః.

ప్ర॥ న - జౌ - అన్.
సమ్॥   "   "
ద్వి॥ అమ్ - జౌ - అన్.
త్వి॥ ఆ - భ్యామ్ - భిన్.
చి॥ ఏ - భ్యామ్. భ్యన్.
ప॥ అన్ - భ్యామ్. భ్యన్.
ప॥ అన్ - ఓన్ - ఆమ్.
స॥ ఇ - ఓన్ - సు.

ఆస్త్రివిభక్తయః.

*దు-సు-భులు
*ఓ-ఓయి-ఓరి-ఓసి
*ని-ను-ల-సరించి
*చేత-చేతోడ-తో
కై-తోఅను
*పలన-కంపే-పట్రి
*కి-కు-యొక్క-లో-లోపల * అ
*అందు-ఇందు-న

*కర్ణాటకవిభక్తయః.

*ఉ-అం-అర్-గర్
*ఏ-ఎ-లై-వరా.
*అన్న-అం
*ఇం-ఇందం-ఇందె
*క-గె-ఇ-ఇంగె
*దె-నెయింద-అత్త-నిందం
*అల్లి-బల్-అ

న చ నా గ్ర ము లు.

వచనము సంస్కృతమా.

ప్ర॥ ఏ॥ రామః
ప్ర॥ ద్వి॥ రామా
ప్ర॥ త్రి॥ రామా
ప్ర॥ చ॥ హేరామ
స॥ ప్ర॥ ఏ॥ హేరామా
స॥ ప్ర॥ ఏ॥ హేరామా
ద్వి॥ ఏ॥ రామమ్

అష్టాంగి

రాముడు
ఇద్దఱు రాములు
బహు రాములు
ఓ రాముడా
ఓ ఇద్దఱు రాములారా
ఓ బహు రాములారా
రాముని

కర్ణాటకాంగి

రామను
ఇబ్బరు రామను
బహు రామరు
ఎలై రామనే
ఎలైయిబ్బరు రామకే
ఎలైబహు రామకుగళై
రామనన్నె

ద్రావిడాంగి.

రామక-
ఇరెండు రామర్కళ్
వెళ్ళు రామర్కళ్
ఓ రామనె
ఓయి రెండు దామర్కళై
ఓ వెళ్ళు రామర్కళై
రామనై

*ద్రావిడవిభక్తయః
*అక్-అనదు-అనకా-
*ఓ-ఏ.
*వి-ఉడక, కొండ
*అర్-అక్-ఒడు
*కు-అహ-పొరుట్టు
*ఇర్-ఇక్-నినుం
*అ-అదు-ఉడైయ-అదు
*ఇల్-కచ-ఇడత్తిల్

ద్వి||ద్వి||
 ద్వి||బ||
 త్వి||ఏ||
 త్వి||ద్వి||
 త్వి||బ||
 చ||ఏ||
 చ||ద్వి||
 చ||బ||
 ప||ఏ||
 ప||ద్వి||
 ప||బ||
 ప||ఏ||
 ప||ద్వి||
 ప||బ||
 ప||ఏ||
 ప||ద్వి||
 ప||బ||

రామా
 రామా
 రామేణ
 రామాభ్యామ్
 రామైః
 రామాయ
 రామాభ్యామ్
 రామేభ్యః
 రామాత్
 రామాభ్యామ్
 రామేభ్యః
 రామస్య
 రామయోః
 రామాణామ్
 రామే
 రామయోః
 రామేషు

ఇద్దఱు రాములు
 ఒహురాముల
 రామునిచే
 ఇద్దఱు రాములచే
 ఒహు రాములచే
 రామునికై
 ఇద్దఱు రాములకై
 ఒహు రాములకై
 రామునివలన
 ఇద్దఱు రాములవలన
 ఒహు రాములవలన
 రామునియొక్క
 ఇద్దఱు రాములయొక్క
 ఒహు రాములయొక్క
 రామునియందు
 ఇద్దఱు రాములయందు
 ఒహు రాములయందు

ఇబ్బరు రామరన్న
 ఒహు రామరన్న
 రామనిందె
 ఇబ్బరు రామరిందె
 ఒహు రామరిందె
 రామంగై
 ఇబ్బరు రామగై
 ఒహు రామగై
 రామనడెనెయింద
 ఇబ్బరు రామరడెనెయింద
 ఒహు రామరడెనెయింద
 రామన
 ఇబ్బరు రామర
 ఒహు రామర
 రామనల్లి
 ఇబ్బరు రామరల్లి
 ఒహు రామరల్లి

ఇరెండు రామర్గైశ్చై
 వెహు రామర్గైశ్చై
 రామంగాల్
 ఇరెండు రామర్గైశ్చై
 వెహు రామర్గైశ్చై
 రామనుకు
 ఇరెండు రామర్గై
 వెహు రామర్గై
 రామనిడత్తినినుం
 ఇరెండు రామర్గైశ్చై
 వెహు రామర్గైశ్చై
 రామనుడైయ
 ఇరెండు రామర్గైశ్చై
 వెహు రామర్గైశ్చై
 రామనిడత్తిల్
 ఇరెండు రామర్గైశ్చై
 వెహు రామర్గైశ్చై

ఇకారా న్నగ పుంలిజ్జో హరిశబ్దః (విష్ణువు) (శ్లో॥ 10.)

ఏకనచనమ్.	ద్విపచనమ్.	బహుపచనమ్.	
హరిః	హరీ	హరయః	ప్ర॥
హేహరే	హేహరీ	హేహరయః	సం॥ప్ర॥
హరిమ్	హరీ	హరీకా	ద్వి॥
హరిణా	హరిభ్యామ్	హరిభిః	తృ॥
హరయే	హరిభ్యామ్	హరిభ్యః	చ॥
హరేః	హరిభ్యామ్	హరిభ్యః	పం॥
హరేః	హరోః	హరీణామ్	ష॥
హరా	హరోః	హరిషు	స॥

ఏవమ్ అగ్ని శ్రీపతి గవి కవి భూపత్యాదయః

ఉకారా న్నగ పుంలిజ్జో గురుశబ్దః (గురువు.) (శ్లో॥ 14)

గురుః	గురూ	గురువః	ప్ర॥
హేగురో	హేగురూ	హేగురువః	సం॥ప్ర॥
గురుమ్	గురూ	గురుకా	ద్వి॥
గురుణా	గురుభ్యామ్	గురుభిః	తృ॥
గురుజే	గురుభ్యామ్	గురుభ్యః	చ॥
గురోః	గురుభ్యామ్	గురుభ్యః	పం॥
గురోః	గురోః	గురుణామ్	ష॥
గురౌ	గురోః	గురుషు	స॥

ఏవం విభు విష్ణు భాను శమ్భు వాయు బాహ్వదయః ॥

ఋకా న్నగ పుంలిజ్జో ధాతృశబ్దః (ప్రచ్ఛ) (శ్లో॥ 16)

ధాతా	ధాతారా	ధాతారః	ప్ర॥
హేధాతే	హేధాతారా	హేధాతారః	సం॥ ప్ర॥
ధాతారమ్	ధాతారా	ధాతౌకా	ద్వి॥

ధాతా	ధాతృభ్యామ్	ధాతృభిః	త్స॥
ధాతే	ధాతృభ్యామ్	ధాతృభ్యః	చ॥
ధాతుః	ధాతృభ్యామ్	ధాతృభ్యః	సం॥
ధాతుః	ధాత్రోః	ధాతృణామ్	ప॥
ధాతురి	ధాత్రోః	ధాతృషు	స॥

ఏవం నస్తా ఉద్ధాతా కర్తా శాస్త్రేత్యవయః

ఓకారాంత్య పుంలిజ్ఞో గోశబ్దః (ఎద్దు) (శ్లో॥ 18.)

గాః	గాపా	గాః	ప్ర॥
ఘోగాః	ఘోగాపా	ఘోగావః	సం॥ప్ర॥
గామ్	గాపా	గాః	ద్వి॥
గవా	గోభ్యామ్	గోభిః	త్స॥
గవే	గోభ్యామ్	గోభ్యః	చ॥
గోః	గోభ్యామ్	గోభ్యః	ప॥
గోః	గవోః	గవామ్	ప॥
గవి	గవోః	గోషు	స॥

ఏవం సుద్యోః స్తృత్యోః ఇత్యాద్యోకారాంతాః.

ఇత్యజన్మపుంలిజ్ఞ సామాన్య శబ్దాః.

అకారాంత్య స్త్రీలిజ్ఞో రమాశబ్దః (లక్ష్మీ) శ్లో॥ 19.

రమా	రమే	రమాః	ప్ర॥
ఘోరమే	ఘోరమే	ఘోరమాః	సం॥ప్ర॥
రమామ్	రమే	రమాః	ద్వి॥
రమయా	రమాభ్యామ్	రమాభిః	త్స॥
రమయౌ	రమాభ్యామ్	రమాభ్యః	చ॥
రమయాః	రమాభ్యామ్	రమాభ్యః	ప॥

రమాయాః	రమయోః	రమాణామ్	పత్నీ
రమాయామ్	రమయోః	రమాసు	సప్తమీ

ఏవమ్ అష్టమికా దుర్గా సీతా భామా పద్మావయః,
ఉకారాంతః స్త్రీలింగో మతిశబ్దః (బుద్ధి) (శ్లో॥ 23)

మతిః		మతయః	(ప॥
హేమతే	హేమతీ	హేమతయః	సం
మతిమ్		మతీః	ద్వి॥
మత్యా	మతిభ్యామ్	మతిభిః	త్వ॥
మత్యై, మతయే		మతిభ్యః	చ॥
మత్యాః, మతేః	మతి	మతిభ్యః	ప॥
మత్యాః, మతేః	మత్యోః	మతీనామ్	ప॥
మత్నామ్, మతా	మత్యోః	మతిషు	స॥

ఏవం శ్రుతి స్మృతి బుద్ధి ఘృణీ రుచ్యాదయః,
ఉకారాంతః స్త్రీలింగగారీ శబ్దః (పార్వతి) (శ్లో॥ 24)

గారీ	గార్యా	గార్యః	ప॥
హేగారి	హేగార్యా	హేగార్యః	సం॥ప॥
గారీమ్	గార్యా	గారీః	ద్వి॥
	గారిభ్యామ్	గారిభిః	త్వ॥
		గారిభ్యః	చ॥
గార్యాః		గారిభ్యః	ప॥
గార్యాః	గార్యోః	గారిణామ్	ప॥
	గార్యోః	గారిషు	

ఏవం పత్నీ సఖీ వాణీ పార్వతి నద్యాదయః,
ఉకారాంతః స్త్రీలింగ దేనుశబ్దః (ఆవు) (శ్లో॥ 25)

దేనుః	దేనూ	దేనవః	ప్ర॥
	హేదేనూ	హేదేనవః	సం॥ప్ర॥

దేహమ్	దేహా	దేహాః	ద్వి
దేహ్య	దేహభ్యామ్	దేహభిః	త్వ
దేహ్యై, దేహే	దేహభ్యామ్	దేహభ్యః	చ
దేహ్యైః, దేహోః	దేహభ్యామ్	దేహభ్యః	పం
దేహ్యైః, దేహోః	దేహ్యైః	దేహనామ్	ప
దేహ్యైః, దేహోః	దేహ్యైః	దేహభు	

ఏవం తమః కరేణుః కాకుః శాస్త్రవయః.

ఋకారాన్తః స్త్రీలిజ్జో వధూశబ్దః (చంద్రుని) (శ్లో|| 25.)

వధూః	వధ్వా	వధ్వః	ప్ర
వేవధు	వేవధ్వా	వేవధ్వః	పం ప్ర
వధూమ్	వధ్వా	వధూః	ద్వి
వధ్వా	వధూభ్యామ్	వధూభిః	త్వ
వధ్యై	వధూభ్యామ్	వధూభ్యః	చ
వధ్యైః	వధూభ్యామ్	వధూభ్యః	పం
వధ్యైః	వధ్యోః	వధూనామ్	ప
వధ్యైః	వధ్యోః	వధూభు	ప

ఏవం తమః చమూః కిణ్దుః రక్కూరూః ఇత్యవయః.

ఋకారాన్త స్త్రీలిజ్జ స్వస్థశబ్ద (చంద్రుని) (శ్లో|| 26.)

స్వస్థా	స్వస్థారా	స్వస్థారః	ప్ర
హస్వస్థాః	హస్వస్థారా	హస్వస్థారః	పం ప్ర
స్వస్థారమ్	స్వస్థారా	స్వస్థాః	ద్వి

‘తేవం పుంలిన్గోక్త ధాతృ శబ్దవత్ || స్త్రీలిజ్జ గోశబ్దః పుంలిన్గోక్త

గోశబ్దవత్ (పు|| 26.)

అజన్మ స్త్రీలిజ్జ సాధారణశబ్దాః.

అథ అజన్త సప్తంసకలిజ్ఞ సాధారణశబ్దాః

అకారాన్త సప్తంసకలిజ్ఞ ఫలశబ్దః (పండు) (శ్లో॥ 27.).

ఫలమ్	ఫలే	ఫలాని	ప్ర॥
హేఫల		హేఫలాని	సం॥ప్ర॥
ఫలమ్	ఫలే	ఫలాని	
ఫలేన	ఫలాభ్యామ్	ఫలైః	త్వ॥
ఫలాయ	ఫలాభ్యామ్	ఫలేభ్యః	చ॥
ఫలాత్	ఫలాభ్యామ్	ఫలేభ్యః	ప॥
ఫలస్య	ఫలయోః	ఫలానామ్	ప॥
ఫలే	ఫలయోః	ఫలేషు	ప॥

ఏవం జ్ఞాన ధన సన వచన వదనాదయః

ఇకారాన్త సప్తంసకలిజ్ఞో వారిశబ్దః (ఉదకము) (శ్లో॥ 29.)

వారి	వారిణీ	వారిణి	ప్ర॥
హేవారే, హేవారి	హేవారిణీ	హేవారిణి	సం॥ప్ర॥
వారి	వారిణీ	వారిణి	ద్వి॥
వారిణా	వారిభ్యామ్	వారిభిః	త్వ॥
వారిణే	వారిభ్యామ్	వారిభ్యః	చ॥
వారిణః	వారిభ్యామ్	వారిభ్యః	ప॥
వారిణః	వారిణోః	వారిణామ్	ప॥
వారిణి	వారిణోః	వారిషు	స॥

ఏవం క రాజ్ఞి పాదపాణిహారహారి ఇత్యాదయః,

ఉకారాన్త సప్తంసకలిజ్ఞో మధుశబ్దః (తేనె) (శ్లో॥ 30.)

మధు	మధునీ	మధూని	ప్ర॥
హేమధో, హేమధు, హేమధునీ		హేమధూని	సం॥స॥
మధు	మధునీ	మధూని	ద్వి॥

మధునా	మధుభ్యామ్	మధుభిః	త్రి॥
మధునై	మధుభ్యామ్	మధుభ్యః	చ॥
మధునః	మధుభ్యామ్	మధుభ్యః	పం॥
మధునః	మధునోః	మధూనామ్	ప॥
మధుని	మధునోః	మధుషు	ఁ॥

ఏవ మమ్ము శ్చశ్రు జతు ఇత్యైదయః
ఇత్యజన్మ నపుంసకలిజ్ఞ సాధారణశబ్దాః.

అథ హలన్త సాధారణశబ్దాః.

చకారాన్తగ్న పుంలింగగ్న పయోముక్త్యబ్దః (మేఘము) (శ్లో ॥ 40.)

పయోముక్ (గ్) *	పయోముచా	పయోముచః
పయోముచమ్	పయోముచా	పయోముచః
పయోముచా	పయోముగ్భ్యామ్	పయోముగ్భిః
పయోముచే	పయోముగ్భ్యామ్	పయోముగ్భ్యః
పయోముచః	పయోముగ్భ్యామ్	పయోముగ్భ్యః
పయోముచః	పయోముచోః	పయోముచామ్
పయోముచి	పయోముచోః	పయోముక్షు

ఏవం జలముక్ సునాక్ ఇత్యైదయః.

జకారాన్తగ్న పుంలింగో భిషక్త్యబ్దః (వైద్యుడు) (శ్లో ॥ 41.)

భిషక్ (గ్) *	భిషజౌ	భిషజః
భిషజమ్	భిషజౌ	భిషజః
భిషజా	భిషగ్భ్యామ్	భిషగ్భిః

* హలన్తేషు * ఏవం చిహ్నితస్థలే సమైబ్ధన ప్రథమాఽ ప్రథమా
విధక్తి వర్ధిభ్యాః

	భిషగ్భ్యమ్	భిషగ్భ్యః
భిషః	భిషగ్భ్యమ్	భిషగ్భ్యః
భిషజః	భిషజోః	భిషజామ్
భిషజి	భిషజోః	భిషజ్సు

ఏవం సుయుక్ బుద్ధిక్ తస్యైక్ ఇత్యాదయః.

తకారాంత్య పులిజ్గో మరుచ్చబ్దః (గాలి) (శ్లో || 41.)

మరుతో	మరుతో	మరుతః
మరుతమ్	మరుతో	మరుతః
మరుతా	మరుద్భ్యమ్	మరుద్భ్యః
మరుతే	మరుద్భ్యమ్	మరుద్భ్యః
మరుతః	మరుద్భ్యమ్	మరుద్భ్యః
మరుతిః	మరుతోః	మరుతామ్
మరుతి	మరుతోః	మరుత్సు

ఏవం జతుత్ జాగ్రత్ దధత్ దధత్ ఇన్ద్రజిత్ సోమసుత్ శాస్త్ర
కృత్ దద్రిద్రత్ శాసత్ చకాసత్ జుహ్వత్ భిభ్యత్ బోభువ దిల్లాదయః

షకారాంత్య పులిజ్గో దివిషచ్చబ్దః (కల్పు) (శ్లో || 39.)

దివిషతో	దివిషదౌ	దివిషదః
దివిషమ్	దివిషదౌ	దివిషదః
దివిషదా	దివిషద్భ్యమ్	దివిషద్భ్యః
దివిషదే	దివిషద్భ్యమ్	దివిషద్భ్యః
దివిషదః	దివిషద్భ్యమ్	దివిషద్భ్యః
దివిషదః	దివిషదోః	దివిషదామ్
దివిషది	దివిషదోః	దివిషద్సు

ఏవం శాస్త్రజిత్ రాజసుత్ క్రివ్యాగ ఇత్యాదయః.

నకారాంతః పుంలిజ్ఞో రాజన్ శబ్దః (తేడు) (శ్లో॥ 34.)

రాజా	రాజానా	రాజానః
హేరాజన్	హేరాజానా	హేరాజానః
రాజానమ్	రాజానా	రాజ్ఞః
రాజ్ఞా	రాజభ్యామ్	రాజభిః
రాజ్ఞో	రాజభ్యామ్	రాజభ్యః
రాజ్ఞో	రాజభ్యామ్	రాజభ్యః
రాజ్ఞో	రాజ్ఞోః	రాజ్ఞామ్
రాజ్ఞో రాజని	రాజ్ఞోః	రాజసు

ఏవం మహిమా సుత్రామా ఇత్యాదయః.

నకారాంతః పుంలిజ్ఞో యజ్ఞన్ శబ్దః (సోమయాజి, (శ్లో॥ 34.)

యజ్ఞా	యజ్ఞానా	యజ్ఞానః
హేయజ్ఞన్	హేయజ్ఞానా	హేయజ్ఞానః
యజ్ఞానమ్	యజ్ఞానా	యజ్ఞానః
యజ్ఞానా	యజ్ఞభ్యామ్	యజ్ఞభిః
యజ్ఞనే	యజ్ఞభ్యామ్	యజ్ఞభ్యః
యజ్ఞనః	యజ్ఞభ్యామ్	యజ్ఞభ్యః
యజ్ఞనః	యజ్ఞనోః	యజ్ఞనామ్
యజ్ఞని	యజ్ఞనోః	యజ్ఞసు

ఏవం విహకృత్వా పాష్టా ఆత్తా బ్రహ్మ ఇత్యాదయః.

నకారాంతః పుంలిజ్ఞో యశస్విన్ శబ్దః (కీర్తిగలవాడు) (శ్లో॥ 34.)

యశస్వీ	యశస్వీనా	యశస్వీనః
హేయశస్విన్	హేయశస్వీనా	హేయశస్వీనః
యశస్వీనమ్	యశస్వీనా	యశస్వీనః
యశస్వీనా	యశస్విభ్యామ్	యశస్విభిః

శబ్దరత్నావళి.

యశస్వినే	యశస్విన్యమ్
యశస్వినః	యశస్విన్యమ్
యశస్వినః	యశస్వినోః
యశస్వినః	యశస్వినోః

ఏనం గుణీ ధనీ కరీ శాస్త్రీ శాస్త్రీ దోషీ ఇత్యాదయః. తత్రరేఫ
పకారంతస్స నకారస్య గత్యం జ్ఞేయమ్, కరిణౌ కరిణః, దోషిణౌ దోషిణః

పకారాంతస్య పుంలింగో విచ్ఛిన్నః (వైశ్యుడు) (శ్లో || 45.)

విటో (విడ్) *	విశౌ	విశః
విశమ్	విశౌ	విశః
విశా	విద్యాభ్యమ్	విద్భిః
విశే	విద్యాభ్యమ్	విద్భ్యోః
విశః	విద్యాభ్యమ్	విద్భ్యోః
విశః	విశోః	విశామ్
విశి	విశోః	విట్సు, విట్సు

ఏనం మృత్ భటో ఇత్యాదయః.

పకారాంతస్య పుంలింగో రత్నముట్పన్నః (రత్నపుదంగ) (శ్లో || 46)

రత్నముట్ (ట్) *	రత్నముషే	రత్నముషః
రత్నముపష్	రత్నముషే	రత్నముషః
రత్నముషా	రత్నముద్యాభ్యమ్	రత్నముద్భిః
రత్నముషే	రత్నముద్యాభ్యమ్	రత్నముద్భ్యోః
రత్నముషః	రత్నముద్యాభ్యమ్	రత్నముద్భ్యోః
రత్నముషః	రత్నముషోః	రత్నముషామ్
రత్నముషి	రత్నముషోః	రత్నముట్సు, (ట్సు)

ఏనం నీలత్విత్ ద్విటో జహపుటో ఇత్యాదయః.

సకారాస్త్యః పుంలిక్ష్ణో వేదశబ్దః (బహు) (స్లో || 44.)

వేదాః	వేదసా	వేదసః
హేవేదః	హేవేదసా	హేవేదసః
వేదసమ్	వేదసా	వేదసః
వేదసా	వేదోభ్యామ్	వేదోభః
వేదసే	వేదోభ్యామ్	వేదోభ్యః
వేదసః	వేదోభ్యామ్	వేదోభ్యః
వేదసః	వేదసాః	వేదసామ్
వేదసి	వేదసాః	వేదస్య

ఏవం చప్రమాః సు + వాః ఇత్యాదయః

సకారాస్త్యః పుంలిక్ష్ణో విద్యశబ్దః (పండితుడు) (స్లో || 44.)

విద్యాకా	విద్యాంసా	విద్యాంసః
హేవిద్యకా	హేవిద్యాంసా	హేవిద్యాంసః
విద్యాంసమ్	విద్యాంసా	విద్యుః
విదుషా	విద్యద్యామ్	విద్యద్భిః
విదుషే	విద్యద్యామ్	విద్యద్భ్యః
విదుషః	విద్యద్యామ్	విద్యద్భ్యః
విదుషః	విదుషాః	విదుషామ్
విదుషి	విదుషాః	విద్యత్సు

ఏవం నేదివాకా తస్మిన్వాకా ఉపేయివాకా

సకారాస్త్యః పుంలిక్ష్ణో మహీరుత్సభః (చెట్టు) (స్లో || 31.)

మహీరుత్సా *	మహీరుహా	మహీరుహః
మహీరుహమ్	మహీరుహా	మహీరుహః
మహీరుహః	మహీరుద్యామ్	మహీరుద్భిః
మహీరుహే	మహీరుద్యామ్	మహీరుద్భ్యః

మహీరుహః	మహీరుద్యామిమ్	మహీరుద్భ్యః
మహీరుహః	మహీరుహాః	మహీరుహామ్
మహీరుహి	మహీరుహాః	మహీరుహ్యు (టు)

ఏవం లిట్ దాసులిట్ ఇత్యాదయః.

హకారాంత్య పుంలిङ్గో ధుక్చబ్దః (పాలిపిదుకువాదు) (శ్లో || 31)

ధుక్, ధుగ్	దుహా	దుహః
దుహమ్	దుహా	దుహః
దుహి	ధుగ్యామిమ్	ధుగ్భ్యః
దుహే	ధుగ్యామిమ్	ధుగ్భ్యః
దుహః	ధుగ్యామిమ్	ధుగ్భ్యః
దుహః	దుహాః	దుహామ్
దుహి	దుహాః	దుహ్యు, ధుట్యు, ధుట్ట్యు

ఇతి హులన్త పుంలిङ్గ సాధారణశబ్దాః

చకారాంత స్త్రీలిङ్గో వాక్చబ్దః (వాక్కు) (శ్లో || 48.)

వాక్, వాగ్ *	వాచా	వాచః
వాచమ్	వాచా	వాచః

ఇత్యాది సర్వం పయోముక్త్యబ్దవత్, ఏవం త్వక్, (పు-29.)

జకారాంతః స్త్రీలిङ్గ స్త్రక్చబ్దః (మాలిక)

స్త్రః	జ్జా	స్త్రజః
స్త్రజమ్	జ్జా	స్త్రజః

ఇత్యాది భిషక్చబ్దవత్ (పు-29.)

హులన్తేషు తకారాంతాః నకారాంతాశ్చ స్త్రీలిङ్గై ప్రాయశః ఈకారా
ంతాః స్యుః :— ధీమతీ, భగవతీ, దదతీ, చకాసతీ, కాసతీ జాగ్రతీ,
భాతీ-భానీ, జహ్వతీ, బిభ్యతీ, సున్వతీ తునన్తీ-తుదతీ రున్దతీ, క్రీణతీ

కుగ్వతీ, చోరయన్తీ, భవన్తీ, దీప్యన్తీ, పుత్రీయన్తీ, చిక్కిర్నన్తీ, బోభవతీ ;
వామ్మి, రాణ్ణీ, మనోహరిణీ, కరిణీ, గుణిణీ ; ఇత్యాదయ స్సర్వేపి గౌరీ
శబ్దప ద్యోభ్యాః ॥ హరిత్, పుణ్యకృత్, ఇత్యాదయః కేచిత్ మరుచ్చబ్ద
పత్రకారాన్తా ఏవ. (పు. 30.)

దకారాన్తాః మత్, సమృత్, ఇత్యాదయః దివిషచ్చబ్దపత్
శ్లేయాః. (పు. 30)

భకారాన్తః స్త్రీలింగః కకుచ్ఛబ్దః (దిమృ-.)

కకుచ్	కకుభా	కకుభః
కకుభమ్	కకుభా	కకుభః
కకుభా	కకుచ్ఛాన్తమ్	కకుభిః
కకుభే	కకుచ్ఛాన్తమ్	కకుచ్ఛబ్దః
కకుభః	కకుచ్ఛాన్తమ్	కకుచ్ఛబ్దః
కకుభః	కకుభాః	కకుభామ్
కకుభి	కకుభాః	కకుపు.

రేఫాన్తః స్త్రీలింగో గీర్ణబ్దః (వామృ-) (శ్లో॥ 46) * గీః గిరా-
గిరః । గిరమ్-గిరా-గిరః । గిరా గీర్ణాన్తమ్-గీర్ణిః । గిరే-గీర్ణాన్తమ్-గీర్ణ్యః
గిరే-గీర్ణాన్తమ్-గీర్ణ్యః । గిరః-గిరో-గిరామ్ । గిరి-గిరో-గీర్ణ, గీర్ణు ॥

ఏవం పూః ధూః ఇత్యాదయః

శకారాన్తః స్త్రీలింగో దిక్ష్బబ్దః (దిమృ-) (శ్లో॥ 49)

దిక్* - దిశా - దిశః । దిశమ్ దిశా-దిశః । దిశా-దిశ్చాన్తమ్-
దిశ్యః । దిశే - దిశ్చాన్తమ్ - దిశ్యః । దిశః - దిశ్చాన్తమ్ - దిశ్యః । దిశ-
దిశోః - దిశామ్ । దిశ-దిశోః-దిక్షు ॥ ఏవం ద్యక్.

షకారాన్తః స్త్రీలింగస్త్విట్టబ్దః (కాంతి) (శ్లో॥ 19.)

త్విట్* - త్విషా - త్విషః । ఇత్యాది సర్వం రత్నముట్టబ్దపత్ ॥
(పు 32) ఏవం ప్రాప్యట్, విపాట్.

సకారాంతః స్త్రీలిప్తః సుమనశ్శబ్దః (మంచిమనస్సుగల) (పు. 84)
 సుమనాః - సుమనసా - సుమనసః । ఇత్యాది సర్వం వేదశబ్దవత్ ।

ఇతి హలంత స్త్రీలిప్త సాధారణశబ్దాః,

చకారాంత నపుంసకలిప్తః సువాక్శబ్దః (మంచివాక్కుగలమలము)
 సువాక్ - సువాచీ = సువాక్చీ । పున స్తద్వత్ । శేషం పయోముక్త
 బ్దవత్. (పు. 30)

(తకారాంత నపుంసకలిప్త పచచ్ఛబ్దః (వండునది) (శ్లో || 56.)

పచత్	పచన్తి	పచన్తి
పచత్	పచన్తి	పచన్తి
పచతా	పచద్యామ్	పచద్భిః

శేషం మరుచ్ఛబ్దవత్ (పు-81) ఏవం దీప్యత్, చోరయత్, చీ
 షత్ ; ఇత్యాది భ్యాది దివాది ధాతుప్రకృతికా శబ్దాః ; తథా సనాద్య
 స్తధాతుషు శప్ ప్రత్యయార్హాశ్చ.

తకారాంత నపుంసకలిప్తో దదచ్ఛబ్దః (ఇచ్చునది) (శ్లో || 56.)

దదత్ *	దదతీ	దదన్తి, దదతి
దదత్	దదతీ	దదన్తి, దదతి
దదతా	దదద్యామ్	దదద్భిః

శేషం మరుచ్ఛబ్దవత్ । ఏవం జుత్ జాగ్రత్ శాసత్,

తకారాంత నపుంసకలిప్త స్తుదచ్ఛబ్దః (పీడించునది) (శ్లో || 56.)

తుదత్ *	తుదన్తి, తుదతీ	తుదన్తి
తుదత్		తుదన్తి
తుదతా	తుదద్యామ్	తుదద్భిః

శేషం మరుచ్ఛబ్దవత్ । ఏవం భాత్, ఉల్లసత్, నుదత్.

నకారాస్త నపుంసకలిజ్ఞో బ్రహ్మశబ్దః. (శ్లో || 51.)

బ్రహ్మ	బ్రహ్మణీ	బ్రహ్మణి
హేబ్రహ్మ	హేబ్రహ్మణీ	హేబ్రహ్మణి
హేబ్రహ్మ		
బ్రహ్మ	బ్రహ్మణీ	బ్రహ్మణి
బ్రహ్మణా	బ్రహ్మభ్యామ్	బ్రహ్మభిః
బ్రహ్మణే	బ్రహ్మభ్యామ్	బ్రహ్మభ్యః
బ్రహ్మణః	బ్రహ్మభ్యామ్	బ్రహ్మభ్యః
బ్రహ్మణః	బ్రహ్మణోః	బ్రహ్మణామ్
బ్రహ్మణి	బ్రహ్మణోః	బ్రహ్మసు

ఏవం భర్త కిర్త వర్త శిర్త నర్తే త్యాదయః.

నకారాంతనపుంసకలిజ్ఞో నామశబ్దః (పేరు) (శ్లో || 51)

నామ	నామ్ని, నామనీ	నామాని
హేనామ	హేనామ్ని.	హేనామాని
హేనామ	హేనామనీ	
నామ	నామ్ని, నామనీ	నామాని
నామ్నా	నామభ్యామ్	నామభిః

శేషం రాజక్ శబ్దనత్ (పు-34.) ఏవం ధామ సురాజ దామ వ్యోమే త్యాదయః.

శకారాస్త నపుంసకలిజ్ఞస్తాదృశశబ్దః (అటువంటిది.)

తాదృక్	తాదృశీ	తాదృశి
తాదృక్	తాదృశి	తాదృశి

శేషం దిచ్ఛబ్దనత్ । ఏవం యాదృక్ ఏతాదృక్.

షకారాస్త నపుంసకలిజ్ఞో రత్నముట్పబ్దః ॥ రత్నముట్ . రత్నముషీ=రత్నముంషి । పునస్తద్వత్ శేషం పుంసత్ । ఏవం నితత్విత్.

సృకారాస్త నపుంసకలిక్ష్ణో వచశ్శబ్దః (వాక్కు) (శ్లో || 57.)

నచః *	వచసీ	వచాంసి
నచః	వచసీ	వచాంసి
వచసా	వచోభ్యామ్	వచోభిః

శేషం వేద శ్శబ్దవత్ (పు-34.) ఏవం మనః వయః పయః.

హకారాస్త నపుంసకలిక్ష్ణో లిట్శబ్దః (ఆస్వాదించునది) (శ్లో || 58)

లిట్	లిహీ	లిహి
లిట్	లిహీ	లిహి

శేషం మహిరుట్శబ్దవత్ (పు-34)

ఇతి హలస్త నపుంసకలిష్ట సాధారణశబ్దాః.

అథ సర్వ నామశబ్దాః.

సర్వ విశ్వ ఉభ ఉభయ ఉతర ఉతమ ** అన్య † అన్యతర ఇతర త్వ
(త్వత్) సమ సీమ సేమ ‡ పూర్వ పర అపర దక్షిణ ఉత్తర

** ఏతా ప్రత్యయా. తేన తదంతాః కతర యతర తతర ఏకతర కతమ
యతమ తతమ ఏకతమ ఇత్యాదయో గృహ్యంతే.

† అన్యతరశబ్దవత్ అన్యతమశబ్దో నజ్ఞేయః. కిన్తు రామవదేవ.

‡ (పూర్వ పర అపర దక్షిణ ఉత్తర అపర అధర ఈ శబ్దములు ఒక
వస్తువునకు సంజ్ఞ (పేరు) అయినప్పుడును; న్యవస్థ (వ్యవస్థ=ఇది దీని
కంటె పూర్వము, ఇది దీనికంటె పరము, లేక ఉత్తరము దక్షిణము అను
వ్యవధినియము) లేనప్పుడును; రామశబ్దమువలె తెలియఁదగినది. మఱియు
సదృశాగ్రః మైన సమశబ్దమును, జ్ఞాతిధనవాచక మైన స్వశబ్దమును, బాహ్యః
వస్త్ర) కీర్తనాగ్రః మైన అన్తగ శబ్దంబును; రామశబ్దమువలె తెలియఁబ
యను.)

అపర అధర స్వ అన్తర త్వద్ తద్ యద్ ఏతద్ ఇదమ్ అదస్ ఏక ద్వి
యష్టద్ అస్తద్ భవత్ కిమ్ ఇతి || 3౫ || ఏషాం లింగత్రయేఽక్రమేణ
రూప భేదాన్ పత్యాయః. తథాహి ;—

అకారాంతః పుంలింగ స్సర్వశబ్దః (ఆంతయు) (శ్లో || 4.)

సర్వః	సర్వా	సర్వే
హేసర్వ	హేసర్వా	హేసర్వే
సర్వమ్	సర్వా	సర్వాన్
సర్వేణ	సర్వాభ్యామ్	సర్వైః
సర్వసై	సర్వాభ్యామ్	సర్వేభ్యః
సర్వస్తాత్	సర్వాభ్యామ్	సర్వేభ్యః
సర్వస్య	సర్వయోః	సర్వేషామ్
సర్వస్మిన్	సర్వయోః	సర్వేషు

ఏవం విశ్వ కతర కతమ అన్యతర అన్య ఇతర త్వ సమ సీమ శబ్దానాం
రూపాణి జ్ఞేయాని.

అకారాంతః పుంలింగ నిత్యంద్వివచనాన్త ఉభయశబ్దః. (రెండు.)

ఉభా	ఉభా	ఉభాభ్యామ్	ఉభాభ్యామ్
	ఉభయోః	ఉభయోః	(శ్లో 5.)

అకారాన్త పుంలింగ ఉభయశబ్దో ద్వివచనహితః. (రెండువచనములు గలది) ప్ర॥ ఉభయః-ఉభయే || సంప్ర॥ హేఉభయః=హేఉభయే ।
ద్వి॥ ఉభయమ్ - ఉభయాన్ । తృ॥ ఉభయేన. ఉభయైః । చ॥ ఉభయ
సై-ఉభయేభ్యః । పం॥ ఉభయస్తాత్ = ఉభయేభ్యః । ష॥ ఉభయస్య
ఉభయేషామ్ । స॥ ఉభయస్మిన్ . ఉభయేషు । (శ్లో || 5.)

అకారాంతః పుంలింగో నేమశబ్దః (సగము) (శ్లో॥ 5.)

ప్ర॥ నేనః నేమా నేమే, నేమాః
సం॥ప్ర॥ హేనేను హేనేమా హేనేమే, హేనేమాః.

ఇయా నేన విశేషః శీపం సర్వవత్.

అకారాంతః పుంలింగః పూర్వశబ్దః (పూర్వము) (శ్లో॥ 6)

పూర్వః	పూర్వో	పూర్వే, పూర్వాః	ప్ర॥
హేపూర్వ	హేపూర్వో	హేపూర్వే, హేపూర్వాః	సం॥ప్ర॥
పూర్వమ్	పూర్వో	పూర్వో	ద్వి॥
	పూర్వభ్యామ్	పూర్వైః	తృ॥
పూర్వస్మై	పూర్వభ్యామ్	పూర్వేభ్యః	చ॥
పూర్వస్మాత్, } పూర్వత్	పూర్వభ్యామ్	పూర్వేభ్యః	పం॥
పూర్వస్య	పూర్వయోః	పూర్వేషుమ్	ష॥
పూర్వస్మిన్,	పూర్వయోః	పూర్వేషు	
పూర్వే			

ఏవం పర అవర దక్షిణ అవర ఉత్తర అధర స్వ అంతర ఏతే
తుల్యరూపాః.

అకారాంతః పుంలింగ స్సప్త్యైవాచతో నిత్యైకవచనాంత ఏకశబ్దః,
** (ఒకడు.) (శ్లో॥ 7) ప్ర॥ ఏక-సం॥ప్ర॥ హేఏక. ద్వి॥ ఏకమ్
తృ॥ ఏకేన - చ॥ఏకస్మై పం॥ ఏకస్మాత్ - ష॥ ఏకస్య-స॥ ఏకస్మిన్.
ఇకారాంతఃపుంలింగో నిత్యేంద్రివచనాంతో *ద్విశబ్దః (ఇద్దఱు)

** శ్లో॥ ఏకోఽన్యార్థే ప్రధానేన ప్రథమే కేవలే తథా పాధా
రణే సమానేఽర్థే సప్త్యైయా ఇచ్చ ప్రయుజ్యతే ।

* అస్య సంజ్ఞాత్వే ఉపసర్జనత్వేచ ద్విః ద్వీ ద్వియః ఇతి హరిశబ్ద
పదేప రూపాణి జ్ఞేయాని - ఏవం సప్త్యైవిగణపతితానాం సంజ్ఞోపస
ర్జనీభూతానాం సర్వనామసంజ్ఞాప్రయుక్త కార్యం నాస్తి॥ భేదస్సబ్ద
హలన్తవిశేషశబ్దేషు వర్త్యతే.

(శ్లో॥ 11.) ప్ర॥ ద్వౌ-ద్వి॥ ద్వౌ-త్వ॥ ద్వాభ్యామ్-చ॥ ద్వాభ్యామ్-
ప॥ ద్వాభ్యామ్-ష॥ ద్వయోః-స॥ ద్వయోః.

దకారాంతః పుంలింగస్తచ్చబ్దః (వాడు) యచ్చబ్దశ్చ (ఎవడు,)

సః	తా	తే	యః	యా	యే
తమ్	తా	తాన్	యమ్	యా	యాన్
తేన	తాభ్యామ్	తైః	యేన	యాభ్యామ్	యైః
తస్మై	తాభ్యామ్	తేభ్యః	యస్మై	యాభ్యామ్	యేభ్యః
తస్మాత్	తాభ్యామ్	తేభ్యః	యస్మాత్	యాభ్యామ్	యేభ్యః
తస్య	తయోః	తేషామ్	యస్య	యయోః	యేషామ్
	తయోః	తేషు	యస్మిన్	యయోః	యేషు

దకారాంతః పుంలింగస్త్యచ్చబ్దః (వాడు) స్యః-త్యా-త్యే-త్యమ్-త్యా
త్యాన్. ఏనం తచ్చబ్దవత్. (శ్లో॥ 38.)

దకారాంతః పుంలింగ ఏతచ్చబ్దః (వీడు) (శ్లో॥ 39.)

ఏషః	ఏతా	ఏతే
ఏతమ్, ఏనమ్	ఏతా, ఏనా	ఏతాన్, ఏనాన్
ఏతేన, ఏనేన*	ఏతాభ్యామ్	ఏతైః
ఏతస్మై	ఏతాభ్యామ్	ఏతేభ్యః
ఏతస్మాత్	ఏతాభ్యామ్	ఏతేభ్యః
ఏతస్య	ఏతయోః, ఏనయోః	ఏతేషామ్
ఏతస్మిన్	ఏతయోః, ఏనయోః	ఏతేషు

దకారాంతః పుంలింగో యుష్తచ్చబ్దః (నీవు) (39.)

త్వమ్	యువామ్	యుయమ్
త్వామ్, త్వా	యువామ్, వామ్	యుష్మాన్, వా
త్వయా	యువాభ్యామ్	యుష్తాభిః

కుభ్యమ్; తే	యువాభ్యామ్, వామ్	యుష్మభ్యమ్, వః
త్వత్	యువాభ్యామ్	యుష్మత్
తన, తే	యువయోః, వామ్	యుష్మాకమ్, వః
త్వయి	యువయోః	యుష్మాసు

దకారాస్త్యు పుంలిङ्గౌఽస్తచ్చబ్దః (నేను) (స్లో ॥ 39.)

అహమ్	ఆవామ్	వయమ్
మామ్, మా	ఆవామ్, నా	అస్మాక్, నః
మయా	ఆవాభ్యామ్	అస్మాభిః
మహ్యమ్, మే	ఆవాభ్యామ్, నా	అస్తభ్యమ్, నః
మత్	ఆవాభ్యామ్	అస్తత్
మమ, మే	ఆవయోః, నా	అస్మాకమ్, నః
మయి	ఆవయోః	అస్మాసు

అనయో ద్యుష్టదస్త చ్చబ్దయోః లిङ్గత్రయేపి ఏతా స్తేన రూపా
జీతి శ్చేయమ్.

మకారాస్త్యు పుంలిङ्గౌః కిమ్శబ్దః (ఎవడు?) (స్లో ॥ 33.)

[ప్ర॥ కః - కా - కే - ద్యు॥ కమ్ - కా - కాక్ - త్య॥ కేన - కా
భ్యామ్ - కైః - చ॥ కస్తై - కాభ్యామ్ - కేభ్యః - ప॥ కస్తాత్ - కా
భ్యామ్ - కేభ్యః - మ॥ కస్య - కయోః - కేషమ్ - స॥ కస్మిన్ - కయోః
కేషు॥ *

* అసాకల్యార్థక చిత్, చనే త్యవ్యయయోగః—[ప్ర॥ కచ్చిత్—
కాచిత్ - కేచిత్. ద్యు॥ కచ్చిత్ - కాచిత్ - కాంచ్చిత్ త్య॥ కేనచిత్ -
కాభ్యాచ్చిత్. కైచ్చిత్, చ॥ కస్తైచిత్ - కాభ్యాచ్చిత్ - కేభ్యచ్చిత్.
ప॥ కస్తాచ్చిత్ - కాభ్యాచ్చిత్ - కేభ్యచ్చిత్. మ॥ కస్యచిత్ - కయో
చ్చిత్ - కేషచ్చిత్. స॥ కస్మిచ్చిత్ - కయోచ్చిత్ - కేషుచిత్. ఏవం
దనయోగేపి బోధ్యమ్.

మకారాంతః పుంలింగ ఇదమ్ శబ్దః (వీడు) (33.)

అయమ్	ఇమా	ఇమే
ఇమమ్, ఏనమ్	ఇమా, ఏనా*	ఇమాన్, ఏనాన్
అనేన, ఏనేన	అభ్యామ్,	ఏభిః
అన్యై	అభ్యామ్	ఏభ్యః
అస్తాత్	అభ్యామ్	ఏభ్యః
అన్య	అనయోః, ఏనయోః	ఏనామ్
	అనయోః, ఏనయోః	ఏషు

సకారాంతః పుంలింగోఽదశ్యబ్దః (వీడు) (శ్లో|| 44)

అసా	అమూ	అమీ
అమమ్	అమూ	అమూన్
అమనా	అమూభ్యామ్	అమీభిః
అమన్యై	అమూభ్యామ్	అమీభ్యః
అమస్తాత్	అమూభ్యామ్	అమీభ్యః
అమన్య	అమయోః	అమీషామ్
అమషీన్	అమయోః	అమీషు

ఇతి సర్వనామాం పుంసి రూపాణి.

ఆకారాంతః స్త్రీలింగస్సర్వా శబ్దః. (శ్లో|| 20.)

సర్వా	సర్వే	సర్వాః
హేసర్వ	హేసర్వే	హేసర్వాః

* కిచ్చిత్కార్యం విధాతు మపాత్తస్య కార్యాంతరం విధాతుం
పున రూపదాన మన్వాదేశ ఇత్యుచ్యతే. తస్మిన్నర్థే ఇద మేతచ్ఛబ్దయోః
ఏనాదేశోభవతి ద్వితీయాయాం టాప్రత్య యాన్ ప్రత్యయయోః పరతః
అనేన వ్యాకరణ మధీమః; ఏనం ఛన్దోఽధ్యాసా అనయోః పవిత్రం
కులమ్. ఏనయోః ప్రభూతం స్య" మితి

సర్వామ్	సర్వే	సర్వాః
సర్వయా	సర్వాభ్యామ్	సర్వాభిః
సర్వస్యై	సర్వాభ్యామ్	సర్వాభ్యః
సర్వస్యాః	సర్వాభ్యామ్	సర్వాభ్యః
సర్వస్యైః	సర్వయోః	సర్వానామ్
సర్వస్యామ్	సర్వయోః	సర్వాసు

ఏవం విశ్వా ప్రభృతి (శ్లో॥ 21.) అన్యన్తానాం రూపాణి, ఆకారాన్తః స్త్రీలింగో నిత్యఃస్థిరచనాన్త ఉభాశబ్దః ఉభే, ఉభే, ఉభాభ్యామ్, ఉభాభ్యామ్, ఉభాభ్యామ్, ఉభయోః, ఉభయోః.

బ్దః సర్వాత్ బోధ్యః, సంఖ్యాకేతు నిత్యైకఃచనాన్తః
యథా :- ఏకా, ఏకామ్, ఏకయా, ఏకస్యై, ఏకస్యాః, ఏకస్యాః;
ఏకస్యామ్ (శ్లో॥ 21.)

ఉభయశబ్దస్య పుంసేవ వచననియమః రూపాణితు సర్వాత్.

ఇకారాన్తః స్త్రీలింగో ద్విశబ్దః-ద్వే, ద్వే, ద్వాభ్యామ్, ద్వాభ్యామ్, ద్వాభ్యామ్, ద్వాభ్యామ్, ద్వాభ్యామ్, ద్వాభ్యామ్, ద్వాభ్యామ్.

దకారాన్తః స్త్రీలింగ స్తచ్చబ్దః (అది) యచ్చబ్దశ్చ (శ్లో॥ 48.)

సా	తాః	యా	యే	యాః
తామ్	తే	యామ్	యే	యాః
తయా	తాభ్యామ్	తాభిః	యయా -	యాభ్యామ్
తస్యై	తాభ్యామ్	తాభ్యః	యస్యై	యాభ్యామ్
తస్యాః	తాభ్యామ్	తాభ్యః	యస్యాః	యాభ్యామ్
తస్యైః	తయోః	తాసామ్	యస్యాః	యయోః
తస్యామ్	తయోః	తాసు	యస్యామ్	యయోః

స్యా త్యే త్యాః-ఇతి త్యచ్చబ్ద స్తచ్చబ్దవత్.

దకారాంతః స్త్రీలింగ ఏతద్భ్యః (ఈమె) (స్తో || 46)

ఏషా	ఏతే	ఏతాః
ఏతామ్, ఏనామ్	ఏతే, ఏనే	ఏతాః, ఏనాః
ఏతయా, ఏనయా	ఏతాభ్యామ్	ఏతాభిః
ఏతస్యై	ఏతాభ్యామ్	ఏతాభ్యః
ఏతస్యాః	ఏతాభ్యామ్	ఏతాభ్యః
ఏతస్యాః	ఏతయోః, ఏనయోః	ఏతాసామ్
ఏతస్యామ్	ఏతయోః, ఏనయోః	ఏతాసు

మకారాంతః స్త్రీలింగ క్రిష్టభ్యః (ఎవతె) ప్ర || కా-కే-కాః

ద్వి || కామ్ - కే-కాః । త్వు || కయా - కాభ్యామ్ - కాభిః । చ || కస్యై ।
కాభ్యామ్ - కాభ్యః । ప || కస్యాః - కాభ్యామ్ - కాభ్యః । ష || కస్యాః-
కయోః - కాసామ్ । స || కస్యామ్ - కయోః - కాసు.*

మకారాంతః స్త్రీలింగ ఇదమ్భ్యః (ఈమె) (స్తో || 46)

ఇయామ్	ఇమే	ఇమాః
ఇమామ్ ఏనామ్	ఇమే, ఏనే	ఇమాః, ఏనాః
ఇనయా, ఏనయా	ఇభ్యామ్	ఇభిః
ఇస్యై	ఇభ్యామ్	ఇభ్యః
ఇస్యాః	ఇభ్యామ్	ఇభ్యః
	ఇనయోః, ఏనయోః	ఇసామ్
ఇస్యామ్	ఇనయోః, ఏనయోః	ఇసు

సకారాంతః స్త్రీలింగోఽదశ్శబ్దః (ఈమె) (స్తో || 49.)

అసా	అమా	అమాః
అమామ్	అమా	అమాః
అమయా	అమాభ్యామ్	అమాభిః
అమస్యై	అమాభ్యామ్	అమాభ్యః

* చిహ్నాః:—కాచిత్ - కేచిత్ - కాశ్చిత్. ఇత్యాది.

అమూష్యః
అమూష్యః
అమూష్యమ్

అమూభ్యామ్
అమయోః
అమయోః

అమూభ్యః
అమూషామ్
అమూషు

ఇతి సర్వనామ్నాం స్త్రీలిङ्గరూపాణి.

అకారాంత నపుంసకలిङ్గ స్సర్వశబ్దః. (శ్లో || 20.)

సర్వమ్
హేసర్వ
సర్వమ్

సర్వే
హేసర్వే
సర్వే

సర్వాణి
హేసర్వాణి
సర్వాణి

శేషం పుంసత్, ఏవం విశ్వాదీనాం పూర్వాదీనాం నవానాం పశ్చిమీ సప్తమ్యేక వచనయోః పుంసీష రూపద్వయమ్. ఏకోభోభయ శబ్దానాంతు ఘంలిङ్గ వదేవ నియమః. ఉభశబ్దస్య స్త్రీలిङ్గవద్రూపాణి.

అకారాంత నపుంసకలిङ్గ కతరశబ్దః (శ్లో || 27.) కతరత్ - కతరే - కతరాణి. కతరత్ - కతరాణి. శేషంపుంసత్ - ఏవం కతవత్, ఇతరత్, అన్యతరత్ || అన్యరమశబ్దస్తు, అన్యతమమ - అన్యతమే - న్యతమాని. ఇతి ఘశబ్దవద్రూపాణి.

దకారాంత నపుంసకలిङ్గస్త్వబ్దః (అది) తత్ - తే - తాని. పునస్తద్వత్ - శేషంపుంసత్ (పు-42) ఏవం ల్యత్ - ల్యత్.

దకారాంత నపుంసకలిङ్గ ఏతచ్ఛబ్దః | ప్ర॥ ఏతత్ - ఏతే - ఏతాని ద్వితీ - ఏతత్ - ఏతే - ఏతాని, ఏవత్ - ఏవే - ఏవాని - శేషంపుంసత్. (పు-42)

మకారాంత నపుంసకలిङ్గ కిమ్శబ్దః (ఏది?) ప్ర॥ కిమ్ - కిమాని - కిమ్ - కే - కాని. శేషంపుంసత్ - (పు-43.)

చిచ్ఛబ్దః — ఇచ్ఛత్ - కేచ్ఛత్ - కానిచ్ఛత్ పునస్తద్వత్, శేషంపుంసత్. (పు-38)

మకారాన్త నపుంసకలిజ్ఞ ఇదమ్శబ్దః । ప్ర॥ ఇదమ్-ఇమే-ఇమాని :
ద్వి॥ ఇదమ్, ఏసమ్-ఇమే, ఏనే - ఇమాని, ఏనాని । శేషం పుంసత్.

సకారాన్త నపుంసకలిజ్ఞోదశ్యబ్దః (ఇది) ప్ర॥ అదః - ఆయా -
ఆయాని । ద్వి॥ అదః - ఆయా - ఆయాని - శేషఃపుంసత్. ఇతి స్వ
నామ్నాం నపుంసకరూపాణి...ఇతి స్వనామ శబ్దాః.—

అధాజన్త విశేషశబ్దాః.

ఆకారాన్తఃపుంలిజ్ఞో ద్వితీయశబ్దః (రెండవవాడు)) స్తో॥ 7.) తృతీ
యావిధ క్తి పర్యంతం రామసత్ - విశేషస్తు.

చ. { ద్వితీయనైత్ } ద్వితీయాభ్యామ్

ప॥ { ద్వితీయస్తాత్ } ద్వితీయాభ్యామ్

చ॥ ద్వితీయస్య ద్వితీయయోః ద్వితీయానామ్

స॥ { ద్వితీయస్త్రిక్ } ద్వితీయయోః ద్వితీయేషు

ఏవం తృతీయశబ్దస్యాపి రూపాణి బోధ్యాని.

ఆకారాన్తఃపుంలిజ్ఞః ప్రథమశబ్దః (స్తో॥ 7-8) పథమః-ప్రథమా-
ప్రథమే - ప్రథమాః । సం॥ ప్ర॥ పేప్రథమ - పేప్రథమా-పేప్రథమే,
పేప్రథమాః ॥ శేషం రామసత్ ఏవం చరమః ద్వితీయః అల్పః అర్ధఃకల
పయః.

ఆకారాన్తః పుంలిజ్ఞో నిర్దరశబ్దః (వేల్పు) స్తో॥ 8.)

ప॥ నిర్దరః { నిర్దరసా } నిర్దరసః }
నిర్దరా }

	హేనిష్ఠర	{ హేనిష్ఠరసా హేనిష్ఠరా	హేనిష్ఠరః హేనిష్ఠరాః
స్వి	{ నిష్ఠరసమ్ నిష్ఠరమ్	నిష్ఠరసా నిష్ఠరా	నిష్ఠరః నిష్ఠరాః
త్వ	{ నిష్ఠరసా ని. రేణ	నిష్ఠరాభ్యామ్	నిష్ఠరైః
చ	{ నిష్ఠరసే నిష్ఠరాయ	నిష్ఠరాభ్యామ్	నిష్ఠరేభ్యః
ప	{ నిష్ఠరసః నిష్ఠరాత్	నిష్ఠరాభ్యామ్	
ష	{ నిష్ఠరసః నిష్ఠరస్య	నిష్ఠరసోః నిష్ఠరయోః	నిష్ఠరసామ్ నిష్ఠరాణామ్
ఝ	{ నిష్ఠరసి నిష్ఠరే	నిష్ఠరసోః నిష్ఠరయోః	నిష్ఠరేషు

అకారాంతగ్గు పుంలింగగ్గు పాః శబ్దః (పాదము)

ప్ర	పాదః	పాదౌ	పాదాః
స	ప్ర హేపాద	హేపాదౌ	హేపాదాః
	ద్వి పాదమ్	పాదౌ	{ పదః* పాదాః
త్వ	{ పదా పాదేన	పద్యాభ్యామ్ పాదాభ్యామ్	పద్భ్యః పాదైః

* పాద, దంత, నాసికా, మాస, హృదయ, నిశా, అస్మక్, యూష, దోష, యక్ష్మత్, శక్పత్, ఉదక, ఆస్య, మాంస, పృతనాః, సాను - త్వేషం శసాదౌ రూపద్వయమ్, రితః ప్రాక్షనస్వాది పఞ్చ వదనేషు ప్రకృతిరూపం సాన్వత్రికమ్. వికృతిరూపస్తు ప్రయోగ మనుస్మక్త్య ప్రయోజ్యమ్.

చ॥	{ పదే పాదాయ	{ పద్యామ్ పాదాభ్యామ్	{ పద్యః పాదేభ్యః
పం॥	{ పదః పాదాత్	{ పద్యాశ్రిమ్ పాదాభ్యాశ్రిమ్	{ పద్యః పాదేభ్యః
ప॥	{ పదః పాదస్య	{ పదోః పాదయోః	{ పదామ్ పాదానామ్
స॥	{ పది పాదే	{ పదోః పాదయోః	{ పత్ను పాదేషు

అకారాంతః పుంలింగో దన్తశబ్దః (స్థల) (శ్లో॥ 8.)

ప్ర॥	దన్తః	దన్తాః
ద్వి॥	దన్తమ్	{ దంతః దన్తాన్
త॥	{ దంతా దన్తేషు	{ దద్యః దన్తేభ్యః
ఋ॥	{ దంతాయ దన్తేభ్యాయ	{ దద్యః దన్తేభ్యః
పం॥	{ దంతః దన్తాత్	{ దద్యః దన్తేభ్యః
ప॥	{ దంతః దన్తస్య	{ దదామ్ దన్తానామ్
	{ దంతి దన్తే	{ దత్ను దన్తేషు

అకారాంతః పుంలింగో మాసశబ్దః (స్థల) (శ్లో॥ 8.)

ప్ర॥	మాసః	మాసాః
ద్వి॥	మాసమ్	{ మాసః మాసాన్

తృ॥	{ మాసా మాసేన	{ మాభ్యామ్ మాసాభ్యామ్	{ మాభిః మాసైః
చ॥	{ మాసే మాసాయ	{ మాభ్యామ్ మాసాభ్యామ్	{ మాభ్యః మాసేభ్యః
పం॥	{ మాసః మాసాత్	{ మాభ్యామ్ మాసాభ్యామ్	{ మాభ్యః మాసేభ్యః
ష॥	{ మాసః మాసస్య	{ మాసాః మాసయోః	{ మాసామ్ మాసానామ్
స॥	{ మాసి మాసే	{ మాసాః మాసయోః	{ మాసు మాసేషు

అకారాస్త్య పుంలిङ్గో యూషశబ్దః (కవ్యము)

ప్ర॥	యూషః	యూషే	యూషాః
ద్వి॥	యూషమ్	యూషే	{ యూష్యః యూషాన్
తృ॥	{ యూష్టా యూషేణ	{ యూషభ్యామ్ యూషాభ్యామ్	{ యూషభిః యూషైః
చ॥	{ యూష్టే యూషాయ	{ యూషభ్యామ్ యూషాభ్యామ్	{ యూషభ్యః యూషేభ్యః
పం॥	{ యూష్టః యూషాత్	{ యూషభ్యామ్ యూషాభ్యామ్	{ యూషభ్యః యూషేభ్యః
ష॥	{ యూష్టః యూషస్య	{ యూష్టాః యూషయోః	{ యూష్టామ్ యూషాణామ్
స॥	{ యూష్టి యూషణి యూషే	{ యూష్టాః యూషయోః	{ యూషసు యూషేషు

అకారాంతః పుంలిజ్ఞో ద్వ్యహ్నశబ్దః (శ్లో || 9.)

స॥ { ద్వ్యహ్ని
ద్వ్యహని } ద్వ్యహ్నయోః ద్వ్యహ్నసు

శేషం రామపత్ ఏవం ద్వహ్న స్సాయాహ్నశ్చ.

అకారాంతః పుంలిజ్ఞో విశ్వపాశబ్దః (జగత్పాలకుడు) (శ్లో || 10.)

ప్ర॥ విశ్వపాః *	విశ్వపా	విశ్వపాః
ద్వి॥ విశ్వపామ్	విశ్వపా	విశ్వపః
త్వ॥ విశ్వపా	విశ్వపాభ్యామ్	విశ్వపాభిః
చ॥ విశ్వపే	విశ్వపాభ్యామ్	విశ్వపాభ్యః
పం॥ విశ్వపః	విశ్వపాభ్యామ్	విశ్వపాభ్యః
స॥ విశ్వపః	విశ్వపాః	విశ్వపామ్
స॥ విశ్వపి	విశ్వపాః	విశ్వపాసు

ఏవం సోమపాద్యాకారాన్ బ్రూః.

అకారాంతః పుంలిజ్ఞో హాహశబ్దః (గర్భద్రవ్యం)

ప్ర॥ హాహః *	హాహా	హాహః
ద్వి॥ హాహమ్	హాహా	హాహాః
త్వ॥ హాహా	హాహాభ్యామ్	హాహాభిః
చ॥ హాహై	హాహాభ్యామ్	హాహాభ్యః
పం॥ హాహాః	హాహాభ్యామ్	హాహాభ్యః
స॥ హాహాః	హాహాః	హాహామ్
స॥ హాహై	హాహాః	హాహాసు

ఇకారాంతః పుంలిజ్ఞో నిత్యం బహువచనాంతః కతిశబ్దః (సన్ని)

(శ్లో || 10.) ప్ర॥ కతి-ద్వి॥ కతి-త్వ॥ కతిభిః చ॥ కతిభ్యః-పం॥ కతి
భ్యః-ప॥ కతీనామ్-స॥ కతిషు - అయం త్రిషు లిక్లేప్యపి తుల్యరూపః
(శ్లో || 2.)

ఇకారాన్త్రపుంలిప్త్య పతిశబ్దో హరివత్-విశేషస్తు.

పత్య	పతిభ్యామ్	పతిభిః	త్య॥
పత్యే	పతిభ్యామ్	పతిభ్యః	చ॥
పత్యః	పతిభ్యామ్	పతిభ్యః	పం॥
పత్యః	పత్యోః	పతినామ్	
పత్యః	పత్యోః	పతిషు	

ఇకారాన్త్ర పుంలిప్తస్సఖిశబ్దః (చెలికాడు) (స్లో॥ 10.)

సఖాః	సఖాయా	సఖాయః
హేసఖే	హేసఖాయా	హేసఖాయః
సఖాయమ్	సఖాయా	సఖీకా
సఖ్యా	సఖిభ్యామ్	సఖిభిః
సఖ్యే	సఖిభ్యామ్	సఖిభ్యః
సఖ్యః	సఖిభ్యామ్	సఖిభ్యః
సఖ్యః	సఖ్యోః	సఖినామ్
సఖ్యః		

ఇకారాన్త్రః పుంలిప్త్యో నిత్యం బహువచనాన్త స్త్రిశబ్దః. (ముగ్గురు)
(స్లో॥ 11) ప్ర॥ త్రయః. ద్వి॥ త్రి॥ త్య॥ త్రిభిః. చ॥ త్రిభ్యః.
పం॥ త్రిభ్యః ష॥ త్రయాణామ్. స॥ త్రిషు.

*అస్య తత్పురుషాన్త త్యే రామవద్రూపమ్. రామచ్య సఖా = రామ
సఖః రామసఖౌ రామసఖాః. ఎవంకృష్టసఖః ॥ కన్మధారయ బహు
ప్రీహకా చ విశేషః :—శోభన స్సఖా-సుసఖా సుసఖాయకా సుసఖాయో
సం॥ హేసుసఖే = ద్వి॥ సుసఖాయం సుసఖాయకా - సుసఖీకా. సుసఖి
నేత్యాది శేపం హరివత్. ఏవమ్ - అతిశయితః సఖా అతిసఖా - పరమః
సఖా యస్య స॥ పరిమసఖా ఇత్యాదయః సఖీ మతిక్రాంతోఽతిసఖిః.
అయం హరివదేవ బోధ్యః.

ఈకారాంత్రపుంలింగో వాతప్రమిశబ్దః. (గాలిని కొలుచువాడు)

వాతప్రమిః	వాతప్రమ్యా	వాతప్రమ్యః
హే వాతప్రమిః	హే వాతప్రమ్యా	హే వాతప్రమ్యః
వాతప్రమిమ్	వాతప్రమ్యా	వాతప్రమికా
వాతప్రమ్యా	వాతప్రమిభ్యామ్	వాతప్రమిభిః
వాతప్రమ్యే	వాతప్రమిభ్యామ్	వాతప్రమిభ్యః
వాతప్రమ్యః	వాతప్రమిభ్యామ్	వాతప్రమిభ్యః
వాతప్రమ్యః	వాతప్రమ్యః	వాతప్రమ్యామ్
వాతప్రమి	వాతప్రమ్యః	వాతప్రమిషు

ఏఁం యాన్త్యసేనేతి యయాః (మాడ్గము) సాతి లోక మితి పపీః (సూర్యుడు) ఇత్యాదయః || క్విబన్తవాతప్రమిశబ్దస్య తు, అమి, శసి, జౌ, చ విశేషః. ద్వి || ఏ || వాతప్రమ్యమ్, ద్వి || బ || వాతప్రమ్యః, య || ఏ || వాతప్రమ్యః, శేఁం పూర్వవత్.

ఈకారాంత్రపుంలింగో బహుశ్రేయసీశబ్దః (మిక్కిలి

శ్రేయస్సుగలవాడు.) (శ్లో || 2)

బహుశ్రేయసీ	బహుశ్రేయస్యా	బహుశ్రేయస్యః
హే బహుశ్రేయసి	హే బహుశ్రేయస్యా	హే బహుశ్రేయస్యః
బహుశ్రే	బహుశ్రేయస్యా	బహుశ్రేయసీకా
బహుశ్రేయస్యా	బహుశ్రేయసీభ్యామ్	బహుశ్రేయసీభిః
బహుశ్రేయస్యై	బహుశ్రేయసీభ్యామ్	బహుశ్రేయసీభ్యః
బహుశ్రేయస్యః	బహుశ్రేయసీభ్యామ్	బహుశ్రేయసీభ్యః
	బహుశ్రేయస్యః	బహుశ్రేయసీనామ్
బహుశ్రేయస్యామ్	బహుశ్రేయస్యః	బహుశ్రేయసీషు

ఏవ మతిలక్ష్మీశబ్దః. (సంపద నతిక్రమించినవాడు.)

ప్రథమాయాం విశిష్యతే. అతిలక్ష్మీః అతిలక్ష్మ్యై అతిలక్ష్మ్యై

ఈకారాంత్య పుంలింగ్య ప్రధీశబ్దః. (ధ్యానించువాడు.) (శ్లో || 18.)

ప్రధీః	ప్రధ్యా	ప్రధ్యః
ప్రధ్యమ్	ప్రధ్యా	ప్రధ్యః
ప్రధ్యా	ప్రధీభ్యామ్	ప్రధీభిః
ప్రధ్యే	ప్రధీభ్యామ్	ప్రధీభ్యః
ప్రధ్యః	ప్రధీభ్యామ్	ప్రధీభ్యః
	ప్ర	ప్రధ్యామ్
ప్రధ్య	ప్రధ్యోః	ప్రధీషు

ఏవం గ్రామణీః సేనానీః ఉన్నీః అగ్రణీః ఇత్యాదయః ఏవం
నీశబ్దాంతానాం సప్తమ్యాం విశేషః - గ్రామణ్యామ్ గ్రామణ్యోః గ్రామ
ణీషు. కుమారీ మిచ్చక్ కుమారీవాచరన్ వా బ్రాహ్మణ్యః కుమారీ. అయం
బహుశ్రేయసీవత్. ద్వితీయాయాం విశేషః కుమార్యం - కుమార్యో - కుమా
ర్యః. ఇతి.

ఈకారాంత్య పుంలింగ్య స్పృధీశబ్దః (జ్ఞానముగలవాడు) (శ్లో || 18.)

సుధిః	సుధియా	సుధియః
హే సుధిః	హే సు	హే సుధియః
సుధియమ్	సుధియా	సుధియః
సుధియా	సుధీభ్యామ్	సుధీభిః
సుధియే	సుధీభ్యామ్	సుధీభ్యః
సుధియః	సుధీభ్యామ్	సుధీభ్యః
సుధియః	సుధియోః	సుధియామ్
సుధియః	సుధియోః	సుధిషు

ఏవం సుద్ధధీః - సుశ్రీః - యశ్రీః - నీః ఇత్యాదయః. నీశబ్దస్య
సప్తమ్యాం విశేషః-నియాం నియోః నీషు

ఉకారాన్తగ్గ పుంలిజ్ఞగ్గ (కోష్ఠశబ్దః (నక్క) (శ్లో || 14)

	కోష్ఠారా	కోష్ఠారః
హేకోష్ఠో	హేకోష్ఠారా	హేకోష్ఠారః
కోష్ఠారమ్	కోష్ఠారా	కోష్ఠాకా
, కోష్ఠనా	కోష్ఠభ్యామ్	కోష్ఠభ్యః
కోష్ఠే, కోష్ఠశే	కోష్ఠభ్యామ్	కోష్ఠభ్యః
కోష్ఠః, కోష్ఠః	కోష్ఠభ్యామ్	కోష్ఠభ్యః
కోష్ఠః }	కోష్ఠః }	కోష్ఠానామ్
కోష్ఠః }	కోష్ఠః }	
కోష్ఠః }	కోష్ఠః }	కోష్ఠమ
కోష్ఠః }	కోష్ఠః }	

ఉకారాన్తగ్గ పుంలిజ్ఞో హూహూశబ్దః (ఒక నష్టర్వః.) (శ్లో || 14.)

హూహూః *	హూహూ	హూహూః
హూహూమ్	హూహూ	హూహూకా
హూహూ	హూహూభ్యామ్	హూహూభ్యః
	హూహూభ్యామ్	హూహూభ్యః
హూహూః	హూహూభ్యామ్	హూహూభ్యః
హూహూః	హూహూభ్యః	హూహూమ్
హూహూ	హూహూభ్యః	హూహూమ

చమూమతిక్రాంతః అతిచమూః (నేననతిక్రమించిననాడు) ప్ర||
అతిచమూః - సం|| ప్ర|| హే అతిచమూ - చ|| అతిచమూః సం|| ప|| అతి
చమూః ప|| ౭|| అతిచమూనామ్ - సం|| అతిచమూమ్. కేష|| హూ
హూవత్.

ఉకారాన్తగ్గ పుంలిజ్ఞ స్వభూశబ్దః (బ్రహ్మ.) (శ్లో || 14.)

స్వభూః	స్వభూహే	స్వభూః
హేస్వభూః	హేస్వభూహే	హేస్వభూః

స్వభవమ్	స్వభవో	స్వభవః
స్వభవా	స్వభూభ్యమ్	స్వభూభిః
స్వభవే	స్వభూభ్యామ్	స్వభూభ్యః
స్వభవః	స్వభూభ్యామ్	స్వభూభ్యః
స్వభవః	స్వభవో	స్వభవమ్
స్వభవి	స్వభవో	స్వభూషు

ఏవ మాతృభూః, స్వయమ్భూః ఇత్యోదయో భూశబ్దాంతాః, లూక-
కటప్రూః ఇత్యోదయశ్చ॥ వర్షాభ్యాదయశ్చ త్వారోహూహూవత్. ద్వితీ-
యాయాం విశేషః - వర్షాభ్యమ్ - వర్షాభ్యో - వర్షాభ్యః. (శ్లో॥ 25.)

ఋకారాంతః పుంలింగః పితృశబ్దః (తండ్రి) (16.)

ః॥ పితా	పితరా	పితరః	} కేషం ధాతృవత్
స॥ పీషితః	పీషితరా	పీషితరః	
ద్వి॥ పితరమ్	పితరా	పితౄణా	

ఏవం జామాతృ భ్రాత్రాదయః సృశబ్దస్యతు పృథ్వీమేవ విశేషః-
నుః, న్రోః—సృశామ్, ప॥ కేషం పితృవత్.

అల. ఇ=కామః యేన సః స్మృతేః - ఏకారాంతగ్ పుంలింగ
స్మృతేశ్శబ్దః (స్మరింపబడిన కాముడు) (శ్లో॥ 17.)

స్మృతేః	స్మృతయా	స్మృతయః
హేస్మృతే	హేస్మృతయా	
స్మృతయమ్	స్మృతయా	స్మృతయః
స్మృతయా	స్మృతేభ్యామ్	స్మృ.
స్మృతయే	స్మృతేభ్యామ్	స్మృ
స్మృతేః	స్మృతేభ్యామ్	స్మృతేభ్యః
స్మృతేః	స్మృతయోః	స్మృతయామ్
స్మృతయి	స్మృతయోః	స్మృతేషు

ఏవ మీనా సహ వర్తత ఇతి సేః ఇత్యోదయో బోధ్యాః.

వికారాస్త్య పుంలింగోరైశబ్దః (ధనము) (స్లో॥ 17.)

రాః *	రాయా	రాయః
రాయమ్	రాయా	రాయః
రాయా	రాభ్యామ్	రాభిః
రాయే	రాభ్యామ్	రాభ్యః
రాయః	రాభ్యామ్	రాభ్యః
రాయః	రాయోః	రాయామ్
రాయి	రాయోః	రాసు

ఔకారాస్త్య పుంలింగో గ్లాశబ్దః (చంద్రుడు,) (స్లో॥ 18.)

గ్లాః *	గ్లావౌ	గ్లావః
గ్లావమ్	గ్లావౌ	గ్లావః
గ్లావా	గ్లాభ్యామ్	గ్లాభిః
గ్లావే	గ్లాభ్యామ్	గ్లాభ్యః
గ్లావః	గ్లాభ్యామ్	
గ్లావః	గ్లావోః	గ్లావామ్
గ్లావి	గ్లావోః	గ్లాషు

ఏవం-సునా ఇత్యాదయః—ఇత్యజస్తపుంలింగ విశేషశబ్దాః:-

ఆకారాస్తా అహ్ అక్క అల్లాశబ్దాః మాతృవాచ
కాః రమాశబ్దవద్యధ్యాః. (పు 31-32) విశేషస్తు - హే అమ్మ - హే
అమ్మే - హేఅమ్మా - ఏవం హే ఆక్క - హే అల్ల.

ఆకారాస్త్య స్త్రీలింగః పూర్వోత్తరాశబ్దః చతుర్థీ మారభ్య విశి
ష్టతే. శేషం రమావత్.

పూర్వోత్తరస్యే } పూర్వోత్తరాభ్యామ్ పూర్వోత్తరాభ్యః
పూర్వోత్తరాయై }

పూర్వోత్తరస్యాః పూర్వోత్తరాయాః	}	పూర్వోత్తరాభ్యామ్	పూర్వోత్తరాభ్యః	
పూర్వోత్తరస్యాః పూర్వోత్తరాయాః	}	పూర్వోత్తరయోః	{	పూర్వోత్తరాసామ్ పూర్వోత్తరాణామ్
పూర్వోత్తరస్యామ్ పూర్వోత్తరాయామ్	}	పూర్వోత్తరయోః		పూర్వోత్తరాసు

అకారాంతః స్త్రీలింగోద్వితీయాశబ్దః. (రెండవది) స్తో|| 22)

ద్వితీయస్యై ద్వితీయాయై	}	ద్వితీయాభ్యామ్	ద్వితీయాభ్యః	చ.
ద్వితీయస్యాః ద్వితీయాయాః	}	ద్వితీయాభ్యామ్	ద్వితీయాభ్యః	పం
ద్వితీయాయాః	}		ద్వితీయానామ్	ప.
ద్వితీయస్యామ్ ద్వితీయాయామ్	}	ద్వితీయయోః	ద్వితీయాసు	స

శేషం రమాశబ్దంత, ఏవం తృతీయాశబ్దః.

అకారాంతః స్త్రీలింగో జరాశబ్దః. (ముసలితనము.) (స్తో|| 22.)

జరా	జరసా	}	జరసః	}	ప్ర
	జరే	}	జరాః		
హేజరే	హేజరసా	}	హేజరసః	}	సం ప్ర
	హేజరే	}	హేజరాః		
జరసమ్	జరసా	}	జరసః	}	ద్వీ
జరామ్	జరే	}	జరాః		
జరసా		}		}	తృ
జరయా	జరాభ్యామ్	}	జరాభిః		
జరసే		}		}	చ
జరాయై	జరాభ్యామ్	}	జరాభ్యః		

జరసః	}	జరాభ్యామ్	జరాభ్యః	ప॥
జరాయాః				
జరసః	}	జరసోః	జరసామ్	} ప॥
జరాయాః		జరయోః	జరాణామ్	
జరసి	}	జరసోః	}	స॥
జరాయామ్		జరయోః		

అకారాన్తః స్త్రీలిప్తో నాసికాశబ్దః రమావత్. (ముక్కు) (స్తో॥ 22.)

నాసికామ్	నాసికే	నసః, నాసికాః	ద్వి॥
నసా	నోభ్యామ్	నోభ్యోః	}
నాసికయా	నాసికాభ్యామ్	నాసికాభ్యః	
నసే	నోభ్యామ్	నోభ్యః	}
నాసికాయై	నాసికాభ్యామ్	నాసికాభ్యః	
నసః	నోభ్యామ్	నోభ్యః	}
నాసికాయాః	నాసికాభ్యామ్	నాసికాభ్యః	
నసః	నసోః	నసామ్	}
నాసికాయాః	నాసికయోః	నాసికానామ్	
నసి	నసోః	నస్సు	}
నాసికాయామ్	నాసికయోః	నాసికాసు	

అకారాన్తః స్త్రీలిప్తో నాసికాశబ్దః రమావత్ (రాత్రి) (స్తో॥ 22.)

నిశామ్	నిశే	నిశః, నిశాః	ద్వి॥
నిశా	నిశ్యామ్	నిశ్యోః	}
నిశయా	నిశాభ్యామ్	నిశాభ్యః	
నిశే	నిశ్యామ్	నిశ్యః	}
నిశాయై	నిశాభ్యామ్	నిశాభ్యః	
నిశః	నిశ్యామ్	నిశ్యః	}
నిశాయాః	నిశాభ్యామ్	నిశాభ్యః	

నిశః	}	నిశోః	}	నిశామ్.
నిశాయాః	}	నిశయోః	}	నిశానామ్.
నిశ	}	నిశోః	}	నిబ్త్సు, నిట్సు.
నిశాయామ్	}	నిశయోః	}	నిశాసు.

పృతనాశబ్దస్య ద్విత్వీయాబహువచన మారభ్య రమాశబ్దన స్మరచ్ఛ బ్రవచ్ఛ రూపాణి జేయాని. (నేన) పృతనామ్ - పృతనే - పృతః పృతనాః, పృతా, పృతనయా - పృద్భ్యామ్, పృతనాభ్యామ్ - పృద్భిః, పృతనాభిః॥ పృతే, పృతనాయై ఇత్యాది.

గోపాశబ్దః పుంలిङ్గోక్తవిశ్వపాశబ్దంతే (పు 52.)

ఇకారాంతః స్త్రీలిङ్గః స్త్రీశబ్దః - నిత్యం బహువచనాంతః, తిస్రః తిస్రః తిస్సభిః తిస్సభ్యః తిస్సభ్యః తిస్సణామ్ తిస్సణుః.

ఈకారాంతః స్త్రీలిङ్గోల్లక్షితశబ్దః (26) (స్లో॥ 24)

ల్లక్షితః - లక్ష్యత్య - లక్ష్యత్యః. శేషం గారీమత్,

ఈకారాంతః స్త్రీలిङ్గః స్త్రీశబ్దః (ఆడుది.)

స్త్రీ	స్త్రీయా	స్త్రీయః
స్త్రీస్త్రీ	స్త్రీస్త్రీయా	స్త్రీస్త్రీయః
స్త్రీయమ్ }	స్త్రీయా	{ స్త్రీయః
		{ స్త్రీభ్యః
	స్త్రీభ్యామ్	స్త్రీభిః
స్త్రీయై	స్త్రీభ్యామ్	
స్త్రీయాః	స్త్రీభ్యామ్	స్త్రీభ్యః
	స్త్రీయాః	స్త్రీణామ్
స్త్రీయామ్	స్త్రీయాః	స్త్రీణుః

ఈకారాంతః స్త్రీలిङ్గః శ్రీశబ్దః. (ల్లక్షిత.)

శ్రీయమ్	శ్రీయా	శ్రీయః
	శ్రీయా	శ్రీయః

శ్రియా	శ్రిభ్యామ్	శ్రిభిః
శ్రియే, శ్రియే	శ్రిభ్యామ్	శ్రిభ్యః
శ్రియాః, శ్రియః	శ్రిభ్యామ్	శ్రిభ్యః
శ్రియాః } శ్రియః }	శ్రియోః	{ శ్రిణామ్ శ్రియామ్
శ్రియామ్, శ్రియి	శ్రియోః	శ్రిషు

సుధీసబ్దస్యతు సుమధీరితి విగ్రహే శ్రివత్ సతాన్తరేతు పుంసత్,
ప్రధీశబ్దస్యతు ప్రకృష్టాధీరితి విగ్రహే లక్ష్మీనత్ అమి శసిత ప్రధ్యమ్.
ప్రధ్య ఇతివి శేషః. సతాన్తరేతు భాషితపుంసకత్వా త్పుంసప్రమాణమ్॥
నీశబ్దః సుధీశబ్దనత్, సప్తమ్యాం వి శేషః. నియామ్ నియోః నీషు. హ్రీః,
భ్రీః, ధీః, ఇత్యాదయః శ్రివదేవ బోధ్యాః.

ఊకారాంతః స్మృతిక్రొధూశబ్దః (కమబొమ) (స్లో॥ 25)

ధ్రూః*	ధ్రువా	ధ్రువః
ధ్రువమ్	ధ్రువా	ధ్రువః
ధ్రువా	ధ్రుభ్యామ్	ధ్రుభిః
ధ్రువై, ధ్రువే	ధ్రుభ్యామ్	ధ్రుభ్యః
ధ్రువాః, ధ్రువః	ధ్రుభ్యామ్	ధ్రుభ్యః
ధ్రువాః } ధ్రువః }	ధ్రువోః	{ ధ్రుణామ్ ధ్రువామ్
ధ్రువామ్, ధ్రువి	ధ్రువోః	ధ్రుషు

ఏనంసుధ్రూః ఇత్యాదయోఽభాషితపుంసకాః.

ఋకారాంతాః స్మృతిక్రొధూశబ్దః భవన్తి. కర్తృ-భోక్తృ-గన్తృ-
ఇత్యాదయః గౌరీశబ్దనత్ జ్ఞేయాః. మాతృశబ్దః పితృశబ్దనత్ - శసి—
మాతృః. ఇయానేవ వి శేషః. (స్లో॥ 26.) ద్యౌశబ్దః గోశబ్దనత్. నా
శబ్దః క్షౌశబ్దనత్॥ రాఃపుంసత్॥—ఇత్యజన్మస్మృతి విశేషశబ్దాః—

అకారాంతః నపుంసకలింగోఽజరశబ్దః. (ముదిమిలేనిది.)

అజరమ్*	అజరసీ } అజరే }	అజరాంసి } అజరాణి }	(స॥
అజరసమ్ } అజరమ్ }	అజరసీ } అజరే }	అజరాంసి } అజరాణి }	ద్వి॥

శేషం నిష్ఠరశబ్దవత్. (పు. 48.) (హో॥ 28.)

అకారాంతః నపుంసకలింగో హృదయశబ్దః (టొమ్ము)

హృదయమ్	హృదయే	హృదయాని
హేహృదయ	హేహృదయే	హేహృదయాని
హృదయమ్	హృదయే	హృద్వి, హృదయాని
హృదా }	హృద్భ్యామ్ }	హృద్భిః }
హృదయేన }	హృదయాభ్యామ్ }	హృదయైః }
హృదే }	హృద్భ్యామ్ }	హృద్భ్యః }
హృదయాయ }	హృదయాభ్యామ్ }	హృదయేభ్యః }
హృదః }	హృద్భ్యామ్ }	హృద్భ్యః }
హృదయాత్ }	హృదయాభ్యామ్ }	హృదయేభ్యః }
హృదః }	హృదోః }	హృదామ్ }
హృదయస్య }	హృదయయోః }	హృదయానామ్ }
హృది }	హృదోః }	హృత్సు }
హృదయే }	హృదయయోః }	హృదయేషు }

అకారాంతః నపుంసకలింగ ఆస్యశబ్దః (చుఖము.)

ఆస్యమ్	ఆస్యే	ఆస్యాని
హేఆస్య	హేఆస్యే	హేఆస్యాని
ఆస్యమ్	ఆస్యే	ఆస్యాని, ఆస్యాని
ఆస్మా }	ఆస్మాభ్యామ్ }	ఆస్భిః }
ఆస్యే }	ఆస్మాభ్యామ్ }	ఆస్యైః }

ఆస్మే	ఆసభ్యామ్	ఆసభ్యః
ఆస్మాయ	ఆస్మాభ్యామ్	ఆస్మేభ్యః
ఆస్మః	ఆసభ్యామ్	ఆసభ్యః
ఆస్మాత్	ఆస్మాభ్యాః	ఆస్మేభ్యః
ఆస్మః	ఆస్మః	ఆస్మామ్
ఆస్యస్య	ఆస్యయోః	ఆస్మావాన్
ఆస్మి, ఆసః	ఆస్మః	ఆససు
ఆస్మే	ఆస్యయోః	ఆస్మేషు

అకారాంతః సపుంసకలిజ ఉదకశబ్దః (జలము.)

ఉదకం	ఉదకే	ఉదకాని
హేఉదక	హేఉదకే	హేఉదకాని
ఉదకమ్	ఉదకే	ఉదాని, ఉదాన్
ఉద్దా	ఉదభ్యామ్	ఉదభిః
ఉదకేన	ఉదకాభ్యామ్	ఉదకైః
ఉద్దే	ఉదభ్యామ్	ఉదభ్యః
ఉదకాయ	ఉదకాభ్యామ్	
ఉద్భుః	ఉదభ్యామ్	ఉదభ్యః
ఉదకాత్	ఉదకాభ్యామ్	ఉదకేభ్యః
ఉద్భుః	ఉద్భోః	ఉద్భామ్
ఉదకస్య	ఉదకయోః	ఉదకానామ్
ఉద్భి, ఉదని	ఉద్భోః	ఉదసు
ఉదకే	ఉదకయోః	ఉదకేషు

అకారాంత సపుంసకలిజో మాంసశబ్దః (మాంసము)

మాంసమ్	మాంసే	మాంసాని
హేమాంస	హేమాంసే	హేమాంసాని
మాంసమ్	మాంసే	మాంసి, మాంసాని

మాంసా	}	మామ్యైమ్	}	మామ్యై	}
మాంసేన		మాంసాభ్యామ్		మాంసైః	
మాంసే	}	మామ్యైమ్	}	మామ్యై	}
మాంసాయు		మాంసాభ్యామ్		మాంసేభ్యః	
మాంసః	}	మామ్యైమ్	}	మామ్యై	}
మాంసాత్		మాంసాభ్యామ్		మాంసేభ్యః	
మాంసః	}	మాంసోః	}	మాంసామ్	}
మాంసస్య		మాంసయోః		మాంసానామ్	
మాంసి	}	మాంసోః	}	మాంస్సు	}
మాంసే		మాంసయోః		మాంసేషు	

ప్రతిశబ్దో భాషితపుంసః—అత స్తస్య తృతీయామరభ్య అజాది

విధిక్తా పుంసతో క్లిబుచ్చ రూపం బోధ్యమ్.

ప్రధ్యా, ప్రధి	}	ప్రధిభ్యామ్	}	ప్రధిభిః	}
ప్రధ్యే, ప్రధినే		ప్రధిభ్యః			
ప్రధ్యః, ప్రధినః	}	ప్రధి	}	ప్రధిభ్యః	}
ప్రధ్యః		ప్రధినోః		ప్రధ్యామ్	
ప్రధ్యః	}	ప్రధి	}	ప్రధీనామ్	}
ప్రధినః		ప్రధినోః		ప్రధిమా	
ప్రధ్యై	}	ప్రధి	}	ప్రధి	}
ప్రధిని		ప్రధినోః		ప్రధి	

ఇకారాంతః నపుంసక లిప్త స్సुధిశబ్దః (మంచిబుద్ధిగలది.)

సుధియా, సుధినా	సుధిభ్యామ్	సుధిభిః
సుధియే, సుధినే	సుధిభ్యామ్	సుధిభ్యః
సుధియా, సుధినః	సుధిభ్యామ్	సుధిభ్యః
సుధియాః	సుధియోః	సుధియామ్
సుధినః	సుధినోః	సుధీనామ్
సుధియః	సుధియోః	ఉధిమా
సుధిని	సుధినోః	

ఇకారాస్తనపుంసకలిజ్ఞోఽనాదిశబ్దః (మొదలులేనిది) (స్లో॥ 29.)

అనాగయే } అనాదినే }	అనాదిభ్యామ్	అనాదిభ్యః	న॥
అనాదేః } అనాదినః }	అనాదిభ్యామ్	అనాదిభ్యః	ప॥
అనాదేః } అనాదినః }	అనాదీన్యోః } అనాదీన్యోః }	అనాదీనామ్	చ॥
అనాదౌ } అనాదిలి }	అనాదీన్యోః } అనాదీన్యోః }	అనాదిషు	

శేషం వారివత్, ఏవం సభిశబ్దః.

ద్విశబ్దస్త్రీలింగవత్ (పు-14) త్రైశబ్దస్తు-త్రీణి-త్రీణి-త్రీణి-త్రీభ్యః-
త్రీభ్యః-త్రయాణామ్-త్రిషు.

ఇకారాస్తనపుంసకలిజ్ఞో దధిశబ్దః (పెరుగు) (స్లో॥ 30.)

దధి	దధీ	దధీని
హేదధే, హేదధి	హేదధీ	హేదధీని
దధి	దధీ	దధీని
దధ్వా	దధిభ్యామ్	దధిభ్యః
దధ్నే	దధిభ్యామ్	దధిభ్యః
దధ్నః	దధిభ్యామ్	
దధ్నః	దధ్నోః	దధ్నామ్
దధ్ని, దధీ	దధ్నోః	దధిషు

ఏవం శక్తి, అక్షి, అస్తి ఇత్యాదయః. ఇతీదంతాః

ఉకారాస్తనపుంసకలిజ్ఞ స్సానుశబ్దః. (కొండచటియ)

సాను	సానునీ	సానుని
హేసానో, హేసాను	హేసానునీ	హేసానుని

సాను	సానునీ	సూని, సానూని
స్నునా	స్నుభ్యామ్	స్నుభిః
సానునా	సానుభ్యామ్	సానుభిః
స్నునే	స్నుభ్యామ్	స్నుభ్యః
సానునే	సానుభ్యామ్	సానుభ్యః
స్నునః	స్నుభ్యామ్	స్నుభ్యః
సానునః	సానుభ్యామ్	సానుభ్యః
స్నునః	స్నునోః	సూనామ్
సానునః	సానునోః	సానూనామ్
స్నుని	స్ను	స్నుషు
సానుని	సానునోః	సానుషు

ఋకారాస్త నప్రంసకలిజః కర్తృశబ్దః.

(చేయవది) (స్తో|| 31)

కర్తృ	కర్తృణీ	కర్తృణి
కేకర్తృ	కేకర్తృణీ	కేకర్తృణి
కర్తృ	కర్తృణీ	కర్తృణి
కర్తృ	కర్తృభ్యామ్	కర్తృభిః
కర్తృణా		
కర్తృణే	కర్తృభ్యామ్	కర్తృభ్యః
కర్తృః	కర్తృభ్యామ్	కర్తృభ్యః
కర్తృణః	కర్తృభ్యామ్	కర్తృభ్యః
కర్తృః	కర్తృణోః	కర్తృణామ్
కర్తృణః	కర్తృణోః	
కర్తృరి	క	కర్తృషు
కర్తృణి	కర్తృణోః	

ఏవం హర్తారయః—ఇత్యుజస్త నప్రంసకలిజ విశేషశబ్దాః.

అథ హాలన్త పులిజ్జ విశేషశబ్దాః

చకారాన్తః పులిజ్జః ప్రాకృబ్జః. (పూర్వికుడు.)

*ప్రాకృ	ప్రాకృచ్చ	ప్రాకృచ్చః
ప్రాకృచ్చమ్	ప్రాకృచ్చమ్	ప్రాచః
ప్రాచా	ప్రాగ్భాస్	ప్రాగ్భిః
ప్రాచే	ప్రాగ్భాస్	ప్రాగ్భ్యైః
ప్రాచః	ప్రాగ్భాస్	ప్రాగ్భ్యైః
ప్రాచః	ప్రాచోః	ప్రాచామ్
ప్రాచి	ప్రాచోః	ప్రాతు

చకారాన్తః పులిజ్జః ప్రత్యక్షబ్జః. (క్షానాత్మ.) (స్లో॥ 40.)

*ప్రత్యక్ష	ప్రత్యక్షచ్చ	ప్రత్యక్షచ్చః
ప్రత్యక్షచ్చమ్	ప్రత్యక్షచ్చమ్	ప్రతీచః
ప్రతీచా	ప్రత్యగ్భాస్	ప్రత్యగ్భిః
ప్రతీచే	ప్రత్యగ్భాస్	ప్రత్యగ్భ్యైః
ప్రతీచః	ప్రత్యగ్భాస్	ప్రత్యగ్భ్యైః
ప్రతీచః	ప్రతీచోః	ప్రతీచామ్
ప్రతీచి	ప్రతీచోః	ప్రత్యక్షు

ఏషం సమ్యక్, సన్యక్, విప్లవ్యక్, దేవద్రవ్యక్, అదద్రవ్యక్
సన్యద్రవ్యక్ ఇత్యాదయః.

చకారాన్తః పులిజ్జ ఉదకృబ్జః. (సవీనుడు.)

*ఉదకృ	ఉదకృచ్చ	ఉదకృచ్చః	ప్ర. ద్వి. త్వ. స.
ఉదకృచ్చమ్	ఉదకృచ్చమ్	ఉదీచః	
ఉదీచా	ఉదగ్భాస్	ఉదగ్భిః	
ఉదీచి	ఉదీచోః	ఉదక్షు	

శేషం ప్రత్యక్షబ్జశ్చ.

హాలన పుంలిజ్జ

సువృశ్చి	సువృశ్చి	సువృశ్చి
సువృశ్చి	సువృశ్చి	సువృశ్చి
సువృశ్చి	సువృశ్చి	సువృశ్చి

(చ-పుం-గ) అముముయశ్చబ్ధిః (వీరిం బూజించువాడు)

* అముముయశ్	అముముయశ్	అముముయశ్
అముముయశ్	అముముయశ్	అముముయశ్
అముముయశ్	అముముయశ్	అముముయశ్
అముముయశ్	అముముయశ్	అముముయశ్
అముముయశ్	అముముయశ్	అముముయశ్
అముముయశ్	అముముయశ్	అముముయశ్
అముముయశ్	అముముయశ్	అముముయశ్

జకారాన్తగ పుంలిజ్జోయశ్చబ్ధిః (కలసికవాడు)

* యుజ్	యుజ్	యుజ్
యుజ్	యుజ్	యుజ్
యుజ్	యుజ్	యుజ్
యుజ్	యుజ్	యుజ్
యుజ్	యుజ్	యుజ్
యుజ్	యుజ్	యుజ్
యుజ్	యుజ్	యుజ్

జకారాన్తగ పుంలిజ్జ పరివ్రాజ్చబ్ధిః (యశ్చి). (శ్లో॥ 37)

* పరివ్రాజ్	పరివ్రాజ్	పరివ్రాజ్
పరివ్రాజ్	పరివ్రాజ్	పరివ్రాజ్
పరివ్రాజ్	పరివ్రాజ్	పరివ్రాజ్
పరివ్రాజ్	పరివ్రాజ్	పరివ్రాజ్
పరివ్రాజ్	పరివ్రాజ్	పరివ్రాజ్

పరివాజః	పరివాజోః	పరివాజామ్
పరివ్రాజి	పరివ్రాజోః	{ పరివ్రాజ్యుః. పరివ్రాజ్యుః.

ఏవం పరిమృదాదయః పఞ్చ శబ్దాః.

జకారాంతః పుంలింగో విశ్వారాట్పుట్టః. (38.)

విశ్వారాట్	విశ్వరాజౌ	విశ్వరాజః
విశ్వరాజమ్	విశ్వరాజౌ	విశ్వరాజః
విశ్వరాజా	విశ్వరాడ్భ్యమ్	
విశ్వరాజే	విశ్వరాడ్భ్యమ్	విశ్వరాడ్భ్యః
విశ్వరాజః	విశ్వరాడ్భ్యమ్	విశ్వరాడ్భ్యః
విశ్వరాజః	విశ్వరాడ్భ్యమ్	విశ్వరాడ్భ్యః
విశ్వరాజ	విశ్వ	విశ్వారాట్పు. (టున్)

జకారాంతః పుంలింగో భృట్పుట్టః. (సంటవాడు.)

భృట్		భృజః
*భృజ్		
భృజమ్	భృజౌ	
భృజం	భృడ్భ్యమ్	
భృజే	భృడ్భ్యమ్	భృడ్భ్యః
భృజః	భృడ్భ్యమ్	భృడ్భ్యః
భృజః	భృజ్	భృజామ్
భృజ	భృజోః	భృట్పు. (టున్)

జకారాంతః పుంలింగ స్సుగళ శబ్దః. (శ్లో॥ 39.)

సుగళౌ	సుగళౌ	సుగళః	(ప.)
సుగళమ్	సుగళౌ	సుగళః	ప్రి.
సుగళా	సుగళాభ్యమ్	సుగళాభ్యః	స్య.

సుగణే	సుగణ్యాశ్రమ్	సుగణ్యైః	చ.
సుగణః	సుగణ్యాశ్రమ్	సుగణ్యైః	ప.
సుగణః	సుగణోః	సుగణామ్	ష.
సుగణి	సుగణోః	సుగణ్యస్య	
		సుగణ్యస్య	

ఏవం సుగాత్, (చక్క-గ లెక్కచేయువాడు).

తకారాన్తః పుంలిజ్ఞో మహచ్చబ్దః (పూజ్యుఁడు).

మహాకా	మహాన్తా	మహాన్తః
హేమహాకా	హేమహాన్తా	హేమహాన్తః
మహాన్తమ్	మహాన్తా	మహాన్తః
మహతా	మహద్భ్యాశ్రమ్	మహద్భ్యైః
మహతే	మహద్భ్యాశ్రమ్	మహద్భ్యైః
మహతః	మహద్భ్యాశ్రమ్	మహద్భ్యైః
మహతః	మహతోః	మహతామ్
మహతి	మహతోః	మహత్సు

తకారాన్తః పుంలిజ్ఞో భవచ్చబ్దః. (శ్లో॥ 41.)

*భవకా	భవక్తా	భవన్తః
భవన్తమ్	భవన్తా	భవన్తః
భవతా	భవద్భ్యాశ్రమ్	భవద్భ్యైః
	శేషం మహద్వత్.	

తకారాన్తః పుంలిజ్ఞో ధీమచ్చబ్దః, మహద్వత్. (బుద్ధిమంతుఁడు.)

ధీమాకా	ధీమన్తా	ధీమన్తః
హేధీమకా	హేధీమన్తా	హేధీమన్తః
ధీమన్తమ్	ధీమన్తా	ధీమన్తః
	ఏవం మఘవాకా, భవాకా.	

నకారాంతః పుంలిङ्గః ప్రతిదివక్ శబ్దః. (ఎదురుగ క్రిడించువాడు.)

ప్రతిదివా*	ప్రతిదివానా	ప్రతిదివానః
ప్రతిదివానమ్	ప్రతిదివానౌ	ప్రతిదీన్నః
ప్రతిదీన్నా	ప్రతిదివభ్యామ్	ప్రతిదివభిః
ప్రతిదీన్నే	ప్రతిదివభ్యామ్	ప్రతిదివభ్యః
ప్రతిదీన్నః	ప్రతిదివభ్యామ్	ప్రతిదివభ్యః
ప్రతిదీన్న	ప్రతిదీన్నః	ప్రతిదీన్నామ్
ప్రతిదీన్ని	ప్రతిదీన్నః	ప్రతిదివసు.

నకారాంతః పుంలిङ्గః పూషక శబ్దః. (సూర్యుడు.) (శ్లో॥ 33.)

పూషా	పూషా	పూషణః
హేపూషకా	హేపూషకౌ	హేపూషణః
పూషణమ్	పూషణౌ	పూష్ణః
పూష్ణా	పూషభ్యామ్	
పూష్ణే	పూషభ్యామ్	పూషభ్యః
పూష్ణః	పూషభ్యామ్	పూషభ్యః
పూష్ణః	పూష్ణః	పూష్ణామ్
పూష్ణః, పూషణి	పూష్ణః	పూషసు

ఏవ మర్యానా. (శ్లో॥ 34.)

నకారాంతః పుంలిङ్గో వృత్రహక శబ్దః. (ఇంద్రుడు.) (శ్లో॥ 35.)

వృత్రహః		వృత్రహణః
హేవృత్రహకా	హేవృత్రహకౌ	హేవృత్రహణః
వృత్రహణమ్	వృత్రహణౌ	వృత్రహ్నుః
వృత్రహ్నా	వృత్రహభ్యామ్	వృత్రహభిః
వృత్రహ్నే	వృత్రహభ్యామ్	వృత్రహభ్యః
వృత్రహ్నుః		వృత్రహభ్యః

శబ్దరత్నావళి.

పృథ్వీ	పృథ్వీ	పృథ్వీ
పృథ్వీ	పృథ్వీ	పృథ్వీ
పృథ్వీ	పృథ్వీ	పృథ్వీ

నకారాంతఃపుంలింగో యుద్ధబ్ధ (ఇందుఁడు)

పృథ్వీ	పృథ్వీ	పృథ్వీ
పృథ్వీ	పృథ్వీ	పృథ్వీ
పృథ్వీ	పృథ్వీ	పృథ్వీ
పృథ్వీ	పృథ్వీ	పృథ్వీ
పృథ్వీ	పృథ్వీ	పృథ్వీ
పృథ్వీ	పృథ్వీ	పృథ్వీ
పృథ్వీ	పృథ్వీ	పృథ్వీ
పృథ్వీ	పృథ్వీ	పృథ్వీ

నకారాంతఃపుంలింగో శబ్ద = పృథ్వీ. (పక్క) (శ్లో || 85.)

పృథ్వీ	పృథ్వీ	పృథ్వీ
పృథ్వీ	పృథ్వీ	పృథ్వీ
పృథ్వీ	పృథ్వీ	పృథ్వీ
పృథ్వీ	పృథ్వీ	పృథ్వీ
పృథ్వీ	పృథ్వీ	పృథ్వీ
పృథ్వీ	పృథ్వీ	పృథ్వీ
పృథ్వీ	పృథ్వీ	పృథ్వీ
పృథ్వీ	పృథ్వీ	పృథ్వీ

నకారాంతఃపుంలింగో అర్చనశబ్ద (గుణము)

అర్చన	అర్చన	అర్చన
అర్చన	అర్చన	అర్చన
అర్చన	అర్చన	అర్చన

అర్వతా	అర్వద్యౌమ్	అర్వ
అర్వతే	అర్వద్యౌమ్	అర్వద్యౌమ్
అర్వతః	అర్వద్యౌమ్	అర్వద్యౌమ్
అర్వతః	అర్వద్యౌమ్	అర్వద్యౌమ్
అర్వతి	అర్వద్యౌమ్	అర్వద్యౌమ్

నకారాంతఃపుంశ్చో యువశబ్దః. (తెరుణుడు.)

యువా	యువానా	యువానః
హేయువో	హేయువానా	హేయువానః
యువానమ్	యువానా	యువానః
యువానా	యువానామ్	యువానః
యువానే	యువానామ్	యువానః
యువానః	యువానామ్	యువానః
యువానః	యువానోః	యువానామ్
యువాని	యువానోః	యువానః

పకారాంతః పుంలిజ్జ శబ్దశబ్దః (మాద్రము)

పన్థాః	పన్థానా	పన్థానః
హేపన్థాః	హేపన్థానా	హేపన్థానః
పన్థానమ్	పన్థానా	పన్థానః
పన్థా	పన్థానామ్	పన్థానః
పన్థే	పన్థానామ్	పన్థానః
పన్థః	పన్థానామ్	పన్థానః
పన్థః	పన్థానోః	పన్థానామ్
పన్థి	పన్థానోః	పన్థానః

ఎవం మన్థాః (కన్యము)

సకారాంత్రః పుంలింగ బుభుక్షిక శబ్దః. (ఇంద్రుఁడు) స్తో 35.)

బుభుక్షా	బుభుక్షాః	బుభుక్షాణః	ప్ర॥
హేబుభుక్షిక-	హేబుభుక్షాః	హేబుభుక్షాణః	సం॥
బుభుక్షాణమ్	బుభుక్షాణౌ	బుభుక్షః	ద్వి॥
బుభుక్షా	బుభుక్షీభ్యామ్	బుభుక్షీభిః	త్వ॥
బుభుక్షీ	బుభుక్షోః	బుభుక్షీషు	స॥

ఇత్యాదిసగ్గిక శబ్దవత్ - సకారాంత్రః పుంలింగో నిత్యం బహువచనాంత్రః పశ్చాత్కశప్టః - పశ్చ - పశ్చ - పశ్చభిః - పశ్చభ్యః - పశ్చభ్యః - సశ్చానామ్ - పశ్చసు॥ ఏవం సప్తక, నవక, దశక, శబ్దా బోధ్యాః - అష్టక శబ్దస్యతు సశ్చకశబ్దవ దేశంయాశమ్, అన్యత్తు. అప్టౌ అప్టౌ అప్టాభిః అప్టాభ్యః అప్టాభ్యం అప్టానామ్ అప్టాషు (స్తో 386.) ఇతిరూపవ్యయం బోధ్యమ్

సకారాంత్రః పుంలింగో గుప్ఫబ్దః. (గక్షించువాఁడు.)

గుప్, గుప్	గుపా	గుపః
గుపమ్	గుపా	గుపః
గుపా	గుబ్భాన్రిమ్	గుబ్భిః
గుపే	గుబ్భాన్రిమ్	గుబ్భిః
గుపః	గుబ్భాన్రిమ్	గుబ్భిః
గుపః	గుపాః	గుపామ్
గుప	గుపాః	గుప్సు

సుకారాంత్రః పుంలింగ ప్రశాక శబ్దః. (స్తో 387.)

ప్రశాకః	ప్రశామా	ప్రశామః
ప్రశావమ్	ప్రశామా	ప్రశామః
ప్రశామా	ప్రశాన్భాన్రిమ్	ప్రశాన్భిః
ప్రశామే	ప్రశాన్భాన్రిమ్	ప్రశాన్భిః

ప్రకామః	ప్రకాన్యామ్	ప్రకాన్యాః
ప్రకామః	ప్రకామోః	ప్రకామామ్
ప్రకామి	ప్రకామోః	{ ప్రకాన్సు ప్రకాన్తుని

రేఫాన్తఃపుంలిజ్జ శ్చతుర్ శబ్దోనిత్యం హలవచనాన్తిః (నలుగురు)
 చత్వారిః చతురః చతుర్భిః చతుర్భ్యః చతుర్భ్యామ్ చతుర్భ్యు
 వకారాన్తః పుంలిజ్జ స్సుదివ్ శబ్దః. (మంచి స్వర్గముగలవాఁడు.)

*సుద్యోః	సుదివో	సుదివః
సుదివమ్	సుదివో	సుదివః
సుదివా	సుద్యుభ్యామ్	సుద్యుభ్యః
సుదివే	సుద్యుభ్యామ్	సుద్యుభ్యః
సుదివః	సుద్యుభ్యామ్	సుగుభ్యః
సుదివః	సుదివోః	సుదివామ్
సుదివి	సుదివోః	సుద్యుభ్యః

శకారాన్తః పుంలిజ్జ స్తాదృశ్యః. (అట్టివాఁడు.)

*తాదృక్, తాదృగ్	తాదృశో	తాదృశః
తాదృశమ్	తాదృశో	తాదృశః
తాదృశా	తాదృగ్భ్యామ్	తాదృగ్భ్యః
తాదృశే	తాదృగ్భ్యామ్	తాదృగ్భ్యః
తాదృశః	తాదృగ్భ్యామ్	తాదృగ్భ్యః
తాదృశః	తాదృశోః	తాదృశామ్
తాదృశి	తాదృశోః	తాదృశు

ఏవం పృక్ యాదృక్ ఘృతస్పృక్. (క్లీ|| 48.)

శకారాన్తః పుంలిక్లో నట్పుబ్ధః (పోగొట్టువాఁడు.)

*నక్, నక్ }	నక్	నక్
నక్, నక్ }		

శేబరత్నావళా.

నశబ్ద	నశా	నశక
నశా	నశాభ్యుచ్ఛి	{ నశి ^క నశ్శ ^క
నశా	నశాభ్యుచ్ఛి	
నశా	నశాభ్యుచ్ఛి	{ నశాభ్యుచ్ఛి ^క నశాభ్యుచ్ఛి ^క
నశా	నశాభ్యుచ్ఛి	
నశా	నశాభ్యుచ్ఛి	{ నశాభ్యుచ్ఛి ^క నశాభ్యుచ్ఛి ^క
నశా	నశాభ్యుచ్ఛి	
నశా	నశాభ్యుచ్ఛి	నశాభ్యుచ్ఛి
నశా	నశాభ్యుచ్ఛి	{ నశాభ్యుచ్ఛి ^క నశాభ్యుచ్ఛి ^క
నశా	నశాభ్యుచ్ఛి	

షకారాన్తఃపుంలింగో వధృక్చుడః (సమర్థుఁడు.)

[illegible]

అ. పి. సుబ్బారావు వాళ్ళది (బాహువు.)

[illegible]

దోష్ఠః	దోర్భాస్	దోర్భాస్
దోష్ఠః	దోష్ఠాస్	దోష్ఠాస్
దోష్ఠః	దోర్భాస్	దోష్ఠాస్
దోష్ఠః	దోష్ఠాస్	దోష్ఠాస్
దోష్ఠః	దోష్ఠః	దోష్ఠాస్
దోష్ఠః	దోష్ఠః	దోష్ఠాస్
దోష్ఠః	దోష్ఠః	దోష్ఠాస్
దోష్ఠః	దోష్ఠః	దోష్ఠాస్

సకారాన్తః పులిచ్చ పితేషశబ్దః. (చదువంగోరువాడు)

*పితేషః	పితేషః	పితేషః
పితేషః	పితేషః	పితేషః
పితేషః	పితేషః	పితేషః
పితేషః	పితేషః	పితేషః
పితేషః	పితేషః	పితేషః
పితేషః	పితేషః	పితేషః
పితేషః	పితేషః	పితేషః
పితేషః	పితేషః	పితేషః

ఇత్యాది (పు-38) శేషం వేదశబ్దవత్ (శ్లో॥ 44.)

సకారాన్తః పులిచ్చ ఉశనశబ్దః (శుక్రుడు.)

ఉశనా	ఉశనా	ఉశనా
హేఉశనా	హేఉశనా	హేఉశనా
హేఉశనా	హేఉశనా	హేఉశనా
హేఉశనా	హేఉశనా	హేఉశనా

శేషం వేదశబ్దవత్ (పు-38)

సకారాంత్య పుంలిప్త్య పుంసోబ్ధః (పుంసోబ్ధః.)

పుమాంత	పుమాంసా	పుమాంసః
హేపుమాంత	హేపుమాంసా	హేపుమాంసః
పుమాంసస	పుమాంసా	పుంసః
పుంసా	పుమ్భ్యామ్	పుమ్భిః
పుంసే	పుమ్భ్యామ్	పుమ్భ్యః
పుంసః	పుమ్భ్యామ్	పుమ్భ్యః
పుంసః	పుంసాః	పుంసామ్
పుంసి	పుంసాః	పుంస్సు

హాంత్య పుంలిప్త్య సుకృబ్ధః. (దోహముచేయువాఁడు.)

క్రుక్ - క్రుగ్	}	క్రుహా	క్రుహః
క్రుట్ - క్రుత్		క్రుహా	క్రుహః
క్రుహా		క్రుహా	క్రుహః
క్రుహః		క్రుగ్భ్యామ్	క్రుగ్భిః
		క్రుగ్భ్యామ్	క్రుగ్భిః
క్రుహే		క్రుగ్భ్యామ్	క్రుగ్భిః
		క్రుగ్భ్యామ్	క్రుగ్భిః
క్రుహః		క్రుగ్భ్యామ్	క్రుగ్భిః
		క్రుగ్భ్యామ్	క్రుగ్భిః
క్రుహం		క్రుహాః	క్రుహామ్
క్రుహి		క్రుహాః	క్రుహః
			క్రుత్
			క్రుత్
			క్రుత్తు

విశ్వవాత్సవ్య పుంలిప్త్య (విశ్వమునుచేయువాఁడు.)

విశ్వవాత్	విశ్వవాహా	విశ్వవాహః
విశ్వవాహం	విశ్వవాహా	విశ్వవాహః

విశ్వహః	విశ్వవాద్యహమ్	విశ్వవాద్యః
విశ్వహే	విశ్వవాద్యహమ్	విశ్వవాద్యః
విశ్వహః	విశ్వవాద్యహమ్	విశ్వవాద్యః
విశ్వహః	విశ్వహః	విశ్వవాద్యః
విశ్వహి	విశ్వహః	విశ్వవాట్సు (ట్యు)

హకారాంతః పుంలిజ్ఞోఽనదుచ్చబ్దః (ఎద్దు.) (శ్లో॥ 32.)

అనద్వాక్	అనద్వాహ	అనద్వాహః
హేఅనద్వాక్	హేఅనద్వాహ	హేఅనద్వాహః
అనద్వాహమ్	అనద్వాహ	అనదుహః
అనదుహః	అనదుద్వాహమ్	అనదుద్విః
అనదుహే	అనదుద్వాహమ్	అనదుద్భిః
అనదుహః	అనదుద్వాహమ్	అనదుద్భిః
అనదుహః	అనదుహః	అనదుహమ్
అనదుహి	అనదుహః	అనదుత్సు

హకారాంతః పుంలిజ్ఞ స్తురాపాట్సుబ్దః (ఇంద్రుడు.)

తురాపాట్*	తురాసాహ	తురాసాహః
తురాసాహమ్	తురాసాహ	తురాసాహః
తురాసాహః	తురాపాద్భిః	తురాపాద్భిః
తురాసాహే	తురాపాద్భిః	తురాపాద్భిః
తురాసాహః	తురాపాద్భిః	తురాపాద్భిః
తురాసాహః	తురాసాహః	తురాసాహమ్
తురాసాహి	తురాసాహః	తురాపాట్సు (ట్యు)

ఇతి హలస్తపుంలిజ్ఞ విశేషశబ్దాః.

ప్రాజ్ ప్రశ్యక్ ఉవక్ సమ్యక్ సద్రక్ తిరక్ ఇత్యాదయః
అశ్చుభాత్వైశ్చబ్దాః స్త్రీలిక్ష్ణే ప్రాచీ ప్రతీచీ ఉదీచీ సమీచీ సద్ధీచీ
తిరక్ ఇత్యేవం గారీశబ్దప్రదూపాణి లభిక్తే. (శ్లో॥ 10.)

ధకారాంతః వీరుత్ టుత్ కుత్ ఏతే భుచ్చబ్దా ద్విధాః
(శ్లో॥ 47-పు-72.)

నాన్తా సీమదామన్ శబ్దా రాగవృద్ధవత్. (పు-31.) బహురుజ్జ్వలు
పుష్పిత్ బహురాజక శబ్దః స్త్రీలింగే నాన్తఆకారాన్త ఈకారాన్త
త్రిధాభిసరి. నాన్తః రాజవృత్. బహురాజేత్యాకారాన్తః రమావత్.
(పు-25, 26.) బహురాజ్ఞే ఇతీకారాన్తస్తు గారీవత్ బోధ్యః.

పకారాన్తః స్త్రీలింగో నిత్యం బహువచనాన్త ఆశ్శబ్దః. (నీళ్లు) ప్ర॥
ఆహః, ద్వి॥ అహః, తృ॥ అద్భిః, చ॥ అద్యః, పం॥ అద్యభిః, ష॥ అహమ్,
స॥ అపు.

రేఫాన్తః స్త్రీలింగో నిత్యం బహువచనాన్త శ్చతుర్శబ్దః ప్ర॥ చత॥
ప్ర॥, ద్వి॥ చతప్ర॥, తృ॥ చతస్పృభిః, చ॥ చతస్పృభ్యః, పం॥ చతస్పృభ్యః, ష॥
చతస్పృతామ్, స॥ చతస్పృషు. (శ్లో॥ 46)

రేఫాన్తః స్త్రీలింగో ద్వారృబ్దః (వాకిలి) ద్వాః * ద్వారా ద్వా
ప్ర॥ ద్వారమ్ ద్వారా ద్వారః, ద్వారా ద్వారాభ్యమ్ ద్వారాభ్యః, ద్వారే
ద్వారాభ్యమ్ ద్వారాభ్యః, ద్వారః ద్వారాభ్యమ్ ద్వారాభ్యః, ద్వారః
ద్వారోః-ద్వారామ్, ద్వారి-ద్వారోః-ద్వారు, ద్వాఃషు.

షాన్తః స్త్రీలింగ స్సజూశ్శబ్దః (కూడపొందుది.) (శ్లో॥ 49.)

సజూశ్శ *	సజుషా	సజుషః
సజుషమ్	సజుషా	సజుషః
సజుషా	స ర్భ్యామ్	సజూర్భ్యః
సజుషే	సజూర్భ్యామ్	సజూర్భ్యః
సజుషి	సజూర్భ్యామ్	సజూర్భ్యః
సజుషః	సజుషా	సజుషామ్
సజుషమ్	సజుషోః	సజూషు, సజూషు

పాన్తః స్త్రీలింగ ఆశ్శబ్దః (నీవేన) విపరీత్సబ్దవత్. (పు-81.)

ఆశ్శః *	ఆశ్శా	ఆశ్శహః
ఆశ్శమ	ఆశ్శా	ఆశ్శహః
ఆశ్శా	ఆశ్శాభ్యమ్	ఆశ్శభ్యః

చాకారాన్తః స్త్రీలింగ ఉపాసచ్ఛబ్దః. (పాదరత్న.)

*ఉపాసత్ (ద)	ఉపాసహ	ఉపాసహః
ఉపాసహమ్	ఉపాసహ	ఉపాసహః
ఉపాసహః	ఉపాసద్యాభ్యమ్	ఉపాసద్యాభ్యః
ఉపాసహా	ఉపాసద్యాభ్యమ్	ఉపాసద్యాభ్యః
ఉపాసహః	ఉపాసద్యాభ్యమ్	ఉపాసద్యాభ్యః
ఉపాసహః	ఉపాసహాః	ఉపాసహామ్
ఉపాసహ	ఉపాసహాః	ఉపాసహమ్

హస్తఃస్త్రీలింగ ఉష్ణిచ్ఛబ్దః. (ఛందోభేదము) (శ్లో॥ 45.)

*ఉష్ణిక్ (గ)	ఉష్ణిహ	ఉష్ణిహః
ఉష్ణిహమ్	ఉష్ణిహ	ఉష్ణిహః
ఉష్ణిహః	ఉష్ణిగ్యాభ్యమ్	ఉష్ణిగ్యాభ్యః
ఉష్ణిహా	ఉష్ణిగ్యాభ్యమ్	ఉష్ణిగ్యాభ్యః
ఉష్ణిహః	ఉష్ణిగ్యాభ్యమ్	ఉష్ణిగ్యాభ్యః
ఉష్ణిహః	ఉష్ణిహాః	ఉష్ణిహామ్
ఉష్ణిహ	ఉష్ణిహాః	ఉష్ణిహామ్

ఇతి హాలన్త స్త్రీలింగ విశేషశబ్దాః.

చకారాన్తః నపుంసకలింగ ప్రత్యచ్ఛబ్దః (వేదాంతి.)

ప్రత్యక్ ప్రతీచీ ప్రత్యిచ్ఛి. పునన్తద్వత్. శేషం పుష్పత్ తిర్యక్ తిర్యచ్చి తిర్యిచ్ఛి; ఉదక్ ఉదీచీ ఉదిచ్ఛి. పునన్తద్వత్. శేషం పుష్పత్. (పు-67, 68.) ఏవం సమ్యగాదయః.

చకరాస్త్రః నపుంసకలిప్తో గవాక్షబ్జః. (శ్లో॥ 53)

[ప॥ గవాక్, గవాగ్, గోఅక్, గోఅగ్, గోక్, గోగ్, గవాక్ష, గోఅక్ష, గోక్ష, గోచీ, గవాక్షీ, గోఅక్షీ, గోక్షీ, - గవాక్ష్య గోఅక్ష్య, గోక్ష్య - పునస్తద్యద్వితీయాయామ్ తృ॥ గోచా, గవాక్ష్యా గోఅక్ష్యా, గోక్ష్యా - గవాగ్భ్యమ్, గోఅగ్భ్యమ్, గోగ్భ్యమ్, గవాక్ష్యమ్, గోఅక్ష్యమ్, గోక్ష్యమ్ - గవాగ్భిః, గోఅగ్భిః - గోగ్భిః, గవాక్ష్యభిః, గోఅక్ష్యభిః, గోక్ష్యభిః - చ॥ గోచే, గోవాక్ష్యే, గోక్ష్యే, గోక్ష్యే । భ్యమిప్రాగ్వత్ ॥ గవాగ్భ్యః, గోఅగ్భ్యః, గోగ్భ్యః, గవాక్ష్యభ్యః, గోఅక్ష్యభ్యః, గోక్ష్యభ్యఃపం॥ గోచః, గవాక్ష్యః, గోఅక్ష్యః, గోక్ష్యః । భ్యమిప్రాగ్వత్ । భ్యసిప్రాగ్వత్ ॥ ష॥ జసి, జసివత్ । గోచోః, గవాక్ష్యోః, చోఅక్ష్యోః, గోక్ష్యోః । గోచామ్, గవాక్ష్యామ్, గోఅక్ష్యామ్, గోక్ష్యామ్ ॥ ౪॥ గోచి, గవాక్ష్యి, గోఅక్ష్యి, గోక్ష్యి ! ఓసిప్రాగ్వత్ । గవాక్ష్యు, గోఅక్ష్యు, గోక్ష్యు, గవాక్ష్యు, గోఅక్ష్యు, గోక్ష్యు ॥

చాస్త్రః నపుంసకలిప్తో గోఽసృక్షబ్జః. (రక్తము) (శ్లో॥ 52.)

ఆసృక్	ఆసృజీ	ఆసృజ్
ఆసృక్	ఆసృజీ	ఆసాని, ఆసృజ్జీ
ఆసాన్ }	ఆసభ్యామ్ }	ఆసభిః
ఆసృజాన్ }	ఆసృగ్భ్యమ్ }	ఆసృగ్భిః
ఆసేన్ }	ఆసభ్యామ్ }	ఆసభ్యః
ఆసృజేన్ }	ఆసృగ్భ్యమ్ }	ఆసృగ్భ్యః
ఆసన్ }	ఆసభ్యాన్ }	ఆసభ్యః
ఆసృజన్ }	ఆసృగ్భ్యాన్ }	ఆసృగ్భ్యః
ఆసన్ }	ఆసోన్ }	
ఆసృజన్ }	ఆసృజోన్ }	ఆసృజామ్
ఆసిన్, ఆసని }	ఆసోన్ }	
ఆసృజిన్ }	ఆసృజోన్ }	ఆససు, ఆసృక్షు.

జాస్తనపుంసకలిజ్ఞో బహూర్-శబ్దః. (బహుబలముగలజ్ఞః.)

బహూర్- } బహూర్-శబ్దః { బహూర్-శబ్దః
బహూర్- } బహూర్-శబ్దః { బహూర్-శబ్దః

పునస్తద్వత్ - శేషం ద్రక్ శబ్దః.

తాస్తనపుంసకలిజ్ఞో యకృచ్ఛబ్దః. (రోగవిశేషము.) (శ్లో|| 56.)

యకృత్*		యకృత్		యకృత్
యకృత్		యకృత్		యకాని, యకృత్
యకృత్	}	యకృత్	}	యకృత్
యకృత్		యకృత్		యకృత్
యకృత్	}	యకృత్	}	యకృత్
యకృత్		యకృత్		యకృత్
యకృత్	}	యకృత్	}	యకృత్
యకృత్		యకృత్		యకృత్
యకృత్	}	యకృత్	}	యకృత్
యకృత్		యకృత్		యకృత్
యకృత్, యకాని	}	యకృత్	}	యకృత్
యకృత్		యకృత్		యకృత్

ఏవం శక్యత్. శస మరభ్య రూపద్వయమ్ బోధ్యమ్.

నకారాస్తనపుంసకలిజ్ఞో-హక్ శబ్దః (దినము.)

అహః	అహ్ని, అహని	అహని
అహః	అహ్ని, అహని	అహని
అహ్ని	అహ్నిభ్యామ్	అహ్నిభిః
అహ్ని	అహ్నిభ్యామ్	అహ్నిభ్యః
అహ్ని	అహ్నిభ్యామ్	
అహ్ని	అహ్ని	అహ్నిమ్
అహ్ని	అహ్ని	అహ్నిమ్
అహ్ని, అహని	అహ్ని	అహ్నిమ్

నాస్త నపుంసకలిక్తో దణ్ణిక్ శబ్దః. (దండముగలది.)

దణ్ణి దణ్ణినీ దణ్ణిని - హేదణ్ణి, హేదణ్ణి హేదణ్ణినీ హేదణ్ణిని.
దణ్ణి దణ్ణినీ దణ్ణిని - శేషం యశస్విన్వత్. ఏవం ప్రసిద్ధి వాగ్ని గుణి
ఇత్యాదయః

రేఫాస్త నపుంసకలిక్త శ్చతుర్శబ్దో నిత్యం బహువచనాస్తః చత్వారి
చత్వారి చతుర్భిః చతుర్భ్యః చతుర్భ్యః చతుర్ణామ్ చతుర్న్ ||

రేఫాస్త నపుంసకలిక్తో వార్శబ్దః - (ఉదకము) వాః వారి వాః -
పునస్తద్వత్ - శేషం స్త్రీలిక్తోక్తద్వార్ శబ్దవత్. (పు. 82.)

నాస్తనపుంసకలిక్త సుదివ్ శబ్దః. (పు-77.)

సుద్యు	సుదివీ	సుదివి	ప్ర } ద్వి }	శేషం పుష్పత్
సుద్యు	సుదివీ	సుదివి		

పిపతీశ్చబ్రస్య విశేషః - పిపతీః పిపతిషీ పిపతిషి. పునస్తద్వత్ శేషం
పుంవత్. (పు-81.)

నాస్త నపుంసకలిక్తో ధనుశ్చబ్దః (విల్లు.) (క్లో|| 57.)

ధనుః	ధనుషీ	ధనుంషి
ధనుః	ధనుషీ	ధనుంషి
ధనుషా	ధనుర్భావీమ్	ధనుర్భిః
ధనుషే	ధనుర్భావీమ్	ధనుర్భ్యః
ధనుషః	ధనుర్భావీమ్	ధనుర్భ్యః
ధనుషః	ధనుషోః	ధనుర్భ్యః
ధనుషి	ధనుషోః	ధనుషామ్
		ధనుష్ఠా, ధనుఃఘ

ఏవమ్ చిత్తుర్హవి రాదయః.

నాస్తనపుంసకలిక్త స్వప్పబ్దః. (మంచినీళ్లు గలది)

స్వప్	స్వపీ	స్వమి, స్వామి.	(ప్ర ద్వి త్వ స
స్వపా	స్వద్భావీమ్	స్వభిః	
స్వపి	స్వపాః	స్వప్న	

హకారాంతపుంసకలిజ్ఞ స్వనడుచ్చబ్జః
 స్వనడుత్, స్వనడుద్ స్వనడుహీ స్వనడాంహీ
 పునస్తద్వత్ - శేష మనడు చ్చబ్జవత్. (శ్లో॥ 50. పు-81.)
 ఇతిహాలన్త నపుంసకలిజ్ఞ విశేషశబ్దాః.

అధావ్యయాని నిరూప్యన్తే.

శ్లో॥ సస్యశం త్రిషు లిక్తేషు సర్వాసుచ విభక్తిషు !
 ఏదశేషుచ సర్వేషు యన్న వ్యేత తదవ్యయమ్॥

విభక్తి ప్రతిరూపాణి వక్ష్యామః ॥ త్రావ్యయానితు । అస్త్యవ్యయ
 త్వాస్తికార్థ మహమథే ॥ స్మిచావ్యయమ్ ॥ ౧॥ అహోవాచ బభూవాసస్త్రి
 వాం యువా మేవ మూహ్యతామ్ । అస్త్యస్మాత్యహాసనామాది విభక్తిప్రతి
 రూపకమ్ ॥ ౨॥ క్వాల్పపుముల్లయల్ మఖ్యా అవ్యయాఖ్యాన కృతస్మృతాః ।
 త్రుత్వా స్పృష్టౌ దృష్టౌ ఊత్వా క్వాన్తావ్యయ జ్క-ధితమ్ ॥ ౩॥ అధిగ
 త్య విహస్య విధాయ పరిత్యజ్య ల్యబన్తంస్యాత్ । భవతుం యాతుం గన్తుం
 కర్తుం భోక్తుం త్తమున్నన్తిమ్ ॥ ౪॥ ఇములన్తావ్యయ ముక్తం స్మారంస్మారం
 కథక్కారమ్ । అథ తద్ధితాన్తమవ్యయ మామన్తం కథ్యతే నితరామ్ ॥ ౫॥
 సచతితరాం పచతితరాం సుతరాం సుతమాం స్మృతం నితమామ్ । వత్యన్తం
 ప్రమాణం స్మృతరాం చైత్రివ త్తద్వత్ ॥ ౬॥ తసిలన్తావ్యయ ముక్తం
 యత్కిమత స్సర్వతో వత్తః । సర్వత్రియత్ర కుత్రా న్యత్ర పరత్ర త్రలన్తం
 స్యాత్ ॥ ౭॥ క్వాదన్తం హన్త మిహో స్యాద్వాన్తం సర్వదా యదే త్యాది ।
 ఏతద్ధి తద్ధి యద్ధిహికలన్త మధునాన్త మధునా స్యాత్ ॥ ౮॥ దానీ
 మన్త మిదానీం ద్యునన్త ముక్తం సమేహ్ని సద్య స్సాన్తిత్ । పయదిక్కు
 నన్త ముక్తం పూర్వాదే ద్యాన్త మద్యాహ్ని ॥ ౯॥ అస్మిన్నదే సమస్యన్తం
 స్యాదైషమోన్యయంసిద్ధిమ్ ॥ అబ్జేతాగ్వతరేస్యా ద్యవ్యయ మిహ యత్స

రారి చాక్షున్ మ్ || ౧౦ || అపరేద్యుపరేద్యుసన్తం పూ ర్వేద్యుశ్చ ద్యున్త
ముభయద్యుః । ధమ్యన్త మిథ్త ముక్తం చైద్యవ్యన్తం పరేద్యవి ప్రోక్తమ్ ||
౧౧ || అస్యన్తశ్చ పురోధ స్థాలన్తం సర్వథా యథేత్యాది । దక్షిణత
స్సాన్యత్పరతోఽవరతోఽతసుజన్త ముత్తిరతః || ౧౨ || అస్తాతిలుగ్యథా ప్రా
క్పృత్యగుదక్యూద్రిలన్త ముపరీతి । రిష్టాతిలన్తము పరిష్టా దాత్యన్తశ్చ
దక్షిణా దధరాత్ || ౩ || అజన్త ముత్తరాస్యాధాన్తం పోధైకథా ద్విధా
బహుధా । అహ్యన్త ముత్తరాహిభ్యముఖా న్తంప్రోక్త మైకభ్యమ్ || ౧౪ ||
నీధాజన్తం త్రేధా ధముఖన్తం ద్వైగమితాగది । కృత్యసుజన్తం ప్రోక్తం
బహుత్వేన పశ్యచృత్యశ్చ || ౧౫ || ద్విస్త్రిస్సుజన్త మవ్యయముక్తం సకృ
దితివ సుజ్ఞగ న్తం స్యాత్ । బహుతోఽల్పశ శ్శసన్తం తస్యన్తం వర్గత
స్సన్వరతః || ౧౬ || కృష్ణీతిచ్ఛన్తం స్వాడ్డాజన్తం పటపటేత్యాది । కృష్ణీక
రోతిః క్షేబధూనధద్రాక రోతీతి || ౧౭ || విప్రత్రా దేవత్రాత్రాన్తావ్యయ మగ్ని
సాత్సాతిః । వివరణమేషాముపరి ప్రదర్శ్యతే కారికోక్తమార్గేణ || ౧౮ ||
శాబాహి: —

లింగవిభక్తిపదసమూహ్యా న్యవ్యయాని - తానిర్వేధా - ప్రతిపదోక్తాని
లాక్షణికానిచేతి, తత్ర సూత్రకృతా స్వరాదిచాద్యుర్యాది ప్రాదిసాక్షా
త్ప్రభృత్యాదియాదేణ స్వతోనిపాతితాని ప్రతిపదోక్తాని - తాన్యమర
ణోక్తాన్యాయస్థైరప్రప్తవ్యాని-తత్ర కతిచి ద్వ్యక్ష్యముః కారికోక్తప్రకారేణ

ఆస్తి=ఆస్తి కేథే, సత్తాయామ్ || ఆస్మి=అహమథే - అహంవచ్చీత్య
థే || ఆహం - ఆహచ్ఛ్యథే || ఆహం=బహువేశ్యథే || వామ్=యవమథే,
అన్యాయః.

శాస్త్రసిద్ధాన్తాన్యవ్యయాని లాక్షణికాని-తానిత్రేధా-అవ్యయిభావాన్య
యా కృతాన్తావ్యయ తద్భిత్తాన్తాన్యయానిచేతి, తత్రాన్యయిభావాన్యయా

ని.—యథాశక్తి, పరోక్ష మిత్యాదీ న్యన్యాయాభావ సమానే ప్రసర్యయి
స్యన్తే. కృతస్తావ్యయాని యథా.—

క్వాచ్యయః } శ్రుత్వా, స్పృష్టవా, దృష్టవా, జ్ఞాత్వా, గత్వా, భుక్త్వా,
స్తా యథా— } ఇత్యాది.

అబంతాయథా.—అధిగత్య, విహస్య, విధాయ, పరిత్యజ్య. ఇత్యాది.
తుమున్నస్తా } భవితుమ్, యతుమ్, = గతుమ్, కిర్తుమ్, శ్రోసుమ్,
యథా— } ద్రష్టుమ్, భోక్తుమ్.

అమల్.— యావజ్జీవమ్, కదక్కారమ్. స్మారంస్మారమ్, ఇతి.

అభివృద్ధిశ్చమునః
అభివృద్ధిశ్చమునః అభ తద్భితాస్తావ్యయాని.

అమయథా.—నితరామ్. పవతితమామ్, సుతరామ్, సుతిమామ్. ఇత్యాది.

అశతపదా

చతిర్యథా = బ్రాహ్మణత్, తిష్యత్ || తిసిల్యథా = యతః, కుతః
సర్వతః, మత్తః || త్రోయథా = పర్వత్ర, యత్ర, కుత్ర, పరత్ర || అదస్తమ్ =
కీర్తి. హస్తమ్ = ఇహ, కుహ, || దాస్తమ్ = సర్వదా, యదా, కదా, తదా ||
స్త్రి = ఏతస్త్రి, తస్త్రి, క్త్రి || అననా = అభ్యసా || దాసిమ్ = ఇదాసిమ్, తదా
సిమ్ || ద్యస్ = చద్యః = సమానేహని || ఉత్ = పయత్ = పూర్వవత్సరే ||
ద్య = అస్య = అస్మిన్నహని || సమపత్ = విముఖ = అస్మిన్నక్షే || ఆరి = పరారి =
పూర్వవత్సరే || ఏద్యన్ = చరేద్యః ఇత్యాది || ద్యస్ = ఊభయద్యః ||
భిము = ఇత్థమ్, కథమ్ || ఏద్యవి = పరేద్యవి = చరస్మిన్నహని || అసి = పు
రః, అభి ఇత్యాది || ధాల్ = స్వభా యథా తథా ఇత్యాది || అశసుచీ =
దక్షిణతః, పుత్రాః || అస్తాతియక్ = ప్రాక్, ప్రత్యక్, ఉదక్ || రిల్
= ఉపరి రిప్తాతిల్ = ఉపరిష్టాత్ || అసి = ఉత్తిణాత్ || ఆచ్ = ఉత్తరాః

* సద్యః పరు త్పిరా రై నిమః పరేద్య వ్యద్య పూర్వేద్య రశేన్
ద్య రస్యతేద్యరితేద్య రిపరేద్య రిధరేద్య రుభయేద్య రుత్తరేద్యః ||
పా-౫ ౩ ౨౨ || ఏతే నిపాత్యన్తే ||

1 ఇష్టే 2 అష్టే 3 వష్టే 4 ఉష్టే 5
6 ఇష్టే 6 అష్టే 7 వష్టే 8 ఉష్టే 9

దక్షిణా॥ ధా—ఘోధా, ఏకధా, ద్విధా, బహుధా॥ ఆహి—ఊత్తరాహి॥
 ఉత్తరాహి॥ ధముఖ్—వికధ్యమ్॥ ఏధాచ్—ద్వేధా త్రేధా॥ ధముఖ్—
 ద్వైధమ్, త్రైధమ్॥ కృత్యసుచ్—పట్కృత్యః పఞ్చకృత్యః, సుచ్—
 ద్విః, త్రిః, చతుః॥ సుజ్ఞక్—సకృత్॥ శస్=బహుశః, అల్పశః, ద్విశః,
 మాపశః॥ తస్మి—వర్ణతః, స్వరతః, ఆదితః॥ చ్విః—కృత్తీకరోతి—,
 గర్జితవతి॥ డాచ్—పటపటాకరోతి, సుఖాకరోతి॥ త్రా—ప్రతాక
 రోతి, దేవతాకరోతి॥ సాతిః—అగ్నిసాత్కరోతి॥ ఏనవ—ఊత్తరేణ,
 దక్షిణేన॥—ఇత్యవ్యయూని.

అథ సమాసవృత్తిః.

పరాభాభిధానం వృత్తికివృత్త్యర్థావబోధకం వాక్యంవిగ్రహః.
 సమానైకేష తద్భిత్కృత్యనాద్యస్త ధాతుయాపాః పఞ్చవృత్తయః. తత్ర శిష్య
 మాణాసేకపదవృత్తి స్సమాసవృత్తిః. పునస్సాచ సమర్థాశ్రయా బోధాన్తి.

పదసంఖ్య స్సమాస స్సాన్య దైకపద్య ముపాశ్రితః ।

తదర్థబోధకం వాక్యం విగ్రహ స్స ద్విధా మతః ॥ ౧॥

లొకికోఽలొకిక శ్చేతి ప్రయోగార్హస్తు లొకికః ।

సమాసః పఞ్చధా జ్ఞేయ స్సామాన్యదిప్రభేదతః ॥ ౨॥

ఏకార్థభావమున సామగ్ధ్యవిశిష్టపదసంఖ్యతో స్సమాస స్సామాన్యతో
 ద్వివిధః నిత్యోఽనిత్యశ్చ. అవిగ్రహాఽస్వపదవిగ్రహోవా నిత్యసమా
 సః (అధిహరి ప్రాచార్యః కుమ్భకారః ఇత్యాది.) శేషోఽనిత్యః. (రాజపు
 రుష ఇత్యాది.) పునస్సచ సమాసః పఞ్చవిధః సామాన్యసమాసః, అన్య
 యాభావసమాసః, తత్పురుషసమాసః, బహువ్రీహిసమాసః, ద్వ్యన్వయసమా
 సశ్చేతి॥ తత్ర అన్యయాభావాదిచతుష్టయభిన్న స్సామాన్యసమాసః - అన్య
 యాభావాదీనాం చతుర్ణాస్తు తత్తత్ప్రదేశేష సభోజ్జబోధాన్తి॥ (కేచి
 త్ “పూర్వపదార్థప్రధానోఽన్యయాభావః, ఉత్తరపదార్థప్రధానస్తత్పు
 రుషః, అన్యపదార్థప్రధానో బహువ్రీహిః, ఉభయపదార్థప్రధానోద్వ్యన్వయః”

ఇత్యాహుః, - ఏతాని లక్షణాని ప్రాయికాభిప్రాయాణి, ఉన్మత్తగజమ్ ఆ యతీగవ మిత్యాద్యవ్యయీభావే,—తిమాలః అర్ధపిష్పలీత్యాది తత్పురుషే పశ్యమా ద్విత్వాః ఇత్యాది బహువ్రీహా, దన్తోష్ఠం, పాణిపాద మిత్యాది ద్వంద్వేచ తత్తల్లక్షణాభావా త్సమాసాంతర లక్షణత్వాచ్చ.)

సామాన్యసమాసశ్చతుర్విధః, ఇవసమాసః, ఇవాగ్ధసమాసః, గుణసమా సః, క్రియావిశేషణసమాసశ్చేతి || తత్ర. ఇవసమాసోయథా—వాగ్ధస దృశో వాగ్ధావి || ఇవాగ్ధసమాసోయథా.—కాకాగమన మివ తాళపతన మివ కాకతాళమ్ కాకతాళమివ కాకతాళీయమ్ || గుణసమాసోయథా.— విస్పష్టంపటుః విస్పష్టపటుః || క్రియావిశేషణసమాసోయథా.—పూర్వం ఘాతో ఘాతపూర్వః. ఇతి.

స చ సామాన్య సమాసః పునర్ద్వివిధః. నామపూర్వపదోఽవ్యయ పూర్వపదశ్చేతి. ఉక్తవేద. నామపూర్వపదః. అవ్యయపూర్వపదస్తు, న + ఏకధా = నైకధా న + ఆంతరీయకమ్ = నాంతరీయక మిత్యాది జ్ఞేయమ్.— ఇతి సామాన్య సమాసః.—

అథ అవ్యయీభావ సమాసః.

సచ ప్రాయేణ పూర్వపదాగ్ధ ప్రధానోఽవ్యయః. స త్రివిధః. అవ్యయరహితః, అవ్యయపూర్వపదః అవ్యయోత్తరపదశ్చేతి. అవ్యయరహి తావ్యయీభావసమాసోయథా.—గక్టాయాగ్ధపారే పారేగజమ్ గక్టాయాః మధ్యే మధ్యేగజమ్ ఉన్మత్తగక్టో యస్మిన్దేశే తదన్మత్తగజమ్ తిష్ఠన్తి గావో యస్మిన్కాలే స తిష్ఠన్తుః = దోహనకాలః. అయాన్తి గావోయస్మిన్ తదాయతీగవమ్.

అవ్యయ పూర్వపదావ్యయీభావసమాసో యథా - * దివోర్మధ్యే అపదిశమ్. హరా అధిహరి, క్రిష్ణస్యసమీప ముపకృష్టమ్, మద్రాణాం సమృద్ధిః సుమద్రమ్. యవనానాం సమృద్ధిః దుగ్ధవనమ్, మక్షికాణామభావో నిర్మక్షికమ్. హిమస్యాత్రయోఽతిహిమమ్, నిద్రా సమృపతనయ్యతి

ఇత్యతినిష్ఠమ్, హరిశబ్దస్య సకాశః ఇతిహరి, విష్ణోః పశ్చాదనువిష్ణు, రూపస్య తుల్యమనురూపమ్, పృథుంపుత్రం ప్రతిపుత్రమ్, శక్తి మనతి క్రమ్య యథాశక్తి, హరేస్సావృత్యం సహరి, జ్యేష్ఠస్సానుమా ర్యేణ త్యనుజ్యేష్ఠమ్, చక్రేణయుగపత్ సచక్రమ్, సదృశస్సఖ్యాససఖి, త్పత్రాణాంసంపత్తి స్సప్తత్రమ్, ఋద్ధేరాధిక్యం సమృద్ధికి, తృణమప్యపరిత్యజ్య సత్పణమ్, రామాయణపర్వంతం సరామాయణమ్, యావన్తస్త్వీకాః యాన్తస్త్వీకమ్, వనాచ్ఛహిర్వహిర్వనమ్, సనాత్పాక ప్రాగ్వనమ్, బాలానభి వ్యాప్య ఆబాలమ్. అన్నిమ్ప్రీతి ప్రత్యగ్ని, అపవిష్ణోః అపవిష్ణుః, పరివిష్ణోః పరివిష్ణుః, ముక్తింవిహా ఆముక్తి-ఇత్యాదయః * న్నూత్రక్రమాద్భిధాన్యః.

అవ్యయో త్తరపదోయథా. — శాకస్య లేశః శాకప్రతి, అక్షేణవిపరీ తేనిపుత్త మక్షపరీత్యాది. త్రివిధో వ్యవ్యయాభావ సమాసోఽవ్యయ మేవ ఇత్యన్యాయాభావసమాసః.

అథ తత్పురుషః.

తత్పురుషః ప్రాయేణ ఉత్తరపదాగ్ధప్రధాన ఉత్తరపదలింగశ్చ । సద్వివిధవిన్యధికరణ స్సమానాధికరణశ్చేతి. తత్రవ్యధికరణ సమాసస్త్యేకా రణవిధిః ప్రథమాతత్పురుషః, ద్వితీయారత్పురుషః, తృతీయాతత్పురుషః, చతుర్థితత్పురుషః, పంచమీతిత్పురుషః, షష్ఠీతత్పురుషః.

* అన్యాయం విభక్తి సమీప సమృద్ధివ్యుత్పత్తిగ్నా ధౌవాత్యయా సమ్ ప్రతిశబ్ద ప్రాయుక్త్యాపశ్చాన్యథానుమాన్వయియోగపద్యసాదృశ్య సమ్పత్తి సాకల్యాన్త సచనేషు. సూ॥ ౨.౧-౬ ॥

సప్తమీతిత్పురుషః, షష్ఠీతత్పురుషః, ప్రాదిపమాసః, ఉపపదస మాసః, మినుమారవ్యంసకాది సమాసశ్చేతి ॥

ప్రథమా రత్పురుషోయథా. — మాసోబాతస్యయస్య మాసజాతః, అధ్యంబుల్లాగ్ని అధిసిష్ఠి, ఋగోఽన్యధాగ్ధమ్. అయమేవ ఏక జ్యే సమాసస్తత్పురుషప్రభేద ఇతి ప్రథమాతత్పురుషోనాస్తితి చ ప్రామాణి కాః. ప్రథమావయవద్విశ్య గ్వతీయాదిచత్పురుష విధానాభావాత్.

ద్వితీయా తత్పురుషాయథా—కృష్ణశ్రితః కృష్ణశ్రితః గ్రామంగతో గ్రామగతః ఏవం దుఃఖాతీతః, అన్నబుభుక్షుః.

తృతీయా తత్పురుషాయథా.—శబ్దలయాభిణ్డః : శబ్దలయాభిణ్డః, ధాన్యేనాథో ధాన్యాగ్ధః, మానేనపూర్వో మాసపూర్వః, ఏవం పితృసదృశః, నాక్కలహః, మాసాపరః. ఆచారనిపుణః, మాపవికలమ్, పితృసమః, ఆచారశత్రుః.

చతుర్థీ తత్పురుషాయథా.—కుణ్డలాయహిరణ్యం, కుణ్డలహిరణ్యం, ద్విజాయాయద్విజాగ్ధః, యూషదారు. గోహితమ్, గోరక్షితమ్. ధూతేభ్యోబలిః. ధూతబలిః.

పంచమీ తత్పురుషాయథా—వోరార్భయం వోరభయమ్, వృకభీతః, జలాజ్ఞాతం జలజాతం, చక్రముక్తః, స్వర్గపతితః. సుఖాపేతః.

షష్ఠీ తత్పురుషాయథా.—రాజః పురుషో రాజపురుషః. దేవానాం పూజకః, దేవపూజకః, నీతాపతిః. మృగపదమ్, దస్తానాంరాజా రాజపత్నీ. ఏవమ్హంసానాంరాజా రాజహంసః, సర్వేషాం శ్వేనతరః సర్వశ్వేరకః, సర్వేషాం మహత్తరః సర్వమహాకా. అర్థగౌరవమ్. బద్ధిమాన్ద్రీమ్.

సప్తమీ తత్పురుషాయథా.—అక్షేషుశాణ్డః అక్షశాణ్డః, స్థాల్యాంపక్వ్యః స్థాలీపక్వ్యః. ఆతపశుమగః - చక్రబంధః - తీర్థధావజ్ఞః.

నభో తత్పురుషాయథా.- శ్లో॥ తత్సాన్యశ్యమభాఃశ్చతదవ్యత్వేనదల్పతా। అప్రాశస్త్యంవిరోధశ్చ సాధ్ధాష్టత్వీకీర్తితాః॥ (క్రిమేణపజ్ఞాముదాహరణాని) సాన్యశ్యే-బ్రాహ్మణసన్యశో-బ్రాహ్మణః. అభావే-సగ్నేహస్యాభావో-సగ్నేహః-తదన్యత్వే-ఆశ్చభిన్నో-నశ్యో*

తదల్పతాయామ్. అల్పముదర మనుగరమ్. అప్రాశస్త్యే-అప్రశస్తాః పశవో-పశవః, విరోధే-సురవిరోధినో-సురాః ఏవమధర్మః.*

*రస్మాన్నుడచి॥ ౬-౩-౨౪॥

*నవభ్రాణ్ను పాన్నపేదా నాసత్యా నముచి నమల నభినపుంసక నక్షత్ర చక్ర నాకేషు ప్రకృత్యా॥ ౬-౩-౨౫

నగో-ప్రాణీపవ్యన్యతరస్యామ్॥ ౬-౩-౨౫॥ ఏతే నిపాత్యస్తే.

ప్రాదినమాసోయథా.—ప్రాదయ ఉదాహృతాః (పు.4) ప్రకట
ఆచార్యః ప్రాచార్యః, అతిక్రాంతిమాలాయామ్ అతిహులః, అవకృష్టః
కోకిలయా అవకోకిలః, పరిగ్లానోఽధ్యయనాయ పర్యధ్యయనః, నిష్క్రొస్తః
కొకామ్బుః నిష్కోకామ్బుః. ప్రకర్షేణక్షయిత్వా ప్రక్షాళ్య. శోభనః
పురుషః సుపురుషః, కుత్స్నితో రాజా కింరాజా, కుత్స్నితః పురుషః కాపు
రుషః, కుత్స్నితమన్నం కదన్నమ్. ఇత్యాదయః,

ఉపపదసమాసోయథా.—కుమ్భంక రోతీతి కుమ్భకారః, సోమేకేష్ట
వాక్ సోమయాతీ, జలాజ్ఞాతం జలజమ్. మన్తరాయాంబాత ఇతిమన్తరజః,
స్వాదుం కృత్వా స్వాదుక్ష్కారమ్, అగ్రేభుక్త్యా అగ్రేభోజమ్, ఉచ్చైఃకృ
త్వా ఉచ్చైఃకృత్వ. ఇత్యాదయః.

మయూరవ్యంసకాది సమాసోద్వవిధః, సుబన్త సమాసస్థి జన్త సమాస
శ్చేతి॥ సుబన్త సమాసోయథా.—వ్యంసక శ్చాసా మయూరశ్చ మయూర
వ్యంసకః, ఉదక్వావాక్ ఉచ్చాచమ్, నిశ్చితంచప్రచితంచ నిశ్చపచమ్,
నాస్తికిఞ్చనయస్యసః అకిఞ్చనః, నాస్తి కుతోభయం యస్యసః అకుతోభయః
అస్మ్యోరాజా రాజాన్తరమ్, - చిదేవదిన్మాత్రమ్.

తీజన్త సమాసోద్వవిధః, క్రియాపూర్వపదః, క్రియోభయపద శ్చేతి.
ఆర్యోయథా—జహిజోడంజహిజోడమితి ఆభీక్ష్యేన య ఆహ స జహి
జోడః, ఏవంజహిసింహః । ద్వితీయోయథా—ఖాదతమోదతేతి యస్యాం
క్రియాయాం సా ఖాదతమోదతా, ఏహిడ ఇతియస్మిన్కృణి తక్షహిడమ్,
ఏహియవ మిత్యాది.—ఇతి స్వధికరణ తత్పురుషః—

అథసమానాధికరణ తత్పురుషోద్వవిధః - కర్మధారయో ద్విగుశ్చేతి.

అథ కర్మధారయసమాసః.

కర్మధారయో నవవిధః విశేషణపూర్వపదః, విశేష్యపూర్వపదః
విశేషణోభయపదః, ఉపహారపూర్వపదః, ఉపహారోత్తరపదః, సమ్భవనా
పూర్వపదః, అనధారణాపూర్వపదః, భిన్నపూర్వపదః, లుప్తచుధ్యయ పద
శ్చేతి॥

విశేషణ పూర్వపద కర్మధారయోయథా.—నీలశ్చసౌ ఘటశ్చ
నీలఘటః, నీలాచతాఘటాచ నీలఘటా, నీలాశ్చతే ఘటాశ్చ నీలఘటాః
రికాచసాపటిచ రక రక్తచతే పట్నోచ రకపట్నో రకాశ్చతాః
పట్నశ్చరక్తపట్నః, నీలశ్చ తత్ ఉత్పిలశ్చ నీలాత్పిలమ్, నీతే చతే ఉత్ప
లేచ నీలాత్పలే, నీలానిచతాని ఉత్పిలనిచ నీలాత్పిలని; ఏవ యత్తరత్ర.

విశేష్య పూర్వపదకర్మధారయో యథా.—వైయాకరణశ్చ సౌ
ఖమాచిశ్చ వైయాకరణఖమాచిః॥ మీమాంసకశ్చసౌ ద్దుర్మాటశ్చ
మీమాంసకద్దుర్మాటః॥ విశేషణోభయపదో యథా—కృష్ణశ్చసౌ
సారజశ్చకృష్ణసారజః, (వ్యవితేషావేతా) స్నాతశ్చసౌ అనులిప్తశ్చస్నా
తానులిప్తః॥ ఉపమానపూర్వపదో యథా.—చంద్ర ఇనముఖం చంద్రయఖమ్,
ఘనఇనశ్యామః ఘనశ్యామః॥ ఉపమానో త్తరపదోయథా—పురుషోవ్యాఘ్ర
ఇవ పురుషవ్యాఘ్రః నాసింహో ఇన నృసింహః॥ గమ్యననాపూర్వపదో
యథా—గుణఇతి బుద్ధిః గుణబుద్ధిః ముఖమితి పద్మం ముఖపద్మమ్,
సహ్యఇతిసహసహ్యః॥ అపధారణాపూర్వపదోయథా — ముఖమేవచ
క్రీః ముఖచంద్రః, విచైవపదం వివ్యాధనమ్ భిన్నపూర్వపదోయథా—అ
శ్రేణయః శ్రేణయః సమృద్ధిమానాకృతా శ్రేణీకృతాః, కృతశ్చతత్
అకృతశ్చ కృతాకృతమ్, ఏవం కుక్లీభూతిః కృష్ణీకృతః॥ లుప్తమధ్యమప
దోయథా.—శాకప్రియం పార్థివం శాకపార్థివం, దేవప్రాజకోబ్రాహ్మణః
దేవప్రాహ్మణః॥ అయమేవ శాకపార్థి వాదిసమాసః॥ ఇతికర్మధారయః॥

అథ ద్విగుసమాసః.

సజ్జ్ఞాపూర్వ స్తుత్పయష విశేషో ద్విగు రిత్యన్యతే. సత్రివిధః
తద్ధితారద్విగుః, ఉత్తరపదద్విగుః, సమాహారద్విగుశ్చేతి॥ తద్ధితార్థద్విగు
ర్యథా.—పూర్వస్యాంశాలాయాంభవః పౌర్వశాలః, షడ్జ్ఞాంమాతృజా
మపత్రింపుమాకా మాతృతురః, ద్వయోర్మాత్రో రపత్రింపుమాకా

దైవమాతునః, అప్రమకపాలేషు సంస్కృత్య పురోదాశః అప్రాకపాలః, ఏవం సప్తర్షయః - పద్మతపః - ఇత్యాది. అన్యైవ అనేక వద్భావీద్విగురితి వ్యవహరిః.

ఉత్తరపదద్విగుర్యథా. — పంచాగావోధనంయస్యసః శిష్టగురధనః - దశసు గృహేషు ప్రవిప్తః దశగృహప్రవిప్తః, అహనీ జాతస్య యస్యద్యవ్యి హ్నజాతః.

సమాహార్యగుర్యథా. — త్రయాణాం లోకానాం సమాహరన్తి లోకీ-పంచానాం శ్లాంసమాహరః పంచతక్షీ, పంచతక్ష్యా. పంచానాంపా త్రాణాంసమాహరః పంచపాత్రమ్. ఏవం త్రిభువనమ్, చతుర్భువనమ్, పంచగు ర్యమ్, చతుష్పథమ్, ఇత్యాది. అయమేవ ఏకవద్భావీ ద్విగురిత్యుచ్యతే — ఇతిద్విగుః... తత్పురుషశ్చ. —

అథ బహువ్రీహిః.

బహువ్రీహిః ప్రాయేణాశ్యవద్భావప్రధానో వికేష్యవిఘ్నశ్చ, సద షోడశవిధః - ద్విపదబహువ్రీహిః, బహుపదబహు వ్రీహిః, త్రివిధరణబహు వ్రీహిః, వికారబహువ్రీహిః, సజ్జాతబహువ్రీహిః, అభ్యాసబహువ్రీహిః, విక ల్పబహువ్రీహిః, సామీశ్వరబహువ్రీహిః, సగస్తరాళబహువ్రీహిః, న్యతిహర లక్షణబహువ్రీహిః, సమసమ్మేధబహువ్రీహిః, లుప్తమధ్యమపదబహువ్రీహిః ఊపమానబహువ్రీహిః, క్రియాపూర్వపదబహువ్రీహిః, నభో బహువ్రీహిః, ప్రాదిబహువ్రీహి శ్చేతి॥

గ్రత. ద్విపదబహువ్రీహిస్సప్తవిధః, ద్వితీయాబహువ్రీహిః, తృతీయా బహువ్రీహిః చతుర్థీబహువ్రీహిః, పంచమీబహువ్రీహిః, షష్ఠీబహువ్రీహిః, సప్తమీబహువ్రీహిః, క్రియావి కేష బహువ్రీహి శ్చేతి.

ద్వితీయా బహువ్రీహిర్యథా. — ప్రాప్తా అనన్దోయంసః ప్రాప్తానన్దః, ఏవంప్రాప్తకోమః. ఆరూఢవానః (వృక్షః) ఇత్యాది.

త్రితీయాబహువ్రీహిర్యథా. — ఉఘోరధోయేనసః ఉఘరధః (అన డ్యాక.) ఏవంకృతకృత్యైః-ధృతం స్త్రీః-జితనేన ఇత్యాది.

చతుర్థీ బహుప్రహీర్యథా.—ఉపహృతఃపతుః యస్మైతః ఉపహృతః పతుః, (బుద్రః) ఏవ మర్చితార్హ్యవత్త్వాది.

పంచమీ బహుప్రహీర్యథా.—ఉద్భృతఃదనోయస్యాస్స ఉద్భృతా దనా (సోలీ) ఏవం నిర్జనః (చేశః).

షష్ఠీ బహుప్రహీర్యథా.—పీతమమ్మరంయస్యసః పీతామ్మరః (హరిః) కాణ్డకంధనుర్యస్య కాణ్డకధన్వా, కల్యాణోధగోయస్య కల్యాణధర్మా. నీలసత్తీయస్య గీగరక్తః, రక్తాక్షీణీయస్య రక్తాక్షః. స్య ద్వ్యస్థులమ్=(దారు.) దారుభిన్నే ద్వ్యస్థులిః=(హస్తః) ద్వ్యమూర్ధనా అస్య ద్వ్యమూర్ధః - ఏవం త్రిమూర్ధః.

సప్తమీ బహుప్రహీర్యథా.—వీరాః పురుషా యస్మైకః పీరపురుషః - (గ్రామః) ఏవం బహువిహగః=తరుః ఇత్యాది.

క్రియావిశేషబహుప్రహీర్యథా —నిగ్రితా శక్త్యాంయస్మైకా కశ్రుణి తస్యథా భవతితథానిశ్శబ్దమ్. (ఏవం గ్రేప బోధ్యమ్.)

బహుపద బహుప్రహీర్యథా.—ప్రియాప్యైత్రాగావో యస్యసః ప్రియచిత్రగుః. ఏవం చిత్రజరద్దపీకః. శ్యామోన్మలవపుః, ఇత్యాది.

వ్యధికరణబహుప్రహీర్యథా.—*కణ్ఠేకాలోయస్యసఃకణ్ఠేకాలః; గడుగ్గకణ్ఠేయస్యసః గడుగ్గకణ్ఠః - చక్రంపాణాయస్యసః - చక్రపాణిః

* యత్రత్యభిధానమస్తి తత్రవైయధికరణేషి బహుప్రహీః - సత్రివిధః - సప్తీత్రాద్వపదకోపమాన వ్యధికరణద్విపదపత్తీబహుప్రహీః, సప్తమీత్రాద్వపదక వ్యధికరణద్విపదపత్తీ బహుప్రహీః, సప్తమృత్తరపదక వ్యధికరణద్విపదపత్తీబహుప్రహీరితి. తత్రాద్యోయథా - మృగస్య అక్షిణీ ఇవ అక్షిణీ యస్యాస్స మృగాక్షి=వారి, ద్వితీయోయథా - కణ్ఠేకాలో యస్య స కణ్ఠేకాలః, తృతీయోయథా ఒణ్ఠః పాణౌ యస్యసః చక్రపాణిః || ఏవం పద్మనాభః. హీరణ్యగర్భ, ఇత్యాది.

వికారబహుప్రహీర్యథా. — సువర్ణవికారః అభరణం యస్యసః సువర్ణాభరణః, ఏవం రజతముద్ర ఇత్యాది.

సజ్జాతబహుప్రహీర్యథా. — కేశానాం సజ్జాతా తామ్రాదాయస్య సకేశచూడః.

అభ్యాసబహుప్రహీర్యథా. — త్రిరావృత్తాదశత్రిదశాః ద్విశతమ్, శతలబహుప్రహీర్యథా. — ద్వౌవాత్రయోవాద్విత్రాః - పంచషడ్వా - పంచమః. త్రయశ్చత్వరోవాత్రిచతురాః.

సామీప్యబహుప్రహీర్యథా. — దశానాంసమీపే యేసంతి తే ఉపదేశాః. ఏవ మాసన్నవింశాః, అధికత్రింశాః, అదూరచత్వారింశాః.

దిగన్తరాళబహుప్రహీర్యథా. — దక్షిణస్యాశ్చ పూర్వస్యాశ్చ దిశో ర్యదన్తరాళం సా దక్షిణపూర్వా.

ద్వితీహారలక్షణబహుప్రహీర్యథా. — కేశేషుకేశేషు గృహీత్యేదం యుద్ధం ప్రవృత్తం కేశాకేశి. బాహుభిర్బాహుభిః ప్రహృత్యేదంయుద్ధం పవృత్తం బాహూబాహువి. ఏవం ముష్టాముష్టి - దణ్డాదణ్డి. ద్వౌదణ్డో యస్మిన్నహరణే తత్ ద్విదణ్డి. ద్వియసలి. అస్య. సమాసస్యావ్యయత్వం బోధ్యమ్.

సమసమ్బంధ బహుప్రహీర్యథా. — పుత్రేణసహృత్త ఇతి సపుత్రః సహపుత్రః. ఏవం సభనః - సవిద్యః సకర్తకః - సలోమకః ఇత్యాది.

లుప్తమన్యమపద బహుప్రహీర్యథా. — కరేన్ధిశంధనం యస్య సః రథనః - అన్తర్గతాని లోమాని యచ్యుచ అన్తర్గోమః - ఏవం బహిర్గోమః.

ఉపమానబహుప్రహీర్యథా. — చంద్రిభవ ముఖం యస్యాస్మా చంద్రి ముఖే, సూర్యస్య ప్రభేవ ప్రభాయస్యసః సూర్యప్రభః. పుణ్డరీకేభవ సుందరే అక్షిణీ యస్య సః పుణ్డరీకాక్షః.

క్రియాపూర్వపదోయథా. — అస్తిక్షీరంయాస్యాస్మాఅస్తిక్షీరా(గౌ)

నభో బహువ్రీహీర్యథా. — అవిద్యమానం ధనం యస్యసః. అధనః. నాస్తిప్రజాయస్యసః ఆప్రజాః, ఏవ ఘమేధాః. అనద్ధః.

ప్రాదిబహువ్రీహీర్యథా. — ప్రపతితంపర్ణంయస్మాత్త్యః ప్రపర్ణః-నిర్జనః. అవ్యయానాంవాచ్యః... ఉచ్చైర్ముఖః ఉన్నతానాసికా యస్య ఉన్నసః, ప్రగతానాసికాయస్యప్రణసః విగతానాసికాయస్య విగ్రః, విఖ్యశ్చ నీవం దుష్ప్రీజాః. సుప్రజాః. దుశ్మేధాః, సుమేధాః. సద్జలే జానునీఅస్య సభోజ్జః-ప్రగతేజానునీఅస్య ప్రజాః-ఉద్ధవజ్జః, ఉద్ధవజానుః. ||*|| పునస్యచ బహువ్రీహీ ర్ద్వివిధః - తద్గుణసంవిజానో-తద్గుణసంవిజ్ఞానశ్చేతి । తీత్రాద్యః రక్తాక్షః పీతామ్బర లమ్పకర్ణాదయః. ద్వితీయః చిత్రగు జితనే నాదయః ||*|| — ఇతి బహువ్రీహీః. —

అథ ద్వద్వః.

ప్రాచ్యేనోభయపదార్థప్రధానో ద్వద్వః ఉత్తరపదలిగ్గశ్చ. స ద్వివిధః — ఇతరేతరయోగద్వద్వః-సమాహారద్వద్వః శ్చేతి || ఇతరేతరయోగద్వద్వోయథా. — రామశ్చ లక్ష్మణశ్చ గావలక్ష్మణౌ - రమాచవాణీచ రమావాణ్యౌ - సుఖిచ్ఛదుగ్ధుఖిచ్ఛ మహత్తగ్ధుచ్ఛ సుఖదుగ్ధుమహత్తాని-ఏవమ్ అగ్ధరక్తౌ, ధరక్తౌ - జాయాచపతిశ్చ దప్పతీ, జప్పతీ, జాయాపతీవా, హోతాహోతాశేష్టేగ్ధాతారః, హోతృహోతృశేష్టేద్ధా తార శ్చేత్యాది.

సమాహారద్వద్వోయథా. — పాణీచ పాదౌచ ఏషాం సమాహరః పాణిపాదమ్ - భేర్యశ్చపలుహశ్చ ఏషాం సమాహరః భేరిపలుహమ్ . హస్తి నశ్చ అశ్వాశ్చ రథాశ్చ పాదాతాశ్చ ఏషాం సమాహరః . హస్త్యశ్చరథ పాదాతమ్. గజాశ్చసింహాశ్చ ఏషాం సమాహరః గజసింహమ్. ఏషాం గోవ్యఘ్రమ్ - అహినకులమ్ - అశ్వమహిషమ్, శీతోష్ణమ్, శీతోష్ణే. ఇత్యాది. — ఇతిద్వద్వః. — ||*|| అథాలుక్సమాసః. —

* శ్లో|| యాభ్యా దేశస్య రాజ్ఞశ్చ కస్యచిద్వాచకా ఇమే । అజ్ఞపక్తాదయోద్వయచాగ్గ కోసలాద్యాస్తు కీర్తితాః ॥౧॥ తస్యరాజస్యపత్నీ

పున స్స చాయం సమాసో ద్వీవిధః - లుక్సమాసః అలుక్సమాస
 శ్చేతి - నిరూపిత ఏవ లుక్సమాసః. అలుక్సమాసప్రద్యుధః, ద్వితీయా లుక్స
 మాసః - తృతీయా లుక్సమాసః - చతుర్థ్యలుక్సమాసః - పంచమ్య లుక్స
 మాసః - షష్ఠ్యలుక్సమాసః - సప్తమ్యలుక్సమాసశ్చేతి . అథ క్రమేణోదా
 హగణాని-పురం దధాతీతి పురస్థి - ఓజసాకృతమ్ ఓజసాకృతమ్ - ఆత్మనే
 పద్యత ఇతి ఆత్మనేపదమ్ - స్తోకాస్తుక్తః - స్తోకాస్తుక్తః . పశ్యతో
 హగణీతి పశ్యతోహరః సరసిజాత మితి సరసిజమ్ - యుధి స్థిరః యుధిస్థిరః,
 కణ్ఠే కాలో యస్యసః కణ్ఠేకాలః—ఇత్యలుక్సమాసః.—

అథైకశేషవృత్తిః,

శిష్యమాణానేకపదార్థకైకపదవృత్తి రేక శేషవృత్తిః ద్వైవ్యాప
 వాదవేక శేషః - సద్వివిధః - సయావైకశేషో విరూపైక శేషశ్చేతి - సయా

౭పిసుజసో ద్వ్యశ్యతే భిదా । తథావిధానాం శబ్దానాం రూపభేదో౭త్ర
 కథ్యతే ॥౨॥ అన్యస్య రాజా చాన్యస్యో దక్షాపత్యం పుమానపి : రాజా
 నో౭క్షా స్వపత్యాని పుమాంస త్వైవ మూఢ్యాతామ్ : 3॥ అన్య అజౌ
 జసి త్వక్షా బహుత్వే ప్రశ్యయస్య లక్ । రాజాపత్యవిషత్వాయాం న స్త్రి
 యాన్త్యైషనిర్ణయః ॥౪॥ వాక్తో వాక్తో వక్తో వైస్సం వా వైస్సహౌ స్మృ
 తా స్సింహాః । కారష్యగ్ కౌంవ్యా కురవ స్సున్యత్వైవ మశ్యే ॥౫॥ మతోన్యో
 మత్యావీవం పౌర్యగళూరవో ద్వ్యచాగ్ ॥౬॥ వైస్య శ్వేదయ, ఏనం పాణ్డ్య
 స్తే పాణ్డ్యః ప్రోక్తాః ॥౭॥ తస్యాయమిత విషత్వాయా మపి తే పాణ్డవాజ్ఞే
 యాః । పాఞ్చాలగ పాఞ్చాలాగ్ కాలిన్దస్తే కలిక్లాశ్చ ॥౮॥ అమృత్య శ్యావప
 స్థా సౌవీగస్తేతు సౌవీరాః । వైషధ్యో నిషధాస్తే సారమసో జసితు చూ
 గమసాః ॥౯॥ అజాద్య శ్వాబాదాగ్ కౌసల్యః కోసలా అపిచ । మగధ
 ఏతే మగధా శ్చావన్యో౭చన్తయ శ్చామీ ॥౧౦॥ ప్రాత్యగ్రథి రేకత్వే తేతు
 ప్రత్యగ్రథా వేయాః ॥ స్యా త్కలకూటి రేకః కలకూటా ఏవ మశ్యే ॥౧౧॥

పైకశేషో యథా - రామశ్చ రామశ్చ రామా. రామశ్చ రామశ్చ రామశ్చ
 రామాః॥ విరూపాక్షశేషో ద్వివిధః - ఏకార్థవిరూపాక్షశేషో భిన్నార్థవిరూ
 పాక్షశేష శ్చేతి॥ ఏకార్థ విరూపాక్షశేషో యథా - ఎక్రదణ్ణశ్చ కుటిలదణ్ణ
 శ్చ ఎక్రదణ్ణౌ, కుటిలదణ్ణౌవా । భిన్నార్థవిరూపాక్షశేషాయథా - వత్సస్య
 గోత్రాపత్యంపుమాక వాత్సన్యః - వత్సస్యయువాపత్యంపుమాక వాత్సన్య
 యనః; వత్సశ్చవాత్సన్యయశ్చ వాత్సన్యః; శివాచ శివశ్చ శివా; స్వసాచ
 బ్రాతాచ । భాతరా । దుహితాచ పుత్రశ్చ పుత్రా - మాతాచ పితాచ పిత
 రా, మాతాపితరావా; శ్వశ్రూశ్చ శ్వశురశ్చ శ్వశురా, శ్వశ్రూ శ్వశురా
 వా । సచ దేవదత్తశ్చ తా । సచయశ్చ యా, తావా । సాచ దేవ దత్తశ్చ
 తా । తచ్చ దేవదత్తశ్చతే* ఇమేచ ఇమాశ్చ ఇమాః (గాఢా) వీష్పాయా
 మపి క్వచిద్దన్యస్య - అహనిచ దివాచ అహర్నివమ్॥ అహర్నిశమ్. ఇత్యాది.
 — ఇత్యేకశేషవృత్తిః.

అథ తద్ధితవృత్తిః.

ప్రాతిపదికాధికానోక్త ప్రత్యయాన్త ప్రాతిపదిక వృత్తి స్తద్ధిత
 వృత్తిః॥ త్రాతాపత్యాగ్ధక తద్ధితో యథా.—రఘూరపత్యం పుమాక రాఘవః-
 దశరథ స్యాపత్యం పుమా న్దాశరథిః - దితే రపత్యం పుమాక దైత్యః-వ్యాస
 స్యాపత్యం పుమా వ్వైయాసకిః - కన్యాయా అపత్యం పుమాక కానీనః -
 నినతాయా అపత్యం పుమా వ్వైనతేయః - పితృవ్యసురపత్యం పుమాక
 పైతృస్యసేయః, పైతృష్వస్రీయశ్చ. రాజ్లోఽపత్యం పుమాన్రాజన్యః -
 క్షత్రస్యాపత్యం పుమాక క్షత్రియః - కులస్యా పత్యం పు మాక కులీనః -
 కుగో*రపత్యం పుమాక రాజాచ కారన్యః-ఏవమ్ ఇక్ష్వాకో రపత్యం పుమాన్
 రాజా చైక్ష్వాకః. రోహిణ్యా అపత్యం రాహిణేయః - ఉపగోరపత్యం
 పుమా నౌపగవః॥ కులటాయా అపత్యం కాలటిసేయః, కాలటేయః, గర్గస్య

*త్యదాదీనాం మిథస్సహోక్తా యత్పరం తచ్చివ్యతే.

గోత్రపత్యంపుమాక్ గార్గ్యః, అపత్యాని పుమాంసఃగర్వాః - ఏవంవత్స ఇత్యాది. గర్గస్య యువాపత్యం పుమాక్ గార్గ్యాయణ ఇత్యాది. *

అథ రక్తార్థకః = కషాయేణ రక్తం కాషాయం వస్త్రమ్ - నీల్యా రక్తం నీలమ్ । యుక్తార్థక తద్భిరో యథా - పుష్కేణ యుక్తం పౌషమహః - పుష్కేణ యుక్తా రాత్రిః పాషీ । దృష్టార్థక తద్భిరో యథా - వసిష్ఠేన దృష్టం వాసిష్ఠం సామ - శిశనసాదృష్టం సామ జౌశనమ్, జౌశన సమ్ । పరివృత్తార్థకః - వస్త్రేగ్గ పరివృత్తో వాస్త్రోరథః - శరావేఉద్భుత శ్వారావ ఓదనః । శయిత్రార్థకః=స్థణ్డిలేశేతే స్థాణ్డిలోభిక్షుః । సంస్కృతార్థకః=దధ్ని సంస్కృతం దాధికమ్ - ఉదశ్శితి సంస్కృత జౌదశ్శితిః - క్షీరే సంస్కృతా క్షైరేయా । అధికరణార్థకః=పాషీపార్గమాసీ అస్మిన్వీ ర్తత ఇతి పౌషమాసః - ఫాల్గునీ పార్గమాసీ అస్మిన్వీతి ఫాల్గునికః

* శ్లో॥ అథ గోత్ర మపత్యస్తు పాత్రప్రభృతి కథ్యతే॥ గర్గస్య గోత్రపత్యముపాన్తార్గోఽఽ జసి బుప్యతే ॥౧॥ తే గర్గా జౌర్వ ఉర్వా శ్వవాతోన్యవత్సాశ్చ తే స్పృతాః । బైదో బిదాశ్చ వాతణ్డోఽఽ ఎతణ్డా ఏవ యుహ్యతామ్ ॥౨॥ కాణ్డాయస్య శ్చ తే కుణ్డాయనా స్తద్గణగా అపి । స్యా వైత్రేయో మిత్రయవా ఆత్రేయ శ్చాత్రయ స్తథా ॥౩॥ భార్గవోభృ గవ స్తద్వి తౌత్యః కుత్సాః ప్రకీర్తితాః । ఆగ్నిరస శ్చాగ్నిరసో గౌతమో గోతమా అపి ॥౪॥ ఆగస్త్యగస్తయ శ్చైవ కాణ్డివ్యగ మణ్డినాస్తథా । ఆర్జున శ్చార్జునా యాధిష్ఠీరి శ్చైవ యుధిష్ఠిరాః ॥౫॥ విశేషవిధినా లోమ్నా గుహ్యపశ్యే ర్భృకారేవత్ । అపత్య ముడులోమ్న స్సాదౌడులోమి స్తుతే పునః ॥౬॥ ఉడులోమా బహుత్వే స్యు రేవం కేచిద్వి శేషగాః ॥ యథా - జౌడులోమిః జౌడులోమి ఉడులోమాః । హేజౌడులోమే హేజౌడులోమి హేఉడులోమాః । జౌడులోమిమ్ జౌడులోమి ఉడులోమాక్ । ఏవంతీత్యా ర-పాణి బోధ్యాని.

ఫాల్గునో మాసః - ఏవం క్రావణికః, క్రావణః - కార్తికీకః కార్తికః - చైత్రికః, చైత్రః - దేవతాగ్ధకః = ఇన్ద్రోదేవతాఽస్యేతి ఐవ్యం (హవిః)! భ్రాతృగ్ధకః = పితృర్భ్రాతృపితృగ్ధకః - మాతుర్భ్రాతృ మాతులః। పితుః పితృపితృమహాః - మాతుః పితృ మాతృమహాః। సమూహార్ధకః = శుకానాం సమూహ శ్చాకమ్ - గర్భిణీనాం సమూహః గార్భిణమ్ - యువతీనాం సమూహః యౌవతమ్, యౌవనశ్చ - జనానాం సమూహోజనతా - ఏవం గ్రామతా - బంధుతా - గజతా - సహాయతా - రాజన్యకమ్ - వార్ధకమ్ - బ్రాహ్మణానాం సమూహః బ్రాహ్మణ్యమ్ - ఇత్యాది। అధ్యేతృవేదిత్రర్ధకం = వ్యాకరణమధితే వేదితా వైయాకరణః - ఏవం వైయాకరణః పౌరాణిక ఇత్యాది। సాధ్యగ్ధకః = శరణే సాధుఃశరణ్యః.

కైషికార్ధకో యథా—చక్షుషా గృహ్యతే చాక్షుషం (రూపమ్) క్రావణ శ్శబ్దః - అన్వై రుహ్యతే ఆశ్శోరధః. గ్రీవాయా ఆలజ్జాః - డివి భవం దిన్యమ్ - ప్రాచ్ఛిమ్ అమా (సహ) తిష్ఠ తీతి ఆమాత్యః - ఏవం కన్యత్వః - ఇహత్యః - తతస్త్యః - తత్రత్వః - నిత్వః - తస్మాయన్తదీయః. భవత శ్చాత్రః భావత్కా, భిషదీయః, భావతః. అరణ్యేభవ ఆరణ్యకః - పరస్యేదం పరకీయమ్ - జనకీయమ్ - రాజకీయం - స్వకీయ మిత్యాది - యువయో ర్యుష్టకం ఆయం యుష్టదీయః - అస్తదీయః - యోష్టాకీణః - ఆస్టాకీః - యోష్టాకః - ఆస్టాకః - లన మమ వా అయం తావకీణః - తావకః - మామకీణః - మామకః - త్వదీయః - నుదీయః - మానే భవం - మాసికమ్ - సాంవత్సరికమ్ - ప్రావృషిభవః ప్రావృషేణ్యః - వర్షాసు సాధు వార్షికమ్ - పథి జాతః పథకః - నైస్థవః - కోశే సమ్భూతం కాశేయమ్ మానే దేయ మ్మూం మాసికమ్ - వనే భవః వన్యః - దిశి భవం దిశ్యమ్ - గాంభీర్యమ్ అధ్యాత్మ భవమ్ ఆధ్యాత్మికమ్ - ఆధిదైవికమ్. ఆధిభౌతికమ్ - ఐహలోకికమ్ - పారలోకికమ్ ॥

తీర్థా దాగతిస్థానకః. పితృష్, - నైత్యకమ్. మక్షికాభిః కృత
మాక్షికమ్ - (మధు), అధిశృత్యకృతగ్రన్థార్థః = శకుంతలా మధిశృత్య
కృతో గ్రన్థ శ్వామంతలః - ప్రోక్తార్థకః = పాణినీనా ప్రోక్త ముపజ్ఞాతం
వా పాణినీయమ్. సమ్మన్త సామాన్యార్థకః = దశరథ స్యాయ ద్దాశరథః -
పృథాయా అయ మ్పృథః. ఉపగో రిదమ్ జౌపగవమ్. వికారార్థకః =

మయూరస్య వికారోఽవయవో వా - మాయూరః, మయూరమయ ఇచ్చ
- గోః పురీషం గోవయమ్ గోవ్యకారః గవ్యమ్. పయసో వికారః పయ
స్యమ్ - జతునో వికారః జాతుషమ్. ఏవం త్రాపునమ్ - సోఽనేత్యర్థ
కః = భరతా యోద్ధారోఽస్య సంగ్రామస్య భారతః - పక్షి రాది
రనేతి పాద్మిః స్రగావః। పృచ్ఛత్యర్థకః = సుస్నాతం పృచ్ఛతి సా
స్నాతికః। తరణార్థకః = నావా తరతి నావకః। చరత్యర్థకః = రథేన చరితి
రథికః। జీవత్యర్థకః = ధనుషా జీవతి ధానుష్కః। రక్షత్యర్థకః = సమానం
రక్షతి సామాజికః। నిర్వృత్తార్థకః = అశుద్యుతేన నిర్వృత్త మాశుద్యు
తికం వైరమ్. కృత్యా నిర్వృత్తం కృత్రిమమ్ - పక్త్యా నిర్వృత్తం పక్తి
మమ్. పాకేన నిర్వృత్తం పాకిమమ్ - త్యాగిమమ్। యాచితేన నిర్వృ
త్తం యాచితమ్ - అపమిత్యనిర్వృత్త మాపమిత్యమ్। శబ్దక్ర్మార్థకః =
శబ్దం కరోతి శాబ్దికః, ధర్మం చరతీ త్యర్థకః = ధర్మం చరతి ధార్మికః,
అశ్మం చరతి అధాన్మికః॥ ప్రహరణార్థకః = ధనుః ప్రహరణ మస్య
ధానుష్కః, ఏవమాసికః, పారశ్వధికః, శాక్తికః, యాక్షికః। అస్తీత్యా
ద్యర్థకః = అస్తి పరలోక ఇత్యేనం మతిర్యస్య స ఆస్తికః - నాస్తి పర
లోక ఇత్యేనం మతి ర్యస్య స నాస్తికః - దిష్టమితి మతి ర్యస్య స
దాస్తికః - శిలమిర్యర్థకః = అపూపభక్షణం శిల మస్య అపూపికః =
కౌశిల. కాగ్మ ఇత్యాది। నిర్మితాద్యర్థకః = ఉరసానిర్మిత జౌరసః
పుర్ర। గవేహితం గవ్యమ్, ఆత్మనే హిత మాత్మనీనమ్, ఏనం విశ్వ
జనీనమ్, ర. . . గీనా, సర్వపైత్ర హిరం సార్వం, సర్వీయ, మిత్యాది।
లద్వ్యత్యాద్యర్థకః - రథం విహతి రథ్యః, యగం పహతియగ్యః,

ధురంవహతి ధుర్యః, ధారయః, ధురీశ్వ, శకటం యహతి శాకటః -
 నానా తార్యం నాన్యమ్ - విషేణ వధ్యః విప్యః - తులయా సమ్మితం
 తుల్యమ్ - ధర్మావసపేతం ధర్మ్యమ్ - ఎవం పథ్యమ్, అర్థ్యం, న్యాయ్య
 మిత్యాది॥ తస్యేశ్వర సుత్రవిదిత ఇత్యర్థకః = సర్వభూమే రీశ్వర స్సార్వ
 భౌమః, సర్వభూమా విదిత స్సార్వభౌమః॥ క్రితార్థకః = నిష్కేణ క్రితం
 వైష్ణికమ్, శతేన క్రితం శతకం, శత్యమ్ - ద్విశతేన క్రితం ద్విశతకమ్,
 పంచభిః క్రితః పంచకః॥ అర్థార్థకః = దణ్డ మర్హతి దణ్డ్యః, పథ్యః
 తేనతుల్యమిత్యర్థకః = బ్రాహ్మణేన తుల్యం బ్రాహ్మణవత్ (అభీతే)॥ తత్ర
 తస్యే వేత్యర్థకః = మధురాయా మివ మధురవత్ (సుష్మేప్రాకారః)
 సుత్రస్యేవసుత్రవత్ ॥

తదస్యభావ ఇత్యర్థః తద్వితో యథా—గోర్భావః గోత్వం, గోతా -
 ద్భుగ్భావః భావః దాద్భ్యం, ద్రుధిమా - బ్రాహ్మణస్యభావః బ్రాహ్మణ్యమ్ -
 గురోర్భావః గౌరవమ్, గురుత్వం, గరిమా - రాజ్ఞోభావః కర్మ వా
 రాజ్యమ్ - శ్రోత్రీయస్య భావః శ్రోత్రమ్, అగ్నితోభావః అగ్నిస్తీ - అయ
 థాతథాభావః అయథాతథ్యమ్. అయథాతథ్యమ్, పారోహిత్యమ్, దూత్య
 మ్, సఖ్యమ్, శౌచమ్, కాశల్యమ్, కాశః మిత్యాది॥ తదస్య సజ్జాత మిత్య
 ర్థః = తారకాస్సజ్జాతా అస్య తారకితం నభః - రోమాశ్చితమద్భ్యమ్॥
 లింగస్యప్రమాణ మిత్యర్థః = ఊర్మా ప్రమాణ మస్య ఊరుద్వయసమ్
 ఊరుదభ్యమ్. ఊరుమాత్రమ్॥ సరిగాణార్థః = యత్పరిమాణ మస్యయావాక్
 ఏవం తావాక్, ఏతావాక్. కియాక్, ఇయాక్, సజ్జోభ్యాయాస్తు కతి,
 కియన్తః॥ అవయవార్థః = ఏచ్ఛ అయవా అస్య పశ్చాతయమ్,
 ఏవం ద్వితయం, స్వయ మిత్యాది॥ పూరణార్థః = పశ్చానాం పూరిణః
 పశ్చానుః, ఏవం పశ్య, స్వితీయః, వింశతితమ ఇత్యాది॥

[illegible]

సంప్రవాసకారక కృద్వృత్తిర్యథా—దీయతేఽస్మై దానీయః
(విప్రు) । గాం హన్తి తస్మై గోఘ్నః (అతిథిః)

అపాదానకారకకృద్వృత్తిర్యథా.—విభేత్సస్మాదితిభీషః, భీష్మః,
భయానకః—పహ ఇత్యాది.

అధికరణకారకకృద్వృత్తిర్యథా.—జలని ధీమన్తేస్మిన్నతి జల
ధీఃఅధీమన్తేఽస్మిన్న త్యధ్యాయః । గౌర్దహ్యతేఽస్యామితి గోదో
హనీ స్థానీ, గావ శ్చరన్త్యస్మిన్నతి గోచరః ।

అథ భావకృద్వృత్తౌ కతిచి దుదాహీయన్తే —భూయత ఇతి
భవ్యం - భవనీయం - భవితవ్యం - భవనం - భూతిః - భావః - బ్రహ్మణో
భావో బ్రహ్మభూయమ్ - నన్దనం నన్దః - స్నాతం మయా - స్తుతిః -
శ్రుతిః, అన్వేషణా - శయనం శాయికా - దుష్కరః సుకరః భాజనా
యభోక్తృమ్ - ఏవం త్యక్తం గన్తుం యాతుమ్ - భోజనోక్తరం భుక్త్యా -
త్యక్త్యా - గత్వా - పిదాయ - ఆగత్య - విచార్య - శయ్యాయా ఉత్థాయ
శయ్యాత్థాయమ్ - అనుపదం స్మృత్వా = స్మారంస్మారమ్ - శ్రావంశ్రా
వమ్ - స్వామంత్యత్వా స్వాదుష్కారమ్ - యప్తిం గృహీత్వా ముప్తిగా
హమ్ - ముఖితోభూత్వా - ముఖితోభానమ్ - నానాభూత్వా నానా
భూయ, నానాభావమ్ - తూష్ణీంశబ్దే ఉపపదే శ్యేవమ్—ఇతికృద్వృ
త్తిసజ్జిహః ॥—

అథ సనాద్యన్తధాతువృత్తిః.

సనాది ప్రత్యయాన్త ధాతువృత్తిః సనాద్యన్తధాతు వృత్తిః । సా
ద్వాదశధా । స్తో॥ సన్యాచామగ్న చూగ్న జూగ్న హోధా చార క్షిణ్ణిజ్య
జౌతథా । యగాయ ఈయజ్జిచ్ఛేతి ద్వాదశా వి సనాదయః॥ తత్ర
సన్యృత్తిః - పతితు మిచ్ఛతి పగతిపతి, భజతు మిచ్ఛతి బుభూషతి । కర్తు
మిచ్ఛతి చిచ్ఛతి । అన్తమిచ్ఛతి శఘుత్సతి । ఏనం చాతురిచ్ఛతి, దిచ్ఛతే ।
గృహీసుం జిఘ్రుగ్మం । గన్తుం జిగ్మపతి ॥ ఆత్మం ఈష్మతి । హతుం జిహ

సతి ! రన్తం రిరన్తే । శ్రోతుం శుశ్రూషతే । పఠితుం పిపఠిపతి । స్వా
శ్చతు - కిత్ - చికిత్సతి । గుప్ - జుగుప్సతే । తిజ్ - తితిక్షతే ।

కృజ్యవృత్తిః.—పుత్ర మాత్మన ఇచ్చతి పుత్రీయతి । రాజానమాత్మన
ఇచ్చతి రాజీయతి । గిర మాత్మన ఇచ్చతి గీర్యతి । ఏవం పూజ్యతి । ఆచా
రాశ్చపి.—ప్రాసాదే ఇవాచరతి ప్రాసాదీయతి (కుట్యాంభిక్షుః) । కుట్య
మివాచరతి సాధే కుటీయతి

కామ్యజ్యవృత్తిః.—పుత్రమాత్మన ఇచ్చతి పుత్రకామ్యతి-యశ ఆత్మన
ఇచ్చతి యశస్కామ్యతి, ఏవం సర్విష్కామ్యతీత్యాది ॥

కృశ్ నృత్తిః.—కృష్ణఇవాచరతి కృష్ణాయతే । కష్టాయక్రమతే
కష్టాయతే - తప శ్చరతి తపస్యతి । సుఖం వేదయతే సుఖాయతే । విద్వా
నివాచరతి । విద్వాయతే, విద్వశ్యతే కుమారీనాచరతి కుమారాయతే హరిణీ
నాచరతి హరితాయతే - అప్పరాయత ఇత్యాది ॥

కృష్వవృత్తిః.—అలోహితః లోహీతఇవాచరతి లోహితాయతి -
లోహితాయతే । పటపటాయతి - పటపటాయతే ॥

ఆచారక్విబ్వవృత్తిః.—కృష్ణ ఇవాచరతి కృష్ణతి । మాలేనాచరతి
మాలాతి । కవిరేవ కవయతి । రాజేన రాజానతి ! పితేన పితరతి । భూరివ
భవతి - భవ ఇవాచరతి భవతి, ఇత్యాది.

కిజ్ నృత్తిః.—సత్యం కిరోత్యాచమ్యేనా సత్యాశయతి - (తే) ।
సేనయా భియాతి అభిషేదయతి - (తే) । లోమా న్యనుమన్షి అనులోమ
యతి - (తే) । అశ్వేనాతిక్రామతి అశ్వయతి - (తే) । కంసపథ మాచ
ప్యే కంసంఘాతయతి - (తే) అసినా హన్తి అసయతి - (తే) ॥ స్వాశ్చపి
హారయతి - (తే) ।

యజ్ నృత్తిః.—పునః పున రతిశయేన వా భవతి బోధాయతే ।
ఏవం జేభిద్యతే । వరీవృత్త్యతే ఇత్యాది ॥

యక్ష్మప్రతిః.—కణ్డూయతి - (తే) । ఏవం సుఖ్యతి । మహియతే
తిరస్యతి ఉషస్యతి । సమరయతి ఇత్యాదయః ।

అయస్పతిః —గోపాయతి - ధూపాయతి (స్వాధే) ।

ఈయక్ష్మప్రతిః.—బుతీయతే (స్వాధే) ।

జీజ్ఞప్రతిః.—పుచ్చ ముదస్యతి ఉత్పచ్చయతే । భాజ్ఞాని సమా
జినోతి సమ్భజ్ఞయతే । చీవరా జ్యాజ్ఞయతి పరిభజ్జేవా సజ్జీవరయతే
(భిక్షుః) । హస్తా నిరస్యతి హస్తయతే । న్యాధే తు కామయతే ॥ ఏవం
రూపాని ధాతురత్నావళ్యాం విస్తరణ సలక్షణం దర్శితాని ॥ ఇతి సనా
న్యస్త ధాతుప్రతిః ॥

అథ విభక్త్యర్థ పరకరణమ్.

విభక్త్యర్థప్రబోధేనపణ్ణితో జాయతే జనః । తస్మాత్తే ప్రతిపా
ద్యస్తే విభక్త్యర్థా ఇహాధునా ॥ విభక్తిర్ద్వివిధా - సుబ్విభక్తి స్తిజ్యేభక్తి
శ్చేతి । తత్ర సుబ్విభక్తి రుదాహృతా (పు. 16-17) ౧ ఉక్త కర్తృకర్తా
దౌ స్వాధే ప్రథమా । సమ్మోదనేపి ప్రథమా । ౨ అనుక్తే సమ్మగినే
చతుర్థి । ౩-అనుక్తే అధికరణే సజ్జమీ । ౪ - సమ్మోదనే పిమ్మి । అనుక్తే
అధికరణే సప్తమీ । అసామ్ ‘రామో జనాన్తనైః కీర్త్యై దారిద్ర్యాన్న
గరేపితుః । రక్ష త్యాలోచ్య శాస్త్రార్థం ధర్మజ్ఞో రాజసత్తమః’ ఇత్యుక్తి
క్రమేణోదాహరణాం య్యాయః । తత్రతావత్తిజ్యేభక్త్యర్థాః,— క్రియా
వాచినో భ్యాదయో ధాతుః । (సర్వేపి సకర్మకాః) తద్వివిధాః ।
సకర్మకా అకర్మకాశ్చ ॥ తత్ర సకర్మకేభ్యో ధాతుభ్యః కగ్గణి
కర్తరిచ, అకర్మకేభ్యో ధావే కర్తరిచ, లదాదయ స్సుప్రతిః । తేషు
దశవిధాః । లట్-లిట్-లట్-లట్-లట్ లోట్-లజ్-లిజ్-లజ్ లృజ్
ఇతి ॥ ల్లో ॥ లద్వయమానే తేజ్యేభే భూతే లుజ్జజ్జిట స్తథా । విధాన్తియస్సు

లిక్తోటో ల్యజ్జుడుట్టు భవిష్యతి || ఏషాం దశలకారణా మసి* తిజాదే
భోధనతి | తిక్తోట ప్రత్యాహారణ బోధ్యః. (సూ|| 2|| పు - 2)

పురుషః ఏ. ద్వి. బ. సంజ్ఞా.

ప్రథమః = తిక్ - తస్ - ర్ని. } ఇద ని బాదివకం పరస్మై పదసంజ్ఞో
మధ్యమః = సిక్ - థస్ - థ. }
ఉత్తమః = మిక్ - వస్ - మన్. } జ్జకం భవతి.

ప్రథమః = త - ఆతామ్ - ర్ని. } ఇద న్నాదినవక మాత్తినేపదసంజ్ఞో
మధ్యమః = థాన్ - ఆథామ్ - ధ్వమ్ }
ఉత్తమః = ఇట్ - ఎహి - మహిత్ } జ్జకం భవతి.

తిజుక్తే కర్తరి కర్తణి చ అస్తద్విప్రయుజ్యమానే ఆప్రయుజ్యమా
నేఽపిఉత్తమః | తిజుక్తేకర్తరి కర్తణిచ యుష్టద్విప్రయుజ్యమానేఽప్ర
యుజ్యమానేఽపి మధ్యమః | (తేషే ప్రథమః) అస్తద్భుష్టద్విభిన్న
తిజు క్తకర్తరి (కర్తణిచ) రామాదిరూపే ప్రయుజ్యమాన్తే ఆప్రయుజ్య
మానేప ప్రథమః | యథా రక్షపాలన ఇత్యస్తా త్కర్తరి తిక్ | రక్షతి
రామో జనాన్ - అత్ర తిజుక్తే కర్తరి రామో (ఉక్తకర్తకర్తారాదా
న్వార్థే (ప్రథమా) ఇత్యనేన 'రామ' ఇత్యత్ర ప్రథమావిభక్తిః | జనాని
త్యత్ర రక్షతీతి తిజా కర్తణౌఽనుక్తత్వాత్ అనుక్తేకర్తణిద్వితీయా)
ఇత్యనేన ద్వితీయావిభక్తిః | ఏషం రామా రక్షతః విప్రం విప్రా విప్రా
న్వా, రామః రక్షన్తి విప్రం విప్రా విప్రా స్వే త్వాది బోధ్యమ్. ఇతి
ర్నిప్రయోగః * * | రామేణ రక్ష్యతే జన ఇత్యత్ర తిజా కర్తా

* అప్తస్థి సుప్తస్థ మిబ్యస్థ స్తాశ్శాష్టా థాసాథాన్య మిద్యహి
మహిత్ || పా-3.౪-2౮|| ఏతేఽస్తాదశ లాదేశా స్సుప్తః || ఏషు పట్ను
త్రికేషు క్రమాదేకైకస్థినికే ఏకవచనద్వివచనబహువచన సంజ్ఞాభేదాః.

* * (౧) ఆకర్మకర్తరి ప్రయోగః | (౨) సకర్మక కర్తరి
ప్రయోగః | (3) కర్మణిప్రయోగః | (౪) ద్వికర్మక కర్తరి ప్రయోగః |

ఉక్తత్వాత్ (ఉక్తకర్మకర్తృదా స్వాధ్యే ప్రథమా) ఇత్యనేన జనశ్శత్రు
ప్రథమా యదాకర్మ ఉక్తం । దదాకర్తురనుక్తత్వాత్ (అనుక్తకర్తరి కర
ణేన తృతీయా) అనేన రామేణేత్యుక్త తృతీయా । హేరామ త్వం రక్షసి
ప్రం విహౌ విహౌ న్యా - ఏవమ్ అహం రక్షామి - త్వం రక్ష్యసే రా
మేణ రామాభ్యాం రామైస్త్యయా మయా వా - ఏవమ్ అహం రక్ష్య
ఇత్యుక్త ఇతి మేణ తిహా కర్తృకర్మణో రుక్తత్వాత్ (తిజుక్తకర్తరికర్మ
ణి యుష్మత్త అసత్త దివ ప్రయజ్యమా నేపి మధ్యమః) ఇత్యనేన మధ్యమోత్త
మపురుషేస్త్యః । అనుక్తే సప్త్యనియమా నాస్తీతి ద్వివచన బహువచ
నాస్తప్రయోగ ఉపపద్యతే । “ హేరామ ” ఇత్యుక్త (సమ్బంధసేషిప్ర
థమా) ఇత్యనేన సమ్బంధన ప్రథమావిభక్తిగ - ఇతి కర్మణి ॥

రామేణత్యయా మయావా భూయతే, అత్రభావే లకారం । భావో
నామ ధాత్వర్థః । స ఏవ తిజుక్తః । అత్రయుష్మద్దస్తద్భ్యాం సామా
నాధికరణ్యాభావా న్నమధ్యమోత్తమా - కింతు ప్రథమపురుష ఏవ
(శేషేప్రథమ) ఇత్యుక్త మధ్యమోత్తమయో రక్షివయే ప్రథమ ఇతి వ్యా
ఖ్యానాత్ “ న కేవలప్రకృతిః ప్రయోక్తవ్యా నాపి కేవలః క్షయో ”

(౫) ద్వికర్మిక కర్మిప్రయోగము । (౬) ద్వికర్మిక కర్మణిప్రయోగః (౭)
ద్వికర్మిక కర్మణిప్రయోగః । (౮) కర్మిక్రమిప్రయోగః । (౯) భావేప్ర
యోగ ఇతి ప్రయోగా నవ ॥ ఏవం క్రిమేణోదాహరణాని బోధ్యాని
యథా.—(౧) రామోవిరజతే (౨) రామో భూషణ్ణలమపాలయత్
(౩) ఉపార్జితా చ రామేణ కీర్తిరన్యద్యభి భువ (౪) రామచన్ద్రో దశ
గ్రీవః పరలోక మనీషయత్ (౫) బన్ధయామాసః కిషిభి స్సేతుం సీతాపతి
స్వయమ్ (౬) వాయుపుత్రేణ రామేణ లక్ష్మీకారి చ భస్మసాత్ (౭)
దశాస్య జానకీశేన త్రివిప్రుషు సనాయి చ (౮) ఏవదేవేన దేవర్షిర్హరి
స్సంవాదితో నునై ॥ పూజ్యతే చ స్వయం రామో (౯) రామచన్ద్రేణ
మానతే ॥ ఏవం బాల్యోబోధాన్తం ప్రయోగా నవ కీర్తిలాః ॥

ఇతి ప్రథమ పురుషైకవచ మాత్రస్య సాధుశ్వాధత్వా ఛ్యేతి || రామే
 తేత్యాదా (అనుక్తి కర్తరికరణే చేతి) : ౧౦ స్మృతీయా || పూర్వోక్త పద్యే
 ధనై రిత్యత్ర సనానాం రక్షసాధనత్వా త్కరణే తృతీయా || ఏవం
 రామో జనాన్ధనై రిత్యత్ర ప్రథమావయో గోధ్యాః | కీర్త్యై ఇత్యత్ర క్రియ
 యా యమభివ్రేతి స సమప్రదాన మిత్యత్యత్ (అనుక్తి సమప్ర
 దానే చతుర్థి) ఇత్యనేన చతుర్థివిభక్తిః | దాద్యాత్ - ఇత్యత్ర అనుక్తి
 అనాదానే పంచమి, ఇయనేన పంచమివిభక్తిః, నగరే ఇత్యత్ర (అనుక్తి
 అధికరణే ఉత్తమి) ఇత్యనేన సప్తమి విభక్తిః | పితురిత్యత్ర (సమ్యుద్ధే
 షష్ఠీతి) షష్ఠీ విభక్తిః || ఇతి కారకవిభక్తయః ||

అధోపకరణవిభక్తయః.

“ఇత్యుదాహరణా వత్తా స్వస్వస్వి విభక్తిషు | కీనవిత్కా-రణే
 నానా మన్యత్రాన్ధితి ర్యథా ||౧|| ”జ్ఞో స్థానా మధత్పూర్వాణా మాధా
 రణ్య తద్యథా | అధికేతే ఏనం రామోఽధ్యాస్తే చాన్యధివిష్ఠతి ||౨||
 అన్యధిప్రతికర్తానాం యోగే కర్మ భవే ద్యథా | అధిరామం రామే రామం
 ప్రతి ధాతి మే వచః ||౩|| అనురామం ప్రతిదినం మానసం మే ప్రసీదతి |
 కాలాన్యనోశ్చ సంయోగే దినం ద్రోశ నిషీదతి ||౪|| అన్తరేణా న్తరా
 యోగే ద్వితీయాస్యా ద్వినావచ | నమక్తిన్తాయతే రామ మన్తరేణా న్తరా
 వినా ||౫|| సమయా నికష హా ధిగుచర్వభ్యగసా మపి | అశ్చయోగే చ
 భవే ద్విగ్రహీయా లిడుదాహృతః ||౬|| కాననం నమయా రామో భగతో
 నికష పూష్ | హా నీలాం విశే శూన్యే రాజణం ధిష్ణవర యః ||౭|| హర
 మూర్ధాన మురి శక్తా భాతి హరేపి అధిపాదాముజమథో రామపా
 దాహం మే ||౮|| ఆరామసాద మలిశం ప్రణతిఃక్రియతే మయా | రామ
 మానసతి స్వాంతం పదీయం నానీదతి ||౯|| క్రియావిశేషణం కర్మ నపుం
 సక మితీస్యతే | యథా స్యాత్ మనిశిం లక్ష్మం రామో విలోకతే ||
 ౧౦|| తృతీయా జాయతే హేహ రి త్త్రమ్నూతలక్షణే | రామభక్త్యా భవే

శ్రుక్తిరామ హృషేన కాననే । ౧౧॥ సహార్థేఽపి యథా రామో లక్ష్య
 తేన సహజ్యుతి । వినాయోగే యథారామో లక్ష్యతేన వినాసహి ॥౧౨॥
 శృతీ మా సమృద్ధానార్థే నిన్దాచేత్తదుదాహృతిః । మాలాం దాస్యాఽతిపా
 సేయాన్ బ్రాహ్మణ స్సమృద్ధియచ్చతే ॥౧౩॥ చతుర్థీ గమనార్థస్య ధాతోః
 శ్రుతి నా యథా । జగము రామచంద్రో - పి వనాయ పీతుర్జ్ఞా యా ॥౧౪॥
 తాన్త్యైవ యథా దాసు రామ యూపాయ తిష్ఠతి । క్రియాయోగే యథా
 రామో భోజనాయ ప్రవర్తతే ॥౧౫॥ నను స్వస్థాదియోగే చ యథా
 రామాయ తే నమః సృష్టి రామాయ దేవాయ స్వాహా ప్రితే స్వధా సదా ॥
 ౧౬॥ సీతానిరహణిన్తోపి రామోఽలం రావణాయచ । పపటాక్ష్మ్యై చతు
 ర్థీ స్యా స్మశ్శక్త్యానావరే ॥౧౭॥ యథా త్వహం త్వణం మన్యే మ
 న్యేఽహం త్వం త్వణానువా । తథా చతుర్థీ రుద్రగర్భధాతోః ప్రితౌ భవే
 వ్యథా ॥౧౮॥ రామాయ రోచతే నిత్యం రావణస్య వధోద్దయః । ఈప్సితే
 పృహధాతోఽప్స రామాయ స్పృహయామ్యహమ్ ॥౧౯॥ ఉత్తమశ్లేచ ధారే
 ప్సు శుభ్యం స్వం ధారయామ్యహమ్ । క్రోధాదికృణి స్యా త్స రామగ
 మస్యతి శరవే ॥౨౦॥ క్రుధ్య త్వనూయతి దహ్య త్వల మీర్ష్యతి సర్వతే ।
 రామశ్శత్రుగణాయేతి చతుర్థీ సముదాహృతా ॥౨౧॥ పశ్యమి జాయతే
 హేతో రామానుక్తిః ప్రజాయతే । భయహేతో యథా రామా ద్భీతీ
 ముధి రావణః ॥౨౨॥ యశ స్త్రిణం తత్ర యథా రామ త్రాయస్వ మాం
 భయార్థే । చతోఽభీతే యథాభీతే రామా త్పదేశ మాశ్శనిః ॥౨౩॥
 మనో జన్మ యథా గంగా హరిపాదా ర్పిజాయతే । యస్మాత్ప్రకర్మ
 స్తస్మాదేవ యథా రామో వగోఽన్యతః ॥౨౪॥ వారణంచ యతస్తత్ర
 మథా దుష్టసయా త్పితా । పనయం వారయత్సేష రామో మాం సర
 కాన్దవాత్ ॥౨౫॥ అన్యార్థాదిప్రయోగే చ యథాన్యో రామ ఈశ్వ
 ర్వాత్ । భీష్మాః కృష్ణా ర్పిజా స్సృష్టా భీనో రామా ద్విభీషణః ॥౨౬॥
 రామా స్తేష వేతసిస్సేవో నచ రామాద్భవతే సుఖమ్ । దిగ్దేశ కాల సగ

యోగే గ్రామాత్పూర్వం స్థితి గృహం || ౨౭ || ఉత్పలా త్వశ్చిమం క్షేయం
 పట్టణాదాజ్య మత్త మమ్ | రామోఽసా లక్షణాజ్ఞేష్టో వినాయోగేఽపి
 దృశ్యతే || ౨౮ || వినారామాన్న ముక్తి స్నాన్యద్యతస్నాన్యల్పేక్షణం తతః
 పశ్యమి స్నాన్యదా రామః ప్రాసాదాత్పేక్షలే పురమ్ || ౨౯ || స్మరణా
 ర్థస్య ధాతో ర్వా పక్షీ కశ్మణి తద్యథా | స్మరామి రామచంద్రస్య చరణా
 మ్భృజయో రహమ్ || ౩౦ || హింసార్థస్య యథారామ శ్మతో రుచ్ఛాటయ
 త్యలమ్ | పినప్తి రుజతీత్యది క్షేయం సర్వత్ర పణ్డితైః || ౩౧ || తృప్తిర్థధా
 తోః కరణే వా పక్షీజాయతే యథా | తృప్తో రామః ఫలైరేవ ఫలానాం
 వా వనే నరకా || ౩౨ || అనాదరేచ పక్షీస్యాత్ సప్తమిచ యథాలవ |
 పశ్యతో హంతి | దన్యం తస్కర స్త్రయి పశ్యతి || ౩౩ || నిర్ధారణేచ పక్షీ
 స్నాన్ తస్పమిచ యథావాః | రామో నృపాజాం శూరాణాం నృషేష్వపి
 ధనుర్ధరః || ౩౪ || కృత్యయోగేఽథ వా పక్షీ భవకర్తరి తద్యథా | రావ
 నస్యపురీ లక్ష్మోగేనైవ్యా రామభూషితేః || ౩౫ || సప్తమి సతియోగే స్నాన్
 త్ సతిరామే కుతోభయమ్ | సత్యంయోగేపి యథా రామే నరకభీ ర్మహి
 || ౩౬ || నిమిత్తాత్కర్మసంయోగే శార్దూలం హన్తి చక్రణి | నిమిత్తేపి యథా ||
 ముక్తా రామోఽయంసేన్యలే మయా || ౩౭ || క్రియయా చేత్రియా లక్ష్మ్యా
 తత్రస్నాత్సప్తమి యథా | మయి ఖాదతి రామోఽగస్త్రయ్యానామత్యు
 పాగతిః || ౩౮ || ఏనం సర్వేషు లిక్లేషు విభక్తివచనేషుచ | ఉక్తాసుసారి శిక్షై
 య ముదాహరణ ముత్తమమ్ || ౩౯ || “ అహ పక్షాగ్రకాణిహ కధ్యస్తేకథి
 తానస్య | అర్థా యతో విభక్తీనాం కారకత్వేన దర్శితాః || ౪౦ || కర్తా చ
 కర్మ కరణం సమ్ప్రదానం తథైవ | అపాదానం తథాధార ఇతి
 పట్కారకాణి వై || ౪౧ || స కర్తా యః క్రియాం సాక్షాదుత్పాదయతి
 సర్వకః | తత్కర్తృ క్రియయా యత్తు విషయాప్రియతేతరామ్ || ౪౨ ||
 క్రియా నిష్పద్యతే యేన కరణం తదుదాహృతమ్ | సమ్ప్రదానం తదా
 భ్యాతం యదై సమ్యక్ప్రదీయతే || ౪౩ || యదపాదీయతే నూనం తదపా

దాన ముద్యతే । యత్రైవాధీయతే సర్వం స ఏవాధార ఇవ్యతే ॥౪౪॥
 స్వతంత్ర పాతుః స్వక్తాః కర్తృ పశ్యధా । ఉదాహరణ ఏవై హం
 రూప మవిర్భవిష్యతి ॥౪౫॥ స్వతంత్రకర్తా సకలే నిరపేక్షః క్రియాసు
 యః । యథా భజామ్యహం రామం భక్తి రామః ప్రసీదతి ॥౪౬॥ సహేతు
 కర్తా భిన్నతీ కుర్వంతం ప్రేమయేత్తు యః । యథా యాతి వసం రామః పితా
 తం యాపయ త్యదః ॥౪౭॥ గతిబద్ధస్య విసానార్థ శబ్దార్థ స్వకర్తృసు ।
 అపేతాయోభవేత్కర్తృసహితా కర్తృజాయతే ॥౪౮॥ గమనార్థే యథా
 రామో గమం గచ్ఛతి ధార్మికః । రామం వశరణో రాజా వివిషం గమయత్య
 మున్ ॥౪౯॥ నీలహార్య గమనార్థేతు ప్రతిషేధోభవేద్యథా । జానకిం నయతి
 గ్రీవా వయోధ్యాయం రఘునందనః ॥౫౦॥ జనకో నాయయ త్యేనాం సీతాం
 రామేణ ధీవతా । ఏనం వహే రుదాహర్య మధ బుద్ధ్యర్థధాతుషు ॥౫౧॥
 లక్ష్మణో బుద్ధ్యతే కార్యం రామ స్తంబోధయ త్యదః । భక్షణార్థే యథా
 రామో భక్తం భుజ్యేత్ క్షుధాకులః ॥౫౨॥ రామం భోజయతి ప్రీతా
 సీరా సఖ్యుత మోదవన్ । భక్షణార్థే ఏవేధ స్నాన్య దదిఖాద్యోస్తు తద్య
 థా ॥౫౩॥ రామోఽన్న మిత్తి సీతా స్నం రామేణాదయతీప్సితమ్ ।
 ఏనం ఖాదతి రామోఽన్నం తేన ఖాదయతి క్రయా ॥౫౪॥ శబ్దచక్రసు
 రామోఽసౌ శాస్త్రం పఠతి నిర్యతః । తం గురుః పాఠయత్యేనం నిషే
 ధో హ్వయతే ర్యథా ॥౫౫॥ రామం హ్వయతే ప్రమాణ రామస్తం
 రామం రఘుమ్ । రామో హ్వయయత్యేషు షహోలవిభీషణః ॥౫౬॥
 క్మరసు యథా రామ త్యేతే లం శాయయ త్యసౌ । సీతా, నిషేధః
 క్రేస్తేషు లథా శబ్దాయతేరసి ॥౫౭॥ యథా సౌ క్రవ్దతే సీతా సీతా
 గూ క్రవ్దయ త్యసౌ । రామచక్రస్య విరహ దేనం శబ్దాయతే రసి ॥
 ౫౮॥ హరలేష్వ కరోతేరహ్యభివాద్యుహో రసి । వికల్పః కథితః ప్రాజ్ఞై
 స్తదదాహియతే మయా ॥౫౯॥ పాశేయం రామచక్రస్య లక్ష్మణో
 హతి స్వయమ్ । హరయ త్యేషు పాశేయం లక్ష్మణం లక్ష్మణ

వా ||౬౦|| కరోతి లక్షణః కార్యం రామః కారయతి
 ద్రుతమ్ । లక్షణం కార్య మధునా లక్షణేనేతి వా
 ||౬౧|| అభివాదయతే రామో గురుం హేతౌ తథా పునః ।
 అభివాదయతే రామం గురుం రామేణ వా పితౌ ||౬౨|| లక్ష్యం
 పశ్యతి రామోఽయం రామం గురయతే కపిః । లక్ష్యం రామేణ తేస్య
 ముదాహరణ మూహ్యతామ్ ||౬౩|| ఉక్తాదవ్యత్ర నాన్వేయి హేతౌ
 కర్తుశ్చ కర్మతా । పాచకాశ్చ పచన్వన్నం పాచకైః పాచయన్వసౌ ||
 ||౬౪|| ప్రాసయన్వేష మాద్రేణ దాపయన్వేష తేనై । ఇత్యేవమాది బో
 ధ్యేష మనుక్తమపి బాలకైః ||౬౫|| కర్మకర్తా యథా రామేణోదయః పద్యతే
 స్వయమ్ । ఉక్తకర్తాయథా రామో రావణం హన్తి సాయకైః ||౬౬||
 అనుక్తకర్తా చ యథా రామేణా హన్యతే రిపుః । సర్వత్ర వోక్త ప్రథమా
 తృతీయామక్తకర్మణి ||౬౭|| నివృత్తిశ్చ వికార్యశ్చ ప్రాప్యశ్చేతిత్రిధా
 । కర్మ తర్సప్రధా జెషు మిష్పితావీష్పితాదినా ||౬౮|| అని
 ర్వృత్తంహి యత్సాధ్యం తన్నివృత్త్య ముదాహృతమ్ । యథా రామ
 పటం తన్మా నన్తు వాయుః కరోత్యసౌ ||౬౯|| ఘటయామి సువర్ణాని రామ
 చన్ద్రస్య కుణ్డలే । ఇత్యాది నివృత్త్య మిద మనుక్త మపిచేప్పితమ్ ||౭౦||
 వికృతం క్రియతే యత్తు తస్వికార్య ముదాహృతమ్ । రామః కాణ్డం
 లునా త్యేష కాణ్డకాగోఽతికాశచీ || ౭౧ || సిద్ధమేవాన్యతో యత్తు
 ప్రాప్యతే నాన్య మిచ్ఛతి । యథా స్మరామి రామశ్చ రామచన్ద్రం
 నమామ్యహమ్ ||౭౨|| కన్దర్పరమూఢాత్మా సీతాం హరతి రావణః ।
 శ్రోధాన్ధః భారతి విచమితి ప్రాప్యమనీప్సితమ్ ||౭౩|| ఈష్పితావీష్పితం
 ప్రాప్యం యథా చాలః క్షుధాకులః । భువక్తి సరజస్కాన్నం ఘటం
 ధూళిమలీమసమ్ ||౭౪|| కృష్ణేన గుహ్యతే దుగ్ధం గౌరేషా స్త్రీ పయస్విని ।
 ఇదశ్చాకృతిం ప్రాప్య ముక్తశ్చేత్యన్వేషతామ్ ||౭౫|| ఉపయోగవివిక్తం
 యత్తదేవా కథితం మతమ్ । కర్తృకృత యథా రామ స్సీతాం కారియతీ
 ప్సితమ్ || ౭౬ || కరణం ద్వివిధం ప్రోక్తం బాహ్యమాభ్యంత్రం తథా ।

శరీరానయనం యత్తదాభ్యస్తర ముదాహృతమ్ ||౭౭|| తస్మిన్నం బాహ్య
 మాఖ్యాతం తయో ర్బాహ్యం నిగద్యతే | రామో రావణమూర్ధాం నికృన్తతి
 శితై శ్మశైః ||౭౮|| ఆయోధ్యాం జోలయా యాతి జానక్యా సహ
 రాక్షసః | ఆభ్యస్తరం యథా రామం మానసేన భజామ్యహమ్ ||౭౯||
 సీతాఽనిలోకతే రామం నయనాస్తేన సస్మితమ్ | సామరాగకటాక్షేణ
 రామస్సీతాం విలోకతే ||౮౦|| సమృద్ధానం త్రిధా ప్రోక్తం ప్రేరక
 జ్ఞానుమన్త్రికమ్ | అనిరాకర్తుకభేత్తి తత్ర ప్రేరక ముచ్యతే ||౮౧||
 ముక్తిం భక్తాయ రామోఽసౌ దదాతి కరుణాన్వితః | మహ్యం ముక్తిం
 ప్రదేహతి ప్రేరణా త్వేరికం మతమ్ ||౮౨|| అథామన్త్రితకం కింశ్చి
 దుచ్యతే లాపసో వనే | రామాయాతిధయే దత్తే ఫలమూలే యథావిధి ||
 ||౮౩|| అప్రేరణా త్వేన్తస్య చానుమన్త్రేణ కగృణా | ఆనుమన్త్రిక
 మేవత్సాన్య దనిరాకర్తుకమ్రోక్తమ్ ||౮౪|| పఞ్చోపచారం రామాయ భక్త
 లోకః ప్రయచ్ఛతి | అనిరాకరణా జేత దనిరాకర్తుకమ్రోక్తమ్ ||౮౫||
 అపాదానం ద్విధా ప్రోక్తం చల జ్ఞాచల మేవచ | చలాదపాక్షాన్నా
 రీణాం నిర్యాతి విషమం విషమ్ ||౮౬|| అచలాచ్చ యథావృక్షాత్పత్రం
 రామే పత త్యధః | హిమాదే రాగతా గక్తా సముద్రాద్రత్న ముత్థితమ్ ||
 ౮౭|| చతుర్థ్యా చాధికరణ తత్రా భీవ్యాపకం యథా | రామభక్తా భవే
 న్ముక్తిస్సీతాయాజ్ఞా పతివ్రతమ్ ||౮౮|| తదాపల్లవేకం రామ స్మృతా
 సింహాసనే స్థితః | సస్మితం వీక్షతే భూయో నైదేహీం స వనే స్థితామ్ ||
 ౮౯|| అభవైషయికం రామోఽయోధ్యాయం వసతి స్వయమ్ | వశే వసతి
 శార్దుల సింహస్తు గిరిగహ్వరే ||౯౦|| అగ్ర సామీపకం రామః కపిసైన్య
 సమన్వితః | అవాత్సి త్సగరే ఘోరే గక్తాయాం వసతి స్వయమ్ ||౯౧||
 సమ సమృద్ధస్య కింను కారకత్వ మిహోచ్యతే | కారకం హి క్రియాహే
 రుసమృద్ధం స్యా త్వృధానతః || ౯౨ || సాక్షాత్క్రియాభి సమృద్ధం
 కారకం హి విదు ర్బుధాః || స్వాత స్త్రియస్య వివక్షాయాం స్థాలీం పవతి
 సేవకా || ౯౩ || పాచకగ్న పచతీత్యాదౌ యథా చ స్యా త్వృతస్త్రీతా |
 స రాక్షా క్వాపి సమృద్ధే యథా రామస్య సేవకః ||౯౪||

త్యాభి సద్ధితైః కృత్సీ సమానై శ్చ విధీయతే । తదేవ కారకం
 తత్ర పథమైవ నచాస్యతః ॥ ౯౫ ॥ ఉక్తానాం హి పదార్థానాం త్యాద్యే
 స్సజ్ఞేన గృహ్యతే । కృత్సద్ధిత సమానైశ్చ లిక్తసజ్ఞైః విభక్తయః ॥ ౯౬ ॥
 యథా రహసి రామేణ సామరాగేణ సావరిమ్ । ప్రీయస్తే ప్రేయసీవచ
 స్సధారసహోదరాః ॥ ౯౭ ॥ రిపుం జయతి రామో ౭ యం రామై
 ర్వ జీయతే రిపుః । సీతాముఖేన జయతే పూర్ణేన్దు వికచామ్బుజే ॥ ౯౮ ॥
 రామో ౭ సా కారక స్సీతా కారకా కారకింకులమ్ । అత్ర కృత్కర్తరి
 త్యస్య లిక్తాదిం భజతే తరామ్ ॥ - ౯ ॥ రామ శ్చవైయాకరణ స్సా వైయా
 కరణీ ఐధూః । తద్వైయాకరణం వైవ్య విత్థం భవతి తద్ధితః ॥ ౧౦౦ ॥
 కృత్ప్రణామో రామో ౭ యం కృత్ప్రణతి తత్కులమ్ । సీతాకృత్ప్రణా
 మైషా సమాసగ్న కారకే కృతః ॥ ౧ ॥ ప్రకృతి ద్వ్యకృతి శ్చాపి స్యాదుక్తా
 చేద్యదా తదా । వాచక్షగ్ ప్రకృతే స్సజ్ఞై గృహ్యతే వికృతే
 ర్మహి ॥ ౨ ॥ ఊయస్తేతస్తవో రామ పట స్స్యర్ణాని కుణ్డలే ॥ క్రియస్తే
 రామచన్ద్రస్య పద్మస్తే నవతణ్డలః ౩ ॥ తస్తవో రామచన్ద్రస్య
 పటో భూతా శ్చ తణ్డలః । కన్సీతా ఓదన మిత్యాదౌ లిక్తాదిక
 మపీప్యతే ॥ ౪ ॥ అయోధ్యాం నీయతే సీతా రామేణ గురుకర్మణా ।
 రామో ౭ యం యాచ్యతే ముక్తిం మయా సంసారభీదుణా ॥ ౫ ॥ ప్రధా
 నేకర్మణి భవేద్వాచకో హి ద్వికర్మణామ్ । అప్రధానే దుహాదీనాం
 హేతౌ కర్తు శ్చ కర్మణి ॥ ౬ ॥ రామో ౭ యం యాచ్యతే పితౌ
 వనం సర్వనశా త్మనా । గురుణా భాష్యతే కిష్యశ్చాస్త్రం వా భోజ్యతే
 పయః ॥ ౭ ॥ ప్రియచ్చేద్యం విశేష్యం స్యాద్ద్యవచ్చేదక మత్రతః । తద్వి
 శేపం మాఖ్యాతిం రామో దాశరథీ ర్యథ్యాం ॥ ౮ ॥ విశేష్యస్య చ యల్లి
 ఙ్గం విభక్తిసచనే చ యే । తాని కార్యాణి యోజ్యాని విశేషణపదే
 ష్వపి ॥ ౯ ॥ యథా దాశరథీ రామో మాం రక్షతు సమస్తతః । కాసల్యా
 నన్దనం వద్దే రామచన్ద్రం కృష్ణావమ్ ॥ ౧౦ ॥ శరణ్యేనచ రామేణ
 దుర్గయో రామశో జితః । జనకేన సుతా దత్తా రామాయ బలకాలినే ॥ ౧౧ ॥
 రామా ధ్ధి ధృతకోదణ్డౌ ద్విభేతి యుధి రావణః । రామస్య రావణానీక
 కాలస్య యుధి విక్రమః ॥ ౧౨ ॥ రామే విహరతి స్సీన్సరావిజయశ్రీ రహ

ర్నిశమ్ | బాసకీననామౌజ్ఞాన మధుపాన మధువ్రతే ||౧౩|| యత్రో ద్వేశ్య
 విదేయ్యం తత్రా యం నియమోన వా | స్యాత్త దస్యాజహల్లిష్ట మజహ
 స్విరసత్పా యత్ ||౧౪|| రామభక్తిః ప్రమాణం స్యాత్కరుణాథాజనం
 ౧౫ || ౧౬ క్షేత్ర మియం కార్యజహల్లిష్ట మిదృశమ్ ||౧౭|| రామదా
 రాశ్చ సేతేయం స్త్రియ చుష్పరచః ఖలు | రామభక్తి ర్దృక్తిగృహ అజహ
 స్విరసం యథా ||౧౮|| బహుప్రసాసమాసో హి స్వలిక్ష్ణాని జహత్ససా |
 స్వాదశా ౧౯ ష్య లిక్ష్ణాదిక ముపాసతే ||౨౦|| అగ్రీకృత ప్రణా
 మేన మ | రామో విప్రీదారకః | అనాస్తితాపసరా స్సోయమిత్యాద్య
 ముగ్ధాని ||౨౧|| ఉపహనోచమేయత్వం స్యాద్భేదో లిష్టసజ్జ్వి
 రాః | అభివృద్ధిం భక్తి స్సాన్య దుపమానోపమేయయోః ||౨౨|| లిష్ట
 భేదే యథా ౨౩ మిష్టాతిః పంమ్ | మత్త మాతదనత్సితా మజ్ఞావా
 గ్నోపప్యచత్ ||౨౪|| యథా వచనభేదే చ కిష్టర్ష ఇవ సుద్ధరాః | యూయం
 యవానో రామస్య భక్తా అహమివోత్తమాః ||౨౫|| త్వం రామమివ
 హ్యామి రామేణో న్యాయా జితాః | గుప్తయా శ్మత్రవ స్సర్వే రామాయై స
 నమో ౨౬ తే ౨౭ ల్పితో రామాదివాశేషా గణేవిభ్యో శత్రవః | రామ
 న్యేన రేవ హ్యేషా కీర్తి స్త్రైలోక్యగామినీ ||౨౮|| త్వయి రామ ఇని
 ప్రాం భజంతే చ లా జనాః | ఏనం లింగత్రయే పిన్యాన్వచనత్రితయే
 ౨౯ ||౩౦|| వింశత్యాద్య స్సదై త్యే సప్త్యో సప్త్యైయ సప్త్యయోః |
 ౩౧ భూయంతే యదా సత్ భూస్తదా ద్విత్వాదికం భవేత్ ||౩౨||
 ౩౩ రామోక్తా స్సర్వర్షితీ రామభక్తిః | సహస్రం రామభక్తా
 స్సర్వ స్సర్వ రామస్య భక్తయః ||౩౪|| లక్ష ఇచ్చరామభక్తా స్సర్వోక్తా
 ౩౫ భక్తయః | ద్విత్వయంతే యదాద్విత్వాస్తదా ద్విత్వాదికం భవేత్ |
 ||౩౬|| యథా వింశతయ స్త్రిసో వ భక్తాశ్చతావ చ | చత్వారి భక్తయ
 స్త్రిప్రస్థితై పైన్యాని కోటయః ||౩౭|| సముచ్చయేన వాక్యప్రేక్ష
 బా నానా ప్రియో శ్చనా | లిక్ష్ణ ఇచ్చ యత్రైతా సప్త్యో వాచకానా
 ౩౮ ||౩౯|| ప్రమా నామ శ్చ సీతా చ వనం గచ్ఛతి గచ్ఛతః
 రామశ్చ లక్ష్మణశ్చాపి భరతశ్చ ప్రయాతిహి ||౪౦|| ప్రయాన్తివా పురీ
 స్వహం శేరా శేతర ఏవ వా | తేజస్విన శ్చ తేజస్వీ గుణీ గుణిన ఏః

చ || 31 || పురుషేషు త్రిషు భవే ద్యవిన పురుషః పరః । సముచ్చయే స
 వేష స్యాత్సత్త్వా చాపి తదాశితా || 32 || యథా రామ శ్చ సీతే త్వం
 గచ్ఛథో విజనం నమ్ । రామస్త్వమహ మప్యశు గచ్ఛామో గురుతాస
 నాత్ || 33 || అహచ్ఛస్యేత్తచ్చ రామశ్చ గచ్ఛామో నిర్జనం వనమ్ । ప్రథ
 మాన్త్రమాదేవ ప్రతిపాచ్ఛరితే సిచ || 34 || ముఖ్యో గౌళో లాక్షణికః
 ప్రయోగ స్త్రిభో భవత్ । ముఖ్యస్సాన్వీకృతేన సముచ్చయే యథా త్వన్మం
 రఘూవ్యూహః || 35 || అణయోగా గృహే ద్వైతా రామక్రోధో విషం
 మహత్ । రాజణం క్రత్యయం రామో సింహశ్చ కరిణం ప్రతి || 36 ||
 స్వాధాన్వయస్య బాధేన తాత్పర్య స్యావరోధశః । లక్షణా కల్పయితే
 సాగ్ ద్వైతా స్యా చ్చైత్యయోగః || 37 || జహత్సాన్వీకృతా జహత్సాన్వీకృతా
 రత్రాద్యా కథితే మయా । (సాన్వీకృత్యాగో వయా) । సాన్వీకృత్యాగో భవే
 ద్యత్రి జహత్సాన్వీకృతీ సాయదా || 38 || రామో వనతి పాధోధా
 యమునాయాం జనార్దనః । యస్త్రీ గోభజయ శిష్టాంశ్చ శిట్యా వదతి
 సంసది || 39 || యత్ర సాన్వీకృతాపత్యాగో జహత్సాన్వీకృతా చ సా యథా ।
 శ్రితిశో యస్త్రీమీ కాం కాభ్యో విధి రక్యతామ్ || 40 || పదాధే
 ప్యపదాధే లపి తాత్పర్యా లక్షణాన్వయః । ఏనం సర్వత్ర బోధ్యస్య
 చనుక్త మపి బాలకైః || 41 || ఆత్మైకత్య మతన్త్రం స్యాద్బోధజనే
 నాతిమానలా । బ్రాహ్మణా నోభ్యాయేత్సుత్ర శ్రోతా త్రితా భోజయ త్యసా ||
 42 || జాతివ్యక్తిపరత్వేన ద్వైధా శబ్దప్రవర్తనమ్ । తత్ర జాతిపరత్వేన
 యథా చ్చంభోజయతిదిమ్ || 43 || జాత్యా భోజయితుం నైన శక్నోమి
 త్యుధాగ్యలామ్ । త్రీనేవ భోజయిత్వాతు తాత్పర్యానవధారణే || 44 ||
 తాత్పర్యవిషయే శబ్దే ప్రమాణమితి నిశ్చితః । శ్రోతా తదనుసారేణ శాబ్ద
 వోచిత్రవత్తే || 45 || విశేష్యక్రియయాయత్యై దుక్తం కర్తాదికంపునః ।
 విశేషకక్రియాప్యాహ లగేవేతి వినిశ్చితమ్ || 46 || యథా భుక్త్వా వనం
 రామం ప్రయాతి సహ భార్యయా । రామేణ గమ్యతే లయోధ్యావనా
 ద్భుక్త్వాఫలాని చ || 47 || ఉక్తమేవోక్తతాం యాతిక్వచిదుక్తమనుక్తతామ్ ||
 అనుక్త మపి గోక్తం స్యా తస్మాది దేవ పదాంతరైః || 48 || ఓదనః
 పన్యలే దృష్టో మయాసత్పురుషోఽప్యయమ్ । అరూఢవానరో వృక్ష

స్వత్యతే గృత్యతే పిచ || ౪౯ || పటో ౭ యం శితికోభాతి రామేణ పరి
 డేయతే | కృదాదిభి ర్యదేవో క్తం త్యాద్యైరపి తదేవహి || ౫౦ || సృత్యస్తజ్ఞా
 నటం రామో విలోకయతి కాతుకీ | చాత్రజ్ఞావైయాకరణం శబ్దాక్షర్యచ్చతి
 లక్ష్మణః || ౫౧ || ఆరూఢవానరం వృక్షం రామః పశ్యతి సాదరమ్ |
 కృష్ణానో క్తమేవైత దమక్తం త్యాజినా భవేత్ || ౫౨ || సృత్యతే
 గీయతే రణే నటేన స్థీయతే క్వచిత్ | భోక్తుం పచతి రామో ౭ య
 పో గమం క్రుద్వశం గతః || ౫౩ || రామభక్త స్వచూనీయ రామం
 పూజయతి చ్చయమ్ | ఇత్యాద్యను క్తమేవ స్యా దమక్త మితిబుధ్యతామ్ ||
 ౫౪ || కర్మజప్రత్యయో నాన్య త్వైచిన ప్యవ్యతే యథా | కృష్ణేన
 దుష్కాతే గోభ్యః గనాం గోష్వభవా నయః || ౫౫ || మయా ప్రయా
 ద్విలే ముక్తి రామో బ్రాహ్మణ్యరామః | పాద్యతే రామదన్త్రేణ పాచకేనా
 దనో ౭ గృత్యతే || ౫౬ || క్వచిత్కాలాదికే చైవ సత్త్వే చాన్యస్య కర్మ
 ణః | రామేణ బ్రూయతే ధర్మో మసం గీత జ్ఞా గీయతే || ౫౭ || కాన్తో
 ౭ సా గమ్యతే శ్రోశం కాన్తయా స్పృగ్చేతసా | అనన్యకర్మణో
 ౭ సత్త్వే కాలాన్యం ప్రాహు కర్మణః || ౫౮ || కుమ్భకర్ణేషు సుప్యన్తే
 పితౄణాం రామభూభుజా | వశేద్వానశ వర్షాణి స్థీయన్తే గురుకాసనాత్ |
 ౫౯ || ఇత్యాదయో విశేషాశ్చ బోధవ్యా బాలకై స్సదా | కారికా
 యస్య క్రిష్ణస్థానభాయాం మోదతే చ సః || ౬౦ ||

ఇతి విధక్త్యర్థ ప్రకరణమ్:

అథ తిజన్త | పకరఖ్యమ్,

పూర్వోక్తా దాతాం శరణాః. (పు 112.) స్తో || భాస్వదా-
 చంద్రాద్విద్రివాని స్సోగి రేచ. తుమాది శ్చ దుధాది శ్చ తన
 క్రాన్తా దుగదయః || ఏభ్యః పతే కర్తృగ్భి సార్వధాతుక క్రమేణ
 స్యకానా వికరప్రత్యయః సంయోజ్యాః || యథా — భాస్విభ్యః
 పు ౧౨౪ (౪), ఇతి శిష్యతే. అదాదిభ్యః శహః లుక్ ( ), జాహూ
 క్త్యాభ్యః శహః స్టః ( ), దివాదిభ్యః శ్యక్ (య), స్వాదిభ్యః శ్చుః

(సు), తుదాదిభ్యః శః (ఆ), రుదాదిభ్యః శ్చమ్ (న), తనాదిభ్యః ఉః (ఉ), క్వాదిభ్యః శ్చా (నా), చురాదిభ్యోణిచ్ తత్తశ్చవ్ (ఇ + అ = అయ), ఇతి॥ తేభ్యో దశవిధ ధాతుభ్యోఽపి లడావయ స్స్యుస్తే పూర్వ మే వోక్తాః (పు-112.)

అనుదాత్తే త్వఞ్జ కేభ్యః, జకారేత్సంజ్జకేభ్యశ్చ పరస్యలస్య సానే అత్రి నేపదమ్ యథా - ముద, ఏధ - అత్ర అకారః అనుదాత్తః - తిత్తః మోదతే, ఏధతే ఇతి (నూజ్ - జిత్.) నూలే

స్వరితేతో ఇతశ్చ, పరస్య లస్య క్రియాఫలే కర్తుగామిని అత్రి నేపదమ్. పరగామితు పశ్యైపదమ్. యచ్చ - యచితి - యచతే దాళ్ - దదాతి - యతే॥ అత్రి నేపదనిమిత్తరహితా ధాతోః పరస్మైపదమ్, భూ - భవతి ఇత్యాది.

తత్ర లట్, లోట్, లక్, విధిలిజ్మ సామాన్యతో రూపతౌల్యం వర్తత ఇతి ఆదా తాని (సార్వధాతుకరూపాణి) లిఖితాః; లితః లిట్, లుట్, లృట్, ఆశ్లేచ్ఛజ్ లుజ్, లృజ్ఞు, (ఆర్థధాతుక) రూపాణి ప్రదర్శయిష్యంతే.

తథైవ దశగణీధాతుషు ప్రథమ చతుర్థ షష్ఠ దశమ గణీయాః పూర్వాః; ద్వితీయ తృతీయ పంచమ సప్తమా స్తమ నవమ గణీయాశ్చ తదనంతరం వత్స్యంతే. తత్రాపి ప్రసిద్ధాః సామాన్యధాతునః ప్రధమతః, తతో విశేషధాతవశ్చ పరస్మైపద్యాత్మనేపద్యుభ యపదీకషేణ బోధ్యాః.

భూ = సత్తాయామ్, (ఉండుట) అకర్మకః * పరస్మైపది. నేట్.

కర్తృకేసార్వధాతు కేపరే ధాతోః శప్ = అ ఇతి శిష్యతే. యథా భూ + అ + తి = సత్తిత్యాది.

శ్లో॥ స్మృద్ధి ర్మయ భయ జీవితమరణం లజ్జా సత్తా ఫితి జాగరణమ్ । శయన క్రీడా రుచి దీప్త్యం ధాతుగణం త మకర్మక మాహుః ॥ ఎతద్భిన్నా గ్గకా ధాతుః ప్రియేణ సకర్మకా ఇతి జ్ఞేయమ్.

నర్తమాసక్రియాప్యతేర్ధాతో ర్లటి కర్తరియాపాణి

వ	ద్వి	బ,	వ	ద్వి.	బ.
ప్ర॥ తి - తః - ఆన్తి				భవతః	భవన్తి *
మ॥ సి - థః - ధ				భవధః	భవధ
తా॥ ఏ - య - మం శ			భవామి	భవాణి	భవామః

విద్యాయోరానిషు లోటి.

శు, తాత్ - తామ్-అస్తు	}	భవశు, భవతాత్ - భవతామ్-భవస్తు
హి, తాత్ - తమ్-ర		భవ * భవతాత్ - భవతమ్ - భవత
అని - మ - మం శ		భవాని - భవావ భవామ

అనద్యతనభూతే లజ్జి.

త - తామ్ - అ	అభవతామ్	అభవః
న (ః) తమ్ త	అభవతమ్	
- న	అభవావ	అభవామ

* అలోగుణే । ౨-౧౧౭ । = అపదాస్తా దకారాత్ (అ.వ.౬).
గుణే పరే పరరూప మేకాదశ స్సాన్యత్. ఇతి నూత్రేణ అన్తి, అస్తు,
అక్ష, ఏ, ఇత్యదిషు పరతః పరరూపమ్.

* అత్తోద్భోయభి । ౨-౩-౧౦౦ । = యజ్ఞాదౌసార్వదాతుక పతే
అకారా న్నిజ్యస్యగీర్ణః. ఇత్యేవేన విప్, ఎన్, ఎన్, ఎహి, మహి, ఇత్యా
నిషు పరేషు (సార్వభౌమ) పూర్వస్య అకారస్య అకారః.

† 'హి' ఇత్యేతత్ లక్షణస్తాత్, అపయోగ పూర్వకోన్మోహా
ప్రపంచే జ్ఞాపకతే ॥ అన్యత్ర న॥ యున్మోహాతో, చుంభాతోశ్చ పర
స్య 'హి' ఇత్యేవేన స్థానే 'ధి' ఇత్యాదేశః, యథా.—భు, ఎద, కురు,
ప్రసృజ, యాహ - యహి - ఏహి ॥ విధి, రుద్ధి, జాహుధి. ఏనం క్రమేణ
సోఽనిమ్.

విభాగము లిజి.

ఇత - ఇతామ్ - ఇయః	}	భవేత్	భవేతామ్	
ఇ - ఇతిమ్ - ఇత		భవే	భవేమ్	భవే
ఇయమ్ - ఇ - ఇమ		భవేయమ్	భవే	భవేమ

భూతానద్యతచపరోక్షాన్వివిత్తాయాం * టి.

అ	అతుః	ఈః	}	బభూవ	బభూవతుః	బభూవుః
భ				బభూవిభ	బభూవభుః	బభూవ
అ		మ		బభూవ	బభూవివ	బభూవినః

అనద్యతచభవిష్యతి వివక్షితే లుటి.

తా	తాశ్చ	తాః	}	భవితా	భవితాశ్చ	భవితాః
తాసి	తాస్య	తాన్		భవితాసి	భవితాస్యః	భవితాస్య
౪	తాస్యః	తాస్మిన్		భవితాస్మి	భవితాస్యః	భవితాస్మిన్

క్రియాధాయాం క్రియాయామసత్వాం సత్వాచ్చ భవిష్యతి - లుటి.

స్యతి	స్యతిః		భవిష్యతి	భవిష్యతః	భవిష్యంతి
స్యసి	స్యభిః	స్యధ	భవిష్యసి	భవిష్యభిః	భవిష్యథ
స్యమి	స్యాః	స్యామః	భవిష్యామి	భవిష్యామః	భవిష్యామః

ఆశిషి లిజి *

యాత్	యాస్తాం	యాసుః	}	భూయాత్	భూయాస్తామ్	భూయాసుః
యాః	యాస్తం	యాస్త		భూయాః	భూయాస్తమ్	భూయాస్త
యాసం	యాస్వ	యాస్మ		భూయాశ్మ	భూయాస్వ	భూయాస్మ

ఇతి ప్రాగ్భూతిరస్యభ్యంతి, కిన్తాచ్చపరస్య అజేశావయ
 వస్య, ప్రత్యయావయస్య చ సకారస్య వాంఛితః. భవిష్యతీ త్యాది.
 అత్ర ఇకారస్త ఇడామేవ విహితః, సచ వాద్యాధిభావకస్య అస్యసయ
 వో భవతి॥ అనిటాక్తు ఇయన్త ఏవేతి వ్యజ్ఞే.

* విధివిమన్త్రామన్త్రాధీప్తసప్త్యిక్ ప్రార్థనాశిషి శిష్యోదాస్తః

భృగ్విత్	ఈయ	ఈయాతామ్	ఈరణ్	మోదేత	మోగేయాతామ్	మోదేర్హస్
ఈణ్	ఈయా	ఈయాతామ్	ఈర్హస్	మోదేథా	మోదేయాతామ్	మోదేర్హస్
ఈయ	ఈయ	ఈయ	ఈమహి	మోదేయ	మోదేమహి	మోదేమహి
}						
భృ	అ	అ	ఇ	ముముదే	ముముదాతే	ముముదిరే
సే	అ	అ	ఇ	ముముదిషే	ముముదాదే	ముముదిక్యే (దేవ్)
సే	అ	అ	ఇ	ముముదే	ముముదిపహే	ముముదిమహే
}						
తా	తా	తా	తా	దితా	మోదితారా	మోతారః
తా	తా	తా	తా	మోదితానే	మోదితానాదే	మోదితాక్యే
తా	తా	తా	తా	మోదితాచే	మోదితాస్యహే	మోదితాస్య
}						
స్య	స్య	స్య	స్య	మోదిష్యతే	మోదిష్యతే	మోదిష్యస్తే
స్య	స్య	స్య	స్య	మోదిష్యనే	మోదిష్యదే	మోదిష్యద్యై
స్య	స్య	స్య	స్య	మోదిష్య	మోదిష్య	మోదిష్యమహే
}						
స్య	స్య	స్య	స్య	మోదిష్య	మోదిష్య	మోదిష్య
స్య	స్య	స్య	స్య	మోదిష్య	మోదిష్య	మోదిష్య
స్య	స్య	స్య	స్య	మోదిష్య	మోదిష్య	మోదిష్య
}						
స్య	స్య	స్య	స్య	మోదిష్య	మోదిష్య	మోదిష్య
స్య	స్య	స్య	స్య	మోదిష్య	మోదిష్య	మోదిష్య
స్య	స్య	స్య	స్య	మోదిష్య	మోదిష్య	మోదిష్య

అక్షరములు. — యాచ్యుతః   యాచ్యుతామ్   యాచ్యుతః
 యాచ్యుః   యాచ్యుః   యాచ్యుః
 యాచ్యుతమ్   యాచ్యుతమ్   యాచ్యుతమ్

అక్షరములు. — అయాచీత్   అయాచిష్టామ్   అయాచిష్టామ్
 అయాచీః   అయాచిష్టామ్   అయాచిష్టామ్
 అయాచిష్టమ్   అయాచిష్టమ్   అయాచిష్టమ్

అక్షరములు. — పఠః   అయాచిష్టామ్   అయాచిష్టామ్
 అయాచిష్టామ్   అయాచిష్టామ్   అయాచిష్టామ్
 అయాచిష్టామ్   అయాచిష్టామ్   అయాచిష్టామ్

అక్షరములు. — అయాచిష్టామ్   అయాచిష్టామ్   అయాచిష్టామ్
 అయాచిష్టామ్   అయాచిష్టామ్   అయాచిష్టామ్
 అయాచిష్టామ్   అయాచిష్టామ్   అయాచిష్టామ్

అక్షరములు. — అయాచిష్టామ్   అయాచిష్టామ్   అయాచిష్టామ్
 అయాచిష్టామ్   అయాచిష్టామ్   అయాచిష్టామ్
 అయాచిష్టామ్   అయాచిష్టామ్   అయాచిష్టామ్

అథ దివాది సాధారణ ధాతవః.

దిప్రు = క్రిడావిజగీషావ్యవహారద్యుతిస్తుతి మోదమదస్వప్నకాన్తిగతి
మ. యథాయథ మకర్తకః సకర్తకశ్చ. పరస్మైపదీ. నేఛ్. శ్యైక
రణః. (దీర్ఘః) చివ్ + య + తి = దీప్యతీతి బోధ్యమ్. (ఆడుట సొగ
డుట వెలయుట మొదలైనవి.)

అటి.—దీప్యతి	దీప్యతః	దీప్యన్తి	ప్రథమపురుషః.
దీప్యసి	దీప్యధః	దీప్యథ	మధ్యమపురుష.
దీప్యామి	దీప్యామః	దీప్యామః	ఉత్తమపురుష.

లాటి.—దీప్యత	దీప్యతామ్	దీప్యన్తు	ప్ర.
దీప్యతాత్			
దీప్య, దీప్యతాత్ దీప్యతమ్		దీప్యత	మ.
దీప్యాని	దీప్యావ	దీప్యామ	ఉ.

లజి. — అదీప్యత్	అదీప్యతామ్	అదీప్యన్	ప్ర.
అదీప్యః	అదీప్యతమ్	అదీప్యత	మ.
అదీప్యమ్	అదీప్యావ	అదీప్యామ	ఉ.

విధిలిజి.—దీప్యేత్	దీప్యేతామ్	దీప్యేయః	ప్ర.
దీప్యేః	దీప్యేతమ్	దీప్యేత	మ.
దీప్యేయమ్	దీప్యేవ	దీప్యేమ	ఉ.

లిటి.— దిదేవ	దిదివతుః	దిదివుః	ప్ర.
దిదేవిధ	దిదివధుః	దిదివ	మ.
దిదేవ	దిదివిన	దిదివిమ	ఉ.

లుటి.— దేవితా	దేవితారా	దేవితారః	ప్ర.
దేవితాసి	దేవితాస్థః	దేవితాస్థ	మ.
దేవితాస్మి	దేవితాస్మః	దేవితాస్మః	ఉ.

అ. ౩. —	దేవిప్యతి	దేవిప్యతః	దేవిప్యన్తి	ప్ర.
	దేవిప్యసి	దేవిప్యధః	దేవిప్యభ	మ.
	దేవిప్యామి	దేవిప్యానః	దేవిప్యామః	ఉ.

అ. ౪. —	దీవ్యాత్	దీవ్యాస్తామ్	దీవ్యాసుః	ప్ర.
	దీవ్యాః	దీవ్యాస్తమ్	దీవ్యాస్త	మ.
	దీవ్యాసమ్	దీవ్యాస్వ	దీవ్యాస్త్రి	ఉ.

అ. ౫. —	అదేవీత్	అదేవిష్టామ్	అదేవిషుః	ప్ర.
	అదేవీః	అదేవిష్టమ్	అదేవిష్ట	మ.
	అదేవిష్టమ్	అదేవిష్వ	అదేవిష్త్రి	ఉ.

అ. ౬. —	అదేవ్యత్	అదేవ్యస్తామ్	అదేవ్యసుః	ప్ర.
	అదేవ్యః	అదేవ్యస్తమ్	అదేవ్యస్త	మ.
	అదేవ్యమ్	అదేవ్యస్వ	అదేవ్యస్త్రి	ఉ.

ఏనం నిపు స్త్రిపు ఇత్యాయః శ్రిన్వికరణాః సగనైః పదినః.

విజ = సత్తాయామ్ (ఉండుట) అత్తి కేవది. అక్ష॥ అరిట్.

అ. ౭. —	విద్యతే	విద్యేతే	విద్యతే	ప్ర.
	విద్యసే	విద్యేః	విద్యద్వే	మ.
	విద్యే	విద్యా	విద్యామహే	ఉ.

అ. ౮. —	విద్యతామ్	విద్యేరామ్	విద్యస్తామ్	ప్ర.
	విద్యస్వ		విద్యద్వమ్	మ.
	విద్యే		విద్యామహే	ఉ.

అ. ౯. —	అవిద్యతే	అవిద్యేతామ్	అవిద్యస్త	ప్ర.
	అవిద్యధః	అవిద్యేనామ్	అవిద్యద్వమ్	మ.
	అవిద్యే	అవిద్యామహే	అవిద్యామహే	ఉ.

విధిలిజి	-విద్యేత విద్యేథాః విద్యేయ	విద్యేయాతామ్ విద్యేయాథామ్ విద్యేయహి	విద్యేరక విద్యేధ్వమ్ విద్యేమహి	ప్ర. మ. ఉ.
లిజి.	వివిదే వివిదిషే వివిదే	వివిదాతే వివిదాథే వివిదిమహి	వివిదిరే వివిదిధ్వే (ధ్వే) వివిదిమహి	ప్ర. మ. ఉ.
లఙి. —	వేత్తా వేత్తాన వేత్తాహి	వేత్తారా వేత్తాసా వేత్తాస్యహి	వేత్తారః వేత్తాధ్వే వేత్తాస్మహి	ప్ర. మ. ఉ.
ఘి. —	వేత్స్యతే వేత్స్యన్ వేత్స్య	వేత్స్యతే వేత్స్యన్ వేత్స్యమహి	వేత్స్యరే వేత్స్యధ్వే వేత్స్యమహి	ప్ర. మ. ఉ.
ఆర్థిజి. —	విత్స్యేత్ విత్స్యేథాః విత్స్యేయ	విత్స్యేయాతామ్ విత్స్యేయాథామ్ విత్స్యేయహి	విత్స్యేరక విత్స్యేధ్వమ్ విత్స్యేమహి	ప్ర. మ.
లఙి. —	త, సాతామ్, సతః; థాః, సాథామ్, ధ్వమ్; సి, స్వహి, స్మహి;	అత్తా అవిత్తాః అత్స్య	అవిత్సాతామ్ అవిత్సాథామ్ అత్స్యహి	అవిత్సత అవిత్సధ్వమ్ అవిత్సమహి
ఘి.	అవేత్స్యత అవేత్స్యథాః అవేత్స్య	అవేత్స్యేతామ్ అవేత్స్యేథామ్ అవేత్స్యమహి	అవేత్స్యర అవేత్స్యధ్వమ్ అవేత్స్యమహి	ప్ర. మ.

ఏవం బుధ్, భిద్, యజ్, యభ్, పద్, హస్, ఇత్యాదయ అత్త
సేపదికః శ్రవ్యకరణా బోధ్యాః.

ఈశుచిర్ = పూతీభావే. (శుచియగుట, తడియుట) ఉభయపదీ-
అక || సేట్. లటి - పర || శుచ్యతి శుచ్యతః శుచ్యన్తి - ఆత్మ శుచ్యతే

ఉచ్చస్తే । లోటి - శుచ్యతు - శుచ్యతామ్ । లజ్జ - అశుచ్యత్ -
 అశుచ్యత । విధిలిజి - శుచ్యేత్ . శుచ్యేత । లిటి - శుశోచ - శుశుచే ।
 లటి. - శోచితాసి - శోచితాసే । లృటి - శోచిష్యతి - శోచిష్యతే । ఆశ్రి
 ణ్ణజి. — శుచ్యాత్ - శోచిషీష్ట । లుజి - పరినైష్ఠపదే రూపద్వయమ్ - అశు
 చిత్ - అశుచతామ్ అశుచన్, అశోచీత్ అశోచిష్టామ్ అశోచిషుః ; ఆత్మ
 నే; అశోచిష్ట అశోచిషాతామ్ అశోచిషత । లృజి - అశోచిష్యత్ - అశో
 చిష్యత । కే॥ యచ్ ధాతు (పు. 132.) వదూహ్యమ్॥

ఇతి శ్వన్వికరణ సాధారణ ధాతవః.

తుద = వ్యధనే. (హింసింతుట, పాడచుట) సక॥ ఉభయపదీ -
 అనిట్ - శవికరణః - తుద్ + శ + తి = తుద్ + అ + తి = తుదతీత్యాది
 శ్వన్ జిత్వా దుపధాగుణో న భవతి.

లటి. — పర॥	తుదతి	తుదతః	తుదన్తి
	తుదసి	తుదధః	తుదథ
	తుదామి	తుదాః	తుదామః

,, — ఆత్మ॥	తుదతే	తుదేతే	తుదన్తే
	తుదనే	తుదేధే	తుదధ్వే
	తుదే	తుదామే	తుదామహే

లోటి. — ప॥	తుదతు, తుదతాత్	తుదతామ్	తుదస్త
	తుద,	తుదతాత్	తుదత
	తుదాని,	తుదాన	తుదామ

,, — ఆత్మ॥	తుదతామ్	తుదేతామ్	తుదన్తామ్
	తుదస్య		తుదధ్వమ్
	తుదే	తుదామహే	తుదామహే

లజి.—ప॥ అతుదత్	అతుదతామ్	అతుదక్
అతుదః	అతుదతమ్	అతుదత
అతుదమ్	అతుదావ	అతుదామ
,,—అత్త॥ అతుదత	అతుదేతామ్	అతుదన్త
అతుదథాః	అతుదేథామ్	అతుదధ్వమ్
అతుదే	అతుదాహి	అతుదామహి
విధిలిజి.—పర॥ తుదేత్	తుదేతామ్	తుదేయుః
తుదేః	తుదేతమ్	తుదేత
తుదేయమ్	తుదేవ	తుదేమ
,,—అత్త॥ తుదేత	తుదేయాతామ్	తుదేరక్
తుదేథాః	తుదేయాథామ్	తుదేధ్వమ్
తుదేయ	తుదేమహి	తుదేమహి
లిటి.—పర॥ తుతోద	తుతుడితుః	తుతుడుః
తుతోదిధ	తుతుదఘః	తుతుద
తుతోద	తుతుదివ	తుతుదిమ
,,—అత్త॥ తుతుదే	తుతుదాతే	తుతుదిరే
తుతుదిమే	తుతుదాథే	తుతుదిధ్వే (ధ్వే)
తుతుదే	తుతుదిమహే	తుతుదిమహే
లిటి.—ప॥ తోతా	తోతారా	తోతారః
తోతాసి	తోతాస్థ	తోతాస్థ
తోతాసి	తోతాస్వః	తోతాస్వః
,,—అత్త॥ తోతా	తోతారా	తోతారః
తోతాసే	తోతాస్థ	తోతాధ్వే
తోతాహే	తోతాస్వహే	తోతాస్వహే

౧౪౬. — ప॥ తోత్స్యతి
తోత్స్యసి
తోత్స్యమి

తోత్స్యతః తోత్స్యన్తి
తోత్స్యథః తోత్స్యథ
తోత్స్యః తోత్స్యమః

౧౪౭. — అత్॥ తోత్స్యతే
తోత్స్యసే
తోత్స్యే

తోత్స్యతే తోత్స్యన్తే
తోత్స్యథే తోత్స్యధ్వే
తోత్స్యహి తోత్స్యమహి

౧౪౮. — పర॥ తుద్యాత్
తుద్యాః
తుద్యామ్

తుద్యాస్తామ్ తుద్యాసుః
తుద్యాస్తమ్ తుద్యాస్త
తుద్యాస్వ తుద్యాస్త

౧౪౯. — అత్॥ తుత్సీష్ట
తుత్సీషాః
తుత్సీయ

తుత్సీయాస్తామ్ తుత్సీగ్
తుత్సీయాస్థామ్ తుత్సీధ్వమ్
తుత్సీహి తుత్సీమహి

౧౫౦. — పర॥ అతౌత్సత్
అతౌత్సః
అతౌత్సమ్

అతౌత్సామ్ అతౌత్సుః
అతౌత్సమ్ అతౌత్స
అతౌత్స్వ అతౌత్సత్

౧౫౧. — అత్॥ అతుత్త
అతుత్తః
అతుత్స

అతుత్సాత్తామ్ అత్తు
అతుత్సాథామ్ అతుద్ధ్వమ్
అతుత్స్వహి అతుత్సహి

౧౫౨. — పర॥ అతోత్స్యత్
అతోత్స్యః
అతోత్స్యమ్

అతోత్స్యాత్తామ్ అతోత్స్యగ్
అతోత్స్యాథామ్ అతోత్స్యధ్వత్
అతోత్స్యాహి అతోత్స్యమహి

౧౫౩. — అత్॥ అతోత్స్యతి
అతోత్స్యసి
అతోత్స్యమి

అతోత్స్యతే అతోత్స్యన్తే
అతోత్స్యథే అతోత్స్యధ్వే
అతోత్స్యహి అతోత్స్యమహి

పంచ నున్ ష్చిన్ ఇత్యాదుః శబ్దరత్నాః సాధారణధాతవః.

అథ చురాదయః సాధారణ ధాతవః.

చుర=స్తేయే (దొంగిలించుట) సక॥ నేట్. చురాదిభ్యః స్వాధీ
ణిచ్. 'ఇ' ఇతిఃవ్యతే. చుర్=(గుణే) 'వోరి' ఇత్యస్య ధాతుత్వాల్ల
డాదయః (పు-112) కర్తృధే సార్వధాతుకే పరే జిజ్ఞాస్తాద్ధాతోః శప్.
వోరి + అ + తి = గుణాయాదేశయో స్సతోః వోరయతీత్యా ద్యూ
హ్యమ్, జిజ్ఞాత్ క్రియాఫలే కర్తృగామిని సతి ఆత్మనేపదమ్, పరగా
మిని సతి పరస్మైపద మితిచ సర్వత్ర శ్లేయమ్.

అట్టి.- పర॥వోరయతి	వోరయతః	వోరయన్తి
వోరయసి	వోరయథః	వోరయథ
వోరయామి	వోరయావః	వోరయామః
,,—ఆత్మ॥వోరయతే	వోరయేతే	వోరయన్తే
వోరయసే	వోరయేధే	వోరయన్ధ్వే
వోరయే	వోరయావహే	వోరయామహే
అట్టి.- పర॥వోరయతు (తాత్)	వోరయతామ్	వోరయన్తు
వోరయ (తాత్)	వోరయతమ్	వోరయత
వోరయాణి	వోరయావ	వోరయామ
,,—ఆత్మ॥వోరయతామ్	వోరయేతామ్	వోరయన్తామ్
వోరయన్వ	వోరయేథామ్	వోరయన్ధ్వమ్
వోరయై	వోరయావహై	వోరయామహై
అట్టి.- పర॥అవోరయత్	అవోరయతామ్	అవోరయన్
అవోరయః	అవోరయతమ్	అవోరయత
అవోరయమ్	అవోరయావ	అవోరయామ
,,—ఆత్మ॥అవోరయత	అవోరయేతామ్	అవోరయన్
అవోరయథః	అవోరయేథామ్	అవోరయన్ధ్వమ్
అవోరయే	అవోరయావహి	అవోరయామహి

విజయతామ్రము చోరయేత్	చోరయేతామ్	చోరయేముః
చోరయేః	చోరయేతమ్	చోరయేత
చోరయేయమ్	చోరయేన	చోరయేను
అత్త చోరయేత్	చోరయేయా తామ్	చోరయేరక్షా
చోరయేధాః	చోరయేయాథామ్	చోరయేధ్వమ్
చోరయేయ	చోరయేఽహి	చోరయేమహి
విజయతామ్రము చోరయాశ్చకార	చోరయాశ్చక్రతుః	చోరయాశ్చక్రః
చోరయాశ్చక్రధి	చోరయాశ్చక్రధుః	చోరయాశ్చక్ర
చోరయాశ్చకార	చోరయాశ్చక్రవ -	చోరయాశ్చక్రము
చోరయాశ్చకర		

విజయతామ్రము.

చోరయాశ్చభూవ	చోరయాశ్చభూవతుః	చోరయాశ్చభూవుః
చోరయాశ్చభూవిధ	చోరయాశ్చభూవధుః	చోరయాశ్చభూవ
చోరయాశ్చభూవి	చోరయాశ్చభూవివ	చోరయాశ్చభూవిమ
చోరయామాన	చోరయామానతుః	చోరయామానుః
చోరయామానధ	చోరయామానధుః	చోరయామాన
చోరయామాన	చోరయామానివ	చోరయామానిమ

అత్త || చోరయాశ్చభూవ, చోరయామాన, చోరయామాని.

చోరయాశ్చక్ర	చోరయాశ్చక్రాతే	చోరయాశ్చక్ర
చోరయాశ్చక్రము	చోరయాశ్చక్రము	చోరయాశ్చక్రము
చోరయాశ్చక్రము	చోరయాశ్చక్రము	చోరయాశ్చక్రము

విజయతామ్రము || చోరయాశ్చభూవ ; చోరయామాన, చోరయామాని రూపాన్తరాణి గుర్తించుచున్నది. న విశేషము.

అత్త || చోరయాశ్చక్రము ; అత్త || చోరయాశ్చక్రము } యాచితా, యాచితము, చోరయాశ్చక్రము

అర్థిజి.—పర॥	చోర్యాత్	చోర్యాస్తాః	చోర్యాసుః
	చోర్యా	చోర్యాస్తః	చోర్యాస్త
	చోర్యాసమ్	చోర్యాస్య	చోర్యాస్మ
-ఆశ్మ॥	చోరయిషిష్ట	చోరయిషీయాస్తామ్	చోరయిషీరిక్
	చోరయిషీష్టాః	చోరయిషీయాస్తామ్	చోరయిషీర్థమ్
	చోరయిషీయ	చోరయిషీనిహి	చోరయిషీనిహి

అర్థిజి.—పర॥	అమామగత్	అమామగతామ్	అమామగత్
	అమామగః	అమామగతమ్	అమామగతి
	అమామగమ్	అమామగతమ్	అమామగతమ్

అర్థిజి.—ఆశ్మ॥	అమామగతి	అమామగతేతామ్	అమామగతన్త
	అమామగథాః	అమామగతామ్	అమామగథ్యమ్
	అమామగతే	అమామగతాహి	అమామగతాహి

అర్థిజి.—పర॥ అచోరయిష్యత్ - ఆశ్మ॥ అచోరయిష్యత. శేషం
యాచ్యత్. (పు-138) ఏవం తుల యుగ ముటాగయ శ్చురాది సాధారణ
ధాశవ స్సర్వేపి జ్ఞేయాః.

అథ అదాదయః.

అద=భక్షణే. (తిపట) సః॥ సగృహ్యదీ. అనిట్. అదాదిభ్యః
పరస్య శపఃబక్ (అదగృహమ్). అద్ + తి చర్త్యమ్ (పు-11. నూ-27.

అట్టి.—

అట్టి.—

అత్తి అత్తః అదన్తి	}	అత్తు. అత్తాత్	అత్తామ్	అదన్తు
అత్తి అత్తః అత్త		అద్ధి. అత్తాత్	అర్తమ్	అత్త
అత్తి అత్తః అద్దుః		అదాని	అదావ	అదాను

అజి.—

విభిజి.—

అదత్ అత్తామ్ అదత్	}	అద్యాత్	అద్యాతామ్	అద్యః
అదః అత్తమ్ అత్త		అద్యాః	అద్యాతమ్	అద్యాత
అదమ్ అద్య అద్దు		అద్యాస	అద్యావ	అద్యాను

లిటి.—

లిటి రూపాంతరమ్.

అద	అదతుః	అదుః	}	జఘాస	జతుతుః	జతుః
అదిధ	అదధుః	అద		జఘునిధ	జతుఘుః	జతు
అద	అదివ	అదిమ		జఘా(ఘ)స	జక్షివ	జక్షిమ

లిటి.

లృటి.

అత్తా	అత్తారా	అత్తారః	}	అత్యతి	అత్యతిః	అత్యతిన్తి
అత్తాసి	అత్తాస్థః	అత్తాస్థ		అత్యసి	అత్యస్థః	అత్యస్థ
అత్తాస్మి	అత్తాస్యః	అత్తాస్యః		అత్యాస్మి	అత్యాస్యః	అత్యాస్యః

అద్రిజి.—అద్యాత్	అద్యాస్తామ్	అద్యాసుః
అద్యాః	అద్యాస్తమ్	అద్యాస్త
అద్యాసమ్	అద్యాస్య	అద్యాస్మ

లిజి.— అఘసత్	అఘసతామ్	అఘసా
అఘః	అఘసతమ్	అఘసత
అఘసం	అఘసావ	అఘసామ

లృజి-అత్యతి అత్యతితామ్ అత్యిక్ - అత్యః అత్యతితమ్
అత్యతిత-అత్యతితమ్ అత్యాస్యివ అత్యాస్యః.

అస = ఉపవేశ సే. (కూర్చుండుట) ఆత్మ సేవది. అః || సేట్.

ప్రత్యయరూపాణి.

లిటి

లిటి రూపాణి.

అ	అతే	అతే	}	అస్తే	అసాతే	అసతే
స	అథే	ధ్వే		అస్సే	అసాధే	అధ్వే
హ	అహే	మహే		అసే	అస్వహే	అస్మహే

లిటి.

తామ్	అతామ్	అతామ్	}	అస్తామ్	అసాతామ్	అసతామ్
స్య	అథామ్	ధ్వమ్		అస్సమ్	అసాథామ్	అధ్వమ్
హ	అహమ్	అమహమ్		అసే	అసావహమ్	అసామహమ్

ప్రత్యయరూపాణి.			లజి	ధాతురూపాణి.		
త	ఆతామ్	అత	}	ఆస్త	ఆసాతామ్	ఆసత్
థాః	ఆథామ్	ధ్వమ్		ఆస్థాః	ఆసాథామ్	ఆధ్వమ్
ఇ	ఇహి	మహి		ఆసి	ఆసః	ఆస్మహి

విధిలిజాదౌ ముదధాతావిన ప్రత్యయరూపాణి యోజనీయాని.

ఏవ మేవ-2-3-5-7-8-9 గణేషు సర్వతాత్త సేపది షూహ్యమ్.

విధిలిజి.—ఆసీత	ఆసీయాతామ్	ఆసీర్క
ఆసీథాః	ఆసీయాథామ్	ఆసీధ్వమ్
ఆసీయ	ఆసీమహి	ఆసీమహి

లిటి.—ఆసాచ్చక్రే, ఆసామ్మభూవ, ఆసామాస (చురవత్ - తపి)
 లుటి - ఆసితా । లృటి - ఆసివ్యతే । ఆర్దిశ - ఆసిషీప్త । లుజి - ఆసి
 ప్త । లృజి - ఆసివ్యత్ । శిష్టం ముదవత్. (ప్ర-130.) ఏవం ఇన్ ఆరాస
 ఇత్యాది. లిటి - మనసే, ఆశశాసే ఇతి విశేషః.

ద్విష=అప్రీతౌ. (పగ పెట్టుట) ఉభయపదీ. సక॥ అనిట్.

ప॥			లటి.	ృ॥		
ద్వేష్ట	ద్విష్టః	దవన్తి	}	ద్విష్టే	ద్విషాతే	ద్విషతే
ద్వేష్ఠి	ద్విష్ఠః	ద్విష్ఠ		ద్విష్ఠే	ద్విషాథే	ద్విష్ఠే
ద్వేష్ఠి	ద్విష్ఠ	ద్విష్ఠ		ద్విష్ఠే	ద్విష్ఠాహే	ద్విష్ఠాహే
లో॥.—ప॥ ద్వేష్ట, ద్వేష్టత్				ద్విష్టమ్	ద్విష్టమ్	ద్విష్టమ్
ద్విష్ఠి, ద్వేష్టత్				ద్విష్టమ్	ద్విష్టమ్	ద్విష్టమ్
ద్వేషాణి				ద్వేషావ	ద్వేషావ	ద్వేషావ
అత ॥ ద్వేష్టామ్				ద్విషాతామ్	ద్విషాతామ్	ద్విషాతామ్
ద్విష్ఠి				ద్విషాథామ్	ద్విషాథామ్	ద్విషాథామ్
ద్విష్టే				ద్విషాహౌ	ద్విషాహౌ	ద్విషాహౌ

అజి.పర॥ అచ్చేట్ } అచ్చేడ్ } అచ్చేట్, (డ్) అచ్చేషమ్	అచ్చిప్తామ్ అచ్చిప్తమ్ అచ్చిష్వ	{ అచ్చిషుః, అచ్చిషన్ అచ్చిప్త అచ్చిష్ట
---	---------------------------------------	---

అత్త॥ అచ్చిప్త అచ్చిప్తా అచ్చిషి	అచ్చిషాతామ్ అచ్చిషాథామ్ అచ్చిష్వహి	అచ్చిషత అచ్చిష్టమ్ అచ్చిష్టహి
విధిలిజి. — పర॥ థాతురూ॥ ప్రత్యయ రూ॥		

	ద్విష్యాతామ్	ద్విష్యుః	యాత్ యాతామ్
ద్విష్యః	ద్విష్యాతమ్	ద్విష్యాత	యాః . యాః యా
ద్విష్యామ్	ద్విష్యావ	ద్విష్యామ	తమ్ యాత - యామ్
	విధిలిజి. — అత్త		యావ యామ. ఏవమ్
ది	ద్విషీయాతామ్	ద్విషీరన్	2, 3, 5, 7, 8, 9, X
ద్విషీథాః	ద్విషీయాథామ్	ద్విషీధ్వమ్	జేషుపరస్తైః పదిషు యో
ద్విషీయ	ద్విషీనహి	ద్విషీమహి	జనీయమ్.

లిటి - పర॥ దిచ్చేష దిచ్చిషతుః - దిచ్చిషుః - దిచ్చేషిధ - దిచ్చిషివ ॥
అత్త॥ దిచ్చిషే దిచ్చిషాతే, దిచ్చిషిర - దిచ్చిషిషే॥ లిటి - ద్విప్తాసి -
ద్విప్తాసే - ల్లిటి - ద్విత్వతి - ద్విత్వతే ॥ అల్లిటి - ద్విష్యాత్
ద్విష్యాస్తామ్ ద్విష్యాసుః । అత్త॥ ద్విక్షిప్త ద్విక్షియాస్తామ్ ద్విక్షిరన్ -
ద్విక్షిప్తా ద్విక్షియాస్తామ్ - ద్విక్షిధ్వమ్ - ద్విక్షియ ద్విక్షివహి ద్విక్షిమహి.

అజి. — పర॥ అచ్చిక్షత్	అచ్చిక్షతామ్	అచ్చిక్షన్
అచ్చిక్షః	అచ్చిక్షతమ్	అచ్చిక్షత
అచ్చిక్షమ్	అచ్చిక్షావ	అచ్చిక్షామ
అ॥ అచ్చిక్షత	అచ్చిక్షాతామ్	అచ్చిక్షస్త
అచ్చిక్షథాః	అచ్చిక్షాథామ్	అచ్చిక్షధ్వమ్
అచ్చిక్షి	అచ్చిక్షావహి	అచ్చిక్షామహి

రూపా } జుహవాఞ్చికార   జుహవాఞ్చికృతుః   జుహవాఞ్చికుః
 స రమ్ } జుహవాఞ్చికర్థ   జుహవాఞ్చికృధుః   జుహవాఞ్చికృ

జుహవాఞ్చికార   }
 జుహవాఞ్చికర్థ   } జుహవాఞ్చిక్రమ   జుహవాఞ్చిక్రమ

జుహవామృధూవ, జుహవామాస, ఇతిచ లిటి రూపచతుష్టయమ్.

లుటి. — హోతా   హోతారా   హోతారః
           హోతాసి   హోతాస్థః   హోతాస్థః
           హోతాసి   హోతాస్వః   హోతాస్వః

అృటి.   హోవ్యతి   హోవ్యతః   హోవ్యన్తి
           హోవ్యసి   హోవ్యధః   హోవ్యధః
           హోవ్యమి   హోవ్యమః   హోవ్యమః

అశ్రిటి. — హూయాత్   హూయాస్తామ్   హూయాసుః
           హూయాః   హూయాస్తమ్   హూయాస్త
           హూయాసమ్   హూయాస్వ   హూయాస్వ

అజి.   అః   అహశాస్తామ్   అహశాషుః
           అహశాషీః   అహశాప్తమ్   అహశాప్త
           అహశాపమ్   అహశాష్వ   అహశాష్వ

అృజి.   అహోవ్యత్   అహోవ్యతామ్   అహోవ్యక్
           అహశాప్యః   అహశాప్యతమ్   అహశాప్యత
           అహశాప్యమ్   అహశాప్యన   అహశాప్యమ

ఏ. మ్ భీ, హ్రీ, భృ, ధా తూనాం రూపాణి. విశేషస్తు ఎక్వ్య
 మ బోహునే శబ్దేచ. (కొలుచుట, శబ్దించుట) ఆత్మనేపది. నేట్.

లటి. — మిమితే   మిమాతే   మిమతే
           మిమిషె   మిమాశే   మిమిధ్వే
           మిమే   మిమిషహే   మిమిమహే

లోకః	మిమతామ్	మిమతామ్	మిమతామ్
	మిమిష్వ	మిమథామ్	మిమిధ్వమ్
	మిమై	మిమూచహై	మిమమహై
	అమిగిరి	అమిమాతామ్	అమిసుత
	అమిమిథాః	అమిమథామ్	అమిమిధ్వమ్
	అమిమి	అమిమిహి	అమిమిమహి
లోకః -	మిమిరి	మిమియాతామ్	మిమిరత్
	మిమిథాః	మిమియాథామ్	మిమిధ్వమ్
	మిమియ	మిమిమహి	మిమిమహి
లోకః -	మమే	మమాతే	మమిరే
	మమిషే	మమాధే	మమిధ్వే
	మమే	మమిహే	మమిమహే

లట్టి - మాతా మాతానే । లృటి - మార్యతే । అస్థిజి - మా
స్త్వ మాసీయాస్తామ్ మాసీరత్ - మాసీహః - మాసీయ॥ లట్టి -

స్థా	సాతామ్	సత	} అమాస్త అమాస్థాః అమాసి	అమాసాతామ్	అమాసత
స్థా	సాథామ్	ధ్వమ్		అమాసాథామ్	అమాధ్వమ్
స్థా	స్వహి	స్మహి		అమాస్వహి	అమాస్మహి

లృటి - అమాస్యత । శేషం హువత్ (పు-146.) ఏవమ్ ఓహాక్.
(దు) దాథ్ = దానే. (ఇచ్చట) ఇత్. ఉభయపదీ. ౩౯॥ అనిట్

లట్టి - పర॥

లట్టి - ఆత్మ॥

దదాతి	దత్తః	దదతి	} దత్తే దత్తే దదే	దదాతే	దదతే
దదాసి	దత్తిః	దత్త		దదాధే	దదధ్వే
దదామి	దద్వః	దద్మః		దద్వహే	దద్మహే

లోకః - పర॥ దదాతు, దత్తాత్
దహి, దత్తాత్
దదాని దత్తామ్
దదామ దదామ

లొటి. — ఆత్మ॥ దత్తామ్	దదాతామ్	దదతామ్
దత్త్వ	దదాథామ్	దద్ధవమ్
దదై	దదాపహ్నై	దదాపహ్నై

లజి. — పర॥ అదదాత్	అదత్తామ్	అదదుః
అదదాః	అదత్తమ్	అదత్త
అదదామ్	అదద్వ	అదద్రు

,, — ఆత్మ॥ అదత్త	అదదాతామ్	అదదత
అదత్థాః	అదదాథామ్	అదద్ధవమ్
అదది	అదద్వహి	అదద్రుహి

విధిలిజి. — పర॥ దద్యాత్	దద్యాతామ్	దద్యుః
దద్యాః	దద్యాతమ్	దద్యాత
దద్యామ్	దద్యాప	దద్యాప

,, — ఆత్మ॥ దదీత	దదీయాతామ్	దదీరకా
దదీథాః	దదీయాథామ్	దదీధ్వమ్
దదీయ	దదీపహి	దదీపహి

లిటి. — పర॥ దదౌ	దదతుః	దదుః
దదిథ, దదాథ	దదథుః	దద
దదౌ	దదిప	దదిమ.

,, — ఆత్మ॥ దదే	దదాతే	దదిరే
దదిశే	దదాథే	దదిశ్వ, దదిధ్వ
దదే	దదిపహే	దదిపహే

లొటి - దాతాని - దాతానే । ల్లిటి - దాస్యతి - దాస్యతే
 ఆర్ద్రజి. — ప॥ దేయాత్ దేయాస్తామ్ దేయాసుః - దేయాః - దేయా
 స్తుమ్; ఆ॥ దానీష్ష దానీయాస్తామ్ దానీరకా - దానీష్టాః - దానీయ.

అక్ష. — పరి॥ అదాత్	అదాతామ్	అదుః
అదాః	అదాతసి	అదాత
అదామ్	అదాన	అదాను
అక్ష. — ఆత్మ॥ అదిత	అదిసేతామ్	అదిషత
అదిథాః	అదిషాథామ్	అదిధ్యమ్
అదిషి	అదిష్యహి	అదిష్మహి

అట - అదాస్యత్ - అదాస్యత. ఏవం ధాత్వో ధాతో రూపాణి.

అథ స్మృతివికరణాః స్వాదిసామాన్య ధాతవః.

* షాత్ = ఆశ్రయవే (మునుగుట, మథించుట) షాత్. ఉభయపదీ అక్ష., సక॥ అనిటో. స్వాదిభ్యః శ్చుః. తస్య తిపి సిపి మిపి గుణః

అక్ష. — పరి॥ సునోతి	సునుతః	సున్వన్తి
సునోషి	సునుథః	సునుథ
సునోమి	సున్వః, సునువః	సున్మః, సునుమః
అక్ష. — ఆ॥ సునుతే	సున్వాతే	సున్వతే
సునుమే	సున్వాథే	సునుధ్యే
సున్వే	సున్వహే, సునువహే	సున్మహే, సునుమహే

అక్ష. — పరి॥ సునోతు, సునుతాత్ సునుతామ్	సున్వన్తు
సును, సునుతాత్ సునుతమ్	సునుత
సునవాని	సునవాన

అక్ష. — ఆ॥ సునుతామ్	సున్వాతామ్	సున్వతామ్
సునుష్య	సున్వాథామ్	సునుధ్యమ్
సునవే	సునవావహే	సునవామహే

* ధాతో రాదిభూతయోః షకారణకారయోః సకారనకారౌ క్రమాత్ స్తః స్థా - స్థా. స్థా - స్థా. ణీ - నీ. ణు - ను. ణద - నద. ఇత్యాదయ ఉపదేశే షకారాదయః ణకారాదయశ్చ జ్ఞేయాః.

లజి. - ప॥ అసునోత్	అసునతాత్	అసున్వక్
అసునోః	అసునతమ్	అసునత
అసునవమ్	అసునన, అసున్వ	అసునమ, అసున్మ

॥ - అ॥ అసునత	అసున్వాతామ్	అసున్వత
అసునథాః	అసున్వాథామ్	అసున్వధమ్
అసున్వ అసునవహి, అసున్వహి		అసునమహి, అసున్మహి

విధిః జి. - ప॥ సునుయాత్	సునుయాతామ్	సునుయుః
సునుయాః	సునుయాతమ్	సునుయాత
సునుయామ్	సునుయావ	సునుయామ

॥ - అ॥ సున్వీత	సున్వీయాతామ్	సున్వీరక్
సున్వీథాః	సున్వీయాథామ్	సున్వీధ్యమ్
సున్వీయ	సున్వీవహి	సున్వీమహి

- ప॥ సుషావ	సుషావతః	సుషావుః
సుషావిధ, సుషోధ	సుషావధుః	సుషావ
సుషావ సుషావ	సుషావివ	సుషావిమ

॥ - అ॥ సుషావే	సుషావాతే	సుషావిరే
సుషావిషే	సుషావాఢే	సుషావిధ్వే (ధ్వే)
సుషావే	సుషావివహే	సుషావిమహే

లుటి - ప॥ సోతా సోతారా సోతారః-సోతాసి - అ॥ సోతానే ।

అట్టి - ప॥ సోప్యతి సోప్యతః సోప్యన్తి అ॥ సోప్యతే సోప్యేతే.

అగ్రిజి. - ప॥ నూయాత్	నూయాసామ్	నూయాసుః
----------------------	----------	---------

॥ - అ॥ సోషీప్త	సోషీయాస్తామ్	సోషీరక్
సోషీప్తాః	సోషీయాస్థామ్	సోషీధ్యమ్
సోషీయ	సోషీవహి	సోషీమహి

ల॥—ప॥	అసావీత్	అసావిష్టామ్	అసావిమః
	అసావీః	అసావిష్టమ్	అసావిష్ట
	అసావిపమ్	అసావిప్య	అసావిష్మ

అ॥	అసోష్ట	అసోషతామ్	అసోషత
	అసోష్టాః	అసోషథామ్	అసోష్టమ్
	అసోషి	అసోష్మహి	అసోష్మహి

అ॥—అసోష్ట - అసోష్టత. శేషం హువత్, ముదవచ్చ (పు - 130 - 146.) ఏమ్ షిజ్, షిజ్, కృజ్, చిజ్ ఇత్యాదయః శ్చ వికరణా బోధ్యాః. ఇతి స్వాది సామాన్యధాతవః.

అథ శ్చమ్యుక్తా రుధాది సాధారణధాతవః.

రుధిర్ = అమణే. (అడ్డిగించుట - అగుట.) ఇరిత్. స్వరితేత్. ఉభయపదీ. సక॥ రుధాదిభ్యః శ్చమ్ - మిత్రైదవ్రాదచః పరః - రేఫా శ్చగత్వా న్నాస్య ఇత్వమ్. యుపః కరయోః తథయోః ధకారాదేశః - క్తిత్యాన్వధాతు కే పరే శ్చమః అకారస్య లోకశ్చ బోధ్యః.

ల॥—ప॥	రుణధి	రుణః	రుణన్తి
	రుణిన్	రుణః	రుణ
	రుణశ్మి	రుణ్యః	రుణత్రి

అ॥	య	రుషాతే	రుషతే
	రున్ శే	రుషాథే	రున్ శ్యే
	రున్ ధి	రున్ ధ్యహి	రున్ ధ్రహి

ల॥—ప॥	రుణధు, రుణాన్	రుణామ్	రుణన్తు
	రుణి, రుణాన్	రుణమ్	రుణ
	రుణధాని	రుణధావ	రుణధామ

లోటి. . అ రుహామ్	రుహాతామ్	రుహతామ్
రున్ త్వస్వి	రుహాథామ్	రున్ ధ్వమ్
రుణఁ	రుణధావహై	రుణధామహై

లజి.— ప అరుణత్ (న్) అరుహామ్	అరుధన్
అరుణః, అరుణత్ అరుధమ్	అరుధ
అరుణధమ్ అరుధ్వ	అరుధ్వి

,— అ అరుధ	అరుహాతామ్	అరుధత
అరుధః	అరుహాథామ్	అరుధ్వమ్
అరుధి	అరుధ్వహి	అరుధ్విహి

విధిలిజి.— ప రుహ్యాత్	రుహ్యాతామ్	రుహ్యః
రుహ్యః	రుహ్యతమ్	రుహ్యత
రుహ్యమ్	రుహ్యవ	రుహ్యమ

,— అ రున్వీత	రున్వీయాతామ్	రున్వీరక
రున్వీథాః	రున్వీయాథామ్	రున్వీధ్వమ్
రున్వీయ	రున్వీహి	రున్వీమహి

లిజి-ప|| రురోధ రురుగతుః రురుధుః । అ|| రురుధే . రురుధిషే.

లుటి - రోధా రోధారా రోధారః. రోధాసి । అ|| రోధానే. ల్యటి.
ప|| రోత్స్వీతి । అ|| రోత్స్వీతే । ఆర్ణిజి - ప|| రుధ్యాత్ . ఆ|| రుత్స్విప్త -
లుటి. ప|| అరాత్స్వీత్ అరాధామ్ అరాత్స్యః . అరాత్స్విః అరాధమ్ అరాధ.
అరాత్స్విమ్ అరాత్స్వి అరాత్స్వి ; రూపాంతరమ్ - అరుధత్ అరుధతామ్
అరుధక - అరుధః అరుధతమ్ అరుధత - అరుధమ్ అరుధావ అరుధామ -
అ|| అరుధ అరుత్సాతామ్ అరుత్సత - ల్యజి - ప|| అరోత్స్వీత్ । అ||
అరోత్స్వీతి|| శేషం రుద్వత్. (పు-189.) ఏవం క్షుదిర్ ఛిదిర్ భిదిర్
ఇత్యాది. ఇతి రుధాదయః.

అథ తనాదయ ఉవికరణాః.

తను=విస్తారే (విస్తరించుట, వెల్లడిచేయుట) ఉదిత్ - ఉభయపదీ.
సక॥ నేట్. తనాదిభ్య ఉః - తస్య ఏత్స్య గుణః - తన్ + ఉ + తి =

లటి.—ః॥ తనోతి తనుతః తన్వన్తి
తనోషి తనుధః తనుథ
తనోమి తన్వః, తనుః తన్మః, తనుమః

,—ఆ॥ తనుతే తన్వాతే తన్వతే
తన్వాథే తనుద్వే
తన్వే తన్వహే, తనువహే తన్మహే, రనుమహే

లాటి.—ః॥ తనోతు, తనుతాత్ తనుతామ్ తన్వన్తు
తను, తనుతాత్ తనుతమ్ తనుత
తనవాని తనవావ తనవామ

-ఆ॥ తనుతామ్ తన్వాతామ్ తన్వతామ్
తనష్వ తన్వాథామ్ తనుద్వమ్
తననై తనవావహే తనవామహే

లజీ.-ప॥ ఆతనుతామ్ అః
అతనోః ఆతనుతమ్ ఆతనుత
అతన్వ, అతనువ అతన్మ, అతనుమ

-ఆ॥ అతనుత అతిన్వాతామ్ అతన్వత
అతనుథాః అతన్వాథామ్ అతనుద్వమ్
అతన్వహి, అతనుఃహి అతన్మహి, అతనుమహి

విధిలికీ.—ప॥ తనుయాత్ అ॥ తన్వీత. ముఖో వత్. (పు-151)

లిటి.—ప॥ తతాన తేనతుః తేనుః
తేనిధ తేనధుః తేన
తతాన, తతన తేనిః తేనిమ

[illegible]

అజి - తనితాసి - తనితాసే । అృటి - తనివ్యతి - తనివ్యతే
అస్థిరీజి - తవ్యాతో తవ్యాస్తావై । తనిషీష్ట తనిషీయాస్తామ్

విజ్ఞానము—౪॥

ఆత్మానిత,	} ఆత్మానిష్టమి,	} ఆత్మానిష్ఠః
అతనిత	} అతనిష్టమి	} అతనిష్ఠః
ఆత్మానిః	} ఆత్మానిష్టమ్	} ఆత్మానిష్ట
	} అతనిష్టమ్	} అతనిష్ట
ఆత్మానిషమ్	} ఆత్మానిష్ఠ్య	} ఆత్మానిష్ఠ
అతనిషమ్	} అతనిష్ఠ్య	} అతనిష్ఠ

జు.శి.—అ॥ అతనిష్ట, అతత అతనిపాశాచ అతనిపత
అతనిష్టాః, అతథాః అతనిపాథాచ అతనిధ్యుచ (ధ్యుచ)
అతనిషి అతనిష్యుచి అతనిష్యుచి

అక్షరములు—అక్షరములు - అక్షరములు - శేషం యాచన - ఏవం సమ
క్షణం క్షణం క్షణం క్షణం క్షణం క్షణం - విశేషం నక్షరము.

అథ క్ష్యాదినామాన్యదాతవః శ్వావికరణాః.

(డు) క్రిష్ణ్ = ద్రవ్యవినిమయే. (కొనుట.) ఇతి - ఉభయపద్. సః॥ ఆనిట్. క్రాంతిభ్యఃశ్చా ప్రత్యయః 'నా' ఇతి శిష్యతే, సచ రషా భ్యం పరశ్చేష్టత్వం ప్రాప్నోతి. శ్చాప్రత్యయాకారస్య హలాదిజ్ఞాత్వా న్యధాతుకే పరే ఈకారః, ఆహదా లోపః. శ్రి + నా + తి =

అ. పద్య. — పు.	అ. పద్య. — పు.	అ. పద్య. — పు.
అ. పద్య. — పు.	అ. పద్య. — పు.	అ. పద్య. — పు.
అ. పద్య. — పు.	అ. పద్య. — పు.	అ. పద్య. — పు.
అ. పద్య. — పు.	అ. పద్య. — పు.	అ. పద్య. — పు.

లటి. — అ॥	క్రిణీతే క్రిణీషే క్రిణా	క్రి క్రిణాథే క్రిణీమహి	క్రిణీతే క్రిణీధ్వే క్రిణీమహి
-----------	--------------------------------	-------------------------------	-------------------------------------

లాటి. — ప॥	క్రిణాతు, క్రిణీతాత్ క్రిణీహి, క్రిణీతాన్ క్రిణాని	క్రిణీతామ్ క్రిణీతమ్ క్రిణావ	క్రిణాన్ క్రిణీస క్రిణావ
------------	--	------------------------------------	--------------------------------

॥ — అ॥	క్రిణీతామ్ క్రిణీష్వ క్రిణై	క్రిణాతామ్ క్రిణాథామ్ క్రిణావహై	క్రిణాతామ్ క్రిణీష్వమ్ క్రిణామహై
--------	-----------------------------------	---------------------------------------	--

లటి. — ప॥	అక్రిణాః అక్రిణాః	అక్రిణీతామ్ అక్రిణీతమ్ అక్రిణీప
-----------	----------------------	---------------------------------------

॥ — అ॥	అక్రిణీత అక్రిణీథాః అక్రిణీ	అక్రిణాతామ్ అక్రిణాథామ్ అక్రిణీమహి	అక్రిణీధ్వమ్
--------	-----------------------------------	--	--------------

విధిలి. — ప॥	క్రిణీయాత్ క్రిణీయాః	క్రిణీయాతామ్ క్రిణీయాతమ్ క్రిణీయావ	క్రిణీయాత క్రిణీయామ
--------------	-------------------------	--	------------------------

॥ — అ॥	క్రి క్రి క్రిణీయ	క్రిణీయాతామ్ క్రిణీయాథామ్ క్రిణీమహి	క్రిణీరక్ క్రిణీధ్వమ్ క్రిణీమహి
--------	-------------------------	---	---------------------------------------

లిటి. — ప॥	చిక్రాయ చిక్రయిథ, చిక్రేథ చిక్రాయ, చిక్రయ	చిక్రియతుః చిక్రియథుః చిక్రియన	చిక్రియః చిక్రియ చిక్రియిమ
------------	---	--------------------------------------	----------------------------------

లోటి

-అ॥ చిక్రియే
చిక్రియేషే

చిక్రియాథే
చిక్రియవహే

చిక్రియరే
చిక్రియధ్యే (ద్యే)
చిక్రియమహే

లటి.—ప॥ క్రతా క్రతారా - క్రతాసి - అ॥ క్రతానే ।

లృటి.—ప॥ క్రమ్యః క్రమ్యతః - అ॥ క్రమ్యతే క్రమ్యేతే ।

అ॥ రిజి..ప॥ క్రియాత్

క్రియాస్తామ్

క్రియాసుః

,, అ॥ క్రేషీప్య

క్రేషీయాస్తామ్

క్రేషీరః

లజి.—ప॥ అక్రైషీత్

అక్రైస్తామ్

అక్రైసుః

అక్రైషీః

అక్రైష్టమ్

అక్రైష్ట

అక్రైషమ్

అక్రైష్వ

అక్రైష్మ

విధిలి:

,,—అ॥ అక్రేష్ట

అక్రేషతామ్

అక్రేషత

అక్రేష్టాః

అక్రేషథామ్

అక్రేధ్యమ్

అక్రేషి

అక్రేష్వహి

అక్రేష్మహి

లృజి.—ప॥ అక్రేష్యత్

అక్రేష్యతామ్

అక్రేష్యన్

,, అ॥ అక్రేష్యత

అక్రేష్యేతామ్

అక్రేష్యన్త

శిష్టం యాచవత్.

(పు- 32-3.) ఏవం

ప్రీఞ్ - శిఞ్ - మిఞ్

ఇత్యాదయః శ్వావికరణాః

స్వప్యాః.—ఇతి సామాన్యధాతవః.

అ ధ వి శే షాః.

అ॥

అను

అ॥

అగ

ఇత

గతీ = సఞ్జ్ఞాన (తెలియుట) ఈదిత్. భృషిః పర॥ సక. నేట్ - చేతతి । చేతతు । అచేతత్ । చేతేత్ । చిచేత్ । చేతితా చేతిష్యతి । చిత్వాత్ । అచేతీత్ - అచేతిష్యమ । ఏవం సిద్, కిట్, చిట్, రిట్, ఇత్యాదయ ఇకాగోపధాధాతవః.

బుధ = అవగమనే. (ఎఱుగుట.) బోధతి । బోధతు । అబోధత్. బోధేత్ । బుబోధ బుబుధతుః బుబుధుః - బుబోధిధ బుబుధధుః బుబుధ - బుబోధ - బుబుధివ బుబుధిమ । బోధితా । బోధిష్యతి ।

బుధ్యాత్ । అబోధీత్ అబోధిష్టామ్ అబోధిషుః । అబోధిష్యత్. ఏవం
 ప్లుమ్, ప్రుష్, రుష్, కుచ్, కుజ్, చ్యుత్ ఇత్యాదయ ఉకారోపధాః.

చ్యుతిర్ = క్షరణే. (సరిందుట) ఇరిత్. అ॥ చ్యోతతి । లజ్జి.—
 ఆచ్యుతత్ అచ్యుతతామ్ అచ్యుతకా ; ఆచ్యోతీత్ ఆచ్యోతిష్టామ్
 ఆచ్యోతిషుః. ఇతి రూపద్వయం బోధ్యమ్. శేషం బుధ్ నత్. ఏవం
 శ్చుతిర్. శ్చుతిర్, ఉహిర్, తుహిర్, దుహిర్, బుధిర్, బృహిర్,
 ఘుషిర్, శుచిర్, బుద్ధిర్, తుదిర్ ఇత్యాదయ ఇరిత్సోజ్జకధాతవః.

వృష = సేచనే. (కురియాట.) ఉదిత్. అ॥ నేట్. పర్వతి । పర్వ
 తు । అపర్వత్ । పర్వత్ - పర్వ వపుషరుః పపుషుః - పర్వధ పపు
 షుః పపుష - పర్వ పపుషివ పపుషిమ । పర్వతా । పర్వస్యతి । పృ
 ష్యత్ । అపర్వీత్ । అపర్విష్యత్- ఏవం ఘృష్, హృష్ ఇత్యాదీనా మృకా
 రోపధానాం ధాతునాం రూపాణి.

*గద = వ్యక్తాయాం వాచి (చెప్పుట) సక॥ నేట్. గదతి । గదతు ।
 అగదత్ । గదేత్ । జగాద జగదతుః జగదుః - జగదిధ జగదధుః జ
 గద - జగాద, జగద జగదేవ జగదిమ । గదితా । గదిష్యతి గద్యాత్ ।
 అగాదిత్ అగాదిష్టామ్ అగాదిషుః. (రూ) అగదిత్ అగదిష్టామ్ అగదిషుః ।
 అగనిష్యత్, । ఏవమ్ ఖద, గజ, హ్రాస, పర, వద, బద, భాణాదయః.

‡ణిది = కుత్సాయామ్ (నిందించుట, నూలుట) ఇదిత్. సుమాగ
 మః - స॥ నేట్- నిన్దతి । నిన్దతు అనిన్దత్ । నిన్దేత్ । నిన్ద నిని

* శేర్గదనదపతిపదఘమాస్యతిహన్తి యాతివాతిద్రాతిస్సాతిపతి
 ఐహతి శామ్యతి చిన్తోతి ద్ధేషు చ (౧-౪-౧౭) ఉపసర్గస్థాభ్యాం
 శేషమకారాభ్యాం పరస్య శేః సస్య ణ స్సాన్తిత్ గదాదిషు పరేషు
 (ప్ర + ని + గదతి = ప్రణగదతీత్యాది.

‡ ఉపసర్గాదసమానేపి శోపదేశస్య (౧-౪-౧౪) ఉపసర్గస్థరా
 భ్యామృదస్య శోపదేశధాతునకారస్య ణత్విమ్. ప్రణిన్దతి, ప్రణదతి,
 ప్రణమతి, ప్రణనామ ఇత్యాది.

ద్రవ్యః । నిర్దితా నిర్దివ్యతి । నిర్ద్యాత్ । । ఏవం
 నది మధి కాక్షి ఇత్యాదయః ఇకారేత్సంజ్ఞాకా ధాతవః

శంసు = స్తుతౌ. (పొగడుట) సక॥ నేట్ శంసతి । ఆరీజి నలోపః, శస్యాత్ శస్యాస్తామ్ శస్యాసుః । ఏవం మన్ - మధ్యాత్, దంక్ - దశ్యాత్ - ఇత్యాదయః నకారోపదాః హలస్తా అనిదిద్ధాతవః, ; అచ్చు ధాతోస్తు పూజార్థే నకారలోపో న - అచ్చ్యాత్. గతౌ తు అచ్చ్యాదిత్యేవ.

అర్చ = పూజాయామ్ (పూజించుట) సక॥ నేట్. అర్చతి॥ టిటి. ఆనర్చ ఆనర్చతుః ఆనర్చుః - ఆనర్చిథ ఆనర్చగుః ఆనర్చ - ఆనర్చ ఆనర్చివ . ఆనర్చిమ్ । ఏవమ్ ఆర్ద అర్హ అర్హ అర్హ ఇత్యాదయః ఆకారాదికాః ద్విహల్గ్-ధాతవః.

ధేట్ = పాసే (త్రాగుట) సక॥ అనిట్: ధే + అ + తి. అయాజే శః-ధయతి ధయతః ధయన్తి - ధయసి ధయథః ధయథ - ధయామి ధయానః ధయామః । ధయతు । ఆధయత్ । ధయేత్ । * దధౌ దధతుః దధుః - దధిథ, దధాథ దధథుః దధ - దధౌ దధివ దధిమ్ । ధాతా । ధాస్యతి - ధేయాత్ ధేయాస్తామ్ । అధాత్ అధాతామ్ అధుః; అదధత్ అదధతామ్ అదధ-; అధాసీత్ అధాసిస్తామ్ అధాసిషుః - ఇతి యజి త్రైరూప్యమ్ । అధాస్యత్

ధ్రేవ్ = చింతాయామ్ (ధ్యానించుట) అనిట్. సక॥ ధ్యాయతి । ధ్యాయతు । అధ్యాయత్ । ధ్యాయేత్ । దధ్యా దధ్యతుః దధ్యుః - దధ్యిథ,

* ఉపదేశే ఏకారాస్తా ఓకారాస్తా వికారాస్తాశ్చధాతవః శిష్టి స్మప్రత్యయే పరే (ఆర్ధధాతుకస్థలే) ఆకారాస్తా భవన్తి । ఆరీజి ధారూపాణామ్, దాప్దైవ్ భిన్నదారూపాణామ్, ఘా, మా, నై, పానాగ్ధకపా, ఓహక్, హే, ఏషాచ్చ ధాతూనామ్ అకారస్య నిత్య మేకారా త్పిన్నానాం సంయుక్తాదికానాం ధాగ్గా ఇత్యాదికృతాకారాణాచ్చ వికల్పేన ఏకార ఇతి జ్ఞేయమ్.

దధ్యాథ - దధ్యివ । ధ్యాతా । ధ్యాస్యతి । ధ్యాయాత్ ధ్యాయాస్తామ్
ధ్యాయాసుః ; ధ్యాయాః । ధ్యేయాత్ ధ్యేయాస్తామ్ । అధ్యాసీత్
అధ్యాసిష్టామ్ । అధ్యాస్యత్ - ఏవం మ్న - మై - స్తై - ఇత్యాదయః.

పా = పానే. (తాగుట) అనిట్ సక॥ శితి * 'పిబ' ఇత్యాదేశః
పిబతి పిబతః పిబన్తి । పిబతు ॥ అపిబత్ - పిబేత్ । పపా పపతుః
పపుః - పపిథ, పపాథ - పపివ । పాతా । పాస్యతి । పేయాత్ । అ
పాత్ అపాతామ్ అపుః - అపాః - అపామ్ । అపాస్యత్.

ఘ్రా = గంధోపాదానే. (గంధమును గ్రహించుట) సక॥ అనిట్. జి
ఘ్రతి । జిఘ్రతు । అజిఘ్రత్ । జిఘ్రేత్ - లుజి - అఘ్రాత్ । ఆఘ్రా
తామ్ । ఆఘ్రుః ; ఆఘ్రాసీత్ ఆఘ్రాసిష్టామ్. శేషం ధైవత్.

ధా = శబ్దాగ్నిసంయోగయోః [[మోయుట, ఊడుట] అక; సక॥
ధమతి । దధావిత్యాదై ధైవత్.

స్థా = గతినివృత్తౌ. (నిలుచుట) అక॥ తిష్ఠతి । ఆశీరిజి - స్థేయాత్
లుజి అస్థాత్ అస్థాతామ్ అస్థుః । శేషం ధైవత్ ॥ ౧ ఆత్మ॥ సన్తిష్ఠతే
సన్తిష్ఠేతే । సన్తిష్ఠంతే సన్తిష్ఠతామ్ । సమత్తిష్ఠత । సన్తిష్ఠేత । సన్తస్థే సన్త
స్థాతే సన్తస్థిరే - సన్తస్థిషే । సంస్థాతానే । సంస్థాస్యతే । సంస్థాసీష్ట ।
సమన్తిష్ఠ సమన్తిష్ఠాతామ్ సమన్తిష్ఠత దావత్ (పు- 150.) । సమస్థాస్యత.
ఏవ మవాదియోకే2సి. అనన్తిష్ఠతే, ప్రతిష్ఠతే ఇత్యాది.

దా = దానే (ఇచ్చుట) సక॥ అనిట్. యచ్చతి । యచ్చతు ।
అయచ్చత్ । యచ్చేత్ । దదా ఇత్యాది. శేషం పావత్.

* పాఘ్రాధ్యాస్తాన్నా దాణ్ ద్వ్యశ్యరిసర్తిశదసదాం పిబజిఘ్ర
ధమతిష్ఠమనయచ్చపశ్యర్చభోషీయసీదాః (౭ - 3 - ౭౦) పాదీనాం
పిబాదయ ఆదేశా స్సుర్య రిత్వఞ్జ్ఞక శకారాదా ప్రత్యయే పరే॥

౧ సమప్రవిభక్యః ఫలి ౧ - 3 - ౨౨॥ ఏభ్యః పరస్య స్థాధాతోః
దాధాఘ్యదావ్ (౧ - ౧ - ౨౦) స్థాఘ్రావిచ్చ (౧ - ౨ - ౧౭)

దృశిర్ = ప్రేక్షణే. (మాచుట.) ఇరిత్. సక॥ అనిట్. పశ్యతి
పశ్యతు । అపశ్యత్ । పశ్యేత్ । దదర్శ దదృశతుః దదృశుః - దదృ-
శిధ, దద్రష్ట దదృశకుః దదృశ - దదర్శ దదృశివ దదృశిమ - ద్రష్టా ।
ద్రక్ష్యతి । దృశ్యాత్ । అదాక్షిత్ అదాష్టామ్ అదాక్షుః - అదా-
క్షీః అదాక్షమ్; (రూపా) అదర్శత్ అదర్శతామ్ అదర్శక్ - అదర్శః -
అదర్శమ్ । అద్రక్ష్యత్.

స్మృ = గతౌ. (సెర్పట్. పరుగెత్తుటయందు ఆకలి) అనిట్. శీఘ్రం
మనేర్థే 'థా' ఇద్యాదేశః. ధావతి । ధావతు । ఆధావత్ । ధావేత్ ॥
కేవలం గతౌ తు - సరతి । సరతు । అసరత్ । సరేత్ । ససార స-
స్రతుః స్రుః - ససర్థ స్రుకుః స్రు - ససార, ససర సస్మవ స-
స్మమ । సర్తా । సరిష్యతి । సియాత్ । ఆసార్షిత్ ఆసార్షిష్టామ్ ఆసార్షః
ఆసరిష్యత్. ఏవం హృ, గృ, ఘృ, ఇత్యాదయః.

శద్గృ = శాతనే. (వాడియగుట) అనిట్ - గుదిత్ - సార్వధాతుకే
ఆత్మనేపదమ్. శీయతే । శీయతామ్ । అశీయత । శీయేత్ । శశాద
శేదతుః శేదుః - శేదిధ, శశత్ - శేదివ । శతా । శత్యతి । శద్యాత్
అశదత్ । అశస్యత్.

షద్గృ = విశరణగత్యవసాదనేషు. (చీల్చుట-పొంచుట) గుదిత్.
సక॥ అనిట్. సీదతి । సీదతు । అసీదత్ । సీదేత్ ససాద శేదతుః
శేదుః - శేషం శద్గృవత్.

సస = నివాసే (నివసించుట) అక॥ అనిట్ - వసతి । వసతు అవ-
సత్ । వసేత్ । ఉవాస ఉషతుః ఉషుః - ఉవసిధ, ఉవస్థ ఉష-
కుః ఉష - ఉవాస, ఉవస ఉషివ - ఉషిమ । వస్తా । వత్స్యతి ।
ఉష్యాత్ । అవాత్సీత్ అవాత్తామ్ అవాత్సుః - అవాత్సీః అవాత్తమ్
అవాత్త - అవాత్సమ్ అవాత్స్య అవాత్సత్ । అవత్స్యత్.

పద = వ్యక్తాయాం వాచి. (పలుకుట.) నేట్. సక - పదతి ।

లిటి . ఉవాద-ఉవతుః - ఉదుః, ఉవదిథ - ఉవదివ నదితా । వది
స్యతి । ఉద్యాత్ । అవాదీత్, అవదీత్ । అవదిష్యత్.

పత్=గతా. (వదుట) అక॥ నేట్. పతతి । పపాత పేతతుః
పేతుః - పేతిథ - పపాత, పపత పేతివ । పతితా । పతిష్యతి ప
త్యాత్ । అపప్తత్ అపప్తతామ్ అపప్తా । అపప్తః అపప్తతమ్
అపప్తత - అపప్తమ్ అపప్తాన అపప్తాను । అపిష్యత్.

ఋ=గతిప్రాసణయోః (ఏగుట - పొందుట) అనిట్. సక॥ ఋ
చ్చతి । ఋచ్చతు । ఆర్చత్ । ఋచ్చేత్ । ఆర అరతుః ఆరుః - ఆ
థ - ఆరివ । అర్తా । అరిష్యతి । అరాత్య అర్యాస్తామ్ అర్షీత్ ఆర్హ్వామ్
ఆర్ష అర్షీః - ఆర్షమ్ । ఆరిష్యత్. *

గమ్=గతా. (వెల్లుట, పొందుట) అక॥ సక॥ అనిట్ గచ్చతి
గచ్చతు । అగచ్చత్ । గచ్చేత్ । జగామ జగ్మతుః జగ్మః - జగమిథ.
జగన్త జగ్మథుః జగ్మ - జగామ, జగమ జగ్మివ జగ్మిమ । గన్తా । గమి
ష్యతి । గమ్యాత్ । అగమత్ । అగమిష్యత్.

యమ=ఉపరమే. (చాలించుట) అనిట్. యచ్చతి । యచ్చతు ।
* అయచ్చత్ । యచ్చేత్ । యయామ యేమతుః యేముః యేమిథ,

* ఉపాద్యమః స్వకరణే, అకర్మకాచ్చ, అజోయమహనః, స
పాగమ్యుచ్చిభ్యామ్ । ౨ - ౩ ౫౬, ౨౬, ౨౮, ౨౯॥ ఏభ్యః తజీ
రూపాణి ధ్యేదస్తే. యథా.—సమ్ + ఋ = సమృచ్చతే । లుజి - స
మార్త సమార్నాతామ్ సమార్నత॥ మాద్యోగేతు - మా సమృత మా సమృ
పాతామ్ మా సమృషత ఇత్యాది । గమ్ + గమ్=సదృచ్చతే । లిటి - స
జ్జగ్మే - సజ్జగ్మిషే । ఆర్షిజి - సజ్గంసీప్త సజ్గంసీప్తా । లుజి - సమ
గంస్త సమగంసాతామ్ సమగంసత - సమగంసాః - సమగంసి ;
సమగత సమగసాతామ్ సమగసత - సమగథాః - సమగసి । ఇతి రూ
పద్యయమ్. ఏవమేవ యమ్ ధాతోరపి రూపాణి బోధ్యాని.

యయస్థ - యేమివ యేమిమ యస్తా | యంస్యతి | యన్యత్ | అయం
సీత్ - అయంసిష్టామ్ అయంసిమ్ - అయంసీః - అయంసిషమ్ | అయం
స్యత్ - అయంస్యమ్

ణమ=ప్రహ్వత్యే శబ్దే చ (మొక్కుట) అనిట్. సక || నమతి
నమతు | అనమత్ | నమేత్ | ననామ | నస్తేత్యాది.

క్రము = పాదవిక్షేపే. (అడుగుపెట్టుట) అనిట్. క్రామ్యతి
క్రామతి | క్రామ్యతు; క్రామతు | అక్రామ్యత్; అక్రామత్ | క్రా
మ్యేత్; క్రామేత్ | చక్రామ | క్రమితా | క్రమిష్యతి | క్రమ్యత్ |
అక్రమిత్ | అక్రమిష్యత్. ఏవం భ్రమ్, క్లమ్, భ్రాక్, క్రస్
తుట్, లమ్ ఏవం కితి రూపద్యయం బోధ్యమ్.

సృక్=గతౌ. (పాటుట - జరుగుట) అనిట్. శిషిత్. అక||
సృతి | ససర్ప | స్రప్తా, సర్ప్తా | స్రప్స్యతి; సర్ప్స్యతి | సృప్యాత్
అసృపత్ | అస్రప్స్యత్ | అసర్ప్స్యత్; శేషం వృషిణత్. ఏవం కృష్
త్సక్ దృష్ ఇత్యాదయః.

క్షీ=క్షయే. (సమయుట) అనిట్ అక|| క్షయతి | క్షయతు |
అక్షయత్ | క్షయేత్ | చిక్షాయ చిక్షీయతు; చిక్షీయః | చిక్షీయ
థ, చిక్షేథ చిక్షీయః; చిక్షీయ చిక్షాయ, చిక్షయ చిక్షీయస
చిక్షీయమ; క్షేతా | క్షేష్యతి | క్షీయాత్ | అక్షైషీత్ అక్షైష్టామ్ అక్షైషః |
అక్షేష్యత్ | ఏవం జి, జి ఇత్యాదయ ఇకారాంతాః - విశేషస్తూః—

జి=జయే (శ్రేష్ఠుడగుట, లుచుట). అనిట్. జయతి | లిటి -
జిగాయ జిగ్యతు; జిగ్యః - జిగయిథ, జిగేథ జిగ్యథు; జిగ్య - జి
గాయ, జిగయ జిగ్వివ జిగ్విమ | శేషం క్షీపత్.

దు=గతౌ. అనిట్. దవతి | దవతు | అదవత్ | దవేత్ | గుదావ
దుదువతు; - దుదువుః - దుదవిథ, దుదోథ - దుదవివ (మ) | దో
తా | దోష్యతి | దూయాత్ | అదోషీత్ | అదోష్యత్ | ఏవం ఘ,

ద్రు, స్రు, శ్రు, ఇత్యంశు ఉకారాంతాః - విశేషస్తు - లుజి -
అసావీత్ అసాః స్వామి అసాః ఘః; అసావీత్ అసాః స్వామి అసాః ఘః;
ద్రు, స్రు, శ్రు త్యోః లిటి. - సుద్రుం - దుద్రుం । సుప్రాధ - సుప్రమ
లుజి - అదుద్రువత్ లుద్రువత్.

శ్రు=శ్రుణో (ః నుట) అనిట్ - సావధాతుకే 'శ్రు' ఇత్యాదేశః
శ్రు త్ర్యైశ్రుశ్చ । శ్రుణోత - శ్రుణోమి - శ్రుణోమి । శ్రుణోతు ।
అశ్రుణోత్ । శ్రుణూన - త్ ॥ సుశ్రావ - శ్రుశోధ . శుశ్రువ । శ్రోతే
త్యసి ద్రువత్, సావధాను మ్వాత్ (స-117.)

శ్రు - శ్రుణో (ః నుట) అనిట్. శ్రుణోతి । లిటి - సస్మాక
శ్రుణోమి । శ్రుణోమి - శ్రుణోమి (మ) । అర్థిజి - శ్రుణ్యత్
మిం స్వైత్ (మి 156). ఏ, స్వామి స్వై ఇత్యాదయః స్వయో
గాకా ము - త్తాః, స్వై త్యో - త్తాః - సస్వగ్గ, సస్వరిధ - సస్వరివ
(మ) । స్వర్తా, స్వరితా । వ్యవస్థా । అస్వారిత్ అస్వారిష్టాః;
అస్వారిత్ అస్వారిష్టాః ఇతి వాచ్యం.

శ్రు=శ్రుణో (ః నుట) అనిట్. శ్రుణోతి । లిటి - సస్మాక
శ్రుణోమి । శ్రుణోమి - శ్రుణోమి (మ) । అర్థిజి - శ్రుణ్యత్
మిం స్వైత్ (మి 156). ఏ, స్వామి స్వై ఇత్యాదయః స్వయో
గాకా ము - త్తాః, స్వై త్యో - త్తాః - సస్వగ్గ, సస్వరిధ - సస్వరివ
(మ) । స్వర్తా, స్వరితా । వ్యవస్థా । అస్వారిత్ అస్వారిష్టాః;
అస్వారిత్ అస్వారిష్టాః ఇతి వాచ్యం.

శ్రు=శ్రుణో (ః నుట) అనిట్. శ్రుణోతి । లిటి - సస్మాక
శ్రుణోమి । శ్రుణోమి - శ్రుణోమి (మ) । అర్థిజి - శ్రుణ్యత్
మిం స్వైత్ (మి 156). ఏ, స్వామి స్వై ఇత్యాదయః స్వయో
గాకా ము - త్తాః, స్వై త్యో - త్తాః - సస్వగ్గ, సస్వరిధ - సస్వరివ
(మ) । స్వర్తా, స్వరితా । వ్యవస్థా । అస్వారిత్ అస్వారిష్టాః;
అస్వారిత్ అస్వారిష్టాః ఇతి వాచ్యం.

శ్రు=శ్రుణో (ః నుట) అనిట్. శ్రుణోతి । లిటి - సస్మాక
శ్రుణోమి । శ్రుణోమి - శ్రుణోమి (మ) । అర్థిజి - శ్రుణ్యత్
మిం స్వైత్ (మి 156). ఏ, స్వామి స్వై ఇత్యాదయః స్వయో
గాకా ము - త్తాః, స్వై త్యో - త్తాః - సస్వగ్గ, సస్వరిధ - సస్వరివ
(మ) । స్వర్తా, స్వరితా । వ్యవస్థా । అస్వారిత్ అస్వారిష్టాః;
అస్వారిత్ అస్వారిష్టాః ఇతి వాచ్యం.

గుహ = రక్షణే, (కాపాడుట) నేట్. అస్మాత్ స్వార్థే అయప్ర
త్యయ ఆర్థధాతుకీ వా. గోపాయతీత్యాది (ప|| చురీవత్.) లిటి
గోపాయచ్చకార (బభూవ - ఆస) । గోపాయతా; గోపితా; గో
ప్తా । గోపాయష్యతి; గోపిష్యతి; గోప్స్యతి । గోపాయాత్; గుహ్య
త్ । అగోపాయాత్; అగోపీత్; అగోప్సీత్ । అగోపాయష్యత్;
అగోపిష్యత్; అగోప్స్యత్; ఏవ మూహ్యమ్.

పశ్య = సక్తే (కలియుట) అనిట్. శపి నలోపః. సజతి । సజతు ।
ఆసజత్ । సజేత్ । ససజ్జ ససజ్జతుః ససజ్జం - ససజ్జేథ, ససజ్జ -
ససజ్జేవ । సజ్జా - సజ్జ్యతి । సజ్యాత్ । అసాక్షీత్ అసాక్ష్యామ్
అసాక్ష్యః । అసక్ష్యత్ । ఏవం రజ్జే స్వజ్జే దంశో ధాతవః.

దహ = ధన్వీకరణే. (కాల్చుట) అనిట్. దహతి । దదాహ దేహ
తుః దేహుః - దేహీథ, దదగ్ధ - దేహీవ । దధా దధారా దధారః ।
దత్యతి । దహ్యత్ అధాక్షీత్ అదాగ్ధామ్ అధాక్ష్యః - అధాక్షీః
అదాగ్ధమ్ అదాగ్ధ - అధాక్ష్యమ్ అధాక్ష్య అధాక్ష్య । అధత్యత్.

మిహ = సేచనే. (తడుపుట) అనిట్ మేచతి । మిమేహ మిమే
హీవ । మేధా మేధారా మేధారః । మేత్యతి । మిహ్యత్ । అమిత్యత్
అమిత్యతామ్ । అమేత్యత్. ఏవం రుహ్.

స్కన్ధిర్ - గతిశోపయోః. (జరుగుట-ఎండుట) ఇరిత్. అనిట్.
స్కన్ధతి । చస్కన్ధ । స్కన్ధా । స్కన్ధత్యతి । స్కన్ధ్యాత్ ! అస్కన్
దత్; అస్కాన్తీత్ అస్కాన్తామ్ అస్కాన్త్యుః అస్కాన్తీః
అస్కాన్తమ్ అస్కాన్త - అస్కాన్ స్సమ్ అస్కాన్త్యస్ అస్కాన్
త్య । అస్కన్త్యత్ । (పు 155.)

(టుట) శ్వ = గతివృద్ధ్యోః. (నడచుట, వెలుగుట) అక|| నేట్.
శ్వయతి । లిటి - శుశావ శుశుతుః - శుశవిథ, శుశువివ; శిశ్వా
శిశ్వయతుః - శిశ్వయిద - శిశ్వయివ । శ్వయితా । శ్వయిష్యతి ।

కూయాత్ కూయాస్తామ్ కూయాసుః । లుజి రూగ్మతయమ్, అశ్వత్ అశ్వతామ్ అశ్వన్ ; అశ్వీయత్ అశ్వీయతామ్ అశ్వీయః ; అశ్వ యాత్ అశ్వయిష్టామ్ అశ్వయిషుః—ఇతి భాస్విదౌ పరిశ్రేయదినః॥

ఏధ=వృద్ధా. (పెరుగుట) అత్మనేపదీ. అక॥ నేట్. ఏధతే । ఏధ తామ్ । ఐధత । ఏధేత । ఏధాఞ్చక్రే, ఏధాఞ్చభూష, ఏధామాస । ఏధితా । ఏధిష్యతే । ఏధిషీష్ట । ఐధిష్ట ఐధిష్యత । ముద్వత్. (పు-127) ఏవమ్ ఏజ్య, ఈజ, ఊహ ఇత్యాదీనా మిజాది ధాతునాం రూపాణి.

స్పర్ధ=స్పర్ధ్వే (చర్చచేయుట) నేట్. సక॥ స్పర్ధతే । స్పర్ధతామ్ అస్పర్ధత । స్పర్ధేత । పస్పర్ధే - పస్పర్ధిషే । స్పర్ధితా । స్పర్ధిష్యతే స్పర్ధిషీష్ట । అస్పర్ధిష్ట । అస్పర్ధిష్యత

దధ=ధారణే. (ధరించుట) నేట్. దధతే । దేధే దేధాతే దేధిరే దేధిషే । దధితా । లుజి - అదధిష్ట । శేషంముద్వత్.

దద = దానే. (ఇచ్చుట) నేట్. దదతే । దదదే దదదాతే దదదిరే - దదదిషే - దదదిమహే । శేషంముద్వత్.

తిప్య=తురణే, (నవించుట) అనిట్. అక॥ తేపతే । తితిపే - తితిపిషే । తేప్తా । తేప్స్యతే తిప్సిష్ట తిప్సియాస్తామ్ తిప్సిరః - తిప్సి స్థాః - తిప్సియ । అతిస్త అతిస్తాతామ్ అతిప్సత - అతిప్థాః - అతిప్స్యతే - అతిప్స్యతే.

త్రపూ=లజ్జాయామ్ (సిగ్గుపడుట) నేట్. (తపతే । త్రపే, త్రేపాతే త్రేపిరే - త్రేపిషే, త్రేప్సే । త్రపితా, త్రప్తా । త్రపిష్యతే త్రప్స్యతే । త్రపిషీష్ట, త్రప్సిష్ట । అత్రపిష్ట, అత్రపిహతామ్ ; అత్రప్త అత్రప్సాతామ్ । అత్రపిష్యత ; అత్రప్స్యత. ఏవ మాతః కృపూ, స్యన్ధూ యమా, గాహూ, ఇత్యాదయః విశేషస్తు వక్ష్యతే.—

కృపూ=సామర్థ్యే (సమర్థుడగుట) అస్య ఋకారస్యలికారః, రేఫస్య లకారః. కల్పతే । కల్పతామ్ । చక్లిపే చక్లిపాతే చక్లిపిషే -

చకోలిపిషే, చకోలిప్పే । కల్పితానే, కల్పప్తానే; కల్పప్తాని । కల్పిష్యతే, కల్పిష్యతే; కల్పిష్యతి । కల్పిషీప్తు, కల్పిషీప్తు । అకల్పిష్య అకల్పిషాతామి; అకల్పిప్తు; అకల్పిషాతామి; అకల్పిషత్ - అకల్పిషతామి । అకల్పిష్యత; అకల్పిష్యత, అకల్పిష్యత్.

స్వస్థా = ప్రసనతా. (కాయట) అం॥ వేట. స్వస్థతే । స్వస్థనే - స్వస్థనిషే, స్వస్థనే స్వస్థవాధే స్వస్థనిషే, స్వస్థనే స్వస్థనిషే, స్వస్థనిషే । స్వస్థితా, స్వస్థితా । స్వస్థిష్యతే, స్వస్థిత్సత్వతే స్వస్థిత్సత్వతి । స్వస్థిషీప్తు, స్వస్థిత్సత్వ । అస్వస్థిష్యత; అస్వస్థిషాతామి అస్వస్థిత్సత్వ అస్వస్థాతామి; అస్వస్థిత్సత్వ అస్వస్థాతామి । అస్వస్థిష్యత అస్వస్థిత్సత్వ; అస్వస్థిత్సత్వత్.

క్షమాన్ = సహనే (దీర్ఘట) సక. నేట. క్షమానే । క్షమే, క్షమిషే, క్షమంనే - క్షమిషే, క్షమిషే - క్షమిషాతామి, క్షమిషాతామి । క్షమితా, క్షమా । క్షమిష్యతే, క్షమంస్యతే । క్షమిషీప్తు, క్షమంస్యత్ । అక్షమిప్తు, అక్షంస్యత్ । అక్షమిష్యత, అక్షంస్యత.

గాహన్ = విలాపనే. (చొచ్చుట - కలియఁబెట్టుట.) సక॥ వేట. గాహతే । జగాహే - జగాహిషే, జగాహే - జగాహే (ధ్వ) జగాహే । గాహితా, గాహా । గాహిష్యతే, గాహిష్యతే । గాహిషీప్తు, గాహిషీప్తు । అగాహిష్య, అగాహిష్య అగాహిషాతామి అగాహిష్యత - అగాహిష్య అగాహిష్యతామి అగాహిష్యత్ - అగాహిష్యత్ । అగాహిష్యత, అగాహిష్యత.

గృహన్ = గర్హణ. (నిందించుట) వేట. సక॥ గర్హతే । జగృహే జగృహిషే జగృహిషే - జగృహిషే, జగృహిషే జగృహిషే జగృహిషే (ధ్వ), జగృహిషే - జగృహిషే - జగృహిషే । గర్హితా, గర్హా । గర్హిష్యతే, గర్హిష్యతే । గర్హిషీప్తు, గర్హిషీప్తు । అగర్హిష్య; అగర్హిష్య అగర్హిషాతామి అగర్హిష్యత్ - అగర్హిష్య అగర్హిష్యతామి అగర్హిష్యత్ - అగర్హిష్యత్ - అగర్హిష్యత్ । అగర్హిష్యత, అగర్హిష్యత

కము = కస్తూ. (కొమ్మ) నేట్ అస్మాత్ స్వానే జిన్ - సార్వ
ధాతుః నిత్యమ్ - అర్థం రుం బా. గురూ కవ. కా + చ + క + క = కామ
ములే । కామముతామ్ । అకామయతి । కామయేతి । కామయాత్ప్ర,
(ఎభూవ - ఆస) ; చకమే । కామయిలా, మిత్ । కామయ్యతే, కమి
ష్యతే । కామయిషీష్ । కమిషీష్ । అచీః గతి, అచీః పత । అకామయిష్యత,
అకమిష్యత. (ఆత్మ చుక్ వత్. పు-183.)

ద్యుత=దీప్తా (వెలుగు) అక॥ నేట్. ద్యోతలే । బుడి - రూప
ద్యుతమ్ - అన్యోత్యుతః అన్యోత్యుతః అన్యోత్యుతః । శేషం ద్వంద్వే.
(పు-127) ఏం శ్విర్, మిద్, స్విద్, డ్విద్, రుద్. ఘట్, ట్. లర్, శుభ్, క్షుభ్, సభ్, శుభ్ - ధావణ.

ప్రంసు = లగ్నంసన్. (జాలాట) అక॥ నేట్. ప్రసతే । బుడి
రూపస్వియమ్. అప్రగ్నప్ర. అప్రగ్నప్ర. అప్రగ్నప్ర. అప్రగ్నప్ర. ఏం స్విన్,
భిన్, భ్రన్, సమ్భ, భావణ.

వృతు = వర్తనీ. (కుండులు) అ॥ నేట్. వర్తలే । వృతే వర్తితా ।
వర్తిష్యతే ; వర్తన్యతి । బుడి - అర్చిష ; అర్చిష్ అర్చిరామ్
అర్చిరన్ । ఆవర్తిష్యతే ; అర్తన్యత్ ఏం గధ, శృన్.

(బు) భ్రాజు = దీప్తా. (వెలుగుచు) నేట్. అక॥ భ్రాజరే
శ్రేజే, బభ్రాజే । ఏం భ్రాత్, భ్రాత్, అపయోః శితి - భ్రాశ్యతే;
భ్రాశతే; భ్రాశ్యతే; భ్రాశతే, ఇతి చ విశేషః.

షహ = మగ్నతే. (కుండులు) నేట్. సహలే । సేహే । సహితా,
సహిం; సోహితా; నా హా । ఏం ప ద్వంద్వే.

కెం = క్రిడాగూఢ (మేలు) నేట్. అక॥ (మలే) । కేమే -
కేమే । క్రిడాగూఢ (మేలు) నేట్. అక॥ (మలే) । కేమే -
అంశ్టాః - అంశ్టాః, అంశ్టాః, అంశ్టాః, అంశ్టాః, అంశ్టాః, అంశ్టాః, అంశ్టాః, అంశ్టాః.

రభ్ = రాభస్యే. (తొడగుట, త్వరపడుట) అనిట్ ప్రాయేణాక్ పూర్వః. ఆరభతే | ఆరభే-ఆరభిషే | ఆరభ్యా | ఆరప్స్యతే | ఆరప్సిష్ట | ఆరభ్య ఆరప్సాతామ్ ఆరప్సత - ఆరభ్యాః | ఆరప్సి | ఆరప్స్యత | ఏవం లభ్య ధాతో రూపాణి-లభతే | లేభే ఇత్యాది.

వ్యథ=భయసంక్చలసయోః(వెఱచుట, కదలుట) నేట్. ఆక. (పు-12) వ్యథతే | వ్యథే - వివ్యథిషే | వ్యథితా | శేషం ముద్వత్.

స్మిక్ = ఈషద్ధసనే. (చిరునవ్వుట) అనిట్. ఆక|| స్మయతే సిస్మియే - సిస్మియిషే - సిస్మియిధ్యే (ధ్యే) | స్మితా | స్మిప్యతే | స్మిష్ట | అస్మేష్ట | అస్మేప్యత | ఏవం చ్యు, గు ఇత్యాది.

డీక్=విహాయసా గతా. (ఎగురుట) అక|| నేట్, డయతే | డయితా | డయిప్యతే డయిష్ట | అడయిష్ట | అడయిప్యత ఏవం పూ, మూ, ఇత్యాదిసేటాః.

మేక్=ప్రణిదానే, (మార్చుట) మయతే - ప్రణిమయతే | మమే. మమిషే | మాతా | మాస్యతే | మానీష్ట | అమాస్త | అమాస్యత | ఏవం త్రైక్ - వైక్, వైక్. -త్రాయతే - వ్యాయతే - ప్యాయతే - ఇత్యాది. దేక్ - దయతే | లిటి-దిగ్యే - దిగిషే | లుజీ - అదిత అదిషాతామ్ (పు-148) ఇతి విశేషః—ఇత్యాత్మ నేపదినః.

రాజ్య = దీప్తా (మెఱయుట) స్వరితేత్ - ఉభయపదీ. ఆక|| నేట్. రాజతి - రాజతే | రాజతు - రాజతామ్ | అరాజత్ - అరాజత | రాజేత్ - రాజేత | రరాజ - రరాజతుః, రేజతుః రరాజాః, రేజాః-రరాజిభ, రేజిభ రరాజభుః, రేజభుః రరాజ, రేజ - రరాజ రరాజివ, రేజివ రరాజిమ, రేజిమ - రరాజే రరాజాతే రరాజరే - రరాజిషే; రేజ రేజాతే రేజరే - రేజిషే ఇతి రూపద్వయమ్ | రాజితాని - నే | రాజిప్యతి - తే | రాజ్యాత్ - రాజిష్ట | అరాజీత్ - అరాజిష్ట | అరాజిప్యత్ - తే | శేషం యాచిత్ (పు-128.)

గుహా = గుహణే. (దాచుట) ౪౩ జేట్. గూహతి - తే గూహతు
తామ్ | అగూహత్ - త | గూహేత్ - త | జగూహ జూహతుః జగహుః
జగూహిథ, జగోధ జగుహధుః జగుహ-జగూహ జగూహివ జగహ్వ
జగూహిమ, జగుహృ | జగుహే - జగుహేషే, జఘ్నుతై - జఘ్నుహిధ్వే
(ధ్వే), జఘ్నుధ్వే - జగుహివహే, జగహ్వహే | గూహితాసి - నే ; గూ
ధాసి - నే | గూహిష్యతి - తే ; ఘోక్యతి - తే | గుహ్యత్ - గూహిషీప్తః
ఘుక్తిష్త్ | అగూహీత్, అఘుక్షత్ అఘుక్షతామ్ | అగూధ అఘుక్షత అఘుక్షా
తామ్ అఘుక్షంత - అగూధాః, అఘుక్షధాః అఘుక్షాథామ్ అఘుక్షధ్వమ్,
అఘూధ్వమ్-అఘుక్షి అఘుక్షానహి, అగహ్వహి అఘుక్షామహి, అగుహ్మహి;
అగూహిష్త్ | అగూహిష్యత్ - త | అఘోక్యత్. - త ఏవం యహ్ దిహ్
లిహం లుజి రూపాణి.

శ్రీఞ్ = నేవాయామ్ (పొందుట) సక॥ నేట్. శ్రయతి - శ్రయ
తే | శిక్రాయ - శిక్రియే | శ్రయితాసి | నే | శ్రయిష్యతి - తే | శ్రీయాత్
శ్రయిషీప్తః | అశ్రియత్ - అశ్రియత | ఆశ్రయిష్యత్ - ఆశ్రయిష్యత.
శేషం యాచవత్పు. 128).

ధృఞ్ = ధారణే. (ధరించుట) సక॥ అనిట్. ధరితి - ధరతే |
దధార దధతుః దధ్రుః దధర్థ దధ్రిమ్ - దధ్రిమ్ | దధ్రే-దధ్రిషే |
ధర్తాసి - నే | ధరిష్యతి - తే | ద్రియాత్ - ధృషీప్తః | అధార్షీత్ | అధృత
అధృషాతామ్ అధృషత | అధరిష్యత్ - త, ఏవం హృ, భృ, ఇత్యాదయః.
భృధాతోర్జిటి బభర్థ బభృవ - బభృమ్ | బభృషే - బభృవహే - బభృ
మహే ఇతి విశేషః.

(దు) పచమ్ = పాకే (వండుట) ద్వికి॥ అనిట్. పచతి - పచతే
పపాచ పేచతుః పేచుః-పేచిథ, పపక్ష్ పేచివ పేచిమ్ | పేచే - పేచిషే,
పక్తాసి - పక్తానే | పక్ష్యతి - తే | పచాత్ -

[illegible]

త్వ దీక్షా (లక్ష) అ || అనన్. త్వేతి - తే । త్వేష -
తవ్యేషే శత్యాది । యం యమ్ త. ఏం య్ సృజాదయః.

యజ్ఞో ధాతవీః లిప్త - ఇమూజ ౨-౨ : ఈహః - ఇయజిధ, ఇయ
 ప్తః ఈహివ | ఓవే క బిమే యహ | ౨ : తె ఆ స్తవీ - ఇహ్నాన్
 యజ్ఞీప్తి | అయాశ్చైత్ అనూహ్మసే అయాశ్చ - అయప్త అయక్షాతామ్
 అయ ౩ : పిశేషః ౨-౨ : యః

పాల్ - పాల్ - రే | లో - శివా గి తుం - ఉత్తర, పాల్ -
 పాల్; పాల్ - పాల్ - పాల్ - పాల్ - పాల్ - పాల్ - పాల్ - పాల్ -
 పాల్ - పాల్ - పాల్ - పాల్ - పాల్ - పాల్ - పాల్ - పాల్ -

[illegible]

పక్షం = పక్ష, ప్రాస (240). - రే. కనాయ రంగిలూరు;
ఉయ్యే. వా; సవే. ఉయ్యే. తో. - పం. దావల్.

[illegible]

సాతామ్ అహ్వసత | అహ్వస్యత్-త || ఇత్యుభయపదినో భ్యాదయః —
ఇతి భ్యాదివి శేషధాతవః ||—

అథ దివాది విశేషధాతవః.

వృతి = గాత్రవిక్షేపే (అడుట) దివాదిః. పరస్మైపదీ. అః || సేట్.
ఈదిత్. వృత్తతి | వృత్తతు | అవృత్తత్ | వృత్త్యేత్ | నవర్త | నర్తితా |
నర్తివృత్తి, నర్తవ్యతి | వృత్త్యాత్ | అనర్తిత్ | అనర్తివ్యత్, అనర్
త్వ్యత్. ఏవం కృత్, చృత్, శృద్, తృద్, ధాతవః. తత్రాపి విశేషస్తు

త్రసీ = ఉచ్చ్యేగే. (భయపడుట) అః || సేట్ త్రస్యతి; త్రసతి |
త్రతాస తత్రసతుః; త్రేసతుః; - తత్రసిధ; త్రేసిధ | లుజి - ఆత్రాసీత్,
అత్రసీత్. ఏవం లష్ ధాతోరూపాణి.

జృమ్ = ఐయోహానా. (ముదిమియగుట) అః || సేట్.
జీర్ణతః జీర్ణిన్తి | జీర్ణతు అజీర్ణత్ | జీర్ణ్యేత్ | జజార జజరతుః
జేరతుః జజరుః, జేరుః, జజరిధ = జేరిధ లుజి - అజరత్, అజారీత్
శేషంత్యూనత్. ఏవం ర్ముధాధాతుః - లిటి - జర్మురతుః | లుజి,
అర్మురీత్ ఇత్యేవ విశేషః.

శో = తనూకరణే. అనిట్, శ్యతి శ్యతిః శ్యన్తి | శ్యతు అశ్యత్ | శ్యేత్,
శశా | శాతే | శాస్యతి శాయాత్ | అశాత్, అశాసీత్ | శేషం దాశత్ -
ఏవంధో, సో, దో, దాతవః, దోఇత్యస్య - అర్లిజి దేయాత్ | లుజి -
అవాదితి విశేషః.

వృధ = తాడనే. (కొట్టుట) సక || అనిట్. విధ్యతి | విధ్యతు |
అవిధ్యత్ | విధ్యేత్ | వివ్యాధ వివిధతుః - వివృద్ధ, వివృధిధ వివిధి |
వృద్ధా | వృత్వన్తి | విధ్యాత్ | అవ్యాతీస్త్ అవ్యాధ్యామ్ అవ్యాతుః |
అవ్యత్వ్యత్.

పుష్ప=పుష్పే. (కాపాడుట.) అనిట్. పుష్పతి । బుజి - అపుష్పత్
అపుష్పతామ్ అపుష్పకా. శేషంద్విషవత్. ఏవం తుష్ప దుష్ప శుష్పవయః.

క్లిష్ట=అలిష్టనే. (కాగిలించుట) అనిట్, క్లిష్టతి । బుజి - అక్లిష్టత్॥
అనాలిష్టనార్థే తు అక్లిష్టత్.

(ఇ) స్విదా = గాత్రపక్షరణే. (చెమర్చుట) అక॥ అనిట్. స్వి
ద్యతి । సిప్యేద । స్వేత్రా । స్వేత్స్యతి । స్విద్యాత్ । అస్విదత్. ఏవం
సిద్ధ, శుద్ధ, క్షుద్ధ. క్రుద్ధ ధాతవః.

రథ = హింసాసంరాధ్యోః (హిసించుట, సిద్ధించుట) వేట్. రథ్య
తి । రరథ - రరథిథ, రరథ - రరథివ, రేధ్య - రరథిమ, రేధ్య । రథితా,
రథా । రథివ్యతి రత్స్యతి । తధ్యాత్ । ఆరథత్ । ఆరథివత్, అ
రత్స్యత్. ఏవం నక్, తృక్, ద్యక్, ద్రుక్, ముక్, స్నుక్,
స్నిహః. తత్ర - తృక్ నృక్, సృక్వత్.

జశ = అదర్శనే. (నశించుట). అక॥ నేట్. నశ్యతి - ప్రణశ్యతి ।
ననాశ నేశతుః నేశుః - నేశిథ, ననంభ - నేశిని, నేశ్య । నశితా
నంష్టా । నశివ్యతి, నశేత్స్యతి । నశ్యాత్ । అనశత్ । అనశేత్స్యత్.

ద్రుహ=జిహ్వాంసాయామ్ (అపకరించుట) సక॥ నేట్. ద్రు
హ్యతి । దుద్రోహ దుద్రుహతుః - దుద్రోహిథ, దుద్రోధ, దుద్రోధ -
దుద్రుహివ, దుద్రుహ్య । ద్రోహితా ; ద్రోధా, ద్రోధా । ద్రోహివ్యతి
ద్రోత్స్యతి । ద్రుహ్యేత్ । అద్రుహత్ । అద్రోహివ్యత్, అద్రోత్త్
ఏవం ముహ్, స్నుహ్, స్నిహః.

శయ=ఉపశమే. (అణగుట) అక॥ నేట్. శామ్యతి । శాప్యతు ।
అశామ్యత్ । శాప్యేత్ । శశామ శేమతుః । శమితా శమివ్యతి,
శమ్యాత్ । అశమత్ । అశమివ్యత్ । ఏవం తమ్, దమ్, శమ్, భమ్,
క్షమ్, క్షమ్, మథేధాతవః తత్ర భమ్, క్షమా, క్షమ్వతు. (పు-
(160, 164. క్షమ్. భూర్వచత్, బుజి - అక్షమ్వత్,

అసు=శ్చేవణే. (వేయుట) నేట్. | అసితా | అ
సివ్యతి | అస్యాత్ | లుజి - అస్థత్ అస్థతామ్ అస్థక్ - అస్థః అస్థ
అస్థత - అస్థమ్ అస్థావ అస్థామ | ఆ

భ్రంశు=అధః పతనే. (క్రిందపడుట) ఉదిత్, అక॥ నేట్. భ్ర
శ్యతి | భ్రశ్యతు | అభ్రశ్యత్ | భ్రశ్యేత్ | బ్రభంశ | భ్రంశితా |
భ్రంశివ్యతి భ్రశ్యాత్ | అభ్రశత్ | అభ్రంశివ్యత్.

లభ=గార్భ్యే. (మిక్కిలి కోయట) నేట్. లభ్యతి లుజి -
లోభితా, లోభా | లోభివ్యతి | లభ్యాత్ అలభత్ | ఏవం రుషరిషా
శిప్తం దివ్వత్—ఇతి పరస్మై పదినః॥—

మాశ్=ప్రాణిసంపే. (కనుట) జీత్. ఆత్మనేపదీ - సక॥ నేట్.
నూయతే | నూయతామ్ | అనూయత | నూయేత | సుమనాతే
సుమనీ - సుమనీషే - సుమనీమహే | సవితా, సోతా | సవివ్యతే
సోప్యతే | సవిషీప్త, సోషీప్త, అసవిప్త, అసోప్త | అసవివక్త్య,
అసోవ్యత, | శేషం ముఖ్యవత్.

ప్రీశ్=ప్రీతా. (ఆలరుట) అక॥ అనిట్. ప్రీయతే | పిప్రియే.
పిప్రియిషే | ప్రేతా | ప్రేవ్యతే | ప్రేషీప్త | అప్రేప్త, అప్రేక్ష్యత |

లీశ్=శ్లేషణే. (చేరుట) అక॥ అనిట్. లీయతే | లిల్యే లాతా,
రేతా | లాస్యతే, రేవ్యతే | లానీప్త రేషీప్త | అలాస్యత అరేవ్యత |
డీశ్ - డీయతే | అర్ధధాతుకే భావాదికవత్. ఏవం పీశ్ మీశ్.

జనీ=ప్రాదుర్భావే. (పుట్టుట) అక॥ నేట్. జాయతే | జాయతా
మ్ | ఆజాయత | జాయేత | జన్యే జన్యాతే జన్యరే - జన్యిషే | జనితా |
జనివ్యతే | జనిషీప్త | అజనిప్త, అజని - ఆజనిషాతామ్ అజనిషత - అజ
నిష్టాః - అజనిషి | అజనివ్యత.

పద=పీతా. (పొందుట) సక॥ అనిట్. పద్యతే | పేదే పేదాతే,
పేదిరే - నేదిషే | పతా | పత్యతే | పతీప్త | అపాది అపతా

తామ్ అపత్నత - అపత్తాః అపత్నాథామ్ - అపద్ధమ్ - అపత్ని అపత్స్వ
హి పత్నహి ఏవం భిద్ విదాడయః.

సృజ=విసర్గే (సంబంధించుట.) అక|| అనిట్. సృజ్యతే । ససృజే
ససృజిషే । స్రష్టే । స్రత్యతే । సృక్తిప్తే । అసృష్టే । అసృక్షాతామ్
అసృక్షత । అస్రత్యత.—|| ఇత్యాత్మశేషదినః||—

సహ=బస్థసే (కట్టుట) ఉభయపదీ. సక|| అనిట్. సహ్యతి;
సహ్యతే । సనాహ సేహతుః - సేహిథ, సనద్ధ - సేహివ; సేహి శేహి
షే । నద్ధా । నత్స్యతి - తే । నహ్యత్; నత్సీప్తే । అనాత్సీత్; అనద్ధ,
అనత్స్యత్ - త 1 ఏవం శక్ తమ్ శపః.

రజ్జా=రాశే, (సంతోష పెట్టుట) అనిట్. రజ్యతి - తే ।
రజతు - తామ్ । అరజ్యత్ - త । రజ్యేత్ - త శేషం భావాదిక
పత్. (పు-168)—ఇత్యుభయపదినః.—

అథ తుదాది విశేషధాతవః.

ఇష=ఇచ్ఛాయామ్. (అపేక్షించుట.) పరిస్మైపదీ. సక|| సేట్. ఇ
చ్ఛతి । ఇచ్ఛతు । ఇచ్ఛత్ ! ఇచ్ఛేత్ । ఇయేష । ఏషితా, ఏష్టా । ఏషి
వ్యతి । ఇష్యాత్ । ఐషిత్ । ఐషిష్యత్.

(ఓ) ప్రహ్లా చేరనే. (కత్తిరించుట.) పర|| .క|| సేట్. (ఓడిత్,
ఊడిచ్చు.) ప్రహ్యతి । ప్రహ్యతు । అప్రహ్యత్ । ప్రహ్యేత్ । ప్రహ్య -
ప్రహ్యిధ, ప్రహ్య - ప్రహ్యిస, ప్రహ్యిష్య । ప్రహ్యితా, ప్రహ్యే । ప్రహ్యివ్యతి
త్, ప్రహ్యతి । ప్రహ్యాత్ । అప్రహ్యేత్, అప్రాక్షిత్ । అప్రహ్యిష్య
అప్రహ్యత్.

ప్రచ్చ=ప్రచ్ఛాయామ్. (అడుగుట) సక|| అనిట్. ప్రచ్చతి । ప్ర
చ్చతు । అప్రచ్చత్ । ప్రచ్చేత్ । ప్రచ్చ - ప్రచ్చిధ, ప్రచ్చ -
ప్రచ్చిస । ప్రష్టే । ప్రత్యతి । ప్రచ్చ్యాత్ । అప్రాక్షిత్ అప్రాష్టామ్
అప్రాక్షుః । అప్రాక్షిః - అప్రాక్షమ్ । అప్రక్షత్.

కూ=విజ్ఞేపే. (వెదచల్లుట) సక. సేట్. కిరతు కిరతుని
కిరతు | అకిరత్ | కిరేత్ | చకార చకరతుః . చకరిధ | కరితా, కరి
తేత్యాది క్షౌపత్ ఏవం గృహధాతుః.

* (టు) మజ్జ=శుద్ధా. (మునుగుట) అక | అనిట్. మజ్జతి | మజ్జతు |
అమజ్జత్ | మజ్జేత్ | మమజ్జ - మమజ్జధ, మమజ్జ్క మజ్జ్కా-
మజ్జ్యతి | మాజ్జ్యేత్ | అమాజ్జీతు అయాజ్జ్కామ్ అమాజ్జ్కః.

కృతీ=భదనే. (నలుగుట) విక॥ సేట్. (ఈదిత్.) *కృస్తతి ||
కృస్తతు | అకృస్తన్ | కృస్తేత్ చకరేత్యాది - కేషం | వృత్ ధాతుత్

భిద=పరిపూతే. అనిట్. భిన్దతి | చిభేద | భేత్తా భేత్స్యతి |
భిద్యాత్ | అభిత్సీత్ అభేత్స్యేత్ సిశ=ఆపయవే. సేట్. పింశతి |
పేశితేత్యాది.—ఇతి పదవైపదిషః॥—

దృక్=ఆదరే. (దరించుట) జీత్ ఆత్మసేషదీ. సక॥ సేట్.
ప్రాయేణాక్ పూర్వః, ఆద్రీయతే | ఆద్రీయతామ్ | ఆద్రీయతః |
ఆద్రీయేత | ఆద్రదే | ఆద్రర్త | ఆదరివ్యతే | ఆద్రపీష్ట | ఆదృత |
ఆదరివ్యత ఏవం దృక్. మృక్, పృక్ ధాతును, మృక్ పృక్ ధాతోస్తు
లిటి, లుటి, లృటి, లృకి, చ పదవైపదిషమ్

(ఓ) విజీ + భయచలనయోః. (భయపడుట, కదలుట) అక॥ సేట్.
(ఓదిత్, క్షౌచ్చ) ఉత్సూర్వః ఉద్విజతే | ఉద్విజతామ్ | ఉదవిజత.
ఉద్విజేత | ఉద్వివిజే | ఉద్విజితా | ఉద్విజిష్యతే ఉద్విజిషీష్ట |
ఉదవిజిష్ట | ఉదవిజిష్టత.

(ఓ) లజ్జే=విప్రదాయామ్ (సిగ్గుపడుట) అక॥ సేట్. లజ్జతే | ల
లజ్జే | లజ్జతా || ఇత్యాదిస్పర్ధావత్.—ఇత్యాత్మసేషదః॥—

* శే ముచాదీనామ్ || ౭-౧-౫౯॥ ముచ్, లుచ్, విద్, లిచ్, సిచ్,
కృత్, భిద్, పిచ్, ఏషాం నుమ్ స్యాతు శప్రత్యయే రరతః.

దిశ = అతిసర్వసే. (ఇచ్చుట) ఉభయపది. సక॥ అనిట్. దిశతి-
దిశతే | దిశతు - తామ్ | అదిశత్ - త. దిశేత్ - త. (పు. 189)

భ్రష్ట = పాశే. (వేచుట, వండుట) సక॥ అనిట్, భృజ్జతి - తే
భృజ్జతు - తామ్ | అభృజ్జత్ - త | భృజ్జేత్ - త | బభ్రష్ట, బభ్ర
జ్జ - బభ్రద్దిభ, బభ్రజ్జిభ; బభ్రర్షప్త, బభ్రప్త; బభ్రష్టే, బభ్రజ్జే - బభ్రద్ది
షే, బభ్రజ్జిషే | భ్రష్టా, భర్షా | భ్రత్యతి - తే, భర్ష్యతి - తే | భృ
జ్జాత్, భర్షిష్ట, భ్రషిష్ట | అభార్షిత్ - అభ్రాషిత్ - అభర్ష
అభ్రష్ట | అభర్ష్యతు - త. అభ్రత్యత్ - త.

కృష = విశేషసే. (దున్నుట) సక॥ అనిట్. కృషతి - కృషతే | చ
కర్ష - చకృషే | క్రష్టాసి నే; కర్షిష్టాసి - నే | క్రత్యతి తే; కర్
త్యతి - తే | కృష్యతు - కృషిష్ట | అక్రాక్షితు, అకార్షితు |
అకృక్షతు - అకృష్ట అకృక్షాతామ్ అకృక్షత, అకృక్షతి అకృక్షాతామ్
అకృక్షన్త - అకర్ష్యతు - త | అక్రత్యతు - త. ఏవం స్పృశమృశా
శ్చేయా (పరస్మైపదిషు).

ముచ్ఛ = మోక్షణే (విడుచుట) అనిట్ - ముచ్చతి - తే | ము
చ్చతు - తామ్ అముచ్చతు - త | ముచ్చేతు - త | మోక్షా | మో
క్ష్యతి - తే | ముచ్చాతు - ముక్షిష్ట | అమంచతు - అముక్త. శేషం
పచేషతు ఏవం లుప్ - లుప్సతి - తే; విద్ - వినతి - తే లిప్ -
లిప్సతి - తే: చిన్ - సిచ్చతి - తే—ఇతి తుదాదివిశేషధాతవః.—

చురాదౌ,—చితి = స్మృత్యామ్ చిన్తయతి - తే | లిటి - చిన్త
యాచ్చకార - చక్రే - భూష - ఆస | లుటి - చిన్తయితా | లుజి -
అచిచిన్తతు త. ఇత్యాది సర్వం చుర్ వతు. ఏవమికారేత్సర్వాజ్ఞాకాః ||
కథ = వాక్యప్రబంధే కథయతి - తే | లుజి - అచకథతు త | ఏవం గణ
గద రచాదయ అదంతాః. గణధాతోః లుజి | అజీగణతు, అజగణతు ఇతి
విశేషః | అదస్తభిన్నానాం వద్. వద్, తప్, ఇత్యాదీనాం వాదయతి,

వాచయతి, తాపయతి । లజి - అవీవదత్, అవీవచత్, అతీతపత్ -
ఇత్యాది ॥ అన్యే అశేషాశ్చ సవిస్తరం ధాతురత్నావళ్యా ముత్తరాధే
ప్రదర్శితాః—॥ ఇతి చురాదయః.—

అథ అదాదివిశేషధాతవః.

హన=హింసాగత్యోః. (చంపుట, పోపుట) అదానిః - హన్తై
పదీ. సక ॥ అనిటో. లటి—హన్తి హతః ఘ్నన్తి - హంసి హః
హథ - హన్తి హన్వః హన్తుః । లోటి.—హన్తు, హతాతు హతామ్ ।
ఘ్నన్తు - జహి, హతాతు - హతమ్ హత - హనాని హనాన హనామ ।
లజి.—అహన్ అహతామ్ అహ్నుక్ - అహన్ అహతమ్ అహత - అహ
నమ్ అహస్య అహన్తు । విధిలిజి.—హన్యాతు హన్యాతామ్ హన్యః -
హన్యాః - హన్యామ్ । లిటి.—జహూన జఘ్నుతుః జఘ్నుః - జగనిథ
జఘన్థ జఘ్నుః జఘ్ను - జహూన, జఘన జఘ్నివ జఘ్నిమ । లటి—
హన్తా హన్తారా హన్తారః - హన్తాసి - హన్తాస్మి । లృటి.—హనిష్యతి
హనిష్యతః హనిష్యత్తి । ఆశ్రిలిజి.— * వధ్యాతు వధ్యాస్తామ్ = ధానుః ॥
లజి.—అవధీత్ అవధిస్తామ్ । లృజి - అహనిష్యత్.

వశ=పరిభాషణే. (పలుకుట) అనిటో. లటి-వశ్తి వక్తంశీ
వక్తః వక్త - వచ్చి వచ్చః వచ్చుః లోటి । వస్తు, వక్తాతు వక్తామ్ (వ

† అహ్వార్యచ్ఛేదాత్మనేపదీ. ఆక॥ అహతే అహ్నుతే అహ్నుతే -
అహనే అహ్నుథే అహధ్యే - అఘ్నీ అహస్యహే అహన్తుహే । అహ
తామ్ అహ్నతామ్ అహ్నుతామ్ - అహస్య - అహనై । అహతా
అహథాః - అఘ్నీ । అఘ్నిత । అజఘ్నే - అజఘ్నిషే । అహన్తానే
అహనిష్యతే । ఆశాంసీష్ట । అహత అహసాతామ్ అహసత - అహథాః
అహని ; ఆవధిష్టు ఆవధిహతామ్ ఆవధిషత । ఆహనిష్యత

* హనోవధలిజి, లజిచ. । ఆశ్రిలిజి, లజిచ వధాదేన,
న్దిపహో నప్రయజ్యతే; బహువచనపర ఇత్యేకే, ద్విపర

చస్తు) - వగ్గి వక్తాత్ వక్తమ్ వక్త । వజాని వచావ వచామ । బుజి.—
 అవక్, అవగ్ అవక్తామ్ (అవచక్) అవక్, అవగ్ అవక్తమ్ అవక్త .
 అవచమ్ అవచ్య అవచ్చ । విధిలిజి.—వచ్యాతు వచ్యాతామ్ వచ్యుః ।
 లిటి.—ఉవాచ ఊచతుః ఊచుః - ఉవచిథ, ఉవక్త ఊచథుః ఊచ ।
 ఉవాచ - ఉవచ ఊచివ ఊచిమ । బుజి.—వక్తా - వక్తాసి - వక్తాస్మి ।
 ల్యుటి.—వక్ష్యతి - వక్ష్యసి - వక్ష్యామి । అశ్రిలిజి.—ఉచ్యాత్ ఉచ్యా
 స్తామ్ ఉచ్యానుః । బుజి.—అవోచతు అవోచతామ్ అవోచన్ - అవోచః
 అవోచతమ్ అవోచత-అవోచమ అవోచావ అవోచామ ల్యుజి - అవక్ష్యత్ .
 శేషమ్ ఆదవత్

విర=జ్ఞానే, (తెలియుట) సః || నేట్.—లటి—వేత్తి విత్తః విరన్తి
 వేత్తి విత్తః విత్త - వేత్తి విద్వః విద్వః; రూపాన్తరమ్.—వేద విదతుః
 విదుః - వేత్త విదథుః విద - వేద విద్వ విద్మ । లోటి—వేత్తు విత్తాత్
 విత్తామ్ విదన్తు - విద్ధి, విత్తాత్ విత్తమ్ విత్త - వేదాని వేదావ వేదామ
 విదాఙ్కరోతు, విదాఙ్కరుతాత్ విదాఙ్కరుతామ్ విదాఙ్కర్వున్తు -
 విదాఙ్కరు, విదాఙ్కరుతాత్ విదాఙ్కరుతమ్ విదాఙ్కరుత -
 విదాఙ్కరవాణి విదాఙ్కరవావ విదాఙ్కరవామ । లజి.—ఆవేత్
 అవిత్తామ్ అవిదుః - ఆవే, అవేతు అవిత్తమ్ అవిత్త - అవేదమ్ అవిద్వ
 అవిద్మ । విధిలిజి.—విద్యాతు - విద్యాః విద్యామ్ । లిటి.—వివేద;
 విదాఙ్కర, విదాఙ్కరవావ, విదాఙ్కర వేదితా । వేదివ్యతి । విద్యాతు
 విద్యాస్తామ్ । ఆవేదిత్ ఆవేదిష్టమ్ । అ . . . . . సముర్ప
 ర్వుష్య అతాదేశేనతి రుదాగమో వా బోధ్యః యథా.— సంవిత్తే
 సంవిదాతే సంవిద్రతే, సంవిదతే- సంవిదే - సంవిదే సంవిత్తామ్ సంవిదా
 తామ్ సంవిద్రతామ్, సంవిదతామ్ - సంవిత్స్య - సంవేదై । సమవిత్త -
 సంవిదీత । సంవిదే; సంవిదాఙ్కరే । సంవేదితానే । సంవేదివ్యతే
 సమవేదిష్ట.

అస = భువి. * (ఉండుట) లకి. — అస్తి. స్తః - సన్ని - ఆసి - స్థః
 శ్చ - అస్తి స్వః స్థః | లోటి. — అస్తు, స్తాత్ స్తామ్ సస్తు - విధి, స్తాత్
 స్తమ్ | స్త * అసాని అసాన అసామ | లజి. — అసత్ అస్తామ్ అసత్ - ఆసీః
 అస్తామ్ అస్త - ఆసమ్ అస్వ అస్త | విధిలిజి — స్యాత్ స్యాతామ్ స్యుః
 స్యాః స్యాతమ్ స్యాత - స్యామ్ స్యాం స్యామ. ఆర్ధధాతుకే 'భూ' ఇత్యా
 దేశః, బభూవ - భవితేత్యాది. (పు - 127.)

మృజా - శుద్ధా. (శుద్ధిచేయుట) నేట్ * మార్జ్యే, మృజ్యే మృ
 జన్తి, మార్జన్తి - మార్జి మృజ్యః మృజత్ - మార్జీత్ మృజ్యుః మృజ్యుః | లోటి-
 మార్జ్యే మృజ్యేత్ మృజ్యేత్ మృజన్తి, మార్జన్తి మృజ్యే, మృజ్యేత్ మృజ్యమ్
 మృజ్య-మార్జాని మార్జాం మార్జామ | లజి. — అహర్ (ద్) అమృజ్యే
 అహర్జే, అమృజన్ అహర్జే (ద్) అమృజ్యే అమృజ్య - అహర్జమ్
 అమృజ్య అమృజ్య | లిజి - మృజ్యేత్ మృజ్యతామ్ | లిటి. —

* వ్యతిపూర్వ తేదాత్మ నేపదీ. యథా. — లటి...వ్యతిస్తే వ్యతిషా
 తే వ్యతిషతే - వ్యతిసే వ్యతిషాథే వ్యతిస్యే - వ్యతిషే వ్యతిస్యహే వ్యతి
 స్మహే | లోటి. — వ్యతిస్తామ్ వ్యతిషతామ్ వ్యతిషతామ్ - వ్యతిస్య వ్య
 తిషామ్ వ్యతిధ్వమ్ - వ్యత్యస్తై వ్యత్యసావస్తై వ్యత్యసావస్తై లజి. —
 వ్యత్యాస్త వ్యత్యాసాతామ్ వ్యత్యాసత వ్యత్యాస్థాః వ్యత్యాసాథామ్
 వ్యత్యాధ్వమ్ - వ్యత్యాసి వ్యత్యాస్యహే వ్యత్యాస్మహే | విధిలిజి —
 వ్యతిషీత వ్యతిషీయాతామ్ వ్యతిషీరన్ - వ్యతిషీథాః వ్యతిషీయాథామ్ వ్య
 తిషీధ్వమ్ - వ్యతిషీయ వ్యతిషీవహి వ్యతిషీమహి | లిటి - వ్యతిబభూవేతి
 లటి — వ్యతిభవితానే | లృటి - వ్యతిభవిష్యతే | అశ్లిలిజి — వ్యతిభవిషీ
 ష్ట | లజి. — వ్యత్యభవిష్ట | లృజి. — వ్యత్యభవిష్యత్ | ఏవంక్రియానిని
 మయద్యోతక వ్యతిపూర్వాణా ధాతునా మాత్ర నేపద రూపాణి బోధ్యాని.

* మృజే ర్వృధిః | ౭-౨.౧౦౮ మృజేరికో వృధి స్సాన్యత్. కిజ్జితబాదా

మహార్థ మమృజతుః, మహాస్థతుః మమృజుః, - మహార్థుః, మహార్థిధ-మహార్థిష్ఠ మమృజతుః, మహాస్థుః మమృజ, మహార్థ-మహార్థ మమృజు, మమృజు, మమృజ్య - మహార్థిమ, మమృజిమ, మమృజ్య । లుటి-మార్జితా, మార్జిస్తా । ల్యుటి-మార్జిష్యతి, మార్జ్యతి । ఆర్జిజీ-మృజ్యాత్ మృజ్యాస్తామ్ । లజి-అనార్జీత్ అనార్జిస్తామ్: అనార్జీత్ అనార్జిస్తామ్ అనార్జుః । అనార్జిష్యత్ : అనార్జ్యత్.

రుదిర్ = అశ్రువిమోచనే. (కన్నీరులుకుట) అక॥ నేట్. లటి-రోదితి రుదితః రుదన్తి-రోదిషి రుదిథః - రుదిథ-రోదిమి రుదివః రుదిమః । లోటి - రోదితు, రుదితాత్ రుదితామ్ రుదన్తు. రుదిహి రుదితాత్ రుదితమ్ రుదిత - రోదాని రోదావ రోదామ । లజి-అరోదీత్, అరోదత్ అరుదితామ్ అరుదత్ - అరోదీః, అరోదః అరుదితమ్ అరుదిత - అరోదమ్ అరుదివ అరుదిమ । ిథిజి - రుద్యాత్ రుద్యాతామ్ । లరోద । రోదితా । రోదిష్యతి । రుద్యాత్ రుద్యాస్తామ్ । అరోదీత్ అరోదిస్తామ్; అరుదత్ అరుదతామ్ । అరోదిష్యత్. ఏం స్వప్, శ్వస్, అన్, జక్ష, ధాతవః, విశేషస్తు...

(ఇ) ప్సవ్ = శయనే. (చరుండుట) అనిట్. స్వపితి । స్వపితు అస్వపీత్, అస్వపత్ । స్వప్యాత్ సుప్వాప సుప్వాపతుః సుప్వాపుః సుప్విషిధ, సుప్వప్థ సుప్వాపథుః సుప్వాప-సుప్వాప సుప్వాపివ సుప్వాపిమ, స్వప్తా, స్వప్స్యతి । సుప్యాత్ । అస్వాప్సీత్ అస్వాస్తామ్ అస్వాప్సుః-అస్వాప్సీః - అస్వాప్సమ్ । అస్వప్స్యత్. శ్వస్దా-లోః లుజి అశ్వసీత్ । అన్ధా-లోః ప్ర + అనితి = ప్రాసీతి । జక్షధా-లోః జక్షితి జక్షితః జక్షతి । జక్షు, జక్షితాత్ జక్షితామ్ జక్షు, అజక్షీత్. అజక్షత్ అజక్షితామ్ అజక్షుః, ఇతి విశేషః,

జాగృ=నిద్రాక్షయే. (మేలుకొనుట) అక॥ నేట్. లటి - జాగృ, జాగృతః జాగృతి - జాగర్షి జాగృథః జాగృథ - జాగర్మి జాగృ

మః జాగ్యమః । లోటి - జాగర్తు, జాగ్యతాత్ జాగ్యతామ్ జాగ్రతు - జాగ్యహీ, జాగ్యతాత్ జాగ్యతమ్ జాగ్యత. జాగరాణి జాగరావ జాగరామ । లజి.—అజాగః అజాగ్యతామ్. అజాగయః - అజాగః అజాగ్యతమ్. అజాగ్యత - అజాగరమ్ అజాగృవ అజాగ్యమ విధిలిజి.—జాగ్యయాత్ జాగ్యయాతామ్ । శిటి. — జాగరాచ్ఛకార, జాగరామ్న ధూపః జాగరామాసః ; జజాగార జజాగరతుః । జాగరితా । జాగరిష్యతి । జాగర్యాత్ । అజాగరిత్ । అజాగరిష్టమ్ । అజాగరిష్యత్.

దరిద్రా = దుర్గతా. (చెడిపోవుట) అక॥ నేట్, దరిద్రాతి దరిద్రతిః దరిద్రతి - దరిద్రాసి దరిద్రధః - దరిద్రామి దరిద్రిషః దరిద్రిమః । దరిద్రాతు, దరిద్రతాత్ దరిద్రతామ్ దరిద్రతు - దరిద్రహీ, దరిద్రతాత్ దరిద్రతమ్ దరిద్రత - దరిద్రాణి దరిద్రావ దరిద్రామ । అదరిద్రాత్ అదరిద్రతామ్ అదరిద్రయః - అదరిద్రాః అదరిద్రతమ్ - అదరిద్రత - అదరిద్రాతామ్ అదరిద్రవ అదరిద్రమ । దరిద్రయాత్ దరిద్రాచ్ఛకార, (బధూవ, ఆసః) దదరిద్రా దదరిద్రతుః । దరిద్రతా । దరిద్రిష్యతి । దరిద్ర్యాత్ । అదరిద్రీత్ ; అదరిద్రాసీత్ అదరిద్రిష్యత్.

చకాస్య = చీప్తా. (వెలుగుట) అక॥ నేట్. లిటి—చకాస్తి చకాస్తః । చకాశతి - చకాస్సి - చకాస్మి । లోటి - చకాస్తు, చకాస్తాత్ చకాస్తామ్ చకాసతు = చకాస్థి, చకాధి చకాస్తాత్ చకాస్తమ్ చకాస్త - చకాసాని నికాసావ (మ) । లజి.—అచకాత్, (ద్) అచకాస్తామ్ అచకాసుః - అచకాః, అచకాత్, (ద్) అచకాస్తమ్ అచకాస్త - అచకాసమ్ అచకాస్వ (స్మ) । చకాస్యాత్ చకాస్యాతామ్ చకాసాచ్ఛకార, బధూవ, (ఆస) । చకాసితా । చకాసిష్యతి । చకాస్యాత్ చకాస్యాస్తామ్ । అచకాసీత్ । అచకాసిష్యత్.

కాసు = అనుశిష్టా. (శిక్షించుట) సక॥ నేట్. కాస్తి శిష్టః కాసతి - కాస్సి శిష్టః శిష్ట - కాస్మి శిష్టః శిష్టః - కాస్తు, శిష్టాత్ శిష్టమ్

శబ్దరత్నావళి.

కాసతు - కాధి, కిచ్చిత్ కిచ్చిత్ కాసాని కాసావ కాసామ
 కాసత్ - కిచ్చిత్ కిచ్చిత్ (ద్) అశిష్టమ్ అశిష్ట
 కాసమ్ అశిష్ట అశిష్ట | శిష్యాత్ శిష్యాతామ్ | శశాస | కాసితా
 కాసిష్యతి | శిష్యాత్ శిష్యాస్తామ్ | అశిష్టత్ అశిష్టతామ్ అశిష్ట - అశి
 షః - అశిష్టమ్ | అకాసిష్యత్, అక్ పూర్వశ్చేదాశ్చ సేదీ. అసథాతు
 వత్. (పు-143, 144.)

యా = ప్రాపణే, (పోవుట) సక || అనిట్. యాతి యాతః
 యాన్తి - యాసి యాధః యాధ - యామి యావః యామః - యాతు
 యాతాత్ యాతామ్ యాన్తు - యాహి, యాతాత్ యాతమ్ యాత -
 యాని యావ యామ | ఆయాత్ ఆయాతామ్ యాః, ఆయాత్ - ఆయాః
 ఆయాతమ్ ఆయాత - ఆయామ్ ఆయావ ఆయామ | యాయాత్ యాయా
 తామ్ | యయా | యతా | యస్యతి | యయాత్ యయాస్తామ్,
 ఆయాసీత్ | ఆయాస్యత్. శేషం ధానత్. ఏవం వా, భా, స్నా, పా,
 కా, రా, లా, దా, ద్రా, ప్సా, మా, ఇత్యాద్యకారాంతాః.

వీ = గతివ్యాప్తి ప్రజనకాంత్యససఖాన శేష. సక || అనిట్. వీతి
 వీతః వియన్తి - వేషి - వేమి | లోటి - వేతు, వీతాత్ - వీహి, వీతాత్ -
 వయాని | లజి. - అవేత్ అవితామ్ అవియత్, అవ్యత్ - అవేః - అవ
 యమ్ | వీయాత్ | వివాయ | వేతా | వేస్యతి || వీయాత్ | వీయాస్తామ్ |
 అవైషీత్ | అవేష్యత్, శేషమిన్యత్.

ఇత్ = గతౌ. (ఏగుట) సక || అనిట్. వీతి ఇతః యన్తి - వీషి
 ఇధః ఇధ - ఏమి ఇవః ఇమః | లోటి - ఏతు, ఇతాత్ ఇతామ్ యన్తు -
 ఇహి, ఇతాత్ ఇతమ్ ఇత - ఆయాని ఆయావ ఆయామ | లజి.
 ఐత్ ఐతామ్ ఆయత్ - ఐః ఐతమ్ ఐత - ఐయమ్ ఐవ - ఐమ | విధి
 లిజి. - ఇయాత్ ఇయాతామ్ ఇయాః - ఇయాః ఇయాతమ్ ఇయాత

ఇయామ్ ఇయావ ఇయామ । లిటి । ఇయాయ, ఈయతుః ఈయః, ఇయయిథ, ఇయేథ ఈయథుః ఈయ - ఇయాయ, ఇయయ; ఈయవ ఈయమ, ఏతా । ఏవ్యతి । ఈయాత్ ఈయాస్తామ్ । లుజి.— అగాత్ అగాతామ్ అనుః - అగాః - అగామ్ । ఐప్యత్ ఐప్యతామ్ । ఐప్యత్, ఏవమ్ ఇక్ ఆధిపూర్వః.

ణు = స్తుతౌ. (హగదుట) సక॥ నేట్. నాతి నుతః నువన్తి - నాషి నుధః నుధ-శామి నునః నుమః । నాతు, నుతాత్, నుతాత్, నుతామ్ నునన్తు-నుహి, నుతాత్ నుతిమ్ నుత - నవాని నవావ నవామ । అనాత్ అనుతామ్ అనునక్ - అనాః అనుతమ్ అనుత । అనునమ్ అనువ అనుమ । నుయాత్ నుయాతామ్ నుగనుః । నునావ నునువతుః నునువుః - నునువిధ - నునువివ । నవితా । నేవ్యతి । నూయాత్ నూయాస్తామ్ - అనాపీత్ అనావిష్టామ్ అనావిషుః । అనావిప్యత్ । ఏవం యు, ట్సు, ట్వు, ట్లు, రు, తు, స్తు, ధాతవః - విశేషస్తు —

రు=శబ్దే, (కూరుదుట) నేట్. లటి—రవీతి. రాతి రువీతః - రుతః రువన్తి - రువీషి, రాషీ, రువీధః రుధః రువీధ, రథ - రవీమి, రామి రువీనః, రువః రువీమః, రుమః । లోటి—రవీతు, రాతు - రువీతాత్, రుతాత్ - రువీతామ్, రుతామ్ రువన్తు - రువీహి రుహి - రువీతాత్, రుతాత్ - రువీతమ్, రుతమ్, రువీత, రుత - రవాణి రవావ రవామ-లజి— అరవీత్, అరౌత్ అరువీతామ్, అరుతామ్ అరువక్ - అరవీః, అరౌః అరువీతమ్, అరుతమ్ అరువీత, అరుత - అరనమ్ అరువీవ, అరువ అరువీమ, అరుమ । విధిలిజి—రువీయాత్, రయాత్ రువీయాతామ్ రుయాతామ్ । శేషం మనత్. ఏవం తుధాతో రూపాణి॥ ఇతిపరస్మైపదినః,

చక్షిత్ = వ్యక్తాయామ్ వాచి. (వక్తా-జిండుట) జిత్ - అత్మనే పదీ. లటి.—చప్తే చక్షాతే - చక్షతే - చక్షే చక్షాథే చక్ష్యే । చక్షే చక్ష్యహే చక్ష్యహే । లోటి.—చప్తామ్ చక్షాతామ్ చక్షతామ్-

చత్వ చక్షాథామ్ చద్ధ్వమ్ - చక్షై చక్షావహై చక్షామహై । లజి.
 అచప్త అచక్షాతామ్ । అచక్షత । అచప్తః అచక్షాథామ్ అచద్ధ్వమ్ -
 అచక్షి అచత్వహి అచత్మహి । విధిలిజి.—చక్షిత చక్షియాతామ్ చ
 క్షిరణ - । చక్షియాథామ్ చక్షిస్వమ్ - చక్షియ చక్షివహి
 చక్షిమహి । లిటి- చప్తే * చఖ్యతే చఖ్యరే; చక్సే చక్వాతే -
 క్షరే; చచక్షే చచక్షాతే చచక్షిరే: చఖ్య; చక్వా । లుటి - ఖ్య
 తాసి - నే; క్వాతాసి - నే । లృటి.—ఖ్యస్యతి - తే; క్వాస్య
 తి - తే . . . . .—ఖ్యయామ్, ఖ్యయామ్ : క్వాయామ్, క్వా
 యామ్ ; ఖ్యసిప్త, క్వాసిప్త । లుజి.—అఖ్యమ్ - అఖ్యత; అక్వాసిమ్,
 అక్వాస్త । లృజి.—అఖ్యస్యమ్ - త; అక్వాస్యమ్ - త.

ఈశ=సుతా. (పాగడుట) నేట్. లటి-ఈప్తే ఈదాతే ఈడతే -
 ఈడిషే ఈదాథే ఈడిధ్యే ఈడే ఈడ్వహే ఈడ్మహే । లాటి -
 ఈట్టామ్ ఈదాతామ్ ఈడతామ్ - ఈడివ్య ఈదాథామ్ ఈడిధ్వ
 మ్ - ఈడై ఈదావహై ఈదామహై । లజి - విట్ట విడాతామ్ విడ
 త - విట్టా; విడాథామ్ విడ్ధ్వమ్ - విడి విడ్వహి విడ్మహి । విధి
 లిజి.—ఈడిత । లిటి - ఈడాచ్చక్రే - (విధావ - ఆసు) ఈడితా ।
 ఈడివ్యతే । ఈడిషీప్త । విడిప్త । విడిమ్యత ఏవ మీశ్ । ఈప్తే -
 ఈడిషే - ఈడిధ్యే ఇత్యాదుర్యహ్యమ్.

పూత్ = ప్రాణిగర్భవిమోచనే. (కనుట) సక || వేట్ లటి -
 నూతే సువాతే సువతే - నూషే సువాథే నూధ్యే - నూవే నూ
 వహే నూమహే || లాటి. నూతామ్ సువాతామ్ సువతామ్ -
 నూప్య - నూధ్వమ్ - సువై సువావహై సువామహై । లజి - అనూ
 త అనువాతామ్ అనువత - అనూథా; అనువాథామ్ అనూధ్వమ్ -

* చక్షిజః ఖ్యోఞ్ ; వాటిటి || ౨-౪ ౫౪ : ౫౫ || భాష్యమతే
 ఖ్యదేశః, ఇతిత్వాత్పదద్వయమ్ || ఙ్జనే ఖ్యోఞ్ కేప్తః || సమచక్షిప్త.

అసువి అనూవహి అనూమహి । విధిలిజి - సువీత । లిటి—సుషువే
సుషువిషే । సవితా, సోతా । సవివ్యతే । సోవ్యతే - సవిషీప్తు, సో
షీప్తు । అసవిప్తు, అసోప్తు । అసవివ్యత, అసోవ్యత॥

ఇజ్=స్వప్న (నిద్రించుట) అక ॥ సేట్. లటి - శేతే శయాతే
శేరతే - శేషే శయాథే శేధ్యై-శయే శేవహే శేమహే । లోటి- శేతామ్
శయాతామ్ శేరతామ్ - శేప్య శయాథామ్ శేస్యమ్ - శయై శయావహై
శయామహై । లజి । అ శేత అశయాతామ్ అశేత అశేథాః అశయాతామ్
అ శేధ్యమ్ - అశయ అశేవహి అశేమహి । విధిలిజి - శయాత శయాథాః
శయామ । లిటి - శిశ్యే-శిశ్యేషే । శయిశానే । శయివ్యతే । శయిషీప్తు -
అశయిప్తు - అశయిష్టాః - అశయిషి । అశయివ్యతః.

ఇజ్=అధ్యయనే. (చదువుట) అధిపూర్వః. సక ॥ అనిట్. లటి
అధితే అధియాతే అధియతే - అధిషే అధియాథే అధీధ్యై = అధి
యే అధివహే అధిమహే । లోటి - అధితామ్ - అధియాతామ్ అధి
యతామ్ - అధిప్య అధియాథామ్ అధీధ్యమ్ - అధ్యయై అధ్యయావ
హై అధ్యయామహై । లజి . అధ్యైత అధ్యైయాతామ్ అధ్యైయ
త - అధ్యైథాః అధ్యైయాథామ్ అధ్యైధ్యమ్ - అధ్యైయి అధ్యై
వహి అధ్యైమహి । విధిలిజి - అధీయాత అధీయాయతామ్ అధీయీ
రక అధీయాథాః అధీయాయాథామ్ అధీయాధ్యమ్ అధీయాయ
అధీయావహి అధీయామహి । లిటి - అధిజగే - అధిజగిషే । అధ్యై
తానే । అధ్యైవ్యతే । అఙ్లిజి.—అధ్యైషీప్తు అధ్యైషీయాస్తామ్ - లిజి.
అధ్యగీప్తు అధ్యగీసాతామ్ అధ్యగీషత ; అధ్యైప్తు అధ్యైసాతామ్
అధ్యైషత లజి - అధ్యగీవ్యత. అధ్యైవ్యత - ఇత్యాత్మ శేషదినః ।

దుహ=ప్రపూరణే. (పిదుకుట) స్మరితేష్ - ఉభయపదీ ద్విక
గృతః - అనిట్. లటి,—ప॥ దోగ్ధి దుగ్ధః దుహన్తి - దోగ్ధి దుగ్ధః దుగ్ధ -

శబ్దరత్నావళి.

దోహి దుహ్విః దుహ్మః - అ॥ దుగ్ధే దుహతే దుహతే - ధుక్షే దుహశే
 ధుగ్ధ్యే - దుహే దుహ్యహే దుహ్మహే । లోటి.—ప॥ దోధ్య, దు
 ధాత్ దుధామ్ దుహన్తు - దుగ్ధి, దుధాణు దుగ్ధమ్ దుగ్ధ - దోహని దోహం
 దోహమ; అ॥ దుగ్ధాస్ దుహతామ్ దుహతామ్ - ధుక్ష్య దుహథామ్ ధుగ్ధ్య
 మ్ - దోహై దోహనిస్తై దోహమస్తై । లజి.—ప॥ అధోక్ (గ్)
 అదుగ్ధామ్ అదుహా - అధోక్ (గ్) అదుగ్ధమ్ అదుగ్ధ - అదోహమ్
 అదహ్య అదుహ్మ; అ॥ అదుగ్ధ అదుహతామ్ అదుహత - అదుగ్ధాః
 అదుహథామ్ అదుగ్ధ్యమ్ - అదుహి అదుహ్యహి అదుహ్మహి । విధి
 లజి.—దుహ్యమ్ దుహ్యతామ్ అ॥ దుహీత దుహీయాతామ్ । దుహోహ -
 దుదుహే । దోగ్ధాసి - దోగ్ధానే । ధోక్ష్యతి - ధోక్ష్యతే । దుహ్యతు -
 దుక్షీప్తు । లజి.—ప॥ అధుక్షతు - అ॥ అదుగ్ధ, అధుక్షత అధుక్షాతామ్
 అధుక్షన్త - అదుగ్ధాః, అధుక్షథాః అధుక్షాథామ్ అధుక్ష్యమ్, అధుగ్ధ్యమ్
 - అధుక్షి అధుక్షావహి, అధుహ్యహి అధుక్షామహి, అదుహ్మహి । అధో
 క్ష్యతు - అధోక్ష్యత. ఏషం చిహ్ లిహ్. (పు-170.) వి శేషస్తు.—

లిహ = అస్యాదనే. (నాకట, రుచిహమట) లజి.—లేధి లీధః
 లిహన్తి - లేక్షి లీధః లీధ - లేహ్మి లిహ్యః లిహ్యః; అ॥ లీధే లిహతే
 లిహతే-లిక్షే లిహథే లీధ్యే-లిహే లిహ్యహే లిహ్మహే । లోటి.—లేధు,
 లీధాతు లీధామ్ లిహన్తు-లేధి. లీధాతు లీధమ్ లీధ లేహని లేహవ లేహ
 మ; అ॥ లీధామ్ లిహతామ్ - లిహతామ్ - లిక్ష్య-లేహై । లజి - అలేట్
 (గ్) అలీధామ్ అలిహా - అలేట్ (గ్) అలీధమ్ అలీధ-అలేహమ్ అలిహ్య
 అలిహ్మ; అ॥ అలీధ అలిహతామ్ అలిహత - అలీధాః - అలిహి । విధి
 లజి.—లిహ్యత్; లిహీత । లిలేహ; లిలిహే - లేధాసి-లేధానే ॥ లేక్ష్యతి
 లేక్ష్యతే । లిహ్యత్; లిక్షీప్తు । అలిక్షతు; అలీధ, అలిక్షత. శేషం సుహ్యతు.
 (పు-170.)

మృశ్ = స్తుతౌ. (పొగడుట) అనిట్. లటి.—స్తవీతి, స్తుతిః, స్తుతీ, స్తుతః, స్తుతన్తి * స్తువీషి, స్తుషి స్తువీభః, స్తుభః స్తువీభ, స్తుభ-స్తవీమి, స్తుమి స్తువీషః, స్తుషః స్తువీషుః; స్తుమః, ఆ॥ స్తువీతే, స్తుతే స్తునాతే స్తువతే - స్తువీషే స్తుషే స్తున నే స్తువీర్ష్యే, స్తుర్ష్యే - స్తువే స్తువీవహే, స్తువహే స్తువీసుహే, స్తుసుహే. ఏవ యుక్తరత్రాపే రుషద్రూపా ణ్యాయోహ్యోని. ఆగ్ధాతుకే మృశ్విత్. (పు-151.)

బ్రూశ్ = వ్యక్తాయాం వాచి (సలుకుట) ద్విక్॥ లటి.—స' బ్రవీతి, ఆహ బ్రూతః ఆహతుః బ్రూన్తి, ఆహుః - బ్రవీషి, ఆస్థి బ్రూతః, ఆహ ధుః బ్రూధ - బ్రవీమి బ్రూన్తి బ్రూషి, ఆ॥ బ్రూతే బ్రూనతే బ్రూవతే, బ్రూషే బ్రూవాథే బ్రూన్ధే బ్రూవే - బ్రూవహే బ్రూసుహే॥ లోటి. - ప॥ బ్రవీతు, బ్రూతాత్ బ్రూతామ్ బ్రవన్తు - బ్రూహి, బ్రూతాత్ బ్రూతమ్ బ్రూత - బ్రూణి బ్రూష బ్రూసు, ఆ॥ బ్రూతామ్ బ్రూనామ్ బ్రూవతామ్ - బ్రూష్వరాధామ్ బ్రూధ్వమ్ బ్రూవే బ్రూవహే బ్రూసుహే॥ లటి.—అబ్రవీత్ ఆబ్రూతామ్ ఆబ్రూత్ - అబ్రూవే ఆబ్రూతమ్ - అబ్రూత-అబ్రూమ్ - అబ్రూవ - అబ్రూసు॥ ఆ॥ అబ్రూతే అబ్రూనాతామ్ అబ్రూవత॥ అబ్రూధాః అబ్రూనాథామ్ అబ్రూధ్వన్-అబ్రూవి అబ్రూవహే అబ్రూసుహే॥ కిడిలిడి.—బ్రూయామ్ బ్రూయాతామ్ బ్రూయః, ఆ॥ బ్రూవీత బ్రూవీయాతామ్ బ్రూవీర్ణ - ఆగ్ధాతుకే వదాదేభః. — ఉవాచ. = ఉవాచే॥ వక్తాసి - వక్తాసే॥ వ్యక్తి వ్యక్తే॥ ఉచ్యత్, విక్రిప్త॥ ఆవోచమ్ అవోచత్॥ అవ్యక్తమ్ - అవ్యక్తం. (పు-178, 170) —॥ ఇత్యాది విశేష ధాతవః॥—

అథ జుహోత్యాదయః

(ఇతి) భీ = భయే. జుహోత్యాది. (భయపడుట) అః॥ అనిట్ పరస్మైపది. లటి—విభీతి విభీతః, విభీతః - విభ్యతి - విభేషి విభీభః విభీభః విభీభ, విభీభ - విభేమి విభీషః, విభీషః విభీమః, విభీమః.

లాటి.—విభేతు, విభితాత్, విభీతాత్, విభితాత్, విభీతామ్ విభ్య
తు - విభిషి, విభీష, విభితాత్, విభీతాత్, విభితమ్, విభీతమ్, విభిత
విభీత - విభయాని విభయాన (సు) । లజి—అవిభేత్ అవిభితామ్, అవి
భీతామ్, అవిభయః అవిభేః - అవిభయమ్ । విధిలిశి — విభియాత్
విభియాతామ్ విభియుః విభీయాత్ విభియాతామ్ విభీయుః । లటి—
విభయాచ్చకార, (బభూవ, ఆస); విభాయ విభ్యతుః విభ్యః - విభ
యిష, విభేష - విభ్యిష విభ్యిషు । భేతా । భేష్యతి । భీయాత్ । అభైషీ
త్ । అభేష్యత్ । శేషం హువత్. 148.)

(ప్రీ=లజ్జాయామ్. (సిద్ధపదుట) అ॥ అనిట్. జప్రీతి జప్రీతః
నతి - జప్రీషి - జప్రీమి । జప్రీతు, జప్రీతామ్ జప్రీ
తామ్ జప్రీయతు - జప్రీషి - జప్రీయాణి । అజప్రీత్ అజప్రీతామ్
అజప్రీయః - అజప్రీహః - అజప్రీయమ్ । జప్రీయాత్ । జప్రీయాచ్చ
కారః జప్రీయ జప్రీయతుః । హ్రేతా । హ్రేష్యతి । హ్రీయాత్ ।
అహ్రైషీత్ । శేషం హువత్.

(ఓ) హక్=త్యాగే. (విదుచుట) స॥ అనిట్. జహతి జహితః,
జహీతః జహతి - జహసి జహిషః, జహీషః, జహిథ - జహిథ - జహమి
జహిషః, జహిషః జహిషుః, జహిషుః । లాటి— జహతు ; జహితాత్,
జహితాత్ జహితామ్, జహితామ్ జహతు-జహిషి, జహిషి, జహిషి ;
అహితాత్, జహితాత్ ; జహితమ్, జహితమ్ జహిత, జహిత = జహని
జహన జహమి । లజి.—అజహత్ అజహితాత్, అజహితామ్ అజహః -
జహః - అజహమ్ । జహ్యత్ జహ్యతామ్ । జహతా । హతా । హ్యతి ।
హేయాత్ । అహిషీత్ । శేషం ధావత్ (పు-156) ॥ ఇతి పరస్మై
పదినః—అధోభయపదినః—

(దు) భృశ్=ధారణపోషణయోః. (మోయుట, పోషించుట) స॥
అనిట్. లటి.—ప॥ విభర్తి విభృతః విభృతి - విభర్షి విభృషః విభృధ

విభ్రమి విభృవః విభృమః; ఆ॥ విభృతే విభ్రాతే విభ్రతే - విభృషే
విభ్రాతే విభృష్యే - విభ్రే విభృవహే విభృమహే । లాటి.—ప॥
విభర్తు, విభృతాత్ విభృతామ్ విభ్రతు - విభృహి, విభృతాత్ - విభ
రాణి; ఆ॥ విభృతామ్ విభ్రాతామ్ విభ్రతామ్ విభృష్వ - విభరై విభ
రావహై । లజి.—ప॥ అవిభః అవిభృతామ్ అవిభరః - అవిభః అవి
భృతమ్ అవిభృత - అవిభరమ్ అవిభృవ (మ); ఆ॥ అవిభృత అవిభ్రా
తామ్ అవిభ్రత - అవిభృథాః - అవిభ్రి విధిలిజి.—విభృయాత్ విభృయా
తామ్; ఆ॥ విభ్రీత విభ్రీయాతామ్ । లిటి.—ప॥ విభరాఞ్చకార, విభ
రామ్భూభూవ, విభరాహస, బభార - బభర్ధ - బభృవ; ఆ॥ విభరాఞ్చక్రే
(బభూవ ఆస); బభ్రే . బభృషే ॥ భర్త ఇత్యాది. శేషం ధృశ్యతు.
(ప్ర - 187.)

విజిర్=పృథగ్భవే. (వేఱగుట) అక॥ అనిట్. లటి.—ప॥ వేవేష్టి
వేవిక్తః వేవిజతి, వేవేక్షి వేవిక్తః వేవిక్త - వేవేష్టి వేవేజ్యః వేవిజ్యః
ఆ॥ వేవిక్తే వేవిజాతే వేవిజతే - వేవిక్షే వేవిజాతే వేవిక్త్యే వేవిజే;
వేవిజ్యహే । లాటి.—ప॥ వేవేక్తు, వేవిక్తాత్ వేవిక్తామ్ వేవిజతు -
వేవేక్షి, వేవిక్తాత్ - వేవిజాని వేవిజాన, ఆ॥ వేవిక్తామ్ వేవిజాతామ్
వేవిజతామ్ - వేవిక్త్వ - వేవిజై । లజి.—ప॥ అవేవేక్ (గ) అవేవిక్తా
మ్ అవేవిజః - అవేవేః - అవేవిజమ్; ఆ॥ అవేవిక్త - అవేవిక్తాః -
అవేవిజి । విధిలిజి.—ప॥ వేవిజ్యాత్ వేవిజ్యాతామ్ । వేక్తాని - వేక్తా
నీ । వేక్త్యతి వేక్త్యతే । విజ్యాత్; విక్షిప్త । అవిజత్, అవైక్షిత్;
అవిక్త అవిక్షాతామ్ అవిక్షత । అవేక్త్యత్ - అవేక్త్యత. శేషం రుధిర్
వత్. ఏవం ణిజర్ విన్ ౭ ధాతుః.—ఃవ - వేవేష్టి - వేవిష్టే । వే
వేష్టు - వేవిష్టుమ్ । అవేవేట్ - అవేవిష్టు ఆర్ధధాతుకే ద్విదవత్. లుజి.—
ప॥ అవిజత్. ఇత్యేన విశేషః.—ఇతి జుహోత్యాది విశేషధాతవః.—

అకలి=వ్యాప్త. (పొందుట) సక॥ అనిట్. స్వాది, పరస్పరదీ
లజి.—అప్పొత్తి అప్పుతః అప్పువన్తి - అప్పొషి అప్పుధః అప్పుధ=
అప్పొమి అప్పువః అప్పుమః । లజి.— అప్పొతు, అప్పుతాత్
అప్పుతామ్ అప్పువన్తు - అప్పుహి, అప్పుతాత్ అప్పుతమ్ అప్పుత
అప్పవాని అప్పవాన అప్పవామ । లజి - అప్పొత్ అప్పుతామ్ అప్పువన్.
అప్పొః అప్పొత్ అప్పుత - అప్పవమ్ అప్పవ అప్పుమ । విధిలిజి.—
అప్పుయాత్ అప్పుయాతమ్ । లజి.— అప అపతుః అపుః =
అపధ - అపన । అప్తా । అప్యతి । అప్యత్ । అ.త్ అపతామ్ అపన్
అపః - అపమ్ । అప్యత్

శక్తి=శక్త. (సమర్థుడగుట) అక॥ అనిట్. శక్తోతి శక్తుతః
శక్తుని - శక్తి - శక్తోమి - శక్తోతు - శక్తుహి - శక్తువాని ।
అశక్తోత్ - అశక్తోః - అశక్తుమ్ । శక్తుయాత్ । శక్తా శక్తేతు
శక్తుః - శక్త - శక్తిని । శక్తా । శక్యతి । శక్యాత్ । అశక్త్ ।
అశక్యత్ - ఏవం రాధపాథా. లజి.— అరాత్సీత్, అసాత్సీత్
ఇతివి శేషః,

హి=గతస్యర్థాచ (పోవుటవెరుగుట) అక॥ అనిట్. హినోతి ।
హినుతః హిన్వన్తి - హినోషి - హినోమి । హినోతు । అహినోత్ । హి
నుయాత్ । జిహూయ జిహ్యతుః । హేరా । హేయతి । హీయాత్ ।
అహైషీత్ అహేయత్ ॥ ప్రాచిన్యోవ్యశ్చేణ్యత్వమ్ । ప్రహిణోతి ప్రహి
ణుతః ప్రహిన్వన్తి త్యాది. * ఇతి పరిచ్ఛేదనిః *

అశూ=వ్యాప్త. (వ్యాపించుట) అశ్మ నేపదీ. సక॥ శేట్. అశ్మతే
అశ్మనాతే అశ్మవతే - అశ్మవే - అశ్మవే । అశ్మతామ్ అశ్మవ్య -
అశ్మవై । అశ్మత । అశ్మవీత । అనశే - అనశిషే, అనశే - అనశివ
హే, హి । అశతా, అష్టా । అశివ్యతే, అశ్యతే । అశిషీప్తి
అశీప్తి । అశిప్తి అశిషాతామ్ । అష్టి అష్టాతామ్ । అశ్యత
ఏవ మాత్రు శేపదినః.

చిజ్ = చయనే. (పేర్లుట) ఇత్ - ఉభయపదీ. అనిట్, చినోతి-
చినుతే । చినోతు - చినుతామ్ । అచినోత్ అచినుత । చినుయాత్ ॥
చిన్వీత । చికాయ చిక్యతుః; చిచాయ చిచ్ఛతుః; చిక్యే, చిచ్ఛే । చేతా
సి - చేతానే । చేవ్యతి - చేవ్యతే । చీయాత్ - చేషీష్ట । అచైషీత్ -
అచేష్ట । శేషం ఘోషాత్. (పు. 147)

వృజ్ = వరణే. (పరించుట) నేట్. వృజోతి వృణుతః వృణ్యన్తి;
వృణుతే । వవార - వవరిధ - వవృవ; వ్రచే - వవృషే - వరితాసి - (నే)
వరితాసి - (నే) - వరివ్యతి - (తే); వరివ్యతి । (తే) । వ్రియాత్: వరి
షీష్ట, వృషీష్ట । అవారీత్; అవరిష్ట, అవరిష్ట; అవృత అవృషాతామ్ అవృ
షత. శేషం ఘోషాత్.

స్తృజ్ = అచ్చాదనే. (కప్పట) అనిట్. సక॥ స్తృజోతి-స్తృణు
తే తస్తార - తస్తరే । స్తర్తాసి-(నే) । స్తరివ్యతి - (తే) । స్తర్యాత్; స్తరి
షీష్ట, స్తృషీష్ట । అస్తారీత్: అస్తరిష్ట, అస్తృత । స్తృవత్
(పు-161.)—ఇతి న్యాదివి శేషధాతవః.

అథ రుధాది విశేషధాతవః.

పిష్ = సర్జిచ్చాదనే. (నూరుట) సరన్తైపదీ. సక॥ అనిట్. పినష్టి
పిష్టః పింపన్తి - పినష్టి పింష్టః పింష్ట పినష్టి పింష్టః పింష్టః । పినష్ట, పింష్టాత్
పింష్టామ్ పింష్టన్తు - పిణ్ణి, పింష్టాత్ పింష్టమ్ పింష్ట - పినషాణే
పినషావ పినషామ । అపినట్ అపింష్టామ్ అపింష్టా . అపినట్ - అపిం
పమ్ । పింష్టాత్ । పిషేమ్ । పేష్టా । పేత్యతి । పిష్యాత్ । అపిషత్ ।
అపేత్యత్ । ఏసం పిష్ ॥ కృతీ = చేర్చదనే. కృణత్తి కృన్తః కృన్తన్తి త్యాది
యథోపత్. అర్థధాతుకే నృతోపత్. (159)

తృహ, హిసి = హింసాయామ్ (చంపుట) నేట్. తృణేథి తృణ్ణి
తృంహన్తి - తృణేషీ తృణ్ణి తృణ్ణి తృణేహి తృంహ్యః తృంహ్యః । తృ
ణేథు, తృణ్ణాత్ । తృణ్ణి తృణహి । అతృణేట్ అతృణ్ణామ్ అతృం

సాధాః, అసవిష్టాః - శేషం తన్వతు || డ్రిణు - డ్రిణోతి, డ్రిణోతి - డ్రిణుతే, డ్రిణుతే | ఏవమ్ ఋణు - ఋణోతి. అర్ణోతి - ఋణుతే, అర్ణుతే | ఏవం తృణ్, ఘృణ్ ధాతూ బోధ్యా.

(డు) క్యఞ్ - కరణే. (చేయుట) అనిట్. లటి.—ప|| కరోతి కరుతః కర్వన్తి - కరోషి కరుథః కరుథ . కరోమి కర్వః కర్మః || కరుతే కర్వాతే కర్వతే . కరుషే కర్వాథే కరుధ్యే - కర్వే కర్వహే కర్మహే | లాటి.—ప|| కరోతు, కరుతాత్ కరుతామ్ కర్వన్తు - కరు, కరుతాత్ కరుతమ్ కరుత . కరవాణి కరవావ కరవామ ; అ|| కరుతామ్ కర్వాతామ్ కర్వతామ్ - కరుష్య కర్వాథామ్ కరుధ్యమ్ - కరవై కరవావహై | కరవామహై | లజి.—ప|| అకరోతు అకరుతామ్ అకర్వణ్ . అకరోః అకరుతమ్ అకరుత . అకరవమ్ అకర్వ అకర్మ ; అ|| అకరుత అకర్వాతామ్ అకర్వత . అకరుథాః అకర్వాథామ్ అకరుధ్యమ్ - అకర్వి అకర్వహే అకర్మహే | విధిలిజి.—ప|| కర్యాతు కర్యాతామ్ కర్యః - కర్యాః - కర్యామ్, అ|| కర్వీత కర్వీయాతామ్ కర్వీరక్ - కర్వీథాః - కర్వీయ | లిటి...చకార చక్రే | కర్తాసి - (నే) | కరిష్యతి - (తే) | క్రియాతు క్రియాస్తామ్ | క్రియాసుః, కృషీప్త కృషీయాస్తామ్ కృషీరన్ | లుజి . అకార్నీత్ అకాప్తామ్ అకార్నః - అకార్నః అకార్నమ్ అకార్న్య అకార్న్మ ; అకృత అకృతామ్ అకృత-అకృథాః అకృతామ్ అకృథ్యమ్ - అకృషి అకృషహే అకృష్మహే | అకరిష్యతు | అకరిష్యతి|| ఇతి తనాది విశేషధాతవః.

అథ క్ర్యాది విశేషధాతవః.

బధ - బధనే, (కట్టుట) అనిట్. పరస్మై పది. బధ్నాతి బధ్నీతః బధ్నన్తి - బధ్నాసి బధ్నీథః - బధ్నామి బధ్నీషః బధ్నీమః | బధ్నాతు, బధ్నీతాతు బధ్నీతామ్ బధ్నన్తు - బధాన, బధ్నీతాతు బధ్నీనమ్

బద్ధీత - బద్ధాని బద్ధావ బద్ధామ | అబద్ధాత్ అబద్ధీతమ్ అబద్ధీక ఆబద్ధుః - అబద్ధామ్ | బద్ధీయాత్ - బద్ధీయాతామ్ | బబద్ధ | బద్ధా బద్ధారా బద్ధారః - బద్ధాసి - బద్ధాస్మి | భన్త్యతీతి | బద్ధాత్ - అభాక్తీత్ అబాధామ్ అభాస్తుః అభాస్త్యః అబాధమ్ అబాధ అభస్తమ్ అభస్తస్య అభాన్త్య | అభస్త్యద్. ఏవం శ్రగ్గ గ్రగ్గ మగ్గాదయః - శ్రగ్గతేత్యాది ఇట్యార్థం విశేషః.

అశ - భోజనే. (తినుట) అశ్నాతి అశ్నీతః అశ్నన్తి | అశ్నాతు | అశ్నాతు | అశ్నీయాత్ | అశ అశీత్యాది. ఏవమ్ పుష్ - పుష్టాతి | ముష్ | ముషతీత్యాది చ. శేషం బద్ధవతు.

*జ్ఞా = అవబోధనే. (ఎఱుఁగుట) అలిట్. జానాతి జానీతః జానన్తి = జానాసి - జానామి - జానాతు, జానీతాత్ జానన్తు | జానీహి, జానీతాత్ - జానాసి జానావ జానామ | అజానాత్ అజానీతామ్ అజానా = అజానాః - అజానామ్ - జానీయాత్ - జ్ఞా | జాతే ద్యాది ధైర్వదాగ్ధధాతుకే, (వె-157.)

జ్య-సయోహానా. జినాతి | జినాతు | అజినాత్ | జనీయాత్ | అజ్జిజీ - జీయాత్. శేషం జానత్.

శ్మ-హింసాయామ్ సేట్. శ్మజాతి | శ్మజాతు | అశ్మజాత్ శ్మజీయాత్ | శశార శశ్రతుః, శశరతుః-శశరీష, శశ్రవ | శేషంశ్మనత్ | ఏవం ధృ, పూ, గూ, మూ ఇత్యాదయః ఋకారాంతాః శితి సమాస రూపాః || ఇతి పరస్మైపదినః ||.

పూ-పవనే. (కుద్ధిచేయుట) సేట్. (శితిపరే ప్వాదీనాంప్రాస్వరి) లటి - ప || పునాతి పునీతః = పునన్తి = పునాసి పునామి

* అపహ్నవేజ్ఞః ఆశర్మకాచ్చ - సప్రప్తభ్యామనాధ్యానే || ౧-౨౪౪-౪౬ ఇద్యాదినా జ్ఞాధాతో రాత్మసేవదత్వేతు - జానీతే జానాసే జానతే | ఇత్యాది సర్వం క్రిశ్నోనదూహనీయమ్.

అ॥ పునీతే పునాతే పునతే-పునీషే-పునే । లోటి.—ప॥ పునాతు,
పునీతాత్ - పునీహి - పునాని; అ॥ పునీతామ్ - పునీష్య - పునై - ।
లఙ్—అపునాత్ - అపునీత । పునీయాత్ - పునీత । పుపాప పుపునే ।
పవితా । పవిష్యతి - (తే) । పూయాత్ - పవిషీప్య । అపావీత్ - అప
విప్య । అపవిష్యత్ - త । ఏవం లూ ధూ ఇత్యాది.

గ్రహ=ఉపాదానే (కైతొనుట) సక॥ నేట. * లటి.—ప॥ గృ
హ్లాతి గృహ్లాతః గృహ్లాని - గృహ్లాసి - గృహ్లామి; అ॥ గృహ్లాతే గృహ్లాతే
గృహ్లాతే - గృహ్లాషే - గృహ్లా । లోటి.—ప॥ గృహ్లాతు, గృహ్లాతాత్ -
గృహ్లాణి, గృహ్లాతాత్ - గృహ్లాసి; అ॥ గృహ్లాతామ్ గృహ్లాతామ్ గృహ్లా
తామ్ - గృహ్లాష్య - గృహ్లాధ్వమ్ - గృహ్లా॥ అగృహ్లాత్; అగృహ్లాత ।
గృహ్లాయాత్; గృహ్లాత జగ్రహ జగ్రహాతుః జగ్రహుః జగ్రహీధ జగృ
హాధుః జగ్రహ - జగ్రహా, జగ్రహ జగ్రహీష జగ్రహీమ; జగ్రహే -
జగ్రహీషే । గ్రహీతాసి - (నే) । గ్రహీష్యతి - (తే) ॥ గృహ్యత్;
గ్రహీషీప్య । అగ్రహీత్ అగ్రహీష్టామ్ అగ్రహీషుః - అగ్రహీః - అగ్రహీ
ష్టమ్; అగ్రహీష్ట అగ్రహీషాతామ్ అగ్రహీషత - అగ్రహీష్టాః - అగ్ర
హీషి । అగ్రహీష్యత్ - (త) ॥ ఇత్యుభయవదినః॥—ఇతిక్ర్యాదివిశేష
ధాతవః.—

ఏవం కర్తరి దిక్పాత్ర మత్ర ప్రాయశః ప్రసిద్ధానాం రూపభేదవ
తాం ధాత్వూనాం విశేషరూపాణ్యేవ ప్రాదర్శిత. అనుక్తానితు సామా
న్యధాతువ దూహ్యని. ఇతోఽధికం జిజ్ఞాసుభిస్తు మదీయధాతు రత్నావ
శ్యుత్త రాధే సవిధి ప్రపఞ్చితాని రూపాణి సర్వాభ్యపి సప్రప్రవ్యానీత్యలం
ఘవి తేన

* గ్రహీజ్యావయవ్యధివప్తివిచతివృశ్చతి పృచ్ఛతి భృజ్జతీనాంజితీచ
లిట్వభ్యాససోభయేషామ్ ॥ ౬-౧-౧౬-౧౭ ॥ కితిజితీచ సమ్ప్రసారణ,
స్యాత్ ॥ గ్రహోఽలిటిదీర్ఘః ॥ ౭-౨-౩౭ ॥ ఏకాశోగ్రహీర్విహితస్య
ఇటో దీర్ఘ స్యాత్ నతు లిటి.

(౧) ప్రయోజకవ్యాపారే ప్రేరణాదౌ వాచ్యే ధాతోర్జ్ఞిచ్ స్యాత్, భవంతం ప్రేరయతీత్యర్థే భూధాతోర్జ్ఞి చి, భూ + ఇ ఇతిస్థితే.

(౨) అజన్తజ్ఞస్య, అకారోపధధాతుషు ఉపధాభూతాకారస్య చ వృద్ధిస్స్యాత్ ఇతి చితిచ ప్రత్యయేపరే. ఇత్యనేన ఉకారస్య ఔకారే అవాదేశేచ=భావి, ఇత్యస్య ధాతుత్వాల్లడాదౌ, తిపి, శపి, గుణాయాదేశయోశ్చ సతోఃభావి + అ + తి=భావయతి । కృ + జిచ్ =కారయతి । ఎచ్-వాచయతీత్యాదిరూపాణి సిద్ధ్యన్తి. ఏ ముత్తరత్రాపి.

(౩) ఋకారోపధధాతుషు ఉపధాభూత ఋజన్తస్య స్థానే ఋకారో వా భవతి చచ్చరేణౌ పరతః. అనేన గుణవృద్ధీ వికల్పేనస్త ఇతి భావః. దృక్ - అదీదృశత్, అనదగృత్. మృక్ - అమీమృజత్, అమమృజత్. ఇత్యాదయ ఋకారోపధ ధాతుషు ద్రష్టవ్యాః.

(౪) లుజీ చచ్చరక జౌపతః యనజంతస్యోపధాయాః ప్రాస్యః లఘు పరకాభ్యాసాకారస్య ఇత్వం దీర్ఘశ్చ స్యాత్; ఋదితా ముపధాయాః, ఆగ్లోపిసః. శాన్ధాతో శ్చ, న భవతి; భృజాదీనాం వా*యధా.—వహ్ - వాహయతి - అపీ హత్; కాశ్చ - కాశయతి । అచకాశత్ - ఖాద్య - అచఖాదత్ ఇత్యాదయ ఋసిద్ధాతుషు ద్రష్టవ్యాః॥ కథ-కథయతి । అచకథత్ ఇత్యాదయ శ్చురూదావనస్తా ఆగ్లోపిసః. శాన్ - అశశాసత్; అబిభ్రజత్; అబుభ్రాజదిత్యాది.

(౫) జౌపరతః ఆకారాంతానాం ధాతునాం; ఋ, , ఋ, క్షయ, ఊయ, ఏషచ్ఛ పుగాగమ స్స్యాత్, పకార

(౧) హేతుమశ్చ । ౩.౧.౨౬॥ (౨) అచోష్ణతీ, అత ఉపధాయాః । ౨ ౨ ౧౧౫-౧౧౬ । (౩) ఉర్భత్ । ౨-౪-౨॥ (౪) జౌచ జుస్యోపధాయాప్రాస్యః, నాగ్లోపిశాస్వదితామ్, భ్రాజభాస భాపదీప జీవమాలపీదా నన్యతరస్యామ్ ॥ ౨-౪-౧-౨౩॥ దీర్ఘోలఘూః॥ (౫) ఆర్తిప్రీతీ రీక్షయిత్తయ్యతామ్ పుక్షౌ । ౨ ౩-౩౬ ॥

దా - దాపయతి, అపివపదిత్యాది || అస్మిన్ణిజన్త ప్రకరణే యాపాణి సర్వాన్యసి సామాన్యతః (పు-140, 142, 148.) చుగధాతున్ జ్ఞేయాని. విశేషరూపాణితు లటి లుజిచ అకారాదిక్రమే జోదాహియస్తే.

అజ్ఞో - అజ్ఞయతి | అజ్ఞోజత్
అటో - అటయతి | అటిటత్ *

అదో - అదయతి | అదిదత్

అనో - అనయతి | ప్రాణిణత్

అర్చో - అర్చయతి | అర్చచత్

అశో - అశయతి | అశశత్

అపో - అపయతి | అపిపత్

ఇకో - అధిగమయతి, ఆధ్యాయయతి

ఇజో - గమయతి || అగ్గిగమత్ అబో

ధశేతు ప్రత్యాయయతి

ఇజో - ఆధ్యాపయతి | ఆధ్యాపిపత్,

అధ్యజిగత్

ఈకో - ఈశయతి | విశిశత్

ఈర్ష్యో - ఈర్ష్యయతి | విర్షియత్,

విర్షివ్యత్

ఉర్దో - ఉర్దయతి | ఔర్దగత్

ఉర్జో - ఉర్జయతి | ఔర్జిజత్

ఉహో - ఉహయతి | ఔహిహత్

ఋ-అర్చయతి | ఆర్చిపత్

ఏధో - ఏధయతి | విదిధత్

కణో - కాణయతి | అచీకణత్, అచ

కాణత్

కృ - కాయతి | అచీకరత్

కృత్ - కర్తయతి | అచీకృత్, అచి

క్షీర్తత్

క్షూయో - క్షీసయతి | అచుక్షుపత్

క్రీ-క్రావయతి | అచిక్రపత్

క్షూయో - క్షూపయతి | అచిక్షుపత్

గుహో - గూహయతి | అజాగుహత్

గ్రహో - గ్రాహయతి | అజగ్రహత్

ఘటో - ఘటయతి | అజీఘటత్

ఘో - ఘూపయతి | అజిఘిపత్, అజ

ఘృత్

చకానో - చకాసయతి | అచచకాసత్

అచీచకాసత్

చిఘో - చాపయతి, చాయయతి

చేప్తో - చేప్తయతి | అచిచేప్తత్, అచ

చేప్తత్

చ్యూ - చ్యాపయతి | అచిచ్యవత్, అచ

చ్యూత్

ఛో - ఛాయయతి | అచిచ్చయత్

జభో - జమ్భయతి | అజజమ్భత్

జాగ్నో - జాగరయతి | అజజాగరత్

జాపయతి, అజీజపత్

జీవో - అజీజీవత్, అజీజివత్

జన్ - తానయతి | అతీతనత్

*ణిజన్తేప్రాయశః సర్వత్ర ఆటయతి - అటయతే. అటిటత్ - అటిటత. ఇత్య ముఖ్యపదమపూర్వహ్యమ్.

తుద్ - తోదయతి । అతూతుదత్
 తూ - తాదయతి । అతీతరత్
 త్వర్ - త్వరయతి । అతిత్వరత్
 దరిద్రా - దరిద్రయతి । అనదరిద్రత్
 దా - దాపయతి । అదీపిపత్
 దీప్ - దేపయతి । అదిదీపత్
 దీప్ - దీపయతి । అదిదీపత్ అదీపిపత్
 దుష్ - దూషయతి । అప్రియార్థేతు దో
 షయతి, దూషయతివా చిత్తం
 కానుః - అదూదుషత్.

ద్వూ - దారయతి । అనదరత్
 ద్యుత్ - ద్యోతయతి । అదిద్యుతత్
 ద్రు - ద్రావయతి । అదుద్రవత్; అది
 ద్రవత్

ధా - ధాపయతి । అదీధపత్
 పా - పానే , పాయయతి । అపీప్యత్
 పా - రక్షణే - పాలయతి । అపీపలత్
 పీడ - పీడయతి । అపీపీడత్ । అపీపి
 డత్

పూ - పాపయతి । అపీపనయత్
 పూ - పారయతి । అపీసరత్
 ప్రథ్ - ప్రథయతి । అప్రథత్
 పు - ప్రాపయతి - అపిప్రవత్, అప్ర
 పవత్

పు - ప్లాపయతి । అపిప్లవత్, అపుప్లవత్
 భణ్ - భాణయతి । అబీభణత్, అబ
 భాణత్

భాష్ - అబీభషత్, అబభాషత్
 భాస్ - అబీభసత్, అబభాసత్

భీ - ప్రయోజకాద్యయజ్ఞేత్ భీషయ
 తే, భాషయతే, అన్యత్ర భాయ
 యతి । అబీభిష తేత్యాది
 భూ - భావయతి । అబీభవత్
 భ్రష్ట - భ్రజ్జయతి, భర్జయతి । అబభ్ర
 జ్జత్, అబభర్జత్ (త)

భ్రాజ్ - అబిభజత్, అబభ్రాజత్
 మీల్ - అమీమిలత్, అమీమిలత్
 మూ - మూవయత । అమీమవత్
 మ్మ - మూరయతి । అమూమగత్
 మ్రద్ - మ్రదయతి । అమమ్రదత్
 యు - యావయతి । ఆయాయవత్
 రజ్జ్ - రజ్జయతి పక్షిణః, మృగయా

రేతు - రజయతి । మృగాన్
 రణ్ - రాణయతి, రణయతి । అరీర
 ణత్, అరరాణత్
 రధ్ - రథయతి । అరరథత్
 రభ - రమ్భయతి । అరరమ్భత్
 రీ - రేపయతి । అరీరిపత్

రు - రావయతి । అరీరిపత్
 రుధ్ - రోధయతి । అరురీరుధత్
 రుహ్ - రోపయతి । రోహయతి
 లమ్భ - లమ్భయతి । అలలమ్భత్
 లీ - నేహద్రవేరే లీవయతి, లాలయతి
 లాయయతి, లాపయతి వాఘ్
 తమ్. అన్యత్ర లోహం విలాప
 యతి, విలాయయతి.

లవ్ - లోపయతి, అలూలుపత్, అలు
 లోపత్.

లూ - లావయతి | అలీలవత్ సు.సావయతి | అసూసువత్
 వా - గత్యాదౌ, వాపయతి | అవీలవత్ సో-సాయతి | అసీషయత్
 వీ - గర్భగ్రహణార్థే - వాపయతి, వాస్తస్థస్తమ్యయతి | అతస్తమ్యత్
 యయతి వా గాః పురోవాతః స్త్రూ-స్తారయతి | అతస్తరత్
 వృత్ - వర్తయతి | అవీవృతత్, ఆః స్థా-స్థాపయతి | అతిష్ఠీవత్
 వర్తత్. స్థాయ-స్థావయతి | అపస్థవత్
 వేష - వాయయతి | అవీవయత్ స్ఫుర్ - స్ఫూరయతి | స్ఫూరయతి | అ
 వేష్ - వేష్టయతి | అవవేష్టత్, అవివే పుస్ఫురత్, అపుస్ఫురత్
 ప్టత్ [వావయతి స్థి-ప్రయోజకాబ్ధి
 వై - కమ్పనార్థే. వాజయతి, అన్యత్ర స్థాపయతే, అన్యత్రవిస్తాయయ
 వేష - వ్యాయయతి | అవివ్యయత్ తి | అసిష్టప్ర (య) త
 వ్లిష్టేపయతి, అవిష్టవత్ స్మృ-స్మారయతి | అసస్
 శద్ - శాతయతి శరమ్ గతౌ, తురగా సు - ప్రావయతి | అసిస్రవత్, అసు
 శ్వావయతి గోవిందః స్రవత్
 శాన్ - శానయతి | అశశానత్ స్వప్ - స్వాపయతి | అసూషువత్
 శో - శాయయతి | అశీశయత్ పుశ్ - స్వాశయతి | అపస్వశత్
 శ్రణ్ - శ్రాణయతి | అశిశ్ర హన్ - ఘాతయతి | అజీఘవత్
 శ్రాణత్ హి. హాయయతి | అజీహయత్
 శ్రు - శ్రావయతి | అశిశ్రవత్, అశు హు-హవయతి | అజాహవత్
 శ్మి-శ్వావయతి | అశూశవత్, శ్రవత్ హి-ప్రేహయతి | అజిహీవత్
 అశిశ్వయత్ హ్వీ-హ్వయయతి | అజహవత్, అ
 సిద్ధ-విహారాకికేఽర్థే సాధయత్ర్యన్నం జాహవత్.
 వటుః - పారితోకికేఽర్థే సేధయతి
 తాపసం తపః ఇతి హేతువణ్ణిజన్త ప్రకరణమ్.

అథ సన్న న్నప్రకరణమ్.

(౧) ఇష్టధాతోః కర్మభూతాత్ ఇష్టధాతువా సహ ఏకకర్తృ
 కాధాతోః ఇచ్చార్థే నన్ ప్రయోగో వా స్యాత్ ; ససః వైకల్పికత్వాత్
 ధాతోః కర్మణస్సమానకర్తృకాదిచ్చాయాం వా || 3-౧-౨

పుట్టే శిష్యుః పఠతు మిచ్చతీత్యాది వాక్యమపి వ్యవహరియతే. సనిసతి ద్విత్వే అభ్యాసాకారస్య ఇత్యుచ్చ. 'స' ఇత్యవశిష్యతే తస్య ధాతుత్వా ల్ల డాదౌ (పు-1) ద్విత్వాదికార్యే సన ఆర్థధాతుకత్వా (పు 128) నిడా గమేచ సతి శిష్యగ్రహణతు మిచ్చతీత్యర్థే-పత్ + స, పపత్ + ఇ + స, పత్యేచ కృతే=పిపఠపతి.

(అ) సనగ్రహణ్యో యో ధాతు నైవ తుల్యం సన్నస్తాదపి యథా సమ్మనం పరస్మైపదాత్మ నేపదే భవతి. యథా - భూ - బుభూషతి - ఏధ్ - ఏదిధిషతే. జీఞ్ - నినిషతి. నినిషతే; ఏవం జ్ఞేయమ్.

భవతు మిచ్చతీత్యర్థే (పు 110) బు + భూ + స x తి. పత్వమ్ | (ఇద్దుశౌన) = బుభూషతి బుభూషతః బుభూషన్తి | బుభూషసి - బుభూషామి | బుభూషతు - బుభూష-బుభూషాణి | అబుభూషతు | బుభూషేత్ | బుభూషాచ్చాకార - బభూవ, ఆస | బభూషీతా | బభూషిష్యతి బుభూష్యాతు | అబుభూషీతు | అబుభూషిష్యతు ఏవం పరస్మైపదిసస్పర్శ్య జ్ఞేయః. ఏధితుమిచ్చతి=ఏదిధిషతే ఇత్యాది ముద్వతు (129) బోధ్య మాత్మ నేపదిషు. వి శేషరూపాణ్యకారాదిక్రమేణపత్వస్తే.

అజ్ఞే - అజ్ఞేతు మిచ్చతి - అజ్ఞేజిషతి	ఇన్ - ఏప్రీతుమ్-ఏషిషతి
అద్ - అత్తుమిచ్చతి - జిఘత్సతి	ఈక్ష్ - ఈక్షీతుమ్-ఈక్షిషతే
అన్ - అనితుమ్* ప్రాణిణిషతి	ఈర్ష్య - ఈర్ష్యి యిషతి, ఈర్ష్యసి [పతి
అక్ - అకితుమ్-అకికిషతే	ఊర్ణ - ఊర్ణనూషతి, ఊతునువిషతి,
అప్ - ఆప్తుమ్-ఈప్సతి	ఊర్ణునవిషతి (తే)
ఇక్ } ఏతుమిచ్చతి అధిజగమిష/ము అర్హమ్-అరిషతి	[పతి
ఇణ్ } తి. బోధనార్థే ప్రతిషిషతి	మున్ - అర్థితుమ్ ఈర్ష్యతి, అర్థిధి
ఇత్ - అధ్నేతుమ్ = అదిజిగాంసతే	కృత్-కర్తితుంచికర్తిషతి, చికృత్సతి

(అ) పూర్వవృత్తయః || ౧౩-౬-౧||

శర్వత్ర ఇచ్చతీత్యధ్యాహర్తవ్యమ్-కృచి త్తుమున్నున్తచ్చ.

మా-మాతుమ్-మిత్యతి (తే) ఏఁ

మిఞ్, మీఞ్, మేఞ్ ధాతవి,

ముచ్-మోత్తు - మోక్షతే, ముము

క్షతే వా వత్స స్వయమ్. సక

ర్మకస్యతు-ముముక్షుతివత్సమ్

ముష్-మోషితుమ్-ముముషిషతి

మృ-మర్తమ్-ముమూర్జతి

మృక్ష-మిమృక్షతి, మిమర్శిషతి

యక్ష-యక్షుమ్ - యయవిషతి, (తే)

యూ-యవితుమ్ - యయవిషతి, య

యూషతి జౌ-యియాషయిషతి,

రభ-రబ్ధుమిచ్ఛతి-రిప్సతే

రమ్-రస్తుమిచ్ఛతి - రిరంసతే

రాధ్ - రాధుమ్ - రిత్సతీతి హంసా

యామ్. అన్యత్ర ఆరిరాత్సతి

రు - రవితుంరురూషతి ఏనమదన్తాః

రుచ్-రురుచిషతే- రురోచిషతే.

ఏనమకారోపధక హలాదిరలన్తాః

రుద్-రోదితుమ్-రురుచిషతి

రుధ్-రోద్ధుం-రురుత్సతి (తే)

లభ్-లబ్ధుమిచ్ఛతి-లిప్సతే

లిభ్-లేభితుమ్-లిభిషతి, లిలేభిషతి

ఏనమిమపధక హలాదిరలన్తాః

లూ-లవితుమ్ లులూషతి (తే)

వచ్-వక్తుమ్-వివత్సతి (తే)

విద్-వేదితుమ్-వివిదిషతి

వృ-వివూర్షతి, వి శఙ్షతి, వివర్షితి

(తే) ఏనమకారాంతోఽపి

వృతు-వివర్షితి, వివృత్సతి

వృధ్-వివర్ధిషతే, వివృత్సతి

శక్-శక్తుమ్-శిక్షతి (తే)

శాన్-శాసితుం-శిశాసతి

శి-శయితం-శిశయిషతే

శృధ్-శిశర్ధిషతే-శిశృత్సతి

శ్రీ-శిశ్రయిషతి, శిశ్రీషతి

శు-శ్రోతుమ్ - శుశ్రూషతే. జౌ-శి

శ్రానియిషతి, శుశ్రానియిషతి

శ్వీ-జౌ - శిశ్వానియిషతి, శుశా

నియిషతి (తే)

సన్-సిసనిషతి, సిసాషతి

సహ్-సోధుమ్ - సిసహిషతే. జౌ

సిసాహయిషతి (తే)

సాధ్-సాధుమ్-సిసాత్సతి

సిచ్-నేక్తుమ్-సిసిత్సతి, పరిషిషిత్సతి

సిధ్ - నేద్ధు-సిషిత్సతి, నేధితుంఁషే

ధయిషతి. జౌ. సిసాధయిషతి,

సిచ్-సున్యాషతి, సిసేవిషతి

సు-సోతుం-సుసూషతి (తే)

సు-స్తోతుమ్-తుష్టూషతి (తే)

స్థా-స్థాతుమ్-తిష్ఠాషతి (తే)

స్ఫుర్-జౌ-పుస్ఫారయిషతి

స్థి-స్థేతుమ్-సిస్థయిషతే.

స్యద్ - సిస్యక-త్సతి. సిస్యద్విషతే

సిస్యక-త్సతే.

సు-స్రాతుమ్ - సుసూషతి. జౌ.

సిస్రావయిషతి, సుస్రావయిషతి

స్వప్-స్వప్తుమ్-సుషాప్సతి. జౌ -

సుషాప్సయిషతి (తే)

స్వ-సున్వార్ష తి. సిస్వరిషతి
హా-హస్తమ్-జిహాంసతి
హా-హతుమ్-జిహాసతి
హి-హేతుమ్-జిహీషతి

హు-హోతుం-జాహూషతి
హృ-హర్తుమ్-జిహీర్షతి (తే)
హ్వి-హ్వతుమ్-జాహూషతి.
హౌ-జాహవయిషతి (తే)

ఇచ్చా సన్నతాత్సన్నత్యయో నభవతి. స్వాధ్యసన్నతాత్తు సన్ భవ
త్యేవ. యథా. —చికిత్సితు మిచ్చతీత్యర్థే చికిత్సిసతి. ఏవం జాగుప్సిచ తే,
మిహాంసిషత ఇత్యాది. —ఇతి సన్నవ్రతరణమ్. —

అథ యజుర్వ్రతరణమ్.

(౧) హలాదిరేకాచ్చ-శ్చ యోధాతుస్తస్మాద్యజ్వత్వయస్సాత్ పానః పుశ్యే, అతిశయేచ ద్యోత్యే ; 'య' ఇత్యవశివ్యతే. యజః ధాతు
త్వాల్లడాదయః-జీత్వాదాత్మ నేపదమ్. (పు. 112) 'భూ + య + తే, ద్వి
త్వాది కాశ్యసతి 'బు + భూ + య + తే, ఇతిస్థితే. —

(౨) యజి ; యజ్జుకిచ అభ్యాసస్య ఇకః గుణః స్సాత్. అనేనగుణే
సతి = బోభూయతే బోభూయేతే బోభూయస్తే | (వశ్య 111 పు.)
బోభూయతామ్ | అబోభూయత | బోభూయేత | బోభూయాచ్చక్రే
బభూవ ; ఆస | బోభూయితానే | బోభూయిష్యతే | బోభూయిషీష్ట |
అబోభూయిష్ట | అబోభూయిష్యత. ఏవం ముద్వదూపాణిః

(3) నూచ, నూత్ర, మూత్ర, అట, ఋ, అశూ, ఊర్లు, ఏభ్యోపి
యజ్ స్సాత్ 'య' ఇత్యేతద్దలఃపరశ్చే దార్ధధాతుకే లప్యతే.
సోనూచ్యతే | సోనూచ్యతామ్ | ఆసోనూచ్యత | సోనూచ్యేత | సోనూ
చాచ్చక్రే | సోనూచితా | సోనూచిష్యతే | సోనూచిషీష్ట | ఆసోనూ
చిష్ట | అసోనూచిష్యత | ఏవం హలక్తేషు సర్వత్ర ఆర్ధధాతుకే య

(౧) ధాతోరేకావో హలాద్యేక్రియాసమభిహారేయజ్ | 3-౧-
౨౨॥ (౨) గుహోయజ్జుకోః 12-౪-౨౨ (3) నూచి నూత్రిమూత్రిల్లర్లుర్లు
కూర్ణోతిభ్యో యజ్జ్వచ్చ్యః |

శబ్దరత్నావళి

లోపా ద్రవ్యస్య ॥ సోనూత్యతే, మోమూత్యతే అటాట్యతే, అరార్యతే అకార్యతే

(౪) గత్యర్థకేభ్యోధాతుభ్యః యత్ భవతిచే త్కాటిత్యేర్థే ఏవ నతు పాఠపున్యాతిశయయోః కుటిలం ప్రజతీతిత్యర్థే = వాచ్యతే.

(౫) లుప, సద, చర, జప, జభ, దహ, దశ, గూ, ఏభ్యో యన్మచ్చేధాత్వర్థ గర్హయామేవ నతు క్రియాసమభిహారే. గర్హితం లుమ్మ తి = లోపస్యతే - గర్హితంనీదతి = సాసద్యతే - ఇత్యాది.

(౬) ఋకారవతాం ధాతునా మభ్యాసస్య రీగాగమ స్సృత్ యజీ, యజుకిచ; అనునాసికాస్తానా మవస్తాభ్యాసస్య నుగాగమః; వశ్చ, స్రంస్, ధ్వంస్, భ్రంస్, కన్, పత్, పద్, సగ్జ్, ఏవేమభ్యా సస్య నీగాగమ ఇతి బోధ్యమ్, నృత్ - సరీనుత్యతే; రమ్ - రంరమ్యతే; లభ్ - వనీవద్యత ఇత్యాదివిశేషాచ్చ అకారాదిక్రమేణ బోధ్యాః.

కన్ - కనీకన.	గూ - జే	= దోఢాక్యతే
కు -	గ్రహ్ -	తన్ - తనస్యతే
చోకూయతే }	ఘమ్ - జోఘమ్మతే	తుద్ - తోతుద్యతే
కృచ్ఛేత్రియతే. సమ్ x	ఘా - జేఘ్రియతే	తృప్ - తరితృప్యతే
కృ = సజ్జేచ్ఛిన్రీ	చర్ - చఘ్చార్మ్యతే	దహ్ - దస్తహ్యతే
యతే	చి - చేకియతే	దా - దేదీయతే
కృత్ - చేకీర్మ్యతే	చుర్ - చోచూర్మ్యతే	దిన్ - దేదీవ్యతే
కృప్ - చలీకృలిప్యతే	భిద్ - చేచ్చిద్యతే	దిక్ - దేదిక్యతే
క్రమ్ - చజ్మ్రమ్మ్యతే	జన్ - జాన్	దుహ్ - దోదుహ్యతే
ఖ్యా - చా	జ	దృప్ - దరిదృప్యతే
గమ్ - జఙ్గమ్మ్యతే	జప్ - జఙ్గాప్యతే	దృక్ -
గా - జేగీయతే	- జ	ధా - దేధీయతే

(౪) నిత్యం కాటిత్యేగతా. (౫) లుప, సద, చర, జప, జభ, దహ దశ గూభ్యో ధావగర్హాయామ్. (౬) రీగృదుపధస్యచ ॥ ఇత్యాది,

తి॥ యజుగస్తప్రకరణమ్.

ఢా - డే	ధంస్ - బనీధస్యతే	ధ్వీ - శోఘాయతే, తే
ధ్వంస్ - దనీధ్వస్యతే	ధ్రమ్ - బమ్భ్రమ్యతే	ధ్వీయతే
నమ్ - నంనమ్యతే	మా - మేమీయతే	నిచ్ - నేః
నశ్ - నానశ్యతే	యమ్ - యంయమ్యతే	నివ్ - నేషి
నీ - నేనీయతే	యజ్ -	నివ్ - నే
ను - నోనూయతే	రమ్ - రంరమ్యతే	ను - సోఘాయతే
స్పత్ - సరీవృత్యతే	రాజ్ - రారాజ్యతే	స్కద్ - చనీపృద్వతే
పచ్ - పాపచ్యతే	రుచ్ - పానగృప్యతే	జ్ఞ - తోఘాయతే
పర్ - పాపత్యతే	రోరుచ్యతే	స్థా - తేష్ఠీయతే
పత్ - పనీపః	రుధ్ - రోరుధ్యతే	స్పర్ధ్ - పాస్పర్ధ్యతే
పద్ - పనీపద్యతే	లుప్ - లోలుప్యతే	స్త్రి - సాస్త్రియతే
పస్ - పమ్పస్యతే	వచ్ - వావచ్యతే	స్యమ్ - నేసిమ్యతే
పా - పేపీయతే	వఙ్ - వనీవచ్యతే	సంస్ - సవీప్రస్యతే
ప్యాయ - పేపీయతే	వక్ - వానశ్యతే	స్వప్ - సోఘప్యతే
ప్రచ్ - పరీవృచ్చ్యతే	వృత్ - వరీవృత్యతే	హవ్ - హింహాయామ్
ఘచ్ - పమ్భ్రమ్యతే	వ్యేఙ్ - వేపీయతే	జేఘ్నీయతే; గతారు
బుధ్ - బోబుధ్యతే	ప్రత్ - వరీవృచ్చ్యతే	జఙ్ఘ -
భజ్జ్ - బమ్భ్రమ్యతే	శుభ్ - పానగృప్యతే	హ - జేహీయతే
భామ్ - బాభామ్యతే	శోశుభ్యతే	హు -
భిద్ - బేభిద్యతే		ఇతి యజుస్తప్రకరణమ్

అథ యజుగస్తప్రకరణమ్.

యజో బహుళం లుక్ స్యాత్. ఆత్మ నేపదనిమిత్తాభావా త్పరస్మై పదమేవ - హలాది పితౌన్వర్యధాతుకస్థతే షకల్వేన ఈడాగమః. పక్షే గుణః ద్విత్వాదికం సర్వమపి యజుస్తవ దూహనీయమ్.

పునఃపున రతిశయేన వా భవతి=బోధవీతి, బోభోతి బోభూతః బోభువతి - బోభవీషి, బోభోషి బోభూధః బోభూధ - భూభవీమి, ిమి - చోభూవః (మః)। బోభవీతు, బోభూతాత్, బోభూ

తామ్ : బోభూహి, బోభూతాత్ - బోభవాని । అబో
భవీత్, అబ - బోభూతామ్ అబోభవుః - అబోభవీః, అబోభోః ।
అబోభవమ్ । బోభూయాత్ బోభూయాతామ్ బోభవాచ్చకార, బభూవ,
ఆస । బోభవితా । బోభవిష్యతి । బోభూయాత్ బోభూయస్తామ్ ।
అబోభూవీత్, అబోభోత్ అబోభూతామ్ అబోభూవుః - అబోభూవీః ॥
అబోభూవమ్ । అబోభవిష్యత్. ఏవమూకారాంతాః లూ,
ఇత్యాదయః.

స్పర్థ - పునఃపునఃరతిశయేనవా స్పర్థకే=పాస్పర్థీ, పాస్పర్థి
పాస్పర్థః । పాస్పర్థతి - పాస్పర్థీషి, పాస్పర్థిన్ పాస్పర్థః పాస్పర్
థ - పాస్పర్థీమి, పాస్పర్థి పాస్పర్థః పాస్పర్థః । పాస్పర్థీశు, పా
స్పర్థ - పాస్పర్థి - పాస్పర్థాని । అపాస్పర్థ్ (ర్థ), అపాస్పాః ।
పాస్పర్థ్యాత్ । పాస్పర్థ్యాచ్చకార । పాస్పర్థితా । పాస్పర్థిష్యతి । పా
స్పర్థ్యాస్తామ్ । అపాస్పర్థీత్ అపాస్పర్థిష్యత్ । ఏవం హలంతా ఏకాచః
అకారవంతః.

విద్ - వేవిదీతి, వేవేత్తి వేవిత్తః వేవిగతి । వేవేదితా । అవేవేదీత్.

ముద్ - మోముదీతి, మోమోత్తి, మోముత్తః మోముదతి, ఏవముకా
రోపధా ధాతవః.

వృత్ * వర్వృతీతి, వరివృతీతి, వరీవృతీతి; వర్వర్తి, వరివర్తి, వరీ
వర్తి - వర్వృత్తః, వరివృత్తః, వరీవృత్తః, - వర్వృతతి, వరివృతతి, వరీవృ
తతి - వర్వృతీషి = వర్వృత్థః 3 - వర్వృతీమి = 1. వర్వర్తాచ్చకార 3 ।
వర్వర్తితా 3 । వర్వర్తిష్యతి 3 । అవర్వర్తీత్ 3 । ఏవంవృత్ సృత్
కృత్ చుతాదయ ఋకారోపధా జ్ఞేయాః.

* యజ్ఞుకీసతి - ఋకారోపధానామ్, ఋకారాంతానాచ్చ ధాతూ
నా మభ్యాసస్య రుక్, రిక్, రీక్, ఏతే అగిమాగ్న పర్యాయేణ స్యుః.
సర్వత్ర రూపత్రయమ్. పితి హలాదౌ సార్వధాతుకేవా ఈడాగమేసతి
రూపపట్కుచ్చ లక్ష్యే పూజ్యమ్.

కృ-చర్మరీతి, చంకదితి, చరీకరీతి, చర్మర్తి, చరికర్తి చరీకర్తి - చర్మత్స, చరికృతః, చరీకృతః - చర్మ్రీతి, చరిక్రతి, చరీక్రతి. చర్మరీషి ౬ - చర్మ్రధః ౩ - చర్మరీమి । ఏవ మృదస్తా ఏకాచః.

తృ-తాతర్తి, తాతిరీతి తాతీర్తిః తాతిరీతి - తాత్స, తాతరీషి । తాతర్తి, తాతరీతు - తాతీర్తి - తాతరాణి । అతాతరీత్, అతాతః-అతాతీర్తామ్ అతాతయః । తాతీర్తాత్ । లజ్జ - అతాతరీత్ । అతాతరీమ్యత్ అతాతరీష్యాత్, ఏవం కృ, ధూ ఇత్యాదయః.

హన్ జఙ్ఘనీతి, జఙ్ఘన్తి జఙ్ఘతః జఙ్ఘన్తి-జఙ్ఘనీషి, జఙ్ఘన్తి । జఙ్ఘనీతు జఙ్ఘన్తు జఙ్ఘహి । అజఙ్ఘనీత్, అజఙ్ఘక్ । జఙ్ఘన్యాత్ । జఙ్ఘనితా । వధ్యాత్ । ఆఆధీత్ । అజఙ్ఘనిష్యాత్.

గమ్ - గద్దానితి, జఙ్ఘన్తి జఙ్ఘతః జఙ్ఘతి । జఙ్ఘమితా । అజఙ్ఘమిత్ ఏవ మనునాసికాంతాః ॥ వఙ్ - వనీవఙ్ఘీతి, వనీవఙ్ఘీ - వనీవఙ్ఘ్తః వనీవఙ్ఘతి ఏవం సంసాదయః ॥ గ్రహ్ - జాగ్రహీతి, జాగ్రాధి జాగృధః జాగ్రహతి . జాగ్రహీషి, జాగ్రహ్శి ॥ ప్రచ్ఛ - పాప్రచ్ఛీతి, పాప్రప్తి పాప్రప్తః పాప్రచ్ఛతి, ఇత్యాది ॥—ఇతి యజ్ఞుగన్తప్రకరణమ్:—

అథ భావకర్మ ప్రకరణమ్.

(౧) సకర్మకేభ్యో కర్మణి, అకర్మకేభ్యో భావే లదాదయ ఇతి (పు-112) పోశేవోక్తమ్. తత్రభావకర్మవాచిని సార్వధాతుకే పరతః ధాతో ర్యక్ ప్రత్యయ స్సన్యాత్. భావకర్మణో రాత్మకేపదమేవ. నతు పరస్మైపదమ్. తత్రాసిభావే ప్రథమపురుషః ఏకవచనమేవ. నద్వివచనాది. కర్మణితు యథావూర్వం సర్వపురుషవచనానీతి బోధ్యమ్.—

యథా.—భావే - భూయతే. కర్మణి అనుభూయతే అనుభూయే తే

(౧) లగ్నకర్మణిచ భావేచా కర్మకేభ్యః । ౩-౪-౬౯॥ సార్వధాతుకే యక్ ॥ ౩-౧-౬౭ ।

అనుభూయస్తే - అనుభూయస్తేః - అనుభూయే । అనుభూయతామ్ ।
అన్వభూయత । అన్వభూయేత । అనుభూవే - అనుభూవిషే ॥

(౨) భావే, కర్మణిచ, అజ్ఞానానాం ధాతునాం, హన్, గ్రహ్, దృక్, ఏషాచ్చ తాస్, స్య, సీయట్, సిచ్ (లట్ లృట్, ఆర్థిక్, లక్, లృక్ । ప్రత్యయేషు పరేషు (చిన్మయాభివ్యతి) అజ్ఞానస్య గుణవృద్ధి తా సాదీనా మిడాగమశ్చ వా స్యాత్. అజి ప్రథమపురుషైకవచనస్య 'త' ఇత్యస్య సర్వత్ర లోపః ధాతో శ్చిత్ చ నిత్యం భవతి, చిణి పరతః ఆద న్తానాం యుగాగమశ్చ. యథా:—

అనుభావితా, అనుభవితా, అనుభావిషాతామ్. అన్వభవిషాతామ్
భావిషీష్ట, అనుభవిషీష్ట । అన్వభావి అన్వభావిషాతామ్. అన్వభవిషాతామ్
అన్వభావిషత, అన్వభవిషత - అన్వభావిష్టాః అన్వభవిష్టాః - అన్వభా
విషి, అన్వభవిషి । అన్వభావిష్యత, అన్వభవిష్యత. ఏవం భావకర్మ
ప్రక్రియామాం సర్వత్ర దశగణీయానా ధాతునామపి ముద్ధా తానివ (పు
129) ప్రత్యయా స్సంయోజ్యాః.

దిష్-లటి దీప్యతే । లుజి-అదేవి । ఏవం తుత్ - తుద్యతే-అతోది
చుర్ - చుర్యతే - ఆచోరి । అద్ - అద్యతే-అఘాసి । హు-హూయతే -
అహావి । సు - నూయతే - అసావి । రుద్ - రుద్యతే. అరోధి । తన్ -
తన్యతే - తాయతే - అతాని, ఏవం జన, సన, ఖనామ్ । క్రి-క్రియతే-
అక్రాయి అక్రాయిషాతామ్ అక్రేషాతామిత్యాది.

జిజ్ఞాత్కర్మణి - భావ్యతే । భావయాచ్చక్రే. భావయాప్యభూ
తే, భావయామానే । భావయతా, భావితా - భావయిష్యతే, భావిష్యతే ।
భావయిషీష్ట, భావిషీష్ట । అభావి అభావయిషాతామ్, అభావిషాతామి
త్యాది । ఏవం దిష్ - దీప్యతే । తన్ - తోద్యతే । చుర్ - చోర్యతే ।
అద్ - ఆనతే । హు - హూయతే । సు - సూయతే । రుద్ -

(౩) స్యసిచ్ సీయట్ తాసిషు భావకర్మణో రుపదేశేః జ్యసగ్రహ
దృశాం వా చిన్మదిట్స ॥ ౬౪.౬౫ ॥

। తన - తాస్యతే, తాయతే । క్రి - క్రాస్యతే॥ దా-దాపతే॥
 ఘా - ఘాప్యతే ఇత్యాది.

సన్నస్తాత్కర్మణి - బుభూష్యతే । బుభూషాచ్ఛక్రే । బుభూషి
 తా । బుభూషిష్యతే । బుభూషిషీష్ట । అబుభూషి । అబుభూషిష్యత.

యజస్తాద్భావే—బుభూయిష్యతే - యజ్ఞగస్తాత్తు బోభూయతే ।
 బోభవాచ్ఛక్రే । బోభావితా బోభవితా ఇత్యాదయ స్సామాన్యతః ప్రక
 రణానుసారేణ ఉన్నేయాః ॥ అథ కర్మణి విశేషో వక్ష్యతే.—

గా - గాయతే । జగే । గాయతా, గతా । గాయిష్యతే । గాస్యతే ।
 గాయిషీష్ట, గాసీష్ట, లజి:—ఆగాయి అగాయిషతామ్, అగాసాతామ్ అగా
 యిషత, అగాసత - అగాయిష్టాః, అగాస్థాః - అగాయిషి, అగాసి । అగా
 యిష్యత, అగాస్యత. ఏవం వా, గ్లా, ధ్రా, భా, ఇత్యాదీనా మాకారా
 న్తానాం రూపాణి॥ విశేషస్తు-ధా, ధేటోః - ధీయతే । లజి - అధాయి
 అధాయిషతామ్ అధిషతామ్ అధాయిషత, అధిషత - అధాయిష్టాః,
 అధిధాః - ఏవం దా, దే, దో, స్థా, ఏవం రూపాణి.

దా, దో, దే ఏషామ్ దీయతే । దావ్, - దైపోః - దాయతే॥ స్థా—
 స్థీయతే । మా - మియతే । గై-గీయతే । పా-పానే - పీయతే; పా -
 రక్షణే, పై=అనయోః పాయతే ఓహాక్ - హీయతే, ఓహాక్ - హీయతే.
 సో-సీయతే । వ్యే-వీయతే । వే - ఊయతే । జ్య-జీయతే.

నీ; నీయతే నాయతా, నేతా । లజి:—అనాయి అనాయిషతామ్,
 అనేషామ్ అనాయిషత, అనేషత - అనాయిష్టాః, అనేష్టాః - అనాయిషి,
 అనేషి । స్తు-స్తూయతే । అస్తావి. అస్తావిషతామ్, అస్తావిషతామ్,
 అస్తావిషత, అస్తావిషత - అస్తావిష్టాః అస్తావిష్టాః - అస్తావిషి, అస్తావిషి. ఏవ
 మజస్తానాం రూపాణి విశేషస్తు—

కృ - క్రియతే । కారితా, కర్తా అకారి అకారిషతామ్ । క్కృ -
 క్కర్యతే - అస్మారి ఋ - అర్యతే । క్కృ - క్కర్యతే॥ క్కృ - క్కర్య
 తే । హృ - హర్యతే । హ్యే - హూయతే । యజ్ - ఇజ్యతే :

అయాజి. ఏవం వచ్ - ఉచ్చతే । శ్వచ్ సుప్యతే । వప్ - ఉప్యతే ।
 వస్ - ఉప్యతే । వహ్-ఉహ్యతే । వద్ - ఉద్యతే । వ్వి - శూయతే ।
 గ్రహ్ - గృహ్యతే । అగ్రహి అగ్రహిషతామ్, అగ్రహిషతామ్ ।
 వ్యధ్ - విధ్యతే । వక్ - ఉశ్యతే । వ్యచ్ - విద్యతే । విశ్చ్ - వృ
 శ్స్యతే । ప్రచ్చ్ - పృచ్ఛ్యతే । భృన్ష్ భృజ్యతే (పశ్య-198 పు)
 వది - వద్యతే - అవన్ది. ఏవమిదితః ॥ బన్ద్ - బధ్యతే- అబన్ది ॥ సంన్-
 ప్రస్యతే - అసంసి, ఏవం నకారోపధాః.

శాసి - హక్ - హన్యతే - హన్తా, ఘానితా । హనిష్య
 తే, ఘానిష్యతే । ఐదిషీష్ట । ఘానిషీష్ట । అఘాని, అఘానిషతామ్-
 అహసాతామ్; అధి అనిధిషతామ్ ॥ జాగృ । జాగర్యతే - ఆజాగారి ॥
 దిక్ - దిశ్యతే - ఆదేశ అనిక్షాతామ్ ఆదిక్షన్త - అదిక్షథాః అదిక్షి -
 ఏవమనిటః ఇగుసథాః ॥ పచ్ - పచ్యతే - ఆపాచి అపక్షాతామ్ అపక్షత,
 ఆపక్షాః అపక్షి. ఏవ మనిటా-హలన్తాః ॥ దృక్ - దృశ్యతే । అదర్శి-
 అదర్శిషతామ్, అదృక్షాతామ్ అదర్శిషతి, ఆదృక్షత అదర్శిష్టాః - అద-
 షాః, అదర్శిషి, అదృక్షి ॥ ఘటాదీనాం ణ్యన్తానాం ఘట్యతే । ఘటితా
 ఘాటితా । ఘటిష్యతే, ఘాటిష్యతే । ఆఘాటి, అఘటి-అఘాటిషతామ్,
 అఘటిషతామిత్యాది సకాంతం జేయమ్.

శమ్ - శమ్యతే - అశమి । జన్ । జన్యతే - అజని । ఏవం దమ్యతే
 అదమిత్యాది నాన్తా మూన్తాశ్చ ॥ విశేషన్తు:—గమ్ గమతే (అదామి ,
 అగంస్థాః, అగథాః - అగంసి, అగసి ॥ కమ్ - కమ్యతే । ఆకామి - ఆకా
 మయిష్టా, ఆకామిష్టాః, ఆకమిష్టాః ॥ చమ్ - ఆచమ్యతే - ఆచామి ॥
 నమ్ - నమ్యతే - అవామి. ఏవం నమ్, రమ్, యమ్, మన్ ॥ భజ్జ్ -
 భజ్యతే । అభాజి, అభజ్జి ॥ లభ్ - లభ్యతే - ఆలాభి, అలమ్భి ॥ రధ్ -
 రధ్యతే - అరన్ది. ఏవం రభ్, జభ్ ॥ తప్ - తప్యతే అతాపి అనుతా
 పార్థ - అన్వతప్త పాశేన అభ్యాహత ఇత్యర్థః.

ఇతి భాషకర్మ ప్రకరణమ్: 21/29
 15/12

అథ పాణినీయధాతుపాఠః ప్రారభ్యతే.

ఓం నమః పాణిని కాత్యాయన పతంజలిభ్యో మునిభ్యో మహద్భ్యో
 నురుభ్యః॥ భూ-సత్తాయా మహాత్తః పరస్మైభావః॥౧॥ అథ కథ్య
 వాషిష్ఠింశ దనుదాత్రేతః—ఏనపుక్షా । స్పర్ధ - సభిక్షే । గాభ్య -
 ప్రతిహతిప్సయోగ్గ్రీణః । బాధ్య - విలోడనే । నాభ్య - నాభ్య - యా
 హ్లోపతానైశ్వర్యాఃష్టు । దధ - ధారణే । స్కుది - ఆశ్రవణే । క్విది -
 త్వేత్వే । విది - అభివాదనస్తుత్యోః । భది - కల్యాణే సుఖేచ । మది -
 ప్రతిహేదమద స్వప్నకాన్తిగతిషు । స్పది - కింఞ్చిచ్చలనే । క్లిది - పరిదే
 వనే । ముద - హర్షే । దద - దానే । వ్యద - స్వర్ద - అస్వాదనే । శుర్ద -
 మానే క్రీడాయాశ్చ । కుర్ద - ఖుర్ద - గుర్ద - గుద - క్రీడాయామేవ । మూద
 . డ్దరణే । వ్రాద - అవ్యక్తేశ్తే । హ్లాదీ - సుఖేచ । స్వాద - అస్వాదనే -
 పర్ద - కుత్సితేశ్తే । యతీ - ప్రయత్నే । యుక్త్య - జుక్త్య - భాసనే । విభ్య -
 శేభ్య - యాచనే । శ్రధి - తైశ్శిల్పే । గ్రధి - కాటిల్పే । కథ్థ - క్లాఘాయా
 మ్ ॥౩౬॥ అథాష్టత్త్రిం శత్రవర్గీయాస్తాః పరస్మైపదినః—అతసాతత్వ
 గనునే । చితీ సహజ్జానే । చ్యుతిర్ - అనేచనే । క్చ్యుతిర్ - క్చ్యుతిర్ -
 డ్దరణే । మన్థ - విలోడనే । మథి - పుథి - లథి - మథి - హింసా సక్లే
 శనయోః । సిద్ధ - గత్యామ్ । సిఘా-కాస్త్రే మాజ్ఞశ్యేచ । భాద్య - భక్ష
 ణే । ఖద - శ్లేశ్యే హింసాయాశ్చ । బద - శ్లేశ్యే । గద - వ్యక్తాయాం
 వాచి । రద - విలేఖనే । ణద - అవ్యక్తేశ్తే । అర్ద - కఠో యాచనచ ।
 శర్ద - గర్ద శస్త్రే । తర్ద - హింసాయామ్ । కర్ద - కుత్సితేశ్తే । ఖర్ద - దన్త
 భూకే । అతి - అపి-బద్ధనే । ఇది - పరమైశ్వర్యే । బిది . ఆవహువే. (భిక్షిత
 పాతాన్తరమ్) । గడి - ఎదవైః బేజే । నేది-శుత్సానుమ్ । టూది - సం
 ధ్ధా । చది - అహ్లాదనే దీప్తాచ । త్రది - చక్షుయామ్ । కది - క్రద - క్లది -

అహ్వనే రోదనేచ | క్షిది - పరిచేవనే | శుద్ధ - శుద్ధా || 39 || అథవర్గీ
 యూనా అనుదాతైత ఏకవింశతిః.—కృ - నేచనే | (నీకృఇత్యేకే)
 లోకృ.దర్శనే | క్షోకృ - సజ్ఘాతే | క్రేకృ - క్రేకృ - శబ్దోల్సాహయోః
 లేకృ - శక్కాయామ్ | నేకృ - నేకృ - సకి - శ్రకి-శ్లకి - గతా | శకి -
 శక్కాయామ్ | అకి - లక్షణే | వకి - కాటిలేయ | మకి - మణ్ణనే | కక -
 లాలేయ | మక - మక - ఆదానే | చక - శృప్తా ప్రతిఘాతేచ | కకి - వకి -
 శ్వకి - త్రకి - ఛాకృ - త్రాకృ - ప్యస్క - వస్క - మస్క - టిక్య -
 టిక్య - తిక్య - తిక్య - రఘి - లఘి - గత్స్యథాః | (ప్రప్యేత్యేకే - తృతీ
 యోదన్త్యాదిః లఘిరోజననివృత్తావపి |) అఘి - ఐఘి - మఘి - గత్యాడే
 శే | (గతా గత్యారమ్భే చేత్యన్యే-మఘి - కైతవేచ) | రాఘృ - లాఘృ -
 ద్రాఘృ - సామర్థ్యే (ద్రాఘృ - ఆయామేచ - ద్రాఘృఇత్యపికేచిత్)
 శ్లాఘృ - కత్థనే || ౪౦ || అథ పర్వనైషదనః పంచాశత్.—ఘక్ - నీచైర్గ
 తా | తక్ - చాసనే | తకి - కృచ్ఛ్రీవనే | బుక్ - భవణే | కఖ - చా
 సనే | ఓఖ - రాఖ - లాఖ - ద్రాఖ - గ్రాఖ - శోషణాలమర్థయోః
 కాఖ - శ్లాఖ - వ్యాప్తా | ఉఖ - ఉఖి - ఎఖ - వఖి - మఖ - మఖి -
 ణఖ - ణఖి - రఖ - రఖి - లఖ - లఖి - ఇఖ - ఇఖి - ఈఖ - వల్ల -
 రగి - లగి - అగి - వగి - మగి - తగి - త్వగి - శ్రగి - శ్లగి - ఇగి - టిగి |
 లిగి - గత్స్యథాః | ఇమా ఖాన్తేషు, రిఖ - త్రఖ - త్రఖి - శిఖి - ఇత్యపిచతు
 రః కేచిత్పతన్తి (త్వగి - కమ్పనేచ) | యుగి - జుగి - బుగి - వర్జనే |
 ఘుఘ - చాసనే | మఘి - మణ్ణనే | శిఘి - ఆఘ్రాణే || ౪౦ || అథచవర్గీయా
 నాస్తత్రాసుదాతైత ఏకవింశతిః.—ఎర్ప దీప్తా | పచ - నేచనే నేచనే
 చ లోచృ - దర్శనే | శచ - వ్యక్తాయాం వాచి | శ్వచ - శ్వచి - గతా |
 కచ , బన్ధనే | కచి - కాచి - దీప్తి బన్ధనయోః | మచ - ముచి - కల్క - నే

(కథనఇత్యేకే) । మచి - ధారణోచ్చాయపూజనేషు । పచి - వ్యక్తీకర
 నే । ప్రుచ - పృసాదే । ఋజ - గతిస్థానార్జనోపాజ్ఞనేషు । ఋజి - భృ
 తీ - భర్తనీ । ఏజ - భేజ - భౌజ - దీప్తా । ఈజ - - గతిమత్సన
 యోః ॥ ౨౦ ॥ అథ ఏకసప్తతిర్వజ్యంతాః పఠంతైవదినః.—కుచ - శోకే ।
 కుచ - శబ్దేతారే । కుచ్చ - (కుచ్చ - గతికాటిల్యాప్తీభావయోః । లుచ్చ -
 అపవనయనే । అచ్చ - గతిప్రూజనయోః । ఎచ్చ - చచ్చ-తచ్చ-త్వచ్చ-
 మ్మచ్చ - మ్మచ్చ - మ్మచ్చ - మ్మచ్చ - గత్యగ్ధాః । గుచ్చ - క్లుచ్చ -
 కుజ - ఖుజ - న్తే మకరణే । క్లుచ్చ ప్లవ - గతో (సజ్జతి రాత్మనేప
 ద్యపి । గుజి - అన్యక్తేశబ్దే । అర్చ - పూజాయామ్ । ప్లేచ్చ - అన్యక్తే
 శబ్దే । లఛ - లాచి - లక్షణే । వాచి - ఇచ్ఛాయామ్ । ఆచి - ఆయామే -
 హీచ్చ - లజ్జాయామ్ । హుచ్చ - కాటిత్యే । ముచ్చ - మోహసముచ్చాయ
 యయోః । స్పూచ్చ - విస్తృతౌ । యుచ్చ - పృమాదే । ఉచి - ఉశ్చేచ్చ
 ఉచీ - వివాసే । ధిజ - ధిజి - ధృజ - ధృజి - ధ్వజ - ధ్వజి - గతో -
 ధిజవ । కూజ - అన్యక్తేశబ్దే । అర్జ - షర్జ - అర్జనే । గర్జ - శబ్దే । తర్జ -
 భర్జనే । కర్జ - వ్యధనే । ఖర్జ - పూజనే । అజ - గతిక్షేపణయోః, తేజ -
 పాలనే । ఖజ - మగ్ధే (కజ - మద ఇత్యేకే) ఖజి - గతివైకత్యే । ఏజ -
 కమ్పనే । టుటస్కూర్జా - ఎజ్జనిర్ఘోషే । త్రి - క్షయే । త్రిజ - అన్యక్తే
 శబ్దే । లజ - లజి 1 భర్జదే । లాజ - లాజి భర్జనేచ । జజ - జజి -
 యుగ్ధే । (తుజ) రుజ - హింసాయామ్ । తుజి - పాలనె । గజ - గజి -
 గ్బజ - గ్బజి - ముజ - ముజి - శబ్దాగ్ధాః । గజ - మదనచ । వజ -
 వ్రజ - గతో ॥ ౨౧ ॥ అథ టవర్తీయన్తాశ్చాద్యన్తా అనుదాత్తేతప్తప్రీంశ
 త్.—అట్ట - అతిక్రమహింసయోః । వేప్త - వేప్తనె । చేప్త - చేప్త
 యామ్ । గోప్త - లోప్త - సక్ష్మాతే । ఘట్ట - చలనె స్ఫుట - వికసనే -
 స్ఫుడిత్యేకే । ఆఱి (ఆటి) - గతో । ఎఱి - ఏక చర్యాయామ్ । మఱి -

లుతి - అలస్య ప్రతిఘాతేచ । శుతి శోషణే । రుతి - లుతి - గతౌ ।
 చుడ్డ - భావకరణే । అడ్డ - అభియోగే । కడ్డ - కార్కశ్యే । క్రిడ్డ -
 విహారే । తుడ్డ - తోడనె తూడ్డ ఇత్యేకే । హుడ్డ - హూడ్డ -
 హోడ్డ - గతౌ । రాడ్డ - అనాదరే । రోడ్డ - లోడ్డ-ఉన్మాదే ।
 అడ - ఉద్యమే । లడ - విలాసే । కడ - మదే (కడీత్యేకే) । గడి-వ
 నైకదేశే ॥ 23 ॥ అథ పవర్తీయాన్తా ఆనుదాత్తేతస్తోభత్యన్తా శ్చతుస్త్రిం
 శతోః—తిప్ప - తిప్ప తేప్ప ప్రిప్ప - ప్లేప్ప = తురదార్థాః (తేప్ప = క
 మ్పనచ) । క్లేప్ప దైన్యే - । బువేప్ప - కమ్పనె । కేప్ప - కేప్ప -
 క్లేప్ప=చ । మేప్ప - రేప్ప - రేప్ప - గతౌ । త్రిపుష్ - లజ్జాయామ్ ।
 కపి - చలనే । రది - లది - ఆది - శబ్దే (లది - అవసంప్రసనచ) । కబ్బ -
 ఎడ్డే । క్లీబ్బ - ఆధార్ప్ర్యే । క్షీబ్బ - మదే । కీబ్బ - కశ్శనె । చీభృచ ।
 రేభృ - శబ్దే । (అభీ - రభీ - క్వచిత్ప్రత్యే) । లభిచ । వైభి - సూభి -
 ప్రతిబద్ధే । జభి - జృభి - గాత్రవిహామే । శల్భ - కత్థనె । వల్భ -
 భోజనె । గల్భ - ధార్ప్ర్యే । స్రమ్భ - శ్రమ్భ । క్లమ్భ -
 ప్రమాదే । ప్లభు - స్రమ్భే ॥ 32 ॥ అథ పరస్మైపదిన ఏకోనవత్వారిం
 శతోః—గుఘా - రక్షణే । ధూప - సంతాపే । జప - జల్ప - వ్యక్తా
 యాంవాచి (జప-మానసేచ) । చప - సాన్ద్యనె । పప - సమవాయోరప-లప-
 వ్యక్తాయాంవాచి । చుప - మన్దాయాంగతౌ । తుప - త్రుమ - త్రుప .
 త్రమ్మ = తుఫ = తుమ్మ = త్రుఫ = త్రుమ్మ = హింసార్థాః । పర్వ = రఫ =
 రభి = అర్ప = పర్ప = లర్ప = బర్ప = మర్ప = కర్ప = కిర్ప = గర్ప = శర్ప =
 షర్ప = చర్ప = గతౌ । కుది = ఆచ్ఛాదనె । లుది = తుది = అర్దనె ।
 మది = వక్త్రసంయోగే । ప్లభు = ప్లమ్భ = హింసార్థాః । (పిభు = పిమ్ము
 కుభు = కుమ్ము = భావణే ॥ 33 ॥ అథ ననాసికాన్తా స్తత్య
 కమ్మన్తా ఆనుదాత్తేతోదశ—ఘణి = ఘణి = ఘృణి = గ్రహణే । ఘుణ

ఘోర్ణ = భ్రమణే | పణ = వ్యవహారే స్తుతౌచ | పసచ | భామ = క్రోధే |
 తమూఁ = సహనే | కము = కావై || ౧౦ || అథ క్రవ్యస్తా స్త్రింశ
 త్పరస్మైపదినః—అణ = రణ = వణ = భణ = మణ = కణ = క్షణ
 బ్రణ = భణ ధ్వణ - శబ్దార్థా (ధణిరక్షిత్పితృత్యతే) | ఓణ్య = అపస
 యన | శోణ్య - వర్ణగత్యోః | శ్రోణ్య = శ్లోణ్య = సక్ష్ణతే | వైశ్య =
 గతిపీఠరణక్షేపణేషు | వైశ్యచ | ద్రా = శబ్దే (రణేత్యన్యే) | కనీ =
 దీప్తికాన్తిగతిషు = ప్రస = వస = శబ్దే | వన పణ = సప్తకై | అమ =
 జగత్యాదిషు | ద్రమ = హమ్మ = మిమ్మ = గతౌ | చము = ఛము =
 జము = ఝము అవన = (చిమిం కేచిత్పరస్మి | కృశం = పాదవిక్షేపే
 ౩౦ || అథ రేవత్యస్తా అమదాతేత శ్చతు స్త్రింశత్—అయ =
 వయ - పయ - మయ - చయ - తయ . ణయ = రయ - గతౌ |
 దయ - దానగతిరక్షణహింసాదానేషు | ఊయా - తన్మసస్తానే |
 పూయా - విశరణే దుగ్ధనైచ | క్షూయా - శనీదే ఉద్దవ | క్షూయా
 విధూననె | స్ఫూయా - ఓప్యాయా వృద్ధౌ | తాయ = సస్తానపా
 లనయోః | శల = చలనసంవరణయోః | వల వల్ల - సంవరణే - సచ్చల
 నైచ | మల - మల్ల - ధారణే | భల - భల్ల - పరిభాషణ హింసాదానే
 షు | కల - శబ్దఃక్ష్వానయోః కల్ల అవ్యక్తేశబ్దే | (అశబ్ద ఇతిస్వామి)
 లేవ = దేవ = దేవనె | మేవ = గేవ = గ్లేవ = పేవ = మేవ = మ్లేవ =
 నేవనె | (నేవ = ఘేవ = క్లేవ = శేవ = ఇత్యేకే) | రేవ = వ్లసగ
 తౌ || ౩౧ || అథావత్యస్తాః పరస్మైపదిన స్త్రింశతిః—మన్య = బధ
 నె సత్త్రి = ఈత్త్రి = ఈర్గ = ఈర్వైర్ధాః | హయ = గతౌ | వంద్య
 అభివషే (యన్య = ఇత్యేకే) | హర్య = గతికాన్త్యోః | అల = భూష
 ణపర్వాప్తివారణేషు | ఇళలా = విశరణే | మిల = శీల = స్తీల = క్షీ
 ల = నిమేషణే | పీల = ప్రతిష్ఠపే | నీల = వణే | శీల = సమాధా -
 శీల - బధనె | కుల = ఆవరణే | శూల = రుజాయాం సజ్జఘాతేచ

తూల - నిమ్మనీ | తూల - సమ్మతే | మాల - ప్రతిష్ఠాయమ్ | ఫల -
 నిమ్మనీ | చుల్ల - భావకరణే | పుల్ల - వికసనే | చిల్ల - తైదిత్యే భావ
 కరణే | తిల - గతా | (తిల్లైత్యేకే) | వేల్పు - చేల్పు - కేల్పు - వే
 ల్పు - కేల్పు - వేల్పు - చలనే - వేల్పు - వేల్పు - కేల్పు - గతా (వేల్పు
 ఇత్యేక) | - పుల - సమ్మలనే | ఖల - సమ్మయే | గళ - అదనే |
 పల - గతా | దళ - వికరణ | శ్వల - శ్వల్ల - అనుగమనే | భౌ
 ల్య - భౌర్య - గతిప్రతిమాతే | ధౌర్య - గతిచాతుర్యే | క్షుర - చ్చుద్ధ
 గతా | క్షుర - హూర్ధ్వనే | అభ్ర - వభ్ర - మభ్ర - చర - గత్యర్థాః
 (చరతి ర్భుజాపి) | స్థివు - నిగసనే | జి - జయే | జీవ - ప్రాణభా
 రణ | పీన - మివ - తీవ - జీవ - స్థాత్యే | క్షీవు - క్షేవు - నిర
 సనే | ఉర్వీ - తుర్వీ - ధుర్వీ - దుర్వీ - హింసార్థాః | గుర్వీ -
 ఉద్యమనే | ముర్వీ - బద్ధనే | - పుర్వ - పర్వ - మర్వ - పూనణ -
 చర్వ - అదనే | భర్వ - హింసాయామ్ | కర్వ - ఖర్వ - గర్వ |
 దర్వే | అశ్వశర్వ - పర్వ - హింసాయామ్ | ఇవి - వ్యాప్తా | వివి -
 మివి - జీవి - నేచనే (పిపిత్యేకే - నేచనైత్యేకే) | హివి - దివి -
 ధివి - జివి - ప్రీణనార్థాః | రివి - రవి - భవి - గత్యర్థాః | కృవి -
 హింసాకరణయోశ్చ | మవ - బద్ధనే | అవ - రక్షణగతికాన్తి ప్రీతి
 తృప్త్యగతు ప్రవేశశ్రవణ స్వామ్యర్థయాచన క్రియేచ్ఛాకీప్త్యవాప్త్యా
 లింగన హింసాదానభావపుష్టిః || ౯౩ || ధావు - గతిశుద్ధ్యే | స్వరి
 తేనయమ్ || ౧ || అభోష్మాన్తా అనుదాతేతో ద్విసమ్మశ్చత్ .... ధుక్ష
 ధిక్ష - సద్విపక్షేనజీవనేషు | వృక్ష - వరణే | శిక్ష - విద్యోపా
 దానే | భిక్ష - భిక్షాయాం లాభేలలాభచ | క్షేత - అన్యక్తాయాం
 వాచి (బాధనైతిదుర్గ) | దక్ష - సృష్టౌ శీఘ్రార్థే | దిక్ష మాణ్యే
 జ్యోతిషయనయమప్రతానేశేషు | ఈక్ష - దర్శనాద్గుణయాః | ఈష -
 గతిహింసాదానేషు | భాష - న్యక్తాయాం వాచి | వర్ష -
 స్నేహనే | కేవు - అన్విచ్ఛాయామ్ (క్లష్ట - ఇత్యేకే) | కేష్వి -

ప్రయత్నై | (యేష్యచ) | జేష్య - జేష్య - ఏష్య | (జేష్య - గ
 తే | రేష్య - హేష్య - (హేష్య - అవ్యక్తేశజ్ఞే | తతాద్యావృక
 శజ్ఞే - తతోద్యావృకశజ్ఞే | కాస్య - శబ్దకుత్సాయామ్ | భాస్య -
 దీప్తా | తాస్య - రాస్య - శజ్ఞే | ఇస | కాటిశ్యై | భ్యస - భయే
 ఆదశ్యసి - ఇచ్చాయామ్ | గ్రసు - గ్లసు - అదనై | ఈహ - చేష్టా
 యామ్ | బహ - మహి - వృద్ధౌ | అహి - గతా | గర్హ - గల్హ -
 కుత్సాయామ్ || బర్హ - బల్హ - (ప్రాధాన్యై | వర్హ - వల్హ - పరిభా
 షణింసాచ్చాదనేషు | ప్లిహ - గతా | వేహ్య - జేహ్య - లాహ్య -
 ప్రయత్నై | (ద్రాహ్య - నిద్రాక్షయే (నిక్షేపిత్యేకే) కాశ్య - దీప్తా |
 ఊహ - వితర్కై | గాహూ - విలోదనే | గృహూ - గ్రహనై | గ్లహ
 చ | ఘుషి - కాన్తికరణై (ఘవఇతికేచిత్ || ౫౨ || అథార్హత్వ
 స్తాః పర్వస్మై పదిన ఏకొసవతిః.—ఘుషిర్ - అవిశబ్దనై | (శబ్దఇత్యన్యై) |
 అక్షూ-వ్యాప్తా | తక్షూ - త్వక్షూ - తనూకరణై | ఉక్ష - నేచనై |
 రక్ష - పాలనై | జిక్ష - చుచ్చనై | తృక్ష - శ్చృక్ష - ఇక్ష - గ
 తా | వక్ష - రోషే (సక్ష్మాతే ఇత్యేకే) మృక్ష - సక్ష్మాతే (ప్రక్షే
 త్యేకే) | తక్ష - త్వచనై | పక్ష - పగ్రహే | సూర్ష - ఆదరే |
 కాక్షి - వాక్షి - మాక్షి - కాక్షాయామ్ | ద్రాక్షి - ద్రాక్షి - ధ్వ
 ష్టి - ఘోరవాళితేచ | చూష - పానై | తూష - తుష్టా | పూష -
 పృథ్వౌ | మూష - స్తేయే | లూష - రూష - ఘోషాయామ్ | తూష -
 ప్రసవే | యూష - హింసాయామ్ | జూషచ | భూష - అలక్ష్మి
 కే | ఊష - రుజాయామ్ | ఈష - ఉషే | కష - ఖష - శిష -
 జష - యుష - శష - పష - మష - రుష - రిష-హింసార్థాః | భష -
 భర్తనై | ఉష - దాహే | జిష - విషు - మిషు - నేచనై | పుష -
 పుష్టౌ | శ్రిషు - శ్లిషు - పుషు - పుషు - దాహే | పృషు - వృషు - మృ
 షు - నేచనై | ఘృషు - సజ్జనై | హృషు - అశీకే | తుస - హ్రాస -

స - రస - శబ్దే | లస - శ్లేషణక్రీడనయోః | ఘనోఽ అదన | చ
 ర్చ - జర్జ - ర్భుజ్జ - పరిభాషణహింసాత్వనెషు | సిస్మ - శేస్మ -
 గతౌ | హనే - హసనే | నిశ - సమాధౌ | మిశ - మళ - శబ్దే
 శోషణేచ | శవ - గతౌ - శశ - ప్లతగతౌ | శసు - హింసాయామ్ | శం
 సు - స్తుతౌ | చహ - పరికల్పనె | మహ - పూజాయామ్ | రహ -
 త్యాగే | రహి - గతౌ ! దృహ - దృహి - బృహ - బృహి-వృద్ధౌ (బృ
 హి - శబ్దేచ - బహిర్ ఇత్యేకే) | తుహిర్ - దుహిర్ - ఉహిర్ -
 అదనె | అర్హ - పూజాయామ్ || ౧౯ ||

అథ కృత్రాపర్యంతానుదాత్తేతో ద్యుతాదయః ద్వావింశతిః.—
 ద్యుత - దీప్తా ! వీతా - వర్ణే | ఇమిదా - స్నేహనె | ఇక్షీద్వా*
 స్నేహనమోచనయోః | (మోహనయోరిత్యన్యై, ఇక్షీద్వాచేత్యేకే) |
 రుచ - దీప్తానభిప్రీతౌచ | ఘట - పరివర్తనె | రుట - లుట - లు
 త - స్రతిఘాతే | శుభ - దీప్తా | క్షుభ - సఞ్చలనె | నిభ - కుభ-హిం
 సాయామ్ (అద్యోఽభాషేషి) | సంసు - ధ్వంసు - భంసు - అవసం
 సనె | (ధ్వంసు - గతౌచ; భంసు - భ్రశు-ఇతికేచిత్యేకుః) | సము - వి
 శ్వాసే | పృత్య - వర్తనె | సృధు - సృద్ధౌ | శృధు - శృద్ధకుత్సాయామ్ |
 శృద్ధా - ప్రస్రవణే | కృత్రా - సాహజ్యే || పుత్. ద్యుతాదిర్గతః || ౨౦ ||

అథ ఘటాదయః త్వరత్యంతాస్త్రయోదశానుదాత్తేత ప్లితశ్చ—ఘ
 ట - చేష్టాయామ్ | వ్యథ - భయసఞ్చలనయోః | ప్రథ - ప్రఖ్యా
 నె | ప్రస - విస్తాశే | మ్రద - మర్దనె | ప్రద - ప్రదనె | క్షజి - గ
 తిదాసయోః | దక్ష - గతిహింసనయోః | కృప - కృపాయామ్-గతౌచ |
 కది - క్రది - క్లది - వైక్లజ్యే (వైకల్య ఇత్యేకే) | ఇత్వరా - స
 మ్భ్రమే || ౨౧ || అథ ఘటానాగ్ర పుస్త్రైశ్చదివ స్పృశ్యప్తిః—జ్వర - శో
 శే | గడ - నేచనె | హేడ - శేష్టనె | జట - భట - పరిభాషణే |
 కట - పృత్తౌ | (గతాచిత్యసే) | ప్లక - ప్రతిఘాతే | చక - తృప్తౌ |

కథే - హసన | రగే - శబ్దా-యామ్ | లగే - సక్తే | హ్రగే - మ్లాగే -
 మగే - ప్లగే - సంహనే | కగే - నోచ్యతే | అక - అగ - ముటిలా
 యాంగతో | కణ - రణ - గతో | చా - శణ - శ్రణ - దానెచ |
 (శణ - గతావిత్యన్యే) శధ - శ్లధ - కధ - క్లధ - హింసాగ్ధాః | బనచ,
 ననుచ - నోచ్యతే | జ్వల - దీప్తా | హ్వల - హల్మ - చలనె |
 స్మృ - అధ్యానె | ధూ - భయే | స్థూ - నయే | శ్రౌ - పాకే-మా
 రణతోషణవిశామనెమ - జ్ఞా | కమ్పనె చిలిః | ఛిర్ - ఊర్జనె |
 జహోన్మధనె - లడిః | మదీ - హర్షశ్శపనయోః | ధ్వన - శబ్దే | దలి
 వలి ప్తలి రణి ధ్వని త్రిపి త్పయశ్చేతి భోజః | స్వన - ఆవతంసనె |
 ఘటాదయో మితః | జనీ జ్ఞాప్ క్షును రజ్జోఽమస్తాశ్చ | జ్వల హ్వల
 హ్వల సమా మనుషసగ్ధా ద్వా | గ్లా స్నా వసు సమా శ్చ | వ కమ్యమిద
 మామ్ | శమో ౭ దర్శనె | యమో పరివేషణే | స్వరపరిభాష్యాశ్చ |
 ఫణ - గతో || పృత్. ఘటాదిర్గతః || ౬౭ ||

రాజ్య - దీప్తా | స్వరితేత్ || ౧ || టుబ్రాజ్య - టుబ్రాశ్య -
 టుబ్లాశ్య - దీప్తా. అనుదాతైః || ౩ || ఆధ స్యమాదయః త్సరత్యన్తాః
 పరస్తైః పదినష్టద్వైంశతిః. — స్వయ - స్వన - ద్వన - శబ్దే | పను -
 ప్తను-ఆవైకలేయ | జ్వల - దీప్తా | చల - కమ్పనె | ఘాతనె | టల -
 ట్వల - వైక్లవ్యే | ఫల - ఫానె | హల - విలేఖనె | ఇల - గధె | పల
 గతో | బల - ప్రాణనె ధాన్యావరోదేచ | పువ - మహత్వే | కుల -
 సంస్థానె బద్ధుచ | శల - హుల - పతో - గతో | క్వధే నిష్పా
 కే | వధే - గతో | మధే - విలోడనె | టువము - ఉద్గిరణె | భ్రము -
 చలనే | తర - సజ్చలనె || ౭౬ || అధదాస్వినుదాతైః, — మహ-మర్షణే |
 రము - క్రీడాయామ్ || ౭౭ || అధ కరస్తాః పరస్తైః పదిన స్సప్త. — మదో
 వితరణగత్యవసాదనెమ || శశో కాతనె | క్రుశ - ఆహ్వనె రోద
 నెచ | కుద - సుపర్చన కాటిల్య ప్రతిష్ఠమ్భ విలేఖనెమ | బుధ అవ |

గమనే | రుహ - బీజజన్మని ప్రాదుర్భావేచ | కస - గతా || 2 ||
 జ్వలాద్గతః || అథ క్షత్ త్రింశద్గుహూత్యన్తః స్వరితేతః.—హిక-
 అవ్యక్తే శబ్దే | అచ్చుగతా యాచనేచ (అచ ఇత్యేకే - అచిత్వపరే) |
 టుయాచ్య - యాష్టాయామ్ | కేట్య - పరిభాషణే | చతే - చక్షేయా
 చనే | ప్రోభ్య - పర్యాప్తా | మిశ్య - మేద్య - మేధాహింసనయోః |
 (ధాన్తావితిస్యామి - ధాన్తావితిన్యాసకారః) | మేద్య - నర్తమేచ |
 చీద్య - క్షేద్య - కుతాన్సన్నికర్షయోః | శృధు - మృధు ఉద్ధనే | బువ
 ధిర్ - బోధనే | ఉబుద్ధిర్ - నిశామనే | వేణ్య - గతిజ్ఞానచిన్తానిశామన
 వాదిత్రగహణేషు - నాన్తోప్రయమ్ | ఖసు - అవదారణే | చీప్య - ఆదా
 వసంరవణయోః | చాయ్య - పూజానిశామనయోః | వ్యయ - గతా
 దాశ్య-దానే | భేష్య - భయే (గతావత్యేకే) | భేష్య - క్షేష్య - గతా |
 అస - గతిదీప్తాదానేషు | (అయంషాన్తోపి) | సృశ - బాధసస్పర్శన
 యోః | లష - అన్తా | చష - భక్షణే | ఘష - హింసాయామ్ | ఝష
 ఆదాన సంరవణయోః | భ్రక్ష - భక్ష - అదనే (భక్ష ఇతి మైత్రేయః)
 దాస్య - దానే | మాహ్య - మానే | గుహూ - సంవరణే || 3 ||

అథాజన్తా స్త్రోత్రోభయపదినః పఞ్చ.—క్రిశ్ - నేనాయామ్ |
 భృశ్ - భరణే | హృశ్ - హరణే | ధృశ్ - ధారణే | ణిశ్ -
 ప్రాపణే || 4 || అథ షట్ప-త్వరింశత్పరస్మైపదినః—ధేత్ - షానే |
 ధై - మై - హర్షక్షయే | ధ్యై - శృంగరణే | ధ్రి - స్పృష్ణే |
 ధ్ని - తృప్తా | ధ్యై - చిన్తాయామ్ | రై శబ్దే | స్మై - మై - శబ్ద
 సజ్ఞాతయోః | పై - ఖదనే క్షై - క్షై - మై క్షయే | కై - కై -
 శబ్దే | కై - కై - షాకే | పై - ఓపై - శోషణే | మై - క్షేప్తనే |
 మై - క్షేప్తనే (శోభాయాశ్చేత్యేకే) | ధైవ - శోధనే | షా - షా

నే - ఘృ - గర్భోపదానః । ధా - శబ్దాద్ని సంయోగయోః । ప్తా -
 గతినిపుతా ॥ మ్న - అభ్యాసే । దాన్ - దానః । హ్వ - కాటిశ్యే ।
 స్వ - శబ్దోపతాపయోః । స్మ - చిన్తాయామ్ । హ్వ - సంవరణే ।
 స్ప - గతౌ । ఋ - గతిప్రాపణయోః । గృ - ఘృ - నేచనః । ధ్వ -
 హూర్ధ్వనే । సు - గతౌ । ఘ - పృసవైశ్వర్యయాః శు - శృ
 వణే । ధృ - సైశ్యే । దు - ద్రు - గతౌ । జ - జ - అభిభవే ॥
 రఽ ॥ అథ డీజనా జిత ఏకవింశతిః—స్మిక్ ఈషద్ధసనే । గక్ -
 అవ్యక్తేశ్చబ్దే । గాక్ - గతౌ । కుక్ ఘుక్ - ఉక్ - జుక్ - శబ్దే ।
 (ఉక్ - కుక్ - ఖుక్ - గక్ - ఘుక్ - ఇత్యేకే) । చ్యుక్ ।
 జ్యుక్ ప్రుక్ - ప్లుక్ - గతౌ క్లుక్ - ఇత్యేకే) । రుక్ - గతి
 రేషణయోః । భృక్ - అవధ్వంసనః । మేక్ - ప్రణిదానః । దేక్ -
 రక్షణే । వైక్ - గతౌ । వ్యైక్ - వృద్ధా । త్రైక్ - పాలనే । పూ
 క్ - పవనే । మూక్ - బద్ధనః । డీక్ - విహాయసాగతౌ ॥ ౨౦ ॥ త్వా -
 ప్లవనతరణయోః పరస్మైపదీ ॥ ౧ ॥

అథాష్టావసుదాతైత్తిః—గుప - గోపనః । తిజ - నిశానః । మాన -
 పూజాయామ్ । బధ - బద్ధనః । రభ - రాభస్యే । దులభమ్ - ప్రాప్తా ।
 పృష్ఠ - పరిష్కలే । హద - పురీహాత్సగ్రే ॥ ౨౧ ॥ అథ పరస్మైపదీనష్టా
 దశ—ఇష్విదా - అవ్యక్తేశ్చబ్దే । స్కన్ధిర్ - గతిశోపణయోః । యభ -
 మైఘనః । ణమ - ప్రహ్వత్వేశ్చబ్దే । గమ్ । స్పమ్ । గతో । యమ -
 ఉపరమే । తప - సంతాపే । త్యజ - హానా । పృష్ఠ - సక్తే । దృశిర్ -
 ప్రేక్షణే । దంశ - దశనః । క్షిప - విలేఖనః । దహ - భస్మీకరణే । వి
 హ - నేచనః । కిత - నివాసే రోగాపనయనేద ॥ ౨౨ ॥ ఇతోపహత్యస్తా
 స్వీరితేత ఏకాదశ—దాన - ఇణ్ణనః । శాన - లేజనః ॥ దుపచమ్ -
 పాకే । దన - సమవాయే । భజ - నేవాయామ్ । రజ్జ - రాగే శప -
 ఆకోశే । త్విష - దీప్తా ॥ అథ యజాదిః ॥ యజ - దేవపూజాసంబంధికరణ

దానేషు । దువమ్ - బీజసంతానే ఛేదనేచ । వహ - ప్రాపణే ॥ ౧౧ ॥
 ఐస నివాసే - పరస్మైపదీ ॥ ౧ ॥ వేఞ్ - తస్తుసంతానే । వేఞ్ - సంవ
 రణే । హేఞ్ - స్పర్ధాయాం శబ్దేచ ॥ ఇతిస్త్రీః ॥ ౩ ॥ అథ ద్వౌ పర
 స్మైపదినో—పద - వ్యక్తాయాంవాది । టుఃశ్వి - గతివృద్ధ్యోః ॥ ౨ ॥
 యజాది ర్వృత్ ॥ భావదిస్తాకృతిగణః ॥ తేన చులుమ్మతీత్యాదిసర్వ
 హః॥ ఇతి శబ్దీకరణా భావదయః ॥ ౧ ॥ ఋతి స్సౌత్రః స జాగుహ్సా
 కృపయోః ॥ ౧౦౮౧ ॥

అథ ద్వౌ పరస్మైపదినా—అద-భక్షణే । హస - హింసాగత్యోః॥ ౨ ॥
 అథ చత్వారస్స వీరితేతః—ద్విష - అప్రీతౌ । దుహ - ప్రపూరణే । ది
 హ - ఉపచయే । లిహ - ఆస్యాదనే ॥ ౪ ॥ చక్షిత్ - వ్యక్తాయాంవాది
 (అయందర్శనేఽపి) ॥ ౧ ॥ అథ సృవ్యస్తా అనుదాతేత స్త్రీయోదశ—
 ఈర - గతౌ కిమ్మనేచ ఈడ - స్తుతౌ । ఈశ - విశ్వర్యే । అస - ఉ
 పవేశనే । ఆజః కాసు ఇచ్ఛాయామ్ వస - ఆచ్ఛాదనే । కసి - గ
 తికాసనయోః । అయమనిఁదిత్యేకే, తాలవాన్
 చుమ్మనే । జిజి - కుద్ధౌ । జిజి - ఆశ్రయేకశబ్దే - పిజి - సజ్జే (సమ్మర్శ
 నావయవాప్యక్త శబ్దేష్యత్యేకే, పృజి ఇత్యనే) ॥ పృజి - వర్ణనే ।
 (పృజి - ఇత్యనే) । పృచీ సమ్మర్శనే ॥ ౧౩ ॥ ఘాత్ - ప్రాణిగర్భ
 విమోచనే । శీత్ - స్వప్నే ॥ జీతో ద్వౌ॥ ౨ ॥ అథ పరస్మైపదినోదశ ।
 ఇతిస్త్రీః — యు-మిశ్రణేఽమిశ్రణేచ । రు - శబ్దే । తు స్సౌత్రోగతి
 వృద్ధిహింసాసు । ణ - స్తుతౌ । టుక్కు-శబ్దే । త్లు - తేజనే । ఘ్ - ప్రవ్రవణే ।
 ఊర్లుఞ్ - ఆచ్ఛాదనే । ద్యు - ఆభిగమనే । ఘ - ప్రసవైశ్వర్యయోః ।
 కు - శబ్దే । ఘ్ఞుఞ్ - స్తుతౌ । బ్రూఞ్ - వ్యక్తాయాంవాది ॥ ౧౩ ॥ అథ
 కాస్యస్తా ద్వాత్రింశ త్పరస్మైపదినః ఇక్త్వాత్మనేపదీ—ఇన్ - గతౌ ।
 ఇత్ - అధ్యయనే । ఇన్ - స్మరణే । వీ - గతివ్యాప్తిప్రజనకాస్త్య

సవభాదనేషు । ఈ - చ ఉక్తార్థే । యాప్రాపణే । వాగ్విగ్రహనయోః ।
భా - దీప్తిః । స్థా - శాచే । శా - పాకే । దా - కుత్సాయాం గతా ।
పా - భక్షణే । పా - రక్షణే । రా - దానె । లా - ఆదానే । (ద్వా
వస । దానవిధిచంద్రః) దాప్ - అవనే । భ్యా - ప్రకథనే । ప్యా - పూర
ణే । మా - మానే । వవ - పరిభాషణే । వివ - జానే । అస - భు
వి । మృజా - శుద్ధా । రువిర్ - అశ్రువిమోచనే । ఇష్వప్ - శయే । శ్వ
స - ప్రాణనే । అవవ | జక్ష - భక్షహాసనయోః ॥ రుదాద్విగ్రహః ॥ జాగృ -
నిద్రాక్షయే । దరిద్రా - దుర్గతా । చకాస్య - దీప్తిః । శాసు - అను
శీల్యే ॥ 32 ॥ అథ చాన్దపాః పఞ్చ - దీప్తిః - దీప్తిదేవనయోః । వే
వీజ్ - వేతినాతుల్యే । పస సస్తి - స్వప్నే । సంస్త ఇత్యేకే । వశ - కాస్తా
॥ ౩౩ ॥ ముజ్ - అవసయనే ॥ ౧ ॥ చక్రరీతఞ్చ ॥ 23 ॥ ఇతిబుద్ధిక
రణా అదాదయః ॥ ౨ ॥

అథ జుహోత్యాదయః ॥ ఆద్యాశ్చత్యారః పరస్మైపదినః - హు-దా
నాదనయోః (ఆదానేచత్యేకే, పీఠాన ఇతిభాష్యమ్) । ఇభీ - భయే ।
హి-లజ్జాయామ్ । హృ-పాలనపూరణయోః ॥ ౧ ॥ అథ ద్వావాత్మనేపదో
భయపదీ - దుభృజ్ - ధారణపోషణయోః ॥ ౧ ॥ అథ ద్వావాత్మనేప
దినా - మాజ్ - మానే శబ్దేచ । ఓహజ్ - గతా ॥ ౨ ॥ రహజ్ - త్యాగే
పరస్మైపదీ ॥ ౧ ॥ అభోభయపదికా ద్వౌ - దుదాభో - దానే । దుధా
భో - ధారణపోషణయోః (దానేఽపీత్యేకే) ॥ ౨ ॥ అథ త్రయ స్వవి
తేతః - జిజిర్ - శాచపోషణయోః । విజిర్ - పుష్కగావే । విష్క -
వ్యాప్తి ॥ 3 ॥ అథాగణాస్తాః పరస్మైపదినశ్చాప్తసాన్తైకాదశ ఇ
యర్తిర్భాషాయా మపి ॥ ఘృ - క్షరణదీప్తిః । హృ - పరిసహ్యకరణే ।
ఋ - స్మ - గతా । భస - భర్తృనదీప్తిః । కిద - జ్ఞానే । తుర - త్వర
ణే । ధిష - శబ్దే । ధన - ధానే । జన - జననే । గా - స్తుతా ॥ ౧౧ ॥
॥ ౨౪ ॥ ఇతి క్లునికరణా జుహోత్యాదయః ॥ 3 ॥

అథ దివాదయః || అథ య్యూషస్తాః పరస్మైపదినః స్వడివింశతిః—

దిపు - క్రిడావిజగేషాన్యవహరద్యుతిస్తుతిమోదమదస్వప్న కాన్తిగతిషు ।
 సిపు - తస్తుసస్తానే । సిపు - గతిశోపణయోః । స్తీపు - నిరసనే । మ్మ
 సు - అదనే (అదానేచేత్వేకే, ఆదర్శనఇత్యుపరే) । ప్లసు - నిరసనె ।
 క్షసు - హరణదీప్త్యోః । పుషు దాహే । షచపు || సృతి - గాత్ర్యవి
 ష్టేపే । త్రసీ - ఉచ్ఛ్వేగే । కుభ - పూతిభావే । పుభ - హింసాయామ్ ।
 గుభ - పరిశేప్తనే । షీప - ప్రేరణే । పుష్ప - వికసనె । తిమ తీమ -
 ష్టీమ - ష్టీమ - అర్ద్రీభావే । వ్రీడ - చోదనే లఙ్ఘయాత్సా । ఇష - గ
 తౌ । పహ - ఘహ - చక్ర్యే || గృష్ - య్యూష్ ఏయోహానా || ౨౬ || స్వాది
 రంతగణః అథ శ్రయోదశ జితః—పూజ్ - ప్రాణీప్రసవే । దూజ్ - పరితా
 పే । దీజ్ - క్షయే । డీజ్ - విహాయసాగతౌ । ధీజ్ - ఆధారే । మీ
 జ్ - హింసాయామ్ । లీజ్ - స్రవణే । లీజ్ - క్షేషణే । వ్రీజ్ - వృక్షా
 త్యర్థే । స్వాదయ ఓదితః || పీజ్ - పానె । మూజ్ - మానె । ఈజ్ -
 గతౌ । ప్రిజ్ - ప్రితౌ || ౧౩ || అథ చత్వారిః పరస్మైపదినః—
 శో - తనుకరణే । ఛో - ఛేదనె । షో - అన్తకర్మణి । డో - అఙ్ఘ్ర
 నె || ౪ || అథాత్మనపదినః పంచదశ.—జీ - ప్రాదుర్భావే । దీపీ -
 దీప్తా । తూరీ - ఆప్యాయనె । తూరీ - గతిత్వరణహింసనయోః । ధూ
 రీ - గూరీ - హింసాగత్యోః । మూరీ - జూరీ - హింసావయోహాన్యోః ।
 శూరీ - హింసాస్తమ్భనయోః । చూరీ - దాహే । తప - ఐశ్వర్యే వా ।
 (పతేతిపారాన్తరమ్) । వృతు - విరణే (వాపుతు ఇత్యేకే) । క్షిజ - ఉ
 పతాపే । కాశ్య - దీప్తా । వాశ్య - శబ్దే || ౧౪ || అథ పంచ స్వరితే
 తః—మృష - తిత్షాయామ్ । ఈకుచిర్ - పూతిభావే । గహ - బద్ధ
 నె । రజ్జా - రాశే । శప - ఆక్రోశే || ౧౫ || అథైకాదశానుదాతేతః—
 పద - గతౌ । భిద - దైన్యే । విద - సత్తాయామ్ । బుధ - అవిగమ
 నె । యుధ - సమ్యహారే । ఆనోరుధ - కామే । ఆణ - స్రాణనె ।

(అనత్యేకే) | మన - జ్ఞాన - యజ - సమాధా | సృజ - విసర్గే | శిశ -
 అబ్బిభావే || ౧౧ || అథాగణాతాః పగన్త్రై పదినస్సప్తపక్షిః — రా
 దోఽకగృకాద్యృద్ధావే | వృధ - తాడన | అధ పుషాదిః | పుష -
 పుషా | శుష - శోషణే | తుష - ప్రీతా | దుష - నైకృత్యే ! శిష -
 అలిజన | శక - విభాషీతోహర్షణ | ఇషీవీదా - గాత్రప్రక్షరణే | త్ర
 ధ - క్రోధే | త్తుధ - బుభుక్షాయామ్ | శుధ - శాచే | పీధు - సంరా
 ధ్ధా | రధ - హింసాసంరాధ్యోః | ణశ - అదర్శన | తృప - ప్రీణన |
 దృప - హర్షమోహనయోః | దృహ - జిహ్వాంసాయామ్ | ముహ - జై
 చిత్యే | ప్లుహ - ఉద్ధిరణ | హ్రహ - ప్రీతా || - రధాదిర్గతః || శము
 ఉపశమే | తము - కాక్షాయామ్ | దము - ఉపశమే | శ్రము - తపసి
 భాడేక | భ్రహ - అననస్థాన ! త్తమూ - సహన | క్లము - గ్లానా |
 మదీ - హన్షే || వృత్ - శమాదిర్గతః | అసు - క్షేపణే | యుసు - ప్రయ
 త్న | జసు - మోక్షణ | తసు - ఉపక్షయే | దిసుచ | వసు - స్తమ్భే |
 వృష - విభాగే (వృషనైత్యన్యై - యనేత్యేకే) పుష - దాహే | బిస -
 ప్రేరణ | కుస - సంశోషణ | బుస - ఉత్సర్గే | ముస శిణ్ణన |
 మసీ - పరిణామే | (సమీత్యేకే) | లట - విశోడన | ఉచ - సమ
 వాయే | భృశు - భ్రంశు - అధఃపతన | వృశ - షరణ | కృశ - తనూ
 కరణ | ఇత్పసా - విపాసాయామ్ | హృష - తుషా | రుష - రిష -
 హింసాయామ్ | డిష - క్షేపే | కుష - క్రోధే | గుష - వ్యాకులత్వే |
 యుపు - రుపు - లుపు - విమోహన | లుభ - గార్షేన్యై | త్తభ - సచ్చ
 లన | ఇభ - తుభ - హింసాయామ్ | కిహ - అగ్గీభావే | ఇమిదా -
 స్నేహన | ఇక్షీవీదా - స్నేహనమోచనయోః | ఋధు - పృథ్వా | గృ
 ధు - అభికాక్షాయామ్ || ౧౨ || వృత్ || పుషాదయో వృతాః || దివా
 దిస్త్యావృతః - తేన క్షీయతే మృత్యుతీత్యాదినిర్దిష్టావృతాః || ౧౩ ||
 ఇతి శబ్దనిర్వకణాః దివాచయః || ౪ ||

అథ స్వాదయః ॥ షుభో - అభిషేకే । పిభో - బంధనే । శిభో - ని
 శానే । దుమిభో - ప్రక్షేపణే । చిభో - చయనే । స్తృభో - ఆచ్ఛా
 దనే । కృభో - హింసాయామ్ । వృభో - వరణే । ధుభో - కమ్పన -
 గూఢిత్యపి ॥ ౧౦ ॥ అథాస్తా పరస్మైపదినః.—టుదు - ఉపతాపే ।
 హి - గతౌ వృద్ధాచ । పృ - ప్రీతౌ । స్పృ - ప్రీతిపాలనయోః (ప్రీతి
 చలనయోరిత్యేకే, స్మృ ఇత్యపి) । పృణోత్సాదయ స్త్రయశ్చాప్తసా
 ఇత్యామః ఆప్ ॥ వ్యాప్తా । శక్ ॥ శక్తా । రాధ - సాధ - సం
 సిద్ధా ॥ ౧౧ ॥ అథ ద్వాయదుదాత్తేతా—అశూ - వ్యాప్తా - ప్రిఘ - ఆస్ప-
 ధనే ॥ ౧ ॥ అథాగణాంతాః పరస్మైపదినః పాదశ తిక - తిక - గతౌచ ।
 పఘ - హింసాయామ్ । ఇధృషా - ప్రాగల్భ్యే । దమ్భు - దమ్భునే ।
 ఋఘ - వృద్ధా । (తృప - ప్రీణ ఇత్యేకే) । అథాగణాంతా శ్చాప్తసాః । అ
 హ - వ్యాప్తా । దఘ - ఘాతనే పాలనచ । చము - భక్షణే । రి - క్షి -
 చిరి - జిరి - దాశృ - దృ - హింసాయామ్ ॥ ౧౨ ॥ క్షిణోతి ర్భాషాయా
 మపి । (ఋక్షిత్యేకే, రిక్షిత్యన్యే) ॥ ౩౫ ॥ వృత్ - ఇతి స్వాదయ
 శ్శువికరణాః ॥ ౫ ॥

అథ తుదాయ శ్శువికరణాః ॥ ఇతేష్టత్వరితేతాః.—తుద - వతీ
 ధనే । ఋద - ప్రేరణే । దిశ - అతిగర్హణే । ద్రష్ట - పాకే । క్షిప - ప్రేరణే ।
 కృష - విలేఖన ॥ ౬ ॥ ఋషీ - గతౌ । పరస్మైపదీ ॥ ౧ ॥ అథాత్మనేప
 దినశ్చరాయః ॥ జుషీ - ప్రీతినేపనయోః । ఓవిజీ - భయచలనయోః । ఓమ్
 లజీ - ఓలంజీ - ప్రీడాయామ్ ॥ ౮ ॥ అథ చతుశ్శతం పరస్మైపదినః.—ఓ
 త్రహ్ను - చేదనం । వృద - వ్యాజీకరణే । ఉభి - ఉభే - ఉచ్చి -
 వివానే । ఋచ్చ - గతీన్వయ ప్రళయ మూర్తిభావేషు । విచ్చ - ఉ
 త్కే - కే । జర్జ - చర్చ - ర్ఘ - పరిభాషణ భర్తృనయోః । త్వచ - సం
 వరణే । ఋచ - స్తుతౌ । ఉజ్జ - ఆర్జవే । ఉజ్జ - ఉత్సర్జే । లభ - విహ
 హనే । రిప - కల్పనయుద్ధవిదాహింసాదానేషు (రిహిత్యేకే) । తృప -

శబ్దరత్నావళి

తృష్ణ - తృష్టా (ద్వాపరి ద్వితీయాస్తావిత్యేకే) । తుప తుమ్మ - తుప -
 తుమ్మ - హింసార్థాః । దృప - దృష్ణ - ఉల్లేకే (ఉభాద్వితీయాస్తా
 వితికేచిత్) । ఋప - ఋమ్మ - హింసాయామ్ । గుప గుమ్మ - గ్రథే ।
 ఉభ - ఉమ్మ - తూరణే । శుభ - శుమ్మ - శోభార్థే । దృభి - గ్రథే ।
 భృతీ - హింసాగ్రస్తనయోః । విధ - విధానె । జడ - గతా (జనేత్యేకే) ।
 మృడ - సుఖనే । పృడచ | పృణ - పీణనె । వృణచ | మృణ - హింసా
 యామ్ । తుణ - కాటిత్యే । పుణ - కర్మణిశుభే । ముణ - ప్రతిష్ఠానె ।
 ఋణ - శబ్దోపకరణయోః । కున - గతా । ద్రుణ - హింసాగతికాటిలేరి
 షు । ఘుణ - ఘూర్ణ - భ్రమణే । ఘర - ఐశ్వర్యదీప్త్యైః । కుర - శబ్దే
 ఖుర - చ్ఛేదనే ముర - సంవేప్తనే । త్సుర - విలేఖనే । ఘుర - భీమాత్క
 శబ్దయోః । పుర - ఆగ్రమునే । వృహూ - ఉద్యమనే । బృహూఇ
 త్యపి । తృహూ - స్తృహూ । తృంహూ - హింసార్థాః । ఇష - ఇచ్ఛా
 యామ్ । మిష - స్పర్ధాయామ్ । కిల - త్వైత్యక్రీడనయోః । తిల - నే
 హే । చిల - వసనే । చల విలసనే । ఇల - స్వప్నక్షేపణయోః । విల
 సంవరణే । చిల - భేదనే । జిల - గహనె । హిల - భావకరణే । కిల -
 ప్రపిల - ఉచ్ఛ్వా । విల - ప్రేక్షేషణలిఖి - అక్షరవిన్యాసే ॥ అథకుటాదిః ॥
 కుట - కాటిత్యే । పుట - సంక్షేపణే । కుచ - సజ్జోచనె । కుజ -
 శబ్దే । కుడ - రక్షాయామ్ । డిప - క్షేపే । కుర - చ్ఛేదనే । క్కుట -
 వికసనే । ముట - ఆక్షేపప్రమర్దనయోః । క్రుట - చ్ఛేదనే । కుట - కల
 హకర్మణి । చుట - కుట చ్ఛేదనే । జుడ - బద్ధనే । క్రడ - మదే । లు
 ట - జుత - సంక్షేపణే । కృడ - ఘనత్వే । కుడ - బాల్యే । పుడ-ఉత్సర్గే
 క్కుట - ప్రతిఘాతే । కుడ - లోడనే । కుడ - క్కుడ - సంవరణే (ఖుడ -
 కుడ - ఇత్యేకే) । క్కుర - క్కుల - సచ్చలనే, (క్కుర ఇత్యేకే) ।
 క్కుడ - చుడ - క్కుడ - సంవరణే । (జుడ-బుడ-నిమజ్జన ఇత్యేకే) ॥ ౧౦౮ ॥
 - ఉద్యమనే । అనుదాత్తే ॥ ౧ ॥ ఇతిశ్చత్వారిః షరస్మైపదినః—

ఋ - స్తపనే | ధూ - విధూననే | గు - పురిమోత్సర్గే | ధ్రు -
 ర్యయోః (ధ్రువ ఇతిపారానరమ్) || ౪ || కుక్ - శద్ధే (దీప్తావ్రోపి)
 వృత్ - కుటూదయోవృత్తాః || పృక్ - వ్యాయామే | మృక్ - ప్రాణతా
 శ్ || ఏతేజితః || ౩ || అథ పరస్మైపదినస్సప్త. — రి - పి - గతా | ధి |
 ధారణే | క్షి - నివోసగతోఽయోః | షూ - ప్రేరణే | క్షూ - విక్షేపే |
 గ్షూ - నిగరణే || ౨ || అథ జితాద్వా — దృక్ - ఆదరే | భృక్ |
 అవస్థానే || ౧ || అథ పరస్మైపదినష్టోదశ. — ప్రచ్ఛ - శ్రీహ్సాయామ్ -
 వృత్ కిరాసిః | సృజ - విసర్గే | టుమస్తో - శుద్ధౌ | రుజో - భక్తే |
 భుజో - కాటిలేయే ఛప - స్పర్శే | రుశ - రిశ - హింసాయామ్ |
 శిశ - గతా | స్పృశ - సంస్పర్శనే | విచ్ఛ - గతా | విశ - ప్రవేశనే |
 మృశ - ఆమర్శనే | ఋస - ప్రేరణే | షవ్ - విశరగత్యవసాదనేషు |
 శచ - కాతనే || ౧౬ || అథ షబ్ స్వరితేతః. — మిల - సజ్జమే |
 ముచ్ - మోక్షణే | లుప్ - ఛేదనే | విక్ - లాభే | లిప - ఉపదే
 హే | పిచ - రూరణే || ౧౭ || అథ త్రయఃపరస్మైపదినః. — కృతి - ఛేదనే |
 భిగ - పుష్కూలే | షశ - అవయవే | (అయందీపనాయామపి) || ౩ ||
 వృత్ || ముచాదయః కుచాదయశ్చవృత్తాః || ౧౪౭ || ఇతి శవికరణాః || ౬ ||

అథ రుధాదితనాది క్ర్యాదయః స్వరితేతి ఇతితత్త్వ. —
 రుధిర్ - ఆనరణే | భిదిర్ - విచారణే | ఛిదిర్ - దైవదీకరణే | రివిర్ -
 విరేచనే | విచిర్ - పృథగ్భావే | క్షుదిర్ - సమీపణే | యిజిర్ -
 యోగే | ఉచ్ఛిదిర్ - దీప్తిదేవయోః | ఉత్పిదిర్ - హింసావాదర
 యోః || ౧ || కృతి - వేష్టన - ఛేదనేచ అయంపరస్మైపదీ || ౧ || అథ త్రయః
 అనువాతేతః. — ఇన్ది - దీప్తి | ఇద - దైవ్య | విద - విచారణే || ౩ ||
 అథ పరస్మైపదినోద్వాదశ. — శిష్ - శ్లేషణే || పిష్ - సమ్మూర్ణనే -
 భిష్ - ఆమర్దనే | భుజ - పాలనాభ్యవహరయోః | తృహ - హిన్

హింసాయామ్ | ఉన్తి - క్షేదనై | అజ్ఞా - వ్యక్తిశక్త్యాకాన్తిగతిషు | త
 ఇహ - సజ్జోచనై | ఓవిజీ - భయచలనయోః - వృజీ - వర్జనై | పృచీ
 సమ్మర్శే || ౧౨ || వృత్ || ౨౫ || ఇతి రుధాదయః శ్చమ్యుకరణాః || ౨ ||

అథ తనాదయ ఉవికరణాః || ఆద్యాస్సప్తస్వరితేత ఉదితః —
 తను - విస్తారే | పలు - దానే | క్షణు - హింసాయామ్ | చణు - క్షణుచ |
 ఋణు - గతౌ | తృణు - ఆదనై | ఘృణు - దీప్తా || ౨ || ద్యావనుదా
 త్తేతా — దను - యాచనై (చాదనేపరస్మైపది) | మను - అవబోధనై
 || ౩ || దుశ్యుజ్ఞో - కరణే | ఇత్ || ౧ || వృత్ || ౧౦ || ఇతి తనాదయ
 ఉవికరణాః || ౨ ||

అథ క్రత్యదయః శ్చవికరణాః || ఇతఃపఞ్చశ్చ ఇతః — దుక్రిజ్ఞో -
 ద్రుక్రివినిమయే | వ్రీజ్ఞో - తిర్వణేకాస్తాద | వ్రీజ్ఞో - పాకే | మీజ్ఞో -
 హింసాయామ్ | వీజ్ఞో - బద్ధనై | సుక్రిజ్ఞో - ఆపవణే | యుజ్ఞో -
 బద్ధనై | కూజ్ఞో - శబ్దే | ద్రూజ్ఞో - హింసాయామ్ | అథపావదిః పూ
 జ్ఞో - పవనై | లూజ్ఞో - భేదనై | స్తూజ్ఞో - ఆచ్ఛాదనై | క్కూజ్ఞో -
 హింసాయామ్ | న్నూజ్ఞో - పరణే | ధూజ్ఞో - కమ్పనై || ౨౫ || అథ బ
 థ్వాత్ప్రత్యాః పరస్మైపదిన ఏకవింశతిః — శ్వా - హింసాయామ్ | ప్వా
 పాలనపూరణయోః | వ్వా - పరణే (భరణే ఇత్యేకే) భ్వా - భర్త
 నెమ్నా - హింసాయామ్ | ద్వా - విదారణే | జ్వా - పయో
 హానా (ఝూఇత్యేకే, ధూఇత్యేకే) | న్వా - నయే | క్వా - హిం
 సాయామ్ | ఋ - గతౌ | గ్వా - శబ్దే | జ్యా - పయోహానా | రీ -
 గతిశేషణయోః | లీ - క్షేపణే | వ్లి - పరణే | వ్లి - గతౌ | వృత్ -
 లావదయోప్యత్రాః (ప్వాదయోపీత్యేకే) | వ్రీ - పరణే | వ్రీ - భయే
 (భరణఇత్యేకే) క్షీ - హింసాయామ్ | జ్ఞా - అవబోధనై | బద్ధ -
 బద్ధనై || ౨౬ || వృత్ - సమ్మర్శే - ఇత్ || ౧ || అథ పరస్మైపదిన ద్యా
 వింశతిః — శ్రేణ్ - మోచకహర్షణయోః | మథ - విలోడన

శ్రు - గ్రు - స్రు - క్రు - సంశ్లేషణ (కుభేతిదురః, సశ్లే - శ
ఇత్యేకే) మృద-క్షోచే । మృడ - సుభేచ । గుభ - రోశే । కుష-నిష్క
క్షే । క్షుభ - సజ్జలనె । గుభ - క్షుభ - హింసాయామ్ । క్షిపూ - విభా
ధనె । అశ - భోజనె । ఉద్రస - ఉత్తే (ఉకారోధాత్వవయవిత్యేకే) ।
ఇష - ఆభిక్ష్యే । విష - విప్రయోగే । పుష - ప్లుష - స్నేహన సేవన
పూరణేషు । పుష - పుష్టా । ముష - స్తేయే । భుచ - భూతిసాదుర్భావే
(వాన్త్యయమిత్యేకే) । హేటచ ॥ ౨౩ ॥ గ్రహ - ఉపాదానె । స్వరి
తేత్ ॥ ౧ ॥ పృత్ ॥ ౬౦ ॥ ఇతి క్ర్యాదయః శ్నాః రః శాః ॥ ౯ ॥

అథ చురదయో నిజ్వికరణాః ॥ చుర . స్తేయే । చితి - స్మృత్యా
మ్ । యత్రి - సజ్గోచే । స్ఫుడి - పరిహసే । (స్ఫుటీత్యేకే) । లక్ష =
దర్శనాబ్జనయోః । కుడి - అవృతభాషణె । లడ - ఉపసేవాయామ్ ।
మిది స్నేహనె । ఓలడి - ఉత్తేషణ (ఓకారోధాత్వవయవిత్యేకే, ఉల
డిత్యేకే) । జల ఆపవారణే (లతేత్యేకే) । పీడ - అవగాహనె । పట =
అవస్థనె శ్రథ - ప్రయత్నే (ప్రస్థానచేత్యేకే) బధ - సంయమనె
(బద్ధేతిచాద్యోః) పూ - పూరణె । ఊర్జ - బలప్రాణనయోః । పక్ష - పరి
గ్రహే । పర్జ - చూర్ణ - ప్రేరణ (పర్జ - వర్జన ఇత్యేకే) । ప్రథ - ప్ర
ఖ్యానె । సృథ - ప్రక్షేపే (పథేతికచిత్) పచ్చు - సచ్ఛస్టే । శమ్బద =
(సామ్బుఇత్యేకే) । భక్ష - అదనె । కట్ట - చ్చేదనభర్తృనయోః (పూగ
ణఇత్యన్యే) । పుట్ట చుట్ట అత్పీభావె । అట్ట - ఘట్ట - అనాదరే । లుగ్ధ -
స్తేయే । శత - శ్వత - అసంస్కారగత్యోః (శ్వతి ఇత్యేకే) తుజి పిజి -
హింసాబలాదాన నికేతనేషు (తుజిపిజేతి కేచిత్, లజి - లజిత్యేకే) ।
పిస - గతౌ । షాన్త్య - సామప్రయోగే । శ్వల్క - వల్క - పరిభాష
ణే । ప్లిహ - స్నేహనె (ప్లిహేత్యేకే) । ప్రిట - అనాదరే (ప్రిటౌ ఇత్యే
కే) । ప్లిష - ప్లేషణ ॥ పథి - గతౌ । పిచ్చ - కుట్టనె । ఛది - సంవరణె ।
శ్రణ - దానె । తడ ఆఘాతే । గిడ భిడి - కడి - భేదనె । కుడి - రక్ష

నెఱిగి. గుడి - వేట్టనచ (కుశీత్యన్యై, కుశీత్యపరే) ఖండి - శబ్దానె | వటి - విభా
 జనె (వడిత్యేకే) | చడి - కోపే | మడి - భూషాయాంహారైచ | భడి - కన్యై |
 ఛర్ద - వచనె | పుస్త - బుస్త - ఆవరానావరయోః | చువ - ఛోచ్చదనె |
 చక్క - ధక్క - నాశనె | చక్క - చుక్క - వ్యధనె | తుల - శౌచ
 కర్మణి | తల - ప్రతిస్థాయామ్ | తుల - ఉన్మానె | దుల - ఉత్తే
 పే | పుల - మహత్తే | చుల - సముచ్చాసే | మూల - శోషణ
 కల - విల - తేపే | విల - భేదనె | తిల - స్నేహనె | చల - భృతా |
 పాల రక్షణే | లూప - హింసాయామ్ | శుల్క - మానె | శూర్ప - చ
 కట - చేదనె | ముట - సఖ్యాన్యై | పడి - పసి - నాశనె | ప్రజ
 మార్దసంస్కారగత్యోః శుల్క - ఆతిస్పృహనె | చపి - గతా | తపి -
 ఊస్తా | తుజి - కృచ్ఛ్రజీవనె | శ్వర్త - గత్యామ్ | శ్వభ్రచ | జ్ఞప విచ్చ
 త్రియంజ్ఞానజ్ఞాపనెపి | యమ - చ పరివేషణ | చమా - పరికిల్కనె (చపిత్యే
 కే) || రహ - త్యాగే | బల - ప్రాణనె | చిహ్న - జయనె | * నాన్యైవి
 తోఽహేతా * | ఖట్ట - చలనె | ముస్త - సక్ష్మాతే | ఖట్ట - సంహరణ |
 వట్ట - స్ఫిట్ట - చుచి - హింసాయామ్ | పుల - సక్ష్మా (పూర్ణత్యేకే,
 పుణత్యన్యై) | పుంస - అభివర్దనె - టకి బందనే - ధూప - కాన్తికరణ మార్ద
 న్యాన్త ఇత్యేకే, తాలవ్యాన్త ఇత్యపరే) | కీట - వర్ణ | చూర్ణ - సహోగచనె |
 పూజ - పూజనె | అర్క - స్తపనె | (తపన ఇత్యేకే) | శుత - ఆలస్య |
 శుతి - శోషణ | జుడ - ప్రేరణ | గజ - మార్జ - శబ్దార్థా | మర్చచ |
 ఘృ - ప్రస్రవణ | పచి - విస్తారవచనె | తిజ - నిశానె |
 శౌత - సంశబ్దనె | వర్ధ - చేదనపూరణయోః | కుచి - ఆచ్ఛాదనె (కుభీ
 త్యేకే) | లుచి - కుచి - అవగృహే అర్ద ఇత్యేకే | ప్లాప - వ్యక్తాయాంవాచి
 (కౌలికత్యేకే) | చుటు - చేదనె | ఇల - ప్రేరణే | మ్రక్ష - ప్లాచ్యనె |
 అవ్యక్తాయాంవాచి | బ్రూస - బర్హ - హింసాయామ్ | (కేచిదిహ గర్జ

గర్ - శక్తే, గర్ - అభికాత్ మాయామిలిపథన్తి) । గర్ - పూర్వనికేతనే ।
 జసి - రక్షణ (మోక్షణత్యేకే) । ఈ - స్తుతా । జయ - హింసాయామ్ ।
 పిడి - సక్ష్మాతే । రుష - లోమే (రుట - ఇత్యేకే) । డిప - క్షేమే । ఘృప -
 సముచ్చాయే ॥ ౧౩౦ ॥ అథ ఆహుస్మాదాన్త్యేకేపదినః — చితి - శ్చాప్త
 నే దామ్య-నానే । దళి - దంశనే దసి - దంశన దర్శనయోః (దశేత్యేకే) ।
 దప - డిప - సక్ష్మాతే । త్రితి-కుటుంబధారణే । (కుటుంబేతి ధాత్వన్తరమితి
 చాన్ద్రాః) మత్రి - గుప్తపరిభాషణే । స్పృశ - గ్రహణసంక్లేషణయోః ।
 తర్జ - భర్తన - తర్జనే । వస్త - గర్భ - అర్దనే - నిష్క - హింసాయామ్
 (హింసేత్యేకే) । నిష్క - పరిమాణే । లల - తపస్సాయామ్ । కూణ -
 సజ్జోచనే । తూణ - పూరణే । భూణ - ఆశాశేషజ్ఞయోః । శత -
 శ్లాఘాయామ్ । యక్ష - పూజాయామ్ । స్యమ-వితర్కే । గుర - ఉద్యమ
 నే । శమ - లక్ష - ఆలోచనే । కుత్స - ఆవక్షేపణే । త్రుట - ఆక్రభేదనె ।
 (కుట ఇత్యేకే) । గల - స్రవణే । భృ - అభణ్ణనె । కూట - భేద ।
 (అవసాదన ఇత్యేకే) కుట్ట - ప్రతాపనె । విశ్చ - ప్రలమ్భనె । వృష - శక్తి
 ఒద్ధనె । మద - తృప్తియోగే । దిప - పరికూటనె । గృ - విజ్ఞానె । విద-వేద
 నాఖ్యాననివాసేషు । వన - స్తపేషే । యు - జగుష్సాయామ్ । కుస్మవా
 మ్నోవా ఘృత్నితస్మయనె ॥ ౩౯ ॥ ఇత్యాకుస్మీయాః । చర్చ - అన్వయ
 నె । బుక్క-భషణే । శబ్ద - ఉపసర్గాదావిష్కారేచ । కణ-నిమిలనె జభి-
 నాశనె । మూద - క్షుద్రనె । జసు - తాడణే । పళ ఒద్ధనె । అమ - లోకే
 చట - స్ఫుట - భేదనె । ఘట - సక్ష్మాతే ॥ హస్తస్థిశ్చ ॥ దిప్త మర్దనె
 అర్జ - ప్రతియత్నే । ఘుషిర్ - కిశబ్దనె । ఆదఃక్రంద-సాతత్యే (ఘృపచేత్యే -
 కే) లస-శీల్పయోగే । తసి-భూప-అలక్ష్కారే । అర్హ - పూజాయామ్ । జ్ఞా
 ఘూష-అ - శ్చానియోగే | భజ-నిత్రాణశ్చే | శృఙ్గ-ప్రసహనె । యత-నికాగోప

స్కాంత్యోః । రక - లగ - ఆస్వానె (రఘు-లఘు-ఇత్యేకే-రకేత్యన్యే) ।
 అఙ్గా - వి శేషణా తిగి - చిత్రికరణే । ముద - సంసర్గే । త్రస - ధారణ
 (గ్రహా ఇత్యేకే - వారణ ఇత్యన్యే) । ఉద్రస - ఉచ్ఛేద (ఉకారోధాత్వవ
 యవ ఇత్యేకే, నెత్యన్యే) । ముచ - ప్రమోచనమోదనచ । వస - స్నేహచ్ఛే
 దాపహాణేషు । చగ - సంశయే । చ్యు - సహనె (చ్యుస - హసనచేత్యేకే) ।
 భువో-వకల్మశే ॥ కృపేచ్ఛి ॥ ఆస్వదస్సకర్మకాత్ ॥ గ్రస - గ్రహణే -
 పుష - ధారణే । దళ - విదారణే । గట - పుట - ఉట - తుజి - మిజి - పిజి -
 లజి - భజి - లఘి - లపి - శ్రసి - పిసి - తుసి - దసి - కుశి - ఘట - ఘటి ।
 బృహ - బర్హ - బల్హ - గుప - ధూప - విచ్ఛ - చీవ - పుథ - లోక్ప - లోచ్ఛ
 - గద - కుప - తర్క - స్పృత - వృధు - భాషార్థాః । రుట - లజి - అజ -
 దళి - భృశి - రుశి - శీక - నట - పుటి - రుచీ - జివి - రఘి - పిఘి - ఆహి -
 రహి - మహి - లడి - తడ - నడిచ । పూరీ - ఆస్వానె । రుజ - హింసాయామ్ ।
 వృద - ఆస్వానె (స్వాక ఇత్యేకే) ॥ ర ॥ అభృషాద్వా । యజ - వృచ -
 సంయమనె ! అర్చ - పూజాయామ్ । వహ - వర్షణే । ఈర - క్షేపే లీ
 ద్రవీకరణే । వృజీ - వర్జనె । వృజ్ఞో । వరణ - । శ్వా - వియోహానా, (జిచ ।
 రిచ - వియోజనసమ్మృచ్చనయోః । కిష, అగర్వోపయోగే । తప - దాహే -
 తృప తృప్తా (సద్దీపకేత్యేకే) । చృదీ - సద్దీపనె । (చృహ - చృప - తృప - దృప -
 సద్దీపన ఇత్యేకే) । దృచి - భయే । దృశ - సద్దీపి । శ్రథ - మోక్షణ (హింసా
 యామిత్యేకే) । మీ - గలౌ । గ్రథ - బ్రథనె । శిః - అమృతం । చీచ -
 ఆర్ద - హింసాయామ్ - స్వరతేత్ । హిసి - హింసాయామ్ । అర్హ - పూజా
 యామ్ । అజప్రద - పద్యధే । శుద్ధ - శౌచకర్మణే । ఛద - అపవారణ - స్వ
 తేత్ । జుష - పరిత - గణే పరితర్పణచ । ధూజ్ఞో - కమ్పనె । ప్రీజ్ఞో -

తర్పణే । శ్రథ - గ్రథసప్తచ్ఛ । ఆప్ ॥ - లచ్చుకే - స్వరితేత్ । తమ -
 శ్రద్ధోపకరణయోః - ఉపసర్గాచ్చుదైర్ఘ్యే । (చనశ్రద్ధోపహసవరౌగి
 త్యేకే) । వద - సద్దేశవచనే (ఉభయపదీ) వచ - పరిభాషణే । మాన -
 పూజాయామ్ । భూ - ప్రాప్తవాత్మిశేపదీణిచ్ఛ సన్నియోగేనైవ -
 గర్హ - వినిస్తనే । మార్గ - అన్వేషణే । కతి - శోకి । మృజా - శౌచాల
 జ్ఞానయోః । మృష - తితిక్షాయామ్ - స్వరితేత్ । ధృవ - క్రమాసనే -
 రగ ॥ ఇత్యాధ్యక్షియాః ॥ అథాదంతాః—కథ - వాక్యప్రబంధే । వర ॥
 ఈప్సాయామ్ । గణ - సజ్ఞ్యానే । శత - శ్వత - సమ్యగవభాషణే -
 పట - పట - గ్రథే । రహ - త్యాగే । స్తన - గద - దేవ శబ్దే । పఠ - గ
 తౌ (వా అదంతః) ణిజన్తోవా । సుష - ఆనుససర్గాదంతా । స్వత - ఆక్షే
 పే । రచ - ప్రతియత్నే । కల - గతౌ సజ్ఞ్యానేచ । చహ - పరికల్పనే -
 మహ - పూజాయామ్ । సార కృప - శ్రథ - దౌర్బల్యే । స్పృహ -
 ఈప్సాయామ్ । భామ - శ్రోధే । నూచ - పైశున్యే । ఖేట - భక్షణే
 (ఖేడేత్యేకే, ఖోటఇత్యన్యే) । ఖోట - క్షేపే । గోమ - ఉపలేపనే ।
 కుమార - క్రీడాయామ్ । శీల - ఉపధారణే ॥ సామ - సాన్వ్యప్రయోగే ।
 వేల - కాలోపదేశే (కాలఇతిపృథగ్ధాతురిత్యేకే) 'పల్పల - లవనపవ
 నయోః । వాత - సుఖసేవనయోః । గవేష - మార్గణే । వాగ - ఉపనేవా
 యామ్ । నివాస - ఆచ్ఛాదనే । భాజ - పృథక్కర్మణి । సభాజ - క్రితి
 దర్శనయో । ఊన - పరిహాణే । ధ్వన - శబ్దే । మాట - పరితాపే
 (పరిదాహఇత్యేకే) । సజ్జేత - గ్రామ - కుణ - గుణ చామన్త్రణే ।
 చాత్కూటోపి । కేత - నికేత - త్రావణేనిమన్త్రణేచ । మా - సజ్జోచనే ।
 వైన - చార్యే ॥ ఆగర్వాదాత్మికేనాదిని ॥ పద - గతౌ । దృహ -
 గ్రహణే । మృగ - అన్వేషణే । కుహ - విస్మాపనే । కూర - వీర - వి
 క్రాంతౌ । స్థూల - పరిబ్రుంహణే । అర్థ - ఉపయాన్వాయామ్ । స్వత -
 సన్తానక్రియాయామ్ । గర్భ - మానే ॥ ౫౩ ॥ ఇత్యాగర్వియాః ॥

సూత్ర - వేద్యనే । మూత్ర - ప్రసవో । రూప - పారుష్యే । పార ।
 తీర - కర్మగమస్తా । పుట - సంసర్తే । ధేక - దర్శనే । కత్ర - కైశిత్యే ॥
 (కర్తే త్యేకే) । ప్రాతిపదికా ధాత్యర్థే బహుళమిష్టవచ్చు ॥ తత్కరోతితదా
 చప్తే ॥ తేనాతిక్రామతి ॥ ధాతురూపచ్చ ॥ ఆఖ్యానాత్కృతస్తదాచప్తే
 కృల్లక్ష్మిక్వృతిప్రత్యాత్ ప్రకృతివచ్చు కారకమ్ ॥ కర్తృకరణాధాత్య
 ర్థే ॥ వల్గ - దర్శనే । చిత్ర - చిత్రీకరణే (కదాచిద్ధర్మకే) । అంస
 సమాఘాతే । వట - విదాజనే ల - ప్రకాశనే (వటి - లజి - ఇత్యేకే-
 విశ్ర - సమ్మర్శే, సక్ష్మామ - యుద్ధే । అనుదాత్రేతా । స్తోమ - క్లాఘా
 యామ్ । ఛిద్ర - కర్ణభేదనే । (కణ చెదనఇత్యే, కర్ణేతిధాత్యస్తర
 మిత్యేకే) అథ-దృష్ట్యపఘాతే (ఉపసంహరఇత్యే) దణ్డ-దణ్డనిపాతనే ।
 అద్గ - పదే లక్షణేవ । అద్గది । సుఖ - దుఃఖ - తక్రియాయామ్ ప
 రస - ఆస్వాదసన్నేహనయోః । వ్యయ - విత్తసముత్పన్నే । రూప - రూ ॥
 క్రియాయామ్ । ఛేద - ద్వైధీకరణే । ఛద - అసవారణే । లాభ - ప్రే
 రణే । ప్రణాత్రవిచూర్ణనే । వర్ణ వర్ణ కియా విస్తారగుణసచనేషు ॥ 30)
 బహుళమేతన్నిదర్శనమ్ ॥ బాహుళకాదన్యేష్యదస్తధాతవో బోధ్యా
 యథాః- వణా పర్ణ-హరితభావే । విష్క - దర్శనే । తుప - ప్రేరణ
 వస - నివాసే । తుక్త - ఆనరణే ॥ ఏవమాన్దోలప్రేష్టోల, విడమ్మ, అవ
 ధీర, ఇత్యాదయః ॥ దశగణీపాతో బహుళమిత్యే, తేనాపరితా అపి
 సూత్రలాిక వైదికాబోధ్యాః ॥ బహుళగ్రహణా న్నదగణీ పరితేభ్యోసి
 క్వచిత్సాన్వేధీజిత్యేక- తేవరామారాజ్య మచీకరణిత్వాసిద్ధిమిత్యామః ।
 చురాదిభ్య ఏవ బహుళం జిజిత్వపరే - సర్వే పక్షాః ప్రాచాగ్రగ్రనేషు
 స్థితాః జిజిక్ష్వాన్నిరసన ॥ శ్వేతాశ్వాశ్వతర గాలాడితావ్యరకా తామ
 శ్వతరేతక లోపశ్చ - ఏభ్యోశ్చ జిజిత్వేకే ॥ పుచ్చాదిషు ప్రాతిపదికా
 తద్ధాన్య ఇత్యేసిద్ధమ్ ॥ - ॥ ౩౧ జిజిక్ష్వాగ్రకామ గామయః ॥ ౧౦ ॥ ౪౦౩ ॥

ధాతుపాఠే కణ్ఠ్యాదయః.

అథ యద్వికరణాః కణ్ఠ్యాదయః:—కణ్ఠ్యాఞ్ - గాత్రవిఘ్నణే -
 మస్తు - అపరాధే (రోషఇత్యేకే - ఇదేతిచన్ద్రోః) | ఎల్ల - పూజామాధు
 ర్యయోః | అసు - అనూ - ఉపతాపే (ఇదేత్యేకే) | లేట్ - లో
 ట్ - ధౌర్జ్యపూర్వభావేస్వప్నేచ | (దీపావిత్యేకే) | లేలా - దీప్తా
 ఇరన్ - ఇరజ్ - ఇరఞ్ - ఈర్ష్యామామ్ | ఉపన్ - ప్రభాతీభావే | వే
 ద - ధౌర్జ్యస్వప్నేచ | మేధా - అశుగ్రహణే | ముషుధ - క్షేపే | మ
 గధ - పరివేష్టనే (నీచదాస్యఇత్యన్యే) తన్తన్ - సమ్పన్ - దుఃఖే | సు
 ఖ - దుఃఖ - తత్క్రియాయామ్ | సపర - పూజాయామ్ | ఆరర - ఆరా
 కర్మణి | భీషజ్ - చికిత్సాయామ్ | భిష్ణజ్ - ఉపనేవాయామ్ | ఇషుధ |
 శరధారణే | చరణ - వరణ - గతౌ | మరణ - చార్ష్య | తురణ - త్య
 రాయామ్ | భరణ - ధారణపోషణయోః | గద్గద - వాక్ స్థలనే
 ఏలా - ఖేలా - విలాసే | (ఇతేత్యన్యే) | రేఖా - స్థలనేచ (అదస్త
 ఇత్యన్యే) | లీట - అల్పమత్సనయోః | లాజ - జీవనే | హృణీక్ -
 రోషణే లజ్జాయాఞ్ | మహీజ్ - పూజాయామ్ | రేఖా - క్లాఘాసాద
 నయోః | ద్రవన్ - పరితాపపరివరణయోః | తిరన్ - అన్తర్ధా | అగద - నీరో
 గత్యే | ఉరన్ - బలాగ్ధః | తరణ - గతౌ | పయన్ - ప్రసృతౌ |
 సమ్భాయన్ - ప్రభూతభావే | అమ్బర - సమ్పర - సమ్భరణే సమర -
 యుద్ధే | లాట - గ్రహణే | వేలా - మర్యాదాయామ్ | నమన్ - పూజా
 యామ్ || ఆకృతిగణోయమ్ || తేన ఘృ - అన్వేషణే, దువన్ - సన్దిహనే,
 జనన్ - పరితాపే పరివర్యయా ఇచ్చేత్యాదయోగ్రాహ్యః || ౫౪ || ఇతి
 ౧౪దయః || ౧౧ ||

ధాతుసంఖ్య || ౨౦౩౨ || మతస్తతే || ౨౩౫౦ || సౌత్రాణాం
 వైదికానాఞ్చనన్ద్రోహే || ౨౬౫౦ || నోపదేవమతే || ౧౭౫౪ || సర్వేషి
 ధాతవో ధాతురత్నావశ్యో మకారాదిక్రమేణ సమగ్రాహిషతేతి శివమ్.
 ఇతి ప్రపాణినిమునిప్రణీతో ధాతుపాఠ స్సమాప్తః.

అక్షాన్ని స్మరణమ్ = స్మరణమ్ ముఖేన అభిక్షయమ్ = పానప్రవృత్తి - అన
శ్రేష్ఠా దర్శనమ్

అతి సర్వవత్ = దానమ్

అధావ్యప్తిమ్ = క్షీణతా, భీతిః

అన్తఃకర్మ = నాశనమ్

అన్విచ్ఛా = అన్వేషణమ్

అభిభవః = మౌనీకరణం, మౌనీభవ
నచ్చ

అభివాదనమ్ = ప్రణామః

అభిశబ్దార్థః = భుజ్యభూయః

అభిషవః = అవయవానాం విభిలీ

కరణమ్, సురాయా స్పృహనం,

స్నానం వా

అపకల్పనమ్ = మిశ్రకరణమ్, చిన్త
నం వా

అపసాదనమ్ = పీడా, దాశనచ్చ

అపస్పృహనమ్ = నాట్యమ్, విజ్ఞప్తిచ్చ
అనం వా

అవిశద్ధనమ్ = ప్రతిష్ఠానమ్

అశబ్దః = తాదృశ్యచ్ఛబ్దః

అశబ్దః = క్షేపణమ్

అసంకృతపయోగః = హృదయతా

అదానమ్ = గ్రహణమ్, స్వీకారః

అహృత్తమ్ = గహనం, శబ్దనచ్చ

అహృతనమ్ = ఉత్పత్తిత్వార్థమ్, తే

ణమ్, చిన్తనం వా

అప్రవణమ్ = ఉత్పన్నవనం, ఉద్ధృతచ్చ

అప్రసవమ్ = ఉత్పన్నస్యగమనమ్

అభిజ్ఞానమ్ = నిరూపణమ్

అభిక్షయమ్ = పానప్రవృత్తి - అన
కృద్భావః

అమగ్నవత్ = స్పర్శః

అయామః = దైర్ఘ్యం, విస్తారశ్చ

అలాపః = సమాప్తభావమ్, కథనమ్

అనేకవత్ = అద్వైతభావమ్

అస్మద్దనమ్ = భీత్యాకర్షణకరణమ్,
అక్రమణం, శోషణం వా

ఈర్ష్యా = పరోత్కర్షాసహిష్ణుతా

ఉత్సాహః = కణశ ఆదానమ్

ఉత్సాహః = ఉచ్చైశ్చబ్దకరణమ్

ఉత్సాహః = ఉత్సాహకర్షణ, పీడా

ఉత్సాహః = వృద్ధిః, బోధత్యచ్చ

ఉద్ధృతమ్ = బలవత్

ఉత్సవమ్ = అద్వైతకరణమ్

ఉత్సాహమ్ = పిల్లలొత్సాహవత్
హింసనం వా

ఉన్మాదః = చిత్తవిభ్రమః

ఉపక్షయః = నాశః

ఉపహాతః = తాదనమ్

ఉపతాపః = రోగః

ఉపదేహః = వృద్ధిః

ఉపదాగణమ్ = ఉభాసః

ఉపశాంతః = ఉపశాంతమ్

ఎకచరణమ్ = హస్తాభిర్యః (అనవాయ
గమనమ్)

నృత్యరణమ్ = ప్రభుతా, అనిమాద్యప్త
విధ విభూతిభేదః

జోతుకృమ్=కాలాసహనయా
 పా ఇష్టప్రాప్తిః (ఉత్కృష్టా) ।
 కత్థనమ్=నిస్సారం, శ్లాఘనమ్
 కరణమ్=న క్రియానిష్పత్తౌ సాక్షాద
 వ్యవధా సేసాధనమ్, కృధా
 త్యర్థః
 కలగనమ్=దమ్భః, శాత్యఞ్చ
 కాన్తిః=ఇచ్ఛా, దీప్తిశ్చ
 కమః=ఇచ్ఛా
 కుత్సితమ్ = నిన్దితమ్ కాశ్చశ్చబ్దః,
 గురవోవా

కాటిల్యమ్=శాత్యమ్, అపసరణమ్
 క్షేదనమ్=ఆర్థీకరణమ్
 క్షరణమ్=సరణమ్
 క్షేపః=నిద్రా, విక్షేపః (అననం)
 క్షగదనమ్=హింసా, సైర్ధ్యఞ్చ
 గత్యాక్షేపః=వక్రగతి నిద్రావ
 గాత్రవిసామమ్=జృహ్వాగ్రహణమ్
 గార్హస్థ్యమ్=ఆకాశ్మీ
 గ్రంథ=గుమ్భనం, మాలాదిరిచనా,
 సద్భశ్చ

గ్దేపనమ్ దైవ్యమ్, చాలనం
 ఘనత్వమ్=సాన్ద్రతా
 ఘాతనమ్=తీక్ష్ణీక గ్రంథం, తాడనఞ్చ
 ఘోరివాశితమ్=యద్ధాకాదీనాం
 ఘోరశబ్దః

చక్ర్యర్థః=తృప్తిః
 ఛద్యగతిః=కపటగతిః

చయనమ్=రచనావి శేషః
 చ్ఛాన్=బాతుమిచ్ఛా
 తిమూరణమ్=సూక్ష్మీకరణమ్
 తృప్తిః=ఇచ్ఛానాశః
 తోడనమ్=హింసనం, దారణమ్
 త్వచనమ్=సంవరణం, త్వచోగ్రహ
 ణం, పశుపద్విగ్రహోవా
 దన్తకూకః=దిశనం, దన్తైకర్తనం
 దశనమ్=దంష్ట్రావ్యాపారః
 గేవమ్=రోదనమ్
 నికారః=యత్నః, ప్రేషణమ్
 నికేతనమ్=నివాసః
 నిమేషణమ్=సతోగ్రహః
 నిశానమ్=తీక్ష్ణీకరణం
 నిశామనమ్=జ్ఞానం, చాత్మపజ్ఞానం
 నిచితదర్శనం వా
 నిష్కమ్పః=విశ్చయః, ఇయత్రాని
 చ్ఛేవోవా
 నిష్కేషణమ్=అన్తర్గతస్య బహిష్
 సానరణమ్
 నిచైర్గతిః=యన్తగమనమ్, అసద్వృ
 త్తహారవి
 న్యక్కరణమ్=తిరస్కారః
 పర్యర్థః=పథాన్వర్థగమనమ్
 పరప్రేషణః=దానవిదాజ్ఞాకారీ
 పరికల్పనమ్=దమ్భః, శాత్యఞ్చ
 రితిర్కణమ్=ఊహః, హింసాచ
 పరిజేనమ్=విలాపః రోదనఞ్చ

పరివేదనమ్ = ఆనూధాగ్రజక స్యవి భావక రణమ్ - అభిప్రాయసూచ	
పరివృజ్ఞః - ఆలిప్తనమ్ (వాహః నమ్	
పంహః - స నిర్దోషాలమ్భః	భూతిప్రదుర్భాసః అలిక్రాన్తః
పవనమ్ - పవిత్రతా	మణ్డనమ్ - అలక్ష్మరః (త్పత్తిః
పిచ్చమ్ - పుచ్చచిశదీకరణమ్	మదః - గర్వః
ప్రేకున్యమ్ - పిశువతా (క్రాగ్రమ్)	మాణమ్ - దుఃఖసహనమ్
పానః ప్రసృమ్ - శశ్వద్భానః (ధ్రిః	మాన్యమ్ - శుద్ధిః, న్యగ్భాసః
ప్రఖ్యాతరీ - సమ్యక్ గ్రహణం, ప్రసి	మోహనమ్ - వై చిత్త్యిన్యం, గర్వః
ప్రజనమ్ - గర్భగ్రహణమ్	మృత్యుణమ్ - సజ్జిహా, లేపనమ్
ప్రణిదానమ్ - వినిమయః, ప్రత్యర్ప	ష్టచణమ్ - దుష్టభః
ణఞ్చ	స్థేచ్చనమ్ - అపశబ్దః
ప్రతిబద్ధః - రోధనమ్	రాభస్యమ్ - ఉపక్రమః శైఘ్ర్యిణ్చ
ప్రతియత్నః - గుణాధానమ్	రుజాః శరణమ్ - రుగ్ధతా
ప్రతిష్ఠమ్భః - నిరోధః	రూపక్రియా - రూపకం
ప్రమాదః - అనవిధానతా	దర్శనం వా
ప్రసవః - అభ్యనుజ్ఞానమ్	రేషణం - హింసా, వ్యకతభః
ప్రసృతిః - పరిమాణవిశేషః	లక్షణం - చిహ్నరణం
ప్రభూతిభావః - బాహుశ్యమ్	లోడనం - ప్రతిఘాతః
ప్రహృత్యమ్ - సమతా - ప్రణామః	లాల్యం - గర్వః, చాపలత్వం
ప్రీణనమ్ - తృప్తణమ్ - పరితోషః	వరణం - స్వీకారః
ప్లవగతిః - పుతగతిః	వర్ణః - రంజనం
ప్రుతగతిః - ఆశ్చర్యగతిభేదః, తిర్యగ్గతిశ్చ	వర్ణక్రియా - ముఠి, రూప్రయావా
వీజసన్ధానమ్ - గర్భానానమ్, తే తే	విక్రాంతిః - పరాక్రిమః
వికరణమ్	వినాయుః - ధక్తృష్టే
బృంహితమ్ - కరిగర్హితమ్	విలేఖనమ్ - భేదనం, అక్షరణం
భర్జనమ్ - జలం వినా తణ్డులాదే	వివాసః - సమాప్తిః
స్పృహప విశేషః	విశబ్దనం - ప్రతిజ్ఞానం
భర్తృనమ్ - తర్జనం, శ్వర్తృశ్చ	విశరణం - అవయవానాం విభాగః
భవణం - స్వరణం	(వైష్వదీకరణం) విస్తారః

విశేషణం - వ్యాసర్థనం
 విశ్రాంతి - దానం
 ప్రకల్పం - వికలతా, అవివేకః
 ప్రచిత్త్యం - అవివేకః
 శక్తిబద్ధనం - ప్రజనసాగర్థం
 శబ్దమత్సా - నిబద్ధశబ్దః
 శతనం - కర్తనం
 శాస్త్రం - శాసనం
 శాఘా - అవిద్యమానగుణకధనం
 శేషణం - దుర్లభః, ఆశ్చర్యనశ్చ
 సంరాధిః - నిష్పత్తిః
 సంరణం - సద్భావనం
 సంకల్పనం - కీర్తనం
 సంగీధిః - పూర్ణతా
 సప్రాయనం - గణనా
 సంజరః - పరాభిధవేచ్ఛా
 సజ్జాతః - గ్రంథః, సమాహా, తాద
 సజ్జాతః - పూర్ణం
 సజ్జాతనం - పూర్ణం
 సత్తా - విద్యమానతా (స్థితిః)
 సమానః - బ్రబంధః
 సత్తర్జనం - సమర్థనం

సమర్పనం - విలాపః
 సమర్పణః - విభాగః, భిజ్జనశ్చ
 సమవాయః - సమర్పణః,
 సమగవబోధోవా (రోధః)
 సమాధిః - యోగానినాచిత్తవృత్తిని
 సముచ్చాయః - ఊతాపనం
 సుగం - హర్షః
 స్థనం - విదానం
 స్తుతిః - గుణిస్తమనాభీధానం
 స్తేయం - చార్యం (క్షేపణం)
 స్పర్శనం - దానం, గర్హనం
 స్పృశ - ఆలస్యం, శయనశ్చ
 స్వామ్యగ్రంథః - స్వామిత్యం
 వాణం - స్వీకారః, స్తేయం, వా
 శనం. పాఠనం వా
 వార్తశ్చయః - ధాతుత్వయః
 హింసా - హననం (పాఠవియోజక
 వ్యాపారః.)
 హార్షనం - ధూర్జతా,
 హృదిశబ్దశ్చ
 హానిం - కౌటిల్యం

ఇతి ధాత్యర్థవివరణం.

అఖైతన్త్రీ పూర్వోక్తధాతుపాతస్థధాతుము : ఇయన్త్రీ సుడాగమ
 పత్రి, ఇయన్త్రీ ఏ అనిటాః, ఏవం జాతీయా ఇయన్త్రీ ఏతేతి సాకర్త్య
 నాత్ర పరిగణనస్య గ్రంథకారణభీయా అనకాశాభావేఽపి పూర్వోదాహృత
 రూపేషు దార్శ్నికమృగనాయ కేవలం తనసయోగినో దానికః కలిగన
 గమా పరిగణ్యస్తే. ఎదాహి-

అంహ	౧	అట్ట	౧	అల్ల	౧	అర్చ	౧	ముఠ	౧
అజ్జ	౧	అజ్జ	౧	అమ్మ	౧	అర్వ	౧	ముణ్	౧
అజ్జ	౧	అజ్జ	౧	అమ్మ	౧	అర్వ	౧	ముత్	౧
అజ్జ	౧	అజ్జ	౧	అమ్మ	౧	అర్వ	౧	ముద్	౪
అజ్జ	౧	అజ్జ	౧	అర్చ	౧	అధ	౧	ముధ్	౫
అజ్జ	౧	అజ్జ	౧	అర్జ	౧	ముధ్	౧	ముధ్	౬
అజ్జ	౧	అజ్జ	౧	అర్ధ	౧	ముచ్చ	౬	ముష్	౬

ఏషం లిటి అనంహ. అనజ్జే, అనక్ష, ఏనం రీత్యా రూపాణి.

అథ ౭ కాశేత్సంజ్ఞాకాః.

అవృ ౧ | యవృ ౧ | ఘవృ ౧ | పవృ ౧ | షవృ ౨
మువృ ౬ | లవృ ౬ | ఎవృ ౬ | వివృ ౩ | శవృ ౫, ౪,
కవృ ౧, ౬ | షవృ ౨ | షవృ ౧, ౬ | స్పవృ ౧ || ఇతి ౭ది
తః లిటి అజ్జ, అగమదిత్యాది. ఏషం పుషాదిద్యుతాదీ బోధ్యా.

అథ ఏకాశేత్సంజ్ఞాకాః.

కఖే ౧ | కశే ౧ | కటే ౧ | క్వఖే ౧ | చటే ౧ | చటే ౧ |
చడే ౧ | పఖే ౧ | మఖే ౧ | రఖే ౧ | లఖే ౧ | యఖే ౧ | పఖే ౧ |
హనే ౧ | హ్రనే ౧ | హ్ననే ౧ | ఏషం లిటి - ఆకఖేత్, అగగేత్, అక
టీదిత్యాది, ఏషం హస్త హస్త యాస్తానాం రూపాణి.

అథ అనిటూరికాః.

ఊర్హవస్తై ర్యాతి రుక్ష్ణం । ఊర్హవస్తై రుక్ష్ణం ఊర్హవస్తై రుక్ష్ణం ॥
వృక్షే వృక్షే భృక్షే భృక్షే విస్తేకాహ్ । ౭జస్తేషు సహతాః స్మృతా ॥౧॥
శకృతి పచ్ ముచి రిచ్ వచ్ విచ్ । సిచ్ ప్రచ్ఛత్సజ్జిజి ర్భజి
భజ్జే భుజ్ భ్రజ్జే మజ్జియజ్జుజ్జాజ్ । రజ్జే విజ్జే స్వజ్జే సజ్జే సృజి ॥౨॥
అద్ తుద్ భిచ్చిత్తుది నుదః । పద్య భిద్వ్యతి ర్వివద్ ॥
శద్ సద్ స్విత్ స్మిత్ స్ఫుద్ధి । హద్ కుద్ తుద్ధిబుద్ధతీ ॥౩॥
బద్ధి ర్యధిర్యధి రాధి । వ్యధి శుద్ధి స్సద్ధి ॥
సున్యహస్మాన్ ఊర్హవస్తి తన్ । తిస్త్వప్యతిస్త్వప్యతీ ॥౪॥

లిప్ లుప్ వప్ శప్ స్వప్ సృసియభ్ గభ్ లభ్ గమ్ నమ్ యమో రమిః ॥
 క్రుశి ర్దంశి దిశి దృశ్ మృశ్ । రిక్ రుక్ లిక్ విక్ స్పృశఃస్పృషిః ॥ ౫ ॥
 త్విష్తుష్ ద్విష్దుష్ పుష్కపిష్విష్ । శిష్శుష్ క్లిష్కతయో ఘుషిః ॥
 వసత్ద్విహ్దిహిదుహో । నహ్ మిహ్ రుహ్ లిహ్వాహిస్తథా ॥ ౬ ॥
 అనుదాతా హలస్తేషు । ధాతవో భృధికం శతమ్ ॥
 తుదాదౌ సుతభేచన స్థితౌ యా చ చురాదిషు ॥ ౭ ॥
 తృప్ దృప్ తౌ వారయితుం । శ్యనా నిర్దేశ ఆశృతః ॥ కిచ్చ ॥
 స్విద్య పద్య సిద్య బుధ్య । మన్య పున్య క్లిమ్యః, శ్యనా ॥ ౮ ॥
 వశిశృషా, లుకా యాతి । ర్నిర్దిష్టౌఽన్యనివృత్తయే । †
 నిజిర్ విజిర్ శక్ ౭ ఇతి । సానుబద్ధా అమీ తథా ॥ ౯ ॥
 విస్తతి శ్చాప్రదౌగ్ధాదే । రిప్టాభాప్యేషి దృశ్యతే ।
 వ్యాఘ్రభూత్యాదయస్తేనం । నేహ శేరురితి స్థితమ్ ॥ ౧౦ ॥
 రఞ్చో మస్తీ అది పదీ । సుద్ తుద్ శుషి పుషీ శిషిః ।
 బాహ్యసుక్తా వవేహోక్తా । వ్యాఘ్రభూత్యాదిఽస్మృతేః ॥ ౧౧ ॥
 అజన్తోఽకారవా న్వా య । స్తాస్యలి ట్లి నేడయమ్ ॥
 ఋదన్త ఈదృశ్చ త్యానిట్ ॥ క్రాద్యన్యో నేడభ్యుత్ ॥ **

† “నిర్దిష్టౌఽన్యనివృత్తయే” ఇత్యుత్తరివర్తనీయాను:—ఇహిష్విదా
 స్నేహనమోచనయోః. బద్ధస్థైర్యే, పిధ గత్యామ్, పిధుశాస్త్రీమాజ్ఞ
 ర్యేచ, బుధిర్ బోధనే, ఇతి హావాదికాః, సచ్చ. మను అపబోధనే,
 తానాదికః, పుష, పుష్టా భావాదికః, దైవాదిక శ్చ । ఎశ అచ్చాదనే
 ఆదాదికః, ఏతే అనుదాతృత్వరాహిత్యాత్సేటః ॥ సక్ట్యాహ్వీను:—ఇహిష్వి
 దా గాత్రప్రతురణే, పద గతౌ, పిధ సంరాధౌ, బధ అవగమనే, మన
 జానే, పుష పుష్టా, క్లిష అల్లిగనే, ఏతే సప్తదైవాదికాః । ఎసనివానే
 భావాదికః ఏత ఏవ అనిటః । యుభౌ బద్ధనే అనుదాత్తః క్రైయాదికోఽ
 యమనిట్. యు మిశ్రణామిశ్రణయోః అయ మాదాదికఃనేట్ । విస్తతిత్వ
 త్ర విద్ ౭ లాభే ఇత్యన్వైవ గ్రహణమ్.

అద ౧	క్షే ౧	జ్యో ౧	దో ౪	జిష్ ౭	ముచో ౧, ౬
అవ ౫	భిద ౪	జి ౧	ద్యు ౧	పీ ౪	మృ ౬
ఇ ౧	,, ౬, ౭	జీ ౧	ద్యై ౧	పుష్ ౪	మృశ్ ౬
ఇశ్ ౧	భుజ్ ౧	జ్యో ౧	ద్రా ౧	పృ ౩	మేజ్ ౧
ఇజ్ ౧	భ్రా ౧	తప ౪, ౧	ద్రు ౧	పృ ౫, ౬	మ్న ౧
ఇశ్ ౧	భ్యా ౧	తిప్ప ౧	ద్రౌ ౧	వై ౧	మై ౧
ఈ ౧, ౧	గచ్ ౧	తు ౧	ద్విష్ ౧	ప్రచ్ఛ ౬	యజ్ ౧
ఉజ్ ౧	గా ౩	తుద్ ౬	ధాజ్ ౩	ప్రీజ్ ౪, ౧	యభో ౧
ఋ ౧	గాజ్ ౧	తుష్ ౪	ధి ౫	ప్ర ౧	యమ్ ౧
ఋ ౩	గు ౬	తృష్ ౪	ధి ౬	ప్రీ ౧	యా ౧
ఋ ౫	గుజ్ ౧	త్రై ౧	ధీ ౪	పు ౧	యుజ్ ౧
కి ౩	గృ ౧	త్యజ్ ౧	ధు ౧, ౫, ౬	ప్సా ౧	యుజ్ ౪
కు ౧	గ్ ౧	త్విష్ ౧	ధృ ౧, ౬	బజ్ ౧	యుజ్ ౭
కుజ్ ౧, ౬	గ్ ౧	దంజ్ ౧	ధేజ్ ౧	బుజ్ ౧	యుభ ౪
కృజ్ ౫	ఘస్ ౧	దహ్ ౧	ధ్మా ౧	బ్రూ ౧	రజ్జ్ ౧, ౪
కృజ్ ౧	ఘజ్ ౧	దా ౧	ద్యై ౧	భజ్ ౧	రభో ౧
తృష్ ౧, ౬	ఘృ ౩, ౧	దాజ్ ౩	ధ్రు ౬	భజ్ ౭	రమ్ ౧
త్రీజ్ ౬	ఘ్రా ౧	దాజ్ ౧	ధ్రౌ ౧	భిద్ ౭	రా ౧
త్రుభ ౪	జుజ్ ౧	దిజ్ ౬	ధ్వ ౧	భుజ్ ౬, ౭	రాధ ౪, ౫
త్రుజ్ ౧	చిజ్ ౧	దిహ్ ౧	సమ్ ౧	భృ ౧, ౩	రి ౫, ౬
మృజ్ ౧	చిజ్ ౫	దిజ్ ౪	సహ్ ౪	భస్త్ ౬	రిచ్ ౧, ౭
త్ర ౬	చ్యుజ్ ౧	దు ౧, ౫	నిజ్ ౩	భీ ౧	రీజ్ ౭
క్షి ౧	భిద్ ౭	దుష్ ౪	నీ ౧	మన్ ౪	రీ ౪, ౬
క్షి ౫	భుష్ ౬	దుహ్ ౧	సుద్ ౬	మన్ ౬	రుజ్ ౬
క్షి ౬, ౧	జి ౧	దృజ్ ౬	పచ్ ౧	మా ౧, ౩	రుద్ ౭
క్షిష్ ౪, ౬	జి ౧	దృష్ ౪	పద్ ౪	మ ౪	రుశ్ ౬
క్షి ౧	జ్యు ౧	దృజ్ ౧	పా ౧, ౧	మిజ్ ౫	రుహ్ ౧
మృది ౭	జై ౧	దేజ్ ౧	పి ౬	మిహ్ ౧	రై ౧
మృభ ౪	జ్జా ౧	దై ౧	పిష్ ౧	మి ౪, ౧	లభో ౧

అనిటూ ధాతువః అజన్తా హలంతాశ్చ.

అ	విద్	ర	శ	ద్	గ	శ్విష్	ర	స	క	న్	గ	స్వ	జ్ఞ	గ
లి	ప్	ఁ	వి	ద్	ఁ	శ	ప్	గ	ర	స	జ్ఞ	గ	స్వ	ప్
లి	క్	ర	ఁ	వి	క్	ఁ	శ	గ	స	ద్	గ	స్వ	గ	స్వి
లి	హ్	అ	వి	హ్	ఽ	శ	హ్	ఽ	సా	ధ్	గ	స్వ	గ	హ
లీ	ర	ఁ	వీ	అ	శు	ధ్	ర	సీ	గ	హ్	గ	హ	క్	అ
లు	ప్	ర	ఁ	వే	గ	శు	ప్	ర	సి	చ్	ఁ	హ్	అ	హ
వ	చ్	గ	అ	వై	గ	శై	గ	సి	ధ్	ర	స్వ	అ	హి	గ
వ	ప్	గ	మృ	భ్	ర	శో	ర	సు	అ	గ	స్వ	గ	హు	ఽ
వ	న్	గ	మృ	జ్ఞ	గ	తై	గ	స్వ	గ	ఽ	స్వ	శ్	హ్	గ
వ	హ్	గ	ప్రీ	ర	క్రా	గ	అ	స్వ	జ్	ర	ఁ	స్మి	గ	హ్
వా	అ	ప్రీ	ఁ	క్రీ	ఁ	స్వ	ప్	గ	స్వ	గ	గ	హ్	హి	ఽ
వి	చ్	ఽ	క్రీ	ఁ	క్ర	గ	అ	స్వ	గ	గ	హ్	హి	హ్	ఽ
వి	జ్	ఽ	శ	క్	గ	తై	గ	హ్	ర	హ్	గ	హ్	హ్	ఽ

ఏత ఏవ అనిటూః (అధధాతుకే ఇదాగమం నప్రాప్నువన్తి.)

అధ వేటూః-వికల్పితేటూః (పు-166-167.)

అక్షా ౧	గాహా ౧	ఁ	నశ్ ర	నూ ౨
అక్షా ౨	గుహా ౧	త్వంహ్	ఁ	బృహా ౩ నూ ౪
అక్షా ౩	గుహా ౧	త్రహ్	౧	మహ్ ర స్పహా ౩
కృహ్ ర	గృహా ౧	త్వక్షా	౩	మృజా ౨ స్పిహ్ ర
క్లిహా ౫	తక్షా ౧	దృప్	ర	రధ్ ర స్పహ్ ర
క్లిహా ౬	తక్షా ౨	ద్రుప్	ర	మృహా ౩ స్పహా ౧
క్షమా ౧	క్షా ౨	ధూ ౫	వక్షా ౩	స్పి ౧
క్షమా ర	త్వప్	ర	ధూ ౬	సిహా ౧

ఏత ఏవ వేటూః-అనిటూ వేటూభిన్నా స్పర్శే-పిధాతవః నిత్యమిదాగమవన్తి ఇతి బోధ్యమ్.

పోషదేశాణోపదేశాశ్చ ధాతవః ధాతుపాతే, ధాతురత్నావళిస్థ ధాతవ్యసక్రమణికాయాం వా సాది తాదిధాతుమ్యేవ ద్రష్టవ్యాః.

అథ ఇదితః-ఇకారేత్సప్తజ్ఞకాః (పు-155-156.)

అకి గ	కిది గ	ఘిణి గ	తుజి గ-గం	నిది గ
అగి గ	కిపి గ	ఘిణి గ	తుడి గ	నిసి గ
అఘి గ	కపి గ	ఘుషి గ	తుది గ	నివి గ
అచి గ	కాచి గ	ఘృణి గ	తువి గ-గం	పచి గ
అజి గం	కాక్షి గ	చడి గ	త్రకి గ	పచి గం
అతి గ	కుతి గ-గం	చది గ	త్రఖి గ	పడి గ
అతి గ	కుడి గ-గం	చపి గం	త్రగి గ	పడి గం, గ
అది గ	కుభి గ	చితి గం	త్రది గ	వసి గం
అభి గ	కదిద్ర గ	చుటి గం	త్రసి గ	పిజి ౨
అభి గ	కువి గ-గం	చుడి గ	త్రిఖి గ	పిజి గం
అహి గ-గం	కుభి గం	చుభి గ-గం	త్వసి గ	పిడి గ
అభి గ	కుశి గం	ఛది గ-గం	దఘి గ	పిడి గం
ఇఖి గ	కుసి గం	ఛజి గ	దభి గం	పివి గం
ఇగి గ	కృవి గ	జజి గ	దశి గం	పిసి గం
ఇది గ	క్రది గ	జభి గ-గం	దసి గం	పుటి గం
ఇవి గ	క్రది గ	జసి గ-గం	దివి గ	పుటి గ
ఈఖి గ	క్లిది గ	జివి గ	దృహి గ	పుడి గ
ఉఖి గ	క్షజి గ	జుగి గ	ద్రాక్షి గ	పుభి గ
ఉభి గ	క్షపి గ	జృభి గ	ధవి గ	పుజి ౨
ఉచ్చి గ	ఖజి గ	టకి గ-గం	ధివి గ	బిది గ
ఉలడి గం	ఖడి గ-గం	డవి గం	ధృజి గ	బృహి గ
ఋజి గ	ఖుడి గం	డిభి గం	ధ్రజి గ	బృహి గం
ఓలడి గం	గుజి గ	తకి గ	ధ్రాక్షి గ	భజి గం
కకి గ	గుతి గం	తగి గ	ధ్వజి గ	భడి గ-గం
చిచి గ	గుడి గ	తడి గ	ధ్వాక్షి గ	భది గ
కటి గ	గృజి గ	తత్ర గం	దభి గ	భిది గ
కతి గ-గం	గ్రభి గ	తడి గ	వది గ	భృశి గ
గం	ఘటి గం	తసి	నిజి ౨	మకి గ

మఖి గ	యత్రి గం	లగి గ	వడి గం	శ్వకి గ
మగి గ	యగి గ	లఘి గ,గం	ఁది గ	శ్వచి గ
మఘి గ	రఖి గ	లజి గ,గం	వహి గ	శ్వతి గ
మచి గ	రగి గ	లడి గం	వాచి గ	శ్వది గ
మతి గ	రఘి గ	లబి గ	వాక్షి గ	స్తసి ౨
మడి గ	రఘి గ,౨	లాచి ౨	వుగి గ	స్కభి గ
మడి గ,గం	రఘి గ	లాజి గ	వుధి గం	స్తభి గ
మత్రి గ	రబి గ	లిగి గ,గం	వృజి ౩	స్కుది గ
మథి గ	రభి గ	లుజి గ	శకి గ	స్పది గ
మది గ	రవి గ	లుటి గ	శడి గ	స్ఫటి గ
మహి గం	రహి గ	లుతి గ	శసి గ	స్ఫటి గం
మహి గ	రహి గం	లుడి గ	శభి గ	స్ఫడి గ
మక్షి గ	రిగి గ	లుగి గ	శఘి ౨	స్ఫడి గం
మిజి గ,గం	రివి గ	లుబి గ,గం	శజి ౨	స్రకి గ
మిది గ,గం	రుటి గ	వకి గ	శుతి గ,గం	స్వకి గ
మివి గ	రుతి గ	వఖి గ	శ్రకి గ	హిడి గ
ముచి గ	రుడి గ	వగి గ	శ్రగి గ	హివి గ
ముజి గ	రుశి గ	వఘి గ	శ్రధి గ	హిసి ౨
ముతి గ	రుశి గ,గం	వటి గ	శ్లకి గ	హిసి గ,గం
ముడి గ	లఖి గ	వతి గ	శ్లగి గ	హుడి గ

ఏమృమజ్జు ; అద్ధ అఞ్చ, అస్త అమృత్యాదీని శ్లేయాని.

అథ ఇరితః లుజీ వా అజ్ (పు-155)

ఉహిర్ గ । ఝుదిర్ ౨ । ఘుషిర్ గ । య్యతిర్ గ । ఛిదిర్ ౨ ।
 ఛ్యదిర్ ౨ । ణిజిర్ ౩ । ఘహిర్ గ । త్యగిర్ ౨ । దుపిర్ గ । ధృ
 శిర్ గ । బుధిర్ గ । బుద్ధిర్ గ । బృహిర్ గ । భిదిర్ ౨ । యుజిర్ ౨ ।
 రిచిర్ గ । రుదిర్ ౨ । రుధిర్ ౨ । విచిర్ ౨ । విజిర్ ౩ । శుచిర్ ౪ ।
 శ్చుతిర్ । శ్చుత్తిర్ గ । స్కన్ధిర్ గ । స్ఫుటిర్ గ ॥ ఏమం లుజీ -
 ఔహత్, ఔహీత్ । అఘృహత్ ; అఘృహీత్, అఘృహీత్, అఘృహీత్, అఘృహీత్.

అథ ఋదితః-ఋకా రేల్సజ్జకాః (సూ-౪) (పు-194).

ఏజ్య	చాయ్య	ద్రాహ్య	భ్రాజ్య	రాజ్య	వేల్స
ఏస్య	చీభ్య	ద్రేక్య	భ్రాస్య	రాస్య	వేమ్య
ఓఖ్య	చీయ్య	ధోక్య	భ్రేస్య	రేక్య	శాఖ్య
ఓస్య	చీవ్య	ధాఖ్య	భ్రేమ్య	రేజ్య	శాడ్య
కబ్య	చేల్స	ధాఘ్య	బ్లాళ్స	రేట్స	శాల్స
కాశ్య	జుత్స	ధాడ్య	బ్లేమ్య	రేప్స	శీక్య
కాస్య	జేప్స	ధ్రేక్య	మాత్స	రేబ్య	శీభ్య
కేప్స	జేహ్య	నాధ్య	మాహ్య	రేభ్య	శేల్స
కేల్స	టిక్య	నాధ్య	మిధ్య	రేస్స	శేప్స
క్రేడ్య	టిక్య	నాస్య	మిద్య	రేమ్స	శోడ్య
క్రేమ్స	టెక్య	నిద్య	మిధ్య	రేమ్స	శౌట్స
క్రేబ్య	ఢోక్య	నేద్య	మిమ్స	రాట్స	శ్రోణ్య
క్రేబ్య	తాయ్య	నేప్స	మేధ్య	రాడ్య	శ్లాఖ్య
క్రేబ్య	తిక్య	పిస్య	మేద్య	లాఖ్య	శ్లాఘ్య
క్రేబ్య	తిప్స	పేల్స	మేధ్య	లాఘ్య	శ్లాఘ్య
ఖాద్య	తీక్య	పేప్స	మేస్స	లేప్స	శ్లాఘ్య
ఖేల్స	తుడ్య	పేమ్స	మేస్స	లోక్య	శ్లాఘ్య
ఖేమ్స	తేప్స	పేస్స	మేట్స	లోచ్ఛ	శ్లాఘ్య
ఖార్స	తేమ్స	పేమ్స	మేట్స	లోచ్ఛ	శ్లాఘ్య
ఖోల్స	లోడ్య	ప్రేమ్స	మేట్స	లోచ్ఛ	శ్లాఘ్య
గాధ్య	త్రాక్య	ప్రోధ్య	మేడ్య	లోడ్య	శ్లాఘ్య
గేప్స	దాయ్య	ఫేల్స	మేమ్స	వాశ్య	శ్లాఘ్య
గేప్స	దాక్య	బాడ్య	యాచ్ఛ	వాహ్య	శ్లాఘ్య
గేమ్స	దాస్య	బాప్స	యత్స	విధ్య	శ్లాఘ్య
గేప్స	దేస్య	బాహ్య	యేమ్స	వేణ్య	శ్లాఘ్య
గేమ్స	ద్రాఖ్య	బేహ్య	యాట్స	వేధ్య	శ్లాఘ్య
గేమ్స	ద్రాఘ్య	భాస్య	రాఖ్య	వేన్స	శ్లాఘ్య
కాస్య	ద్రాడ్య	భేప్స	రాఘ్య	వేప్స	శ్లాఘ్య

ఏషం చిజస్తాజి-(పు-197) విజిజత్, అజకాసత్ ఇత్యాదీని.

శ్మడః చృపగి చృపః మృగగి మృగపునుగి
 శ్మతీః, చృదిగి చృభిగి పృషగి మృశః శ్మషుగి, గి
 శ్మపగి చృదీగి చృభిః బృడః మృషగి, ర మృహగి
 శ్మహగి చృపగి చృశిగి బృహగి ,, గి ,, గి
 శ్మశ ర బృభిగి చృహగి భృజిగి పృకగి శ్మదుగి
 శ్మషః తృణు ర భృజగి భృడః పృచిః శ్మదుగి
 శ్మాతగి తృదిగి భృషగి భృష ర పృజగి, గి, ర శ్మర, ః
 గృజగి తృపగి భృషగి లగి పృజిః, శ్మపగి
 గృధు ర తృప, య, భృష, మృగ గి, ర వృడః శ్మభిగి
 గృహగి తృపః శ్మతీ ర మృజగి పృణః శ్మహః
 శ్మణు ర తృషార పృచగి, గి, ,, గి, పృణు ర శ్మశః
 శ్మషుగి తృహః పృచిః మృడః, పృతుగి, ర శ్మహగి
 చృతగి చృపగి పడః మృణః ,, గి హృష ర
 చృతీః చృపర, గి, పృణః మృద ర వృషుగి హృషుగి

ఏషాం ణిజస్తాబ్జి - అచీకృడత్, అచకృడత్; అచీకృతత్, అచకృతత్ ;
 అచీకృతత్, అచకృద్విత్వాదీని రూపాణి (పు-194) (3.)

నూత్నానుసారేణ జేయావి. ||*|| ఇతి తిజల్ప్రకరణమ్. ||*

ఇత్యాదయః బవావో సపయాః గ్రన్థగౌరవభియా అత్రోపేక్షితా
 అపి ధాతురత్నావళ్యాం సప్రపజ్ఞం న్యరూపయివ తేతి శివమ్.

సుబస్తానాం తిజస్తానాం దిక్ష్కృత మిహ దర్శితమ్ ।

ధాదురత్నావళిగ్రన్థే విస్తరో దర్శితో మయా ॥

గరణీ తిమ్మణాచార్యపుత్ర కృష్ణార్యశ్రితా ।

శబ్దరత్నావళి స్థియా ద్వేజ్ఞ-కేశ సమర్పితా ॥

ఇతి శబ్దరత్నావళి స్సమ్మూర్ణా.

శ్రీకృష్ణార్యమస్తు.

INDEX.

పుటాక్షై స్సహ అకారాదివర్ణక్రమేణ
శబ్దానుక్రమణికా.

అక్షి=the eye, page 65	అపరః=other 40
అక్క=mother 57	అముముడుజ్జ్=one worshipping this 69
అగ్ని=the fire 24	అమ్మా=mother 57
అగ్నిమధ్ = who kindles fire 72	అమ్మికా=mother 26
అగ్రణీ=principal 54	అమ్మ=water 29
అజరమ్=undecaying 62	అర్ధః= half 47
అతిచమూ = Victorious over armies 55	అర్జ్యమా=the sun 73
అతిలక్ష్మీ=who has surpassed Lakshmi 53	అర్వా=a horse 74
అతిసఖా } who has surpassed	అల్ప=few 47
అతిఃఖిః } his friend 52	అల్లా=mother 57
అపద్యోజ్జ్=one worshipping this 67	అవరః=posterior, west 40
అదస్=that, this 43, 45, 46	అష్ట=eight 76
అధరః=inferior, west 40	అస్మక్=blood 84
అనడావ్=an ox 81	అస్థి=a bone 65
అనాది=being without be- ginning 65	అస్మత్=our, (అహం=I) 42
అనేహి=time 79	అహః=a day 75
అన్యః=other 39, 44	ఆత్మభూః=the self existent or Brahma ? 56
అన్యతమమ్=any other 46	ఆత్మా=the scul 31
అన్యతరః=either 39, 46	అపః=water 82
అంతరః=outer, or lower gar- ment 40	అఖిః=a benediction 83
	అన్యమ్=face 62
	ఇతః=other 39
	ఇదమ్=this 43, 45, 46

ఇంద్రజిత్ = conqueror of Indra 30	కతమః = which of many ? 39 44, 46
ఉత్తరః = inferior, other, North 40	కతరః = which of the two? 39 44, 46
ఉదకమ్ = water 63	కతి = how many ? 51
ఉదక్ = Northern 67, 81	కతిపయః = some 47
ఉద్గాతా = a domestic chaplain learnt in Sama 25	కరీ = elephant 32
ఉన్నీ = one lifting up 54	కరేణుః, కరిణీ = a female ele- phant 27
ఉపాసత్ = a slipper 83	కర్తృ = an agent 66, 25
ఉపేయవాన్ = going near to 33	కర్మ = an act 37
ఉభయః = both 39	కవిః = poet 24
ఉభౌ = both 40, 44	కాకుః = change of voice in fear, grief, &c 27
ఉల్లసత్ = shining 36	కిచ్చన } = some 42, 45, 46
ఉశనా = the regent of the planet Venus 79	కిచ్చిత్ }
ఉష్ణిక్ = a metre of the Vedas 83	కిమి = who, what ? 45, 46
ఉర్క్ = strong శ్లో॥ 38	కుమారి = a daughter 54
ఋత్విక్ = a domestic chaplain 30	కృష్ణః = a name Vishnu 21
ఋభుక్షా = Indra 76	క్రవ్యాత్ = a giant feeding on raw flesh 30
ఏకః = one 40, 44	క్రోష్టా = a jackal 55
ఏకతరమ్ = one of the two 83	క్రత్ = anger 82
ఏతత్ = this 41, 45, 46	క్షృత్ = hunger 82
ఏతద్భుక్ = such 37	ఖలపూః = a sweeper 66
కపమ్ = space or a point of the compass 35	కవాక్ = a worshipper of cows 84
కటప్రూః = Mahadeva 56	కీః = speech 35
కణ్ఠాః = an itching 27	సుచీ = a good man 32, 86
	సుప్ = concealing 76
	సురుః = teacher 24

గోపాః=a cowherdess 60	తాషృక్=such 77, 37
గౌః=a cow, a bull 25, 27	తాపసుత్=that which removes heat 30
గౌరీ=the wife of Siva 26	తిర్వక్= moving crookedly 68, 81
గ్రామణీ= head of a village 54	తుదత్=paining 34, 36
గ్లాః=the Moon 57	తురాహిత్=Indra 81
ఘృణిః=brightness 26	పుతీయః=the third 47, 58
ఘృతస్పృక్= who touches clarified butter 77	త్యత్=he, she, it or that 41, 44, 46
చకాసత్=shining 30, 34	త్రయః=three 60, 52
చక్షుః=an eye 86	త్యః=other 39
చతుర్=four 77, 82, 86	త్యక్=the skin 34
చంద్రిమాః=the moon 33	త్విత్=light 35
చమూః=army 27	దక్షిణః=south, right 40
చరమః=last 47	దణ్డి - having a staff 86
చిరీర్షత్=wishing to do 36	దదత్ - giving 30, 36
చోరయిత్=stealing 36	దధత్ - having, protecting 30
జక్షత్=eating 30, 36	36
జక్ర=the clavicle 29	ఉధి - a curdled milk 65
జరా=decrepitude 58	ఉధృక్ - arrogant 78
జలముక్=cloud 29	దన్తః - tooth 49
జాగ్రత్=waking 30, 34, 36	దరిద్రత్ - poor 30
జామాతా=a son-in-law 56	దశ - ten 76
జహ్వత్=Sacrificing 34	దామణిత్ - he who licks the string 34
జ్ఞానమ్=knowledge 28	దామ - garland 82
తత్=he, she, it 41, 44, 46	ఏక్ - space 35
తనుః=body 27	దివిషత్ - demi-god 30
తనుత్యక్=one that left the body 30	దివ్యత్ - sporting 35, 36
తనూః=body 27	
తస్తివాక్=existing	

దుర్గా - goddess 26	నశ్, నశ్ - destroying 77
దుహితా - daughter 56	నదీ - river 26
దృక్ - sight 35	ననాదా (పితృనత్) - husband's
దేవద్రక్ష - worshipper of gods	sister 56
67	నప్తా - grandson 25
దేవేత్ - a worshipper of gods	నర్మ - sport 37
70	నవ - nine 76
దేహపుట్ - that which nourishes the body 32	నా - a man 56
దోః-shoulder 78	నామ - a name 37
దోషీ - guilty 32	నాసికా - nose 59
ద్యౌః heaven 61	నిష్ఠః - the imperishable 47
ద్యౌః - gate 82	నిలయః - a house 21
ద్విత్ - an enemy 32	నిశా - night 59
ద్వితీయః - second 47	సీః-leader 54, 61
ద్వితీయః - second 47, 58	సీఠిత్ - one whose light
ద్వౌ, ద్వే - two 40, 44	is blue 32
ద్వ్యహ్ - existing in two	సుదత్ - inducing 36
days 51	శేమః - half 40
ధనమ్ - wealth 28	నౌ-a ship 61
ధనీ - a rich man 32	పచత్ - cooking 36
ధనుః - a bqw 86	పఞ్చ - five 76
ధాతా - the cherishen,	పతిః - protector 52
Brahma 24	పత్నీ - wife 26
ధామ - brightness, house 37	పద్మా-The goddess of rich-
ధీః - intelligence 6	es 26
ధీమాన్-an intelligent man 71	పథాః - a path 76
ధుక్ - one who milks 34	సూరిః - the sun 53
ధూః - heaviness 35	పయః - water or milk 38
ధేనుః - a milk cow 26	పయోముక్ - cloud 29
దుష్ - deceiver 80	పరః - after 40

పరమసఖా - a dear friend 52	ప్రసాద - man of superior understanding 54, 61, 64
పరిమృత్ - washer 70	ప్రశాంత - tranquil 76
పరివ్రాట్ - wandering Mendicant 69	ప్రశాన్ - eastern-worshipper 67, 68, 81
పాదః - foot 48	ప్రశస్తి - rainy season 35
పాదపాణి - an aggregate of feet and hands 28	ఫలం - fruit 28
పాపా - sin 31	బహుయజ్ఞ - one who has performed many sacrifices 82
పార్వతీ - wife of Siva 26	బహుశ్రేయసీ - a man who has many excellent qualities 53
పితా - father 56	బహూర్క - very strong 85
పిపతీ - one who wishes to read 79, 86	బాహు - the arm 24
పుణ్యకృత్ - one who does meritorious deeds 35	భిభ్యత్ (తీ) - fearing 30, 34
పుత్రీయస్తీ - desiring a son for one's self 35	బుద్ధి - intellect 26
పునర్భూ - a virgin widow re-married 56	బోధువత్ (తీ) - being frequently 35
పుమాన్ - male 80	బ్రహ్మ - the supreme 31, 37
పూ - city 35	భగవతీ - the goddess 34
పూష - sun 73	భర్మ - gold 37
పూర్వః - Prior, East 40	భవన్ - being 71
పూర్వోత్తరా - a woman that has mistaken North for East 57	భవాన్ - your honour, your excellency 71
సృతనా - army 60	భాత్ - shining 34
ప్రతిదివా - one that plays in return 73	భాష - the sun 24
ప్రతీచీ - west 81	భామా - a woman 26
ప్రత్యక్ - western 67, 68	భిషక్ - physician 29
ప్రథమ - first 47	భీ - fear 61
	భుత్ - the learned 72

భూః - the earth 61, ॥ 25
భూవత్ -

భూపతిః - a king 24

భృత్ - a cook 70

భోక్తృ - enjoying 61

భ్రాత్ - shining 70

భ్రాతా - brother 56

భ్రూః - the eyebrow 61

మఘవాన్ - Indra 71, 74

మతిః - sagacity 26

మధు - honey 28

మనః - mind 38

మనోహరి - pleasant 35

మఢ్ఘాః - a churning stick 75

మరుత్ - air 30

మహాన్ - a great man 71

మహిమా - greatness 31

మహీరుక్ - a tree 33

మాతా - mother 61

మాసః - month 49

మాంసమ్ - flesh 63

ముకుందః - Vishnu 21

మూత్ - Joy 35

మృత్ - a cleanser 32

యకృత్ - the liver 85,

యజ్ఞా - a sacrificer 31

యత్ - who, which, what 41,

44, 46

యయాః - a path 53

యవక్రీః - a purchaser of yavas
54

యశస్వీ - a famous man 31

యాదృక్ - which like 37, 77

యుక్ - one who joins 69

మునా - a young man 75

ముష్మత్ - your (త్వం) - you
41

మూషః - the churner 50

రద్నమట్ - a stealer of gems
32, 37

రమా - a name of Lakshmi 25

రవిః - the sun 24

రాః - the wealth 57, 61

రాజా - a king 31

రాజ్ఞీ - a queen 35

రాట్ - a ruler 70

రామః - one of the incarna-
tions of Vishnu 21

రుచిః - a ray of light 26

రుద్ధతీ - preventing 34

లక్ష్మీ - Vishnu's wife 60

లిక్ - one who licks 34

హాః - one who cuts 56

లోకః - world 21

వచః - speech 38

వచనమ్ - a word 28

వదనమ్ - face 28

సధూః - a woman 27

వనమ్ - a wood 28

వయః - age 38	వేదాః - Brahma 35
వర్మ - armour 37	వ్యహ్నుః - happening on separate days 51
వర్ణాభూః - a frog 56	వ్యోమ - the sky 37
వాక్ - speech 36	శంస్తా - prayer 26
వాగ్మీ - a good speaker 86	శకృత్ - ordure 85
వాణీ - speech, Sarasvati 26	శమ్భుః - a name of Siva 24
వాతప్రమీః - antelope 53	శర్మ - name, happiness 37
వాయుః . the air 24	శక్తి - name of Vishnu 32
వా - the water 56	శాసత్ - ruling 30, 34
వారీ - the water 28	శాస్త్రకృత్ - the author of a science 30
విత్ - one who enters, a Vaisya 32	శాస్త్రీ - philosopher 32
విద్వాన్ - a wise man 33	శుభః - auspicious
విధుః - the moon 24	శుద్ధః one whose thoughts are pure 54
విపాట్ - the name of a river 35	శ్రు - whiskers 29
విశ్వః - all 39, 44, 46	శ్రీః - prosperity 60
విశ్వపాః - preserver of all 51	శ్రీనిధి - the lord of Lakshmi 24
విశ్వవాత్ - all sustaining 80	శ్రుతి - the ear, Vēdas 26
విశ్వసృజ - the creator of the universe 70	శ్వా - dog 74
విష్ణుః - The omnipresent 24	షట్ - six 78
విష్వద్యత్ - a worshipper of all 67	సక్తి - the thigh 65
వీరుత్ - creeper 82	సఖా - a friend 52
వృక్షః - a tree 21	సఖీ - a female friend 27, 65
వృత్రహ - the destroyer of Vritra (Indra) 73	సజ్జా - friend 82
	సద్ర్యత్ - moveing with 67, 81

- సప్త - seven 78
 సమః - all 39
 సమ్యక్ - moving equally right 67, 81, 83
 సమృద్ధి - prosperity 35
 సర్వః - all 39, 44, 46
 సర్వవ్యాప్త - possessing all 67
 సహృద్వా - co-operator 31
 సామ - the level part of a mountain 65
 సాయంత్రః - the evening 51
 సితత్విత్ - The moon 27
 సిమః - which 39
 సీతా - a furro Rama's wife 26
 సీమా - boundary 82
 సుగణ్ } - a good account-
 సుగణ్ } ant 70, 71
 సుత్రామా - Indra 31
 సుద్య - possessed of good heaven 86
 సుద్యో - passing pleasant days 25, 77
 సుధీ - Intelligent person 54, 61, 64
 సుకా - having good ships 57,
 సున్వతీ - Extracting the juice of the soma plant 34
 సుపాత్ - having handsome feet 72
 సుభ్రూ - one having good brows 61
 సుమనా - a deity 33, 36
 సుయోక్ - one who applies himself well 50
 సురాజ - one having a good ruler 37
 సులూ - one who cuts well 57
 సువాక్ - an eloquent man 29; 36
 సువృత్ - one that cuts well 68
 సుక్తి - possessing good wealth 54
 సుసఖా - a good friend 52
 సే - one with cupid 56
 సేదివాక్ - possessor 33
 సేనాసీ - a general (Shan-mukha) 54
 సోమపా - one who drinks the juice of the asclepias 51
 సోమసుత్ - one who extracts the juice of the soma plant 30
 స్త్రీ - woman 60
 స్పృక్ - he who touches 77
 స్మృతి - recollection 26
 స్మృతే - one that has thought of cupid 56
 స్మృతా - one by whom Siva has been thought of 25

సక్త - a garland 34	స్వసా - a sister 27
ప్రసీ - one having garlands 86	హరిః - Vishnu 24
స్వః - own, self 40	హవిః - clarified butter 86
స్వప్ - a lake of fresh Water 86	హరిత్ - ad. green. n. one of the cardinal points 5
స్వశుక్ - having good cattle 87	హర్ష - destroying 66
స్వహః - the self existent 55	హఃహః - a Gandharva 51
స్వయమ్భుః - the self existent 56	హాహూః - do. 55
	హృదయమ్ - chest, heart 63
	హ్రీః - modesty, 61

LIST OF VERBS.

అకారాది వర్ణక్రమేణ పుటాశ్చైర్గణాద్యశ్చైర్గణా
ధాత్యనుక్రమణికా.

అగ్చ్ఛ ౧ ప॥ to go, to wor- ship. 159	ఈడ్ ౨ ఆ॥ to praise 185
అష్ట ౨ ప॥ to make clear, to an oint, to be beautiful, to go 156, 190	ఈక్ ౨ ఆ॥ to possess power 185
అద్ ౨ ప॥ to eat 139	ఉహ్ ౧ ప॥ to destroy 155
అన్ ౨ ప॥ to live 178	ఉహ్ ౧ ఆ॥ to conceive, to reason, infer 163
అర్హ్ ౧ ప॥ to be worth 516	ఋ ౧ ప॥ to go, to get 159
అర్చ్ఛ ౧ ప॥ to worship 156	ఋక్ ౨ ఉ॥ to go 152
అర్ధ్ ౧ ప॥ to go, to ask 156	ఏజ్ ౧ ఆ॥ to shine 163
అర్హ్ ౧ ప॥ to worship, to be worthy 156	ఏధ్ ౧ ఆ॥ to grow or increase 163
అక్ ౫ ఆ॥ to pervade 188	కథ ౧ ఉ॥ to tell, to speak 174
అక్ ప॥ to eat 192	కష్ ౧ ఆ॥ to desire 165
అస్ ౨ ప॥ to be 177	కాజ్ ౧ ప॥ the wish 156
అస్ ౪ ప॥ to throw 171	కెట్ ౧ ప॥ to fear 154
అప్ ౫ ప॥ to pervade 188	కుక్ ౧ ఆ॥ to take 128
అస్ ౨ ఆ॥ to sit 140	కుచ్ ౧॥ to exclaim 155
ఇ ౨ ప॥ to go 180	కుజ్ ౧ ప॥ to rob 155
ఇ, అధి + ఇ ౨ ఆ॥ to study 183	కృ ౨ ఉ॥ to do 149, 191
ఇన్ద్ ౨ ఆ॥ to shine, to kindle 190	కృత్ ౨ ప॥ to cut 169, 173, 189
ఇష్ ౨ ప॥ to wish 172	కృష్ ౧ ఆ॥ to be able 163
ఈజ్ ౧ ఆ॥ to go, to blame 166	కృష్ ౨ ఉ॥ to draw or make. furrows, to plough 160, 174

క్రూఁ పు to throw 173	గణ్ గం ఉ to count 174
క్రవ్ గ పు to go 160	గజ్ గ పు to sound 155
క్రీఁ ఉ to buy 152	గద్ గ, గం to speak 155, 174
క్రూఁ య పు to be angry 170	గవ్ గ పు to go 159
క్రవ్ య పు to be weary 160, 170	గవ్ గ అ to churn, to penetrate 164
క్రూఁ య ఉ to kill 152	గ గ పు to stool 166
క్రవ్ గ అ to endure 164, 174	గవ్ గ, య, పు to protect, to be confused 162
క్రీ గ పు to wane 160	గవ్ గ ఉ to cover 167
క్రీఁ య ఉ to kill 152	గ్య గ పు to sprinkle 158
క్రీవ్ య, ఁ పు to throw 136	గ్యవ్ గ అ to take 164
క్రూఁ పు to send 181	గ్రాఁ య, పు to swallow, to sound 192 [192
క్రూద్ య ఉ to pound 150, 155	గ్రన్త్ య పు to put together
క్రూద్ య పు to be hungry. 170	గ్రవ్ య ఉ to take 193
క్రూద్ య, య పు అ to tremble 165	గ్రన్త గ పు to be languid 157
క్రూ గ పు to waste, decline 157	గ్రువ్ గ పు to revolve 165
క్రూఁ పు to sharpen 181	గ్రువ్ గ, గం ఉ to aver, to manifest sentiment by sound 132, 155
క్రీవ్ గ పు to sound inarticulately, to be unctuous, liberate 165	గ్ర్య గ పు to sprinkle 158
గజ్ గ పు to churn 155	గ్ర్యవ్ - య ఉ to shine 152
గజ్ గ పు to be steady, to kill, to eat 155	గ్ర్యవ్ గ పు to grind 155
గజ్ ఁ పు to strike, to afflict 173	గ్రూ గ పు to smell 157
గజ్ య, య అ to be distressed, to suffer misery 133, 172 190	చకాన్ ఁ పు to shine 179
	చక్ష ఁ అ to speak, tell, to see 181
	చి గ ఉ to collect 149, 189
	చివ్ గ పు to serve 154

చిత్తం న పు to think, 154	తీర్చి న అ to sprinkle 163
చిన్తించుట to think, to remember 174	తీర్చి న పు to go 154
ఘట్టించుట to steel 137	తుల్యం పు to grow, to go to kild 181 [134
పుట్టించుట to kill, to connect together 169	తుల్యం అ ఉ to pain, wound
పుట్టించుట to go 166	తుల్యం న, ర, య ఉ to kill 165
పుట్టించుట to wet thoroughly to sprinkle 155	తుల్యం న ఉ to weigh 139
పుట్టించుట to cut 150	తుల్యం ర పు to be pleased 70
పుట్టించుట to shine, to play 169	తుల్యం న పు to go, to ask 155
పుట్టించుట to cut 169	తుల్యం న పు to eat, to graze 152
పుట్టించుట to eat, to laugh 171	తుల్యం ర ఉ to kill, to disregard 169
పుట్టించుట to be born or produced 171	తుల్యం ర, య పు to be pleased, to please 160, 170
పుట్టించుట to be awake 181	తుల్యం ర పు to kill 189
జింపు to conquer 160	తుల్యం న పు to swim, to cross 161
జూరం పు to grow old 169	తుల్యం న పు to quit 161
జూరం ఉ to know 192	త్రుష్టం న అ to be ashamed 163
జూరం పు to be old 192	త్రుష్టం ర పు to fear, to run 160
జూరం పు to neglect 160	169
జూరం ర, య పు to become old 169	తుల్యం అ పు to cut 160
జీరి, ర అ to fly 166	త్రుష్టం న అ to protect 166
తపించుట to spread 151	తుల్యం న ఉ to shine 168
తపించుట to heat or burn 164, 174	తుల్యం న అ to give 163
తపించుట to rule 172	తుల్యం న అ to hold, to give 166
తపించుట to desire, to be exhausted 170	తుల్యం ర పు to suppress 170

దరిద్రా అ ప॥ to be poor 182	జేరి అ॥ to protect 166
దంక్రి ప॥ to bite or sting 156, 162 [to ashes 162	దోరి అ॥ to cut 169
దహ్రి ప॥ to burn or reduce	ద్యుత్రి అ॥ to shine 165
దాని ప॥ to give 157	ద్యా అ ప॥ to abuse 180
దా అ ప॥ to cut 180	ద్యుని ప॥ to go, to drop, to ooze 161
దాది అ॥ to give 145	ద్యుహ్రి ప॥ to seek to hurt, to bear hatred 170
దివ్రి ప॥ to play, to desire, to overcome, to traffic, to be mad, to go to shine, to praise, to be glad, to be sleepy, to love 131 [174	ద్విష్ అ॥ to hate 141
దిక్ అ॥ to give, to show	ధాది అ॥ to hold, to nurture, to maintain, to give 147
దిహ్ అ॥ to increase, to smear 167	ధావ్రి అ॥ to go, to run, to cleanse, to be clean 158
దుష్రి, య ప॥ to be in pain, cause pain, to burn, to go 160	ధూ య, య అ॥ to shake, to make tremble 193 [173
దుష్రి ప॥ to act improperly, to become corrupted 170	ధృని అ॥ to hold, to keep 167,
దుహ్ అ॥ to milk 167, 187	ధేని ప॥ to drink 156
దుహ్రి ప॥ to go, to ask 155	ధ్యాని ప॥ to apply fire 157
దృ అ॥ to revere, to respect 173	ద్వైని ప॥ to recollect, to think 156
దృహ్రి ప॥ to be glad, to be proud 160, 170	ధ్వంస్రి అ॥ to fall down, to reduce to powder, to go 165
దృక్రి ప॥ to see 158	స్థ్రి ప॥ to thrive, to be happy 156
దృహ్రి ప॥ to tear 192	స్థ్రి అ॥ to kill, to be empty 165
	స్వని ప॥ to salute with reverence, to bow 159
	స్థ్రి ప॥ to disappear, to perish 170

నమ్ ర ఉ॥ to bind 172	ప్రీ ర ఉ॥ ఆ॥ to please,
నిజ్ ౩ ఉ॥ to cleanse, to	to desire or love 154, 171
nurture 187	పుష్ ర ప॥ to burn 155
నిష్ట ర ప॥ to blame 155	పాన్ అ ప॥ to eat 180
ను అ ప॥ to praise 181	బద్ ర ప॥ to eternal or
నుద్ అ ఉ॥ to throw, to	everlasting 155
direct 136	బన్ద్ ర ప॥ to bind 191, 192
నృత్ ర ప॥ to dance, ges-	బుద్ధ ర ఉ॥ to know 128, 154
ticulate 169	155
పచ్ ర ఉ॥ to cook 167	బుద్ధ ర ఆ॥ to be conscious
పత్ ర ప॥ to recite or read	133
155	బున్ద్ ర ఉ॥ to see, to re-
పత్ ర ప॥ to fall 159	member 155
పద్ ర ఆ॥ to go 133, 171	బృష్ ర ప॥ to sound 155
పా ర ప॥ to drink 157	బ్రూ అ ఉ॥ to speak or tell 1585
పా అ ప॥ to protect 180	భజ్ ర ఉ॥ to serve, worship,
పిక్ అ ప॥ to from, to light	to possess 168
173	భజ్ ర ప॥ to speak 155
పిష్ ౭ ప॥ to pound 189	భా అ ప॥ to shine 180
పీ ర ఆ॥ to drink 171	భిద్ ౭ ఉ॥ to break 150
పుష్ ర, ర, ర to nourish,	భీ ౩ ప॥ to fear 144, 185
to bring up 145, 170, 192	భజ్ ౭ ప॥ to protect ఆ॥
పూ ర, ర ఆ॥ to purify 192	to eat 190
పు అ ఆ॥ to be busy, to	భూ ర ప॥ to be 123
labour 173	భృ ౩ ఉ॥ to hold, to sup-
పూ ర ప॥ to protect 192	port, foster 167, 185.
వైష్ ర ఆ॥ to grow or in-	ప్రష్ ర, ర ప॥ to be unsteady;
crease 166	to wander 160, 170.
ప్రచ్ఛ అ ప॥ to ask, to desire	ప్రంక్ } ర॥ ప॥ to fall down
to know 172	ప్రంస్ } 165, 171

భ్రష్ట ౬ to fry, to cook 174	మే ౧ అ to return ; to ex- change 166
భ్రాజ్, భ్రాజ్, భ్రాజ్ ౧ అ to shine 160, 165	మృ ౧ ప to study 157
మధ్ ౪ ప to rejoice, to weary 170	మై ౧ ప to be languid, to fade 157
మన్ ౧, ౯ ప to know 133	యజ్ ౧ ఉ to worship, to associate with, to sacri- fice, to give 168
మన్థ ౧, ౯ ప to churn, to afflict 156, 192	యమ్ ౧ ప to stop, to refrain 159
మన్జ ౬ ప to plunge, bathe, purify 173	యా ౨ ప to go 180
మా ౨ ప ౩, ౪ అ to measure 144, 180	యాచ్ ౧ ఉ to beg 128
మన్ ౧ అ to be oily, to melt, to be soft 165	యు ౨ ప to mix, to separate to bend 181
మహ్ ౧ ప to sprinkle 162	యుజ్ ౪ ఉ to meditate 133
మా ౯ ఉ to kill, to injure 171	ముజ్ ౭ ప to join, to mix 190
ముచ్ ౬ ఉ to release 174	ముధ్ ౪ అ to fight 133
మబ్ ౧ ఉ to chop off 139	మచ్ ౧ ఉ to endeavour 174
మద్ ౧ అ to rejoice 126	మజ్జ్ ౧, ౪ ఉ to dye, to be, attached to 162, 168, 172
ముష్ ౯ ప to steal 192	మధ్ ౪ ప to kill, to injure, to finish; &c. 170
ముష్ ౪ ప to lose conscious- ness; to err, to be foolish	మభ్ ౧ అ to begin 166
మా ౧ అ to tie 166 [170]	మమ్ ౧ అ to sport 165 [180]
మృ ౬ అ to die 173	రా ౨ ప to give, to take
మృ ౯, ౯ ప to kill 192	రాజ్ ౧ ఉ to shine 166
మృజ్ ౨ ప to cleanse 177	రాధ్ ౪, ౭, ప to grow 188
మృక్ ౬ ప to touch, to con- sider 174	రచ్ ౭ ఉ to purge 190

- ఓన్ గ, య ప॥ to kill 171
 ఓ అ ప॥ to sound 181
 ఓన్ గ అ॥ to shine, to please,
 128, 165
 ఓన్ గ అ॥ to strike 165
 ఓన్ అ ప॥ to weep 178
 ఓన్ య ఊ॥ to oppose, to
 besiege, to enclose 149
 ఓన్ గ య ప॥ to kill 155, 171,
 ఓన్ గ య॥ to grow from seed
 to be born 162
 ఓన్ గ అ॥ to obtain 166
 ఓన్ గ, య ఊ॥ to desire, to
 love 160, 169
 ఓన్ య అ॥ to be mebest or
 ashamed 176
 ఓ అ ప॥ to take, 180
 ఓన్ య ఊ॥ to increase, anoint,
 smear 174
 ఓన్ అ ఊ॥ to taste, to lick
 167 184
 ఓ య అ॥ to abhere or
 cling to 171
 ఓన్ గ అ॥ to oppose 165
 ఓన్ య ఊ॥ య ప॥ to cut, to
 suppress, to cause to dis-
 appear, to perplex 174
 ఓన్ య ప॥ to covet 171
 ఓన్ య ప॥ to cut 193 [174, 175
 ఓన్ అ ప॥ to speak to read
- వన్ గ ఊ॥ to inform 155, 158, 174
 వన్ గ ఊ॥ to sow, to shave,
 to weave 168
 వన్ గ య॥ to dwell 168 అ॥ అ॥
 to cover with dress 141
 వన్ గ ఊ॥ to bear to flow as
 a stream 168
 వ అ ప॥ to go, to blow &c.
 180
 వన్ య ఊ॥ య అ॥ to fear, to
 shake 173, 190
 వన్ య ఊ॥ to sparate 187
 వన్ అ ప॥ to know 176; య ఊ॥
 to obtain 174
 వన్ య, య అ॥ to be, to exist
 132, 172, 190
 వన్ య ఊ॥ to pervade 187
 వ అ ప॥ to go, to pervade
 &c. 180
 వన్ య అ॥ య ఊ॥ to serve, to
 worship, to choose, to ask
 for, to cover 189
 వన్ గ అ॥ to be 105
 వన్ గ అ॥ in crease 165
 వన్ గ ప॥ to sprinkle 155
 వన్ గ ఊ॥ to weave 168 [166
 వన్ గ అ॥ to fear, to move
 వన్ గ య ప॥ to strike, to pierce
 169
 వన్ య య అ॥ to cut 172

శక్త ర ఉ॥ to endure 172	శ్రవణ ప॥ to perform acts
శక్త య ప॥ to be powerful 188	of austere devotion, to be wearied 170
శర్ద ౧, ౬ ప॥ to be sharp 158	శ్రా ౨ ప॥ to boil 180
శంస ౧ ప॥ to praise 156	శ్రీ ౧ ఉ॥ to serve 167
శప్త ౧౪ ఉ॥ to curse, to swear 168, 172	శ్రీ ౯ ఉ॥ to cook 154
శమ్ ర ప॥ to be pacified, to calm 170	శ్రు ౧ ప॥ to hear 161
శాస్ ౨ ప॥ to instruct, to order, to enact, to rule 141, 179	శ్లిష్ ర ప॥ to embrace 169
శీ య ఉ॥ to be sharp 149	శ్వాస్ ౨ ప॥ to breathe, to live 178
శ్వి ౭ ప॥ to distinguish, to assign 189	శ్వి ౧ ప॥ to go, to grow 162
శీ ౨ అ॥ to sleep 183	శ్విత్ ౧ అ॥ to colour 165
శుచ్ ర ఉ॥ to be wet, to be clean 133, 155	స్థి వ్ ర ప॥ to split 132
శుభ్ ర ప॥ to become pure 170	సజ్జ్ ౧ ప॥ to embrace 162
శుభ్ ౧ అ॥ to shine 165	సద్ ౬, ౧ ప॥ to divide, to go &c. 158
శమ్ ర ప॥ to dry 169	సక ౧ ప॥ ఉ॥ to serve 152
శృద్ ౧ అ॥ to fart 165	to give 190
శ్రూ ౯ ప॥ to kill, to hurt 192	సహ్ ౧ అ॥ to suffer 165
శో ర ప॥ to pave 169	సాధ్ య ప॥ to finish, to accomplish 188
శ్చుత్, శ్చ్యుత్ ౧ ప॥ to ooze, to drop or distil 155	సి, య ౯ ఉ॥ to bind 149
శ్రై ౧ అ॥ to go 166	సిచ్ ౬ ఉ॥ to sprinkle 174
శ్రక్ష్ ౬ ప॥ to string 192	సిద్ ౧, ౪ ప॥ to effect completely 154, 169
	సివ్ ర ప॥ to sew, to stitch 132.
	సు ౧, య ఉ॥ to cause to bathe, to churn &c. 147, 160

నూ ౨, ౪ అ to bring forth as a child 171, 182	స్వప్ ౨ ప to sleep 170
సృ ౧ ప to go 158	స్పిష్ ౪ ప perspire 165, 169
సృజ్ ౬ ప to leave, to create 168, 172	స్పృ ౧ ప to sound, to pain 161
సృష్ ౧ ప to go 160	హన్ ౨ ప to kill, to go 175
హ ౪ ప to perish 169	హన్ ౧ ప to laugh 155
సూన్ ౧ ప to go, to be dry 162	హ ౩ అ to go 145
స్తు ౨ ఉ to praise 181, 185	హ ౩ ప to abandon 186
స్తుభ్ ౧ అ to obstruct 128	హి ౫ ప to go, to grow 188
స్తు ౫ ఉ to cover 189	హింస్ ౭ ప to kill 190
స్థా ౧ ప to stand, to be 157	హు ౩ ప to eat, to take, to sacrifice 143
స్నా ౧ ప to bathe 180	హృ ౧ ఉ to carry, to take, to destroy, to steal 158, 167
స్నిహ్ ౪ ప to love 170	హృష్ ౪ ప to rejoice 170
స్నుహ్ ౪ ప to vomit 170	హృష్ ౧ ప to lie 155
స్ను ౨ ప to flow 181	హ్రస్ ౧ ప to sound 155
స్పర్ధ్ ౧ అ to vie, envy 163	హ్రీ ౩ ప to be ashamed 186, 144
స్పృక్ ౬ ప to touch 174	హ్వా ౧ ప to become crook- ed 161
స్మి ౧ అ to smile 166	హ్వో ౧ ఉ to vie with, to struggle, to challe nge to sound, 168
స్మృ ౧ ప to remember 161	
స్వస్ ౧ అ to ooze, to go 164	
ప్రన్ ౧ అ to fall down 165	
ప్ర ౧ ప to flow 161	
స్వజ్ఞ్ ౧ అ to embrace 162	

GLOSSARY OF TERMS.

అకర్మకః=Intransitive	అప్రేషితమ్=Reduplication
అక్షరవివరణమ్=Orthography	అర్హిత్ = Benedective or
అచ్=Vowel	Optative Mood
అధికరణమ్=Locative	ఉత్తమపురుషః = 1st person
అనద్యతనః=Tense whice is	ఉదాహరణమ్ = An example
not applicable to the	or Illustration
current day	ఉదాత్తః = The accute ac-
అనుక్రమణికా=Index	cent
అనుదాత్తః=Not raised	ఉపసర్గః=Prefix
అనువాసికః=Nasal	ఉపధ్వాసీయః=The aspirate
అనుస్వారః=The nasal cha-	Visarga before the letter
racter (o)	P, Ph
అస్తఫః=Semi vowels	ఉష్ణః=Sidilants and Aspir-
అపాదానమ్=Ablative	ate
అబ్బప్రాణః=Week aspiration	ఏకవచనమ్ = Singular Num-
అవ్యయమ్=Indeclinable word	ber
అవ్యయాభావః = Adverbial	ఏకశేషః=The remainder of
Compound	one only
అఽనుః=Augment	ఓష్ఠ్యః=Labials
అశ్మశేపదమ్= Verbs ending	కణ్ఠ్యః=Gutturals
in nine termina-	కరణమ్=Instrumental Case
tions	కర్తృభావః=Active Voice
అదేశః=Change or Permu-	కర్తా=Agent
tation	కర్మధారయః = Descriptive
అభ్యంతరమ్=Interior	compounds

కర్మ=Object	ః = Instrumental Case
కర్మాఞ్ఞః=passive Voice	దస్త్యః=Dentals
కృతమ్ = Cases which express the relation of the Noun to the Verb	దీర్ఘః=Long vowel
కృదంతమ్=Verbal Noun	దస్త్యః = Copulative Compound [pound
క్వాన్తమ్ = Gerund	దుః = Numeral Compound
క్రియా=Verb	ద్వితీయాభిక్తి = Accusative Case
గుణవాచకః = Qualifying word	ద్వివచనమ్=Dual Number
గురు = a long vowel taken alone a short vowel taken before two consonants	ధాతుః Root
చతుర్థీవిభక్తిః = Dative Case	సప్తంసకలిష్ఠమ్=Neuter Gender
జిహ్వమూలీయః=(Belonging to or uttered from the root of the tongue), the visarga before K. KH	సంస్కామివిభక్తిః=Ablative Case
జహత్సార్థః= An uncommon meaning of one word	సంస్కృతపదమ్ = Verbs ending in nine "తిబాది" Thibadi terminations
తత్పురుషః = Determinable Compound	పులింగమ్=Masculine Gender
తద్ధితాంతమ్ = Nominal Derivative [lative	ప్రకరణమ్=Chapter
తమ ((సత్యయార్థః) = Supert	కృతిభావః = State of being uninflected
తర ((సత్యయార్థః) = Comparative	ప్రత్యయః=Affix
తాలవ్యః=palatals	ప్రత్యాహారః = Groups of letters
తిజంతమ్ = Conjugation of verbs	ప్రథమపురుషః = 3rd Person
తుయున్నంతః=Infinitive	ప్రథమావిభక్తిః = Nominative Case
	ప్రయత్నః = Effort
	ప్రయోగః Usual form

ప్రాతిపదిక (నామ) - Unin-	లట్ - 2nd Preterite or Per-
flected Noun	fect
పుత్ర - The long accent vowel	లట్ - 1st or D e f i n i t e
lengthened to t h r e e e	Future
Matras	లట్ - 3 rd Preterite or
బహువచనమ్ = Plural Num-	Aorist Past
ber	లృట్ - Conditional Mood
బహువ్రీహి - Attributive Com-	లృట్ . 2nd Future
pound	లొట్ - Imperative Mood
బాహ్యమ్ = External	లొప - Omission
భవిష్యత్కాలః = Future	వచనమ్ Number
Tense	వర్ణః - Alphabet
భావార్థకః = Impersonal	వర్తమానకాలః - Present
Voice	Tense
భూతకాలః = Past Tense	వికరణమ్ - Conjugation
మధ్యమపురుషః = 2nd Person	విగ్రహః - Sentence showing
మహాప్రాణః - Strong aspira-	meaning of the com-
tion	pounds
మాత్రా - Quantity in metre	వాక్యమ్ - Sentence
మూర్ధస్యః - The head of the	విధిత్ - Potential or Sub-
cerebrals [ing	junctive Mood
యోగః - Derivative mean-	విభక్తిః - Case
యోగరూఢః - Primary mean-	విశేషః - Special
ing	విశేషణమ్ - Adjective
రూఢః - Traditional or Custo-	విశేష్యమ్ - A Substantive
mary meaning	విసర్గః - Aspirate
ఋ - Short Vowel	విపన్న (విపరీత) Repetition
లట్ - Present Tense [fect	వ్యంజనమ్ - Consonant
లట్ - 1st Preterite or Imper-	వ్యతిహారః - Interchange (ment
లింగమ్ - Gender	వ్యధికిరణః - Different Govern-

సప్తవిధక్తిః - Possessive or Genetive Case	సప్రదానమ్ - Dative Case
సంయోగః - Intimate union of consonants	సమ్పాదనమ్ - Vocative Case; Nominative of Address
సంహితా - Junction of letters	సర్వనామః - Pronoun
సకర్మకః - Transitive	సమర్థః - Homogeneous letter
సంఖ్యా - Number	సాధారణః - General
సంధిః - Euphony	సుబంధమ్ - Inflection of nouns
సంజ్ఞా - Sign, Terms	సూత్రమ్ - Rule
సన్నతః - Desideratives	స్త్రీలింగమ్ - Feminine gender
సప్తమివిధక్తిః - Locative case	స్థానమ్ - Place of origin
సమానాధికరణః - Same Government	స్పర్శః - Touch
సమాసః - Compound	స్వరితః - Circumflex accent
	హల్ - Consonant
	హ్రస్వః - Short vowel

ఇతి శబ్దరత్నావళిమబద్ధ విశేషః.

ఓం

శ్రీ కృష్ణార్పణమస్తు

25 12 9

2003 13

అక్షరము ౧౨౬౭

పుంస శాస్త్రము ౮౮

అక్షరము ౮౮

వచ్చి వచ్చి ౮౯

పాపము ౯౦

~~పాపము ౯౦~~

అక్షరము ౯౦

వచ్చి ౯౨

వచ్చి ౯౪

వచ్చి ౯౫

వచ్చి ౯౬

వచ్చి ౯౭

వచ్చి ౯౮

వచ్చి ౧౦౦

వచ్చి ౧౦౭

వచ్చి ౧౦౭

వచ్చి ౧౦౭

వచ్చి ౧౦౮

